

KNUD ILLUM

FORELÆSNINGER
OVER
ALMINDELIG FORMUERET

5. udgave

1967
AKADEMISK BOGHANDEL
ÅRHUS

Tilrettelæggelse ved
Robert Meyer, Almanaks forlag, Århus.
Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING

§ 1. Fremstillingens genstand, retskilder og metode	5
§ 2. Formueretsforholdenes subjekter, de forskellige formuerettigheder	10

1. HOVEDAFSNIT

Aftaler

§ 3. Begreb og funktion	16
§ 4. Nærmere om løfte og accept	19
§ 5. Aftalers fortolkning og udfyldning	27
§ 6. Fortolkning og udfyldning fortsat. Begrænsninger i løftets virksomhed	32
§ 7. Løfters ugyldighed	36
§ 8. Inhabet hos løftegiveren	38
§ 9. Ulovlig tvang	41
§ 10. Sving	42
§ 11. Viljesmangel	43
§ 12. Udnyttelse eller åger	44
§ 13. Aftalelovens § 33	45
§ 14. Ugyldighed uden for lovgivningens regler på grund af mangler ved viljen	46
§ 15. Løfter imod lov og ærbarhed	47
§ 16. Aftalers afslutning ved mellemmand	65
§ 17. Løfters form	68
§ 18. Stiltiende løfter. Kvasiløfter. Uanmodet forretningsførelse	70

2. HOVEDAFSNIT

Forskellige retsskabende kendsgerninger

§ 19. Tilegnelse	72
§ 20. Frembringelse	73
§ 21. Hævd og forældelse	76
§ 22. Om vindikation af frugter og udbytte	81
§ 23. Prækclusion m. v.	82

3. HOVEDAFSNIT

Fordringsrettigheders retsbeskyttelse og rettigheders overgang

§ 24. Retstvang til opfyldelse af fordringer og fordringers retsbeskyttelse mod trediemand	83
§ 25. Den tinglige beskyttelse for rettigheder over fast ejendom	92
§ 26. Den tinglige beskyttelse for rettigheder over løsøre	103
§ 27. Fordrings overgang til en ny fordringshaver. Ikke negotiable fordringer	110
§ 28. Negotiable gældsbreve	114
§ 29. Andre negotiable dokumenter end gældsbreve. Legitimationspapirer	120
§ 30. Forpligtelsers overgang på en ny skyldner	122

4. HOVEDAFSNIT

Om de ved aftale stiftede fordringsforhold

§ 31. Rigtig opfyldelse. Misligholdelse	124
§ 32. Løfter fra og til flere	126
§ 33. Særligt om forpligtelse til betaling af penge	127
§ 34. Misligholdelses hovedformer. Dom til naturalopfyldelse	129
§ 35. Misligholdelses betydning for pligten til at svare vederlag	130
§ 36. Om krav på opfyldelsesinteresse	133
§ 37. Om krav på negativ kontraktsinteresse	137
§ 38. Opfyldelse	138

5. HOVEDAFSNIT

Fordringers ophør

§ 39. Opfyldelse	138
§ 40. Modregning	141
§ 41. Fordringshavermora	144
§ 42. Fordringshaverens opgivelse af sin ret	146
§ 43. Andre ophørsmåder. Særlig om solidariske skyldforhold	147

6. HOVEDAFSNIT

De faste ejendomme. Realkrediten m. m.

§ 44. De faste ejendomme, ekspropriation og naboret	148
§ 45. Pant i fast ejendom. Hvad hæfter pantet for?	157
§ 46. Flere panthavere i samme ejendom. Ejerpant	161
§ 47. Hvad omfatter pant i fast ejendom?	168
§ 48. Retsforholdet mellem panthaver og pantsætter	171
§ 49. Panterettens ophør, panthaverens fyldestgørelse	174
§ 50. Håndpant	177
§ 51. Underpant i løsøre	179
§ 52. Tilbageholdelsesretten	180

7. HOVEDAFSNIT

Erstatning for skadegørende handlinger uden for kontraktsforhold

§ 53. Den almindelige erstatningsregel (culpareglen)	183
§ 54. Erstatning uden for den almindelige erstatningsregel	197

Indledning

§ 1. Fremstillingens genstand, retskilder og metode

Formueretten udgør sammen med familie-, arve- og personretten privatretten, der regulerer borgernes indbyrdes forhold. Medens de sidstnævnte discipliners område er bestemt afgrænset, må *formuerettens* område nærmest *bestemmes negativt* som den del af privatretten, som ikke falder ind under de andre fag. *Familieretten* behandler alle de retsforhold, som knytter sig til ægteskab, slægtskab og svogerskab, særlig forholdet mellem ægtefæller og forældre og børn; *arveretten* omfatter de forhold, som opstår ved en persons død og hans formues overgang til andre; i *personretten* beskæftiger man sig med de personlige betingelser for at udnytte sin stilling som subjekt i private forhold. Da betingelserne herfor normalt foreligger i fuldt mål for voksne, sjælssunde personer, bliver personrettens genstand væsentlig undtagelsestilfældene, reglerne om umyndige og deres værger og om abnorme personers privatretlige retsstilling.

Den del af privatretten, der ikke falder under disse særlige discipliner samles fra gammel tid i formueretten, der derved får en meget broget sammensætning. En udtømmende fremstilling må tage hvert livsforhold for sig, og således opstår inden for formueretten en række særlige fag; læren om køb, vekselretten, forsikringsretten, søretten, forfatterretten, arbejdsretten o.s.v. Hvor man står over for et retsspørgsmål, der kræver sin løsning, må man i regelen først og fremmest ty til fremstillingerne af specialfagene for at finde løsningen, fordi der trods en vis ensartethed i hovedprincipperne for formueretten dog gør sig store forskelligheder gældende med hensyn til deres anvendelse i de forskellige livsforhold. Alligevel vinder man ved studiet af *formuerettens almindelige principper* et sådant kendskab til rettens grundsætninger, som sætter en i stand til på en sund måde at tage stilling til opståede retsspørgsmål, og beskæftigelsen med de almindelige spørgsmål må endvidere være en forudsætning for en indtrængen i specialfagene dels for at have fornødent overblik, dels fordi der trods forskelligheder dog er mange vigtige spørgsmål, der løses ved en henvisning til de resultater, som en almindelig undersøgelse kan give.

Bidrag til besvarelsen af de inden for privatretten opståede retsspørgsmål må naturligvis i første række søges i *loven*, der - som man plejer at udtrykke det - er den *principale „retskilde“*. Just på privatrettens område har lovgivningen her i landet imidlertid længe været ret sparsom.

Chr. V's Danske Lov af 15. april 1683 ophævede så godt som alle tidligere love og udgjorde således hovedgrundlaget for datidens ret. Loven havde dog ikke karakteren af en kodifikation, d.v.s. en lov, der tilsigter så vidt muligt udtømmende at ordne et vist større retsområde; dertil var bestemmelserne alt for spredte, ligesom lovens øjemed ikke var så vidtrækkende. Det man ved lovens udfærdigelse først og fremmest havde for øje, var dels at tilvejebringe en for hele landet fælles ret, dels at skabe klarhed over, hvilke bestemmelser der endnu havde gyldighed, og disse formål blev fuldt ud fyldestgjort ved, at man i loven samlede og bearbejdede regler fra den gældende ret. Om noget gennemgribende reformarbejde på formuerettens område var der i alt fald ikke tale.

Indtil henimod slutningen af det nittende århundrede fortsattes udviklingen i det givne spor, således at der kun blev givet spredte lovbestemmelser på formuerettens område. *I de sidste 50–60 år* er der dog udfoldet virksomme bestræbelser for at tilvejebringe kodifikationer af betydningsfulde afsnit af denne gren af retten. Dette arbejde har haft en særlig betydning derved, at man i stor udstrækning har søgt samarbejde med fremmede lande, i særdeleshed *de andre nordiske stater*, således at der på forskellige punkter er tilvejebragt en ensartet lovgivning. *Retsenhed* er af særlig værdi på privatrettens område, hvor personer, der har tilknytning til forskellige retsområder, f. eks. bosiddende i hver sit land, er trådt i retsforhold til hinanden. Deres pligter og rettigheder bliver da forskellige, alt eftersom man anvender det ene eller det andet lands lovgivning. I sådanne tilfælde var det en enkel løsning, om man anvendte retten i det land, hvor sagen kommer til påkendelse, men en sådan løsning er utilfredsstillende, fordi sagens udfald ofte ville være afhængig af den ret tilfældige omstændighed, hvem der er sagsøger; det er nemlig den almindelige regel, at sag må anlægges på det sted, hvor sagsøgte bor eller, i handelsforhold, hvor han driver forretning (ved sagsøgte „hjemting“). For at undgå vilkårlighed må der derfor gælde særlige retsregler om, hvilket lands lovgivning der i et givet tilfælde bør finde anvendelse, og indbegrebet af disse regler betegnes som „*international privatret*“. Betegnelsen må ikke forlede til den antagelse, at den internationale privatret er gældende i alle lande. Den er en del af hvert lands nationale ret, der udviser forskelligheder fra land til land, og disse forskelligheder bevirker, at man ikke fuldstændig kan komme bort fra, at et forskelligt udfald af en retssag kan ventes, efter som sag anlægges i det ene eller det andet land. For at undgå den usikkerhed, der kan opstå med hensyn til, hvilket lands ret der i et givet tilfælde skal anvendes, finder man i den udenrigske omsætning ofte aftaler om „værneting“ på et bestemt sted, hvor sag må anlægges, og det må da i almindelighed være meningen, at dette steds ret skal være afgørende for hele retsforholdet.

Af *store lovarbejder* på formuerettens område, som skylder *det nordiske samarbejde* sin tilblivelse, kan navnlig fremhæves vekselloven af 7. maj 1880, lov om handelsregistre, firma og prokura nr. 23 af 1. marts 1889, søloven nr. 56 af 1. april 1892, lov om checks og andre sigtanvisninger nr. 58 af 23. april 1897, lov om køb nr. 102 af 6. april 1906, 3 love af 8. maj 1917, nemlig lov om aftaler og andre retshandler på formuerettens område nr. 242, lov om kommission, handelsagentur og handelsrejsende nr. 243 og lov om køb på afbetaling nr. 244; endvidere lov om forsikringsaftaler nr. 129 af 15. april 1930, samt lov om gældsbreve nr. 146 af 13. april 1938.

Sølovens bestemmelser om mandskabet er blevet erstattet af bestemmelserne i sømandsloven nr. 181 af 1. maj 1923 (nu nr. 229 af 7. juni 1952), ligesom store dele af lovens øvrige bestemmelser senere er undergået ændringer, bl. a. på grund af Danmarks tiltræden af de i 1924 og 1926 indgåede internationale konventioner om begrænsning af rederes ansvar og om konnossementer samt om indførelse af ensartede regler angående søpanterttigheder og kontraktsmæssige panterettigheder i skib. Loven er nu blevet optrykt på ny som bekendtgørelse af søloven nr. 319 af 1. december 1937, hvortil kommer senere ændringer.

Vekselloven af 1880 og *checkloven* af 1897 er senere afløst af veksellov nr. 68 af 23. marts 1932 og checklov nr. 69 af s. d., der begge er resultater af et omfattende *internationalt samarbejde*, der tilsigtede i det væsentlige at tilvejebringe almindelig retsenhed på disse i den internationale omsætning så vigtige områder. Samtidig ændredes også de norske og svenske veksel- og checklove, således at den tidligere tilvejebragte nordiske retsenhed derigennem blev bevaret. - *Afbetalingsloven* af 1917 afløstes i

1954 af lov nr. 224 af 11. juni, der - som den tidligere lov - var et resultat af fællesnordisk samarbejde.

Af andre for formueretten betydningsfulde love kan nævnes patentloven nr. 69 af 13. april 1894, jfr. lovbkg. nr. 361 af 19. december 1958, lov om bestemmelser mod uretmæssig konkurrence og varebetegnelse nr. 98 af 29. marts 1924, jfr. lovbkg. nr. 145 af 1. maj 1959, lov om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker nr. 158 af 31. maj 1961, lov om leje nr. 355 af 27. december 1958, jfr. lovbkg. nr. 126 af 5. april 1965, bl. a. indeholdende regler om beskyttelse af erhvervsvirksomheder i lejet ejendom, den betydningsfulde lov om tinglysning nr. 111 af 31. marts 1926, der på gennemgribende måde reformerede reglerne om faste ejendommers overdragelse og om realkrediten, lov om aktieselskaber nr. 123 af 15. april 1930, lov om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer i private erhvervsvirksomheder nr. 261 af 9. juni 1948, lov om lærlingeforhold nr. 261 af 2. oktober 1956 samt medhjælperlov nr. 156 af 31. maj 1961.

Af betydning for privatretten er endvidere lov om konkurs af 25. marts 1872 og lov om tvangsakkord uden for konkurs m. m. nr. 225/06 af 14. april 1905. Begge love er i tidens løb undergået en række mindre betydningsfulde ændringer, men anses nu for forældede, hvorfor en omfattende kommission har været nedsat for at udarbejde udkast til en ny lovgivning angående insolvente skyldneres retsstilling. Det i 1941 afgivne udkast til lov om gældsordning er imidlertid aldrig blevet ophøjet til lov.

En lignende betydning som de egentlige love har de af *administrationen i medfør af lov udfærdigede forskrifter*. Sådanne forskrifter betegnes, når de er udfærdigede af kongen, som *anordninger*, hvis de gives af vedkommende minister, gerne som *bekendtgørelser*. Kongelige anordninger og ministerielle bekendtgørelser har dog den største betydning inden for den offentlige ret¹.

Lovens regler om kontraktsforhold kan enten være *ufravigelige* („*præceptive*“), således at de må anvendes uanset en modstående aftale mellem parterne i retsforholdet, eller de kan være *fravigelige* („*deklaratoriske*“), således at de kun finder anvendelse, såfremt anden aftale ikke er truffet. F. eks. er alle de i købeloven indeholdte regler deklaratoriske, idet loven - som det siges i § 1 - kun kommer til anvendelse, for så vidt ikke andet er udtrykkelig aftalt eller må anses for indeholdt i aftalen eller følger af handelsbrug eller anden sædvane. Som almindeligt synspunkt for, om en lovregel på formuerettens område kan anses for at være fravigelig, når den ikke selv indeholder nogen bestemmelse derom, kan fremhæves, at bestemmelsen må formodes at vige for modstående aftale, når den kun omhandler de kontraherende parters rettigheder og forpligtelser over for hinanden, medmindre det netop har været hensigten at beskytte en af parterne mod vedtagelser, der strider mod loven. Bl. a. er reglerne i lov om køb på afbetaling præceptive, fordi erfaringen har vist, at der i afbetalingskontrakterne gennemgående forekom vilkår, der var urimelig hårde mod køberen. Man har derfor beskyttet køberen ved at bestemme, at lovens regler ikke kan fraviges til skade for køberen.

Dersom en lovbestemmelse giver regler om forholdet mellem de kontraherende parter og tredjemand, må formodningen altid være imod, at parterne kan træffe afvigende aftale. Når det således er foreskrevet, at der skal ske tinglysning af underpant såvel i løsøre som i fast ejendom, kan

1 Under Enevælden brugtes betegnelsen lov kun sjældent, se dog Danske Lov og Kongeloven. I stedet anvendtes betegnelserne forordning, plakat eller reskript; den sidste betegnelse anvendtes særlig om afgørelser angående en bestemt sag.

parterne ikke med virkning for pantsætterens kreditorer bestemme, at tinglysning kan undlades.

Selv på områder, hvor der forefindes lovgivning, kan *lovens anvendelse ofte give anledning til tvivl*. Lovens udtryksmidler er så fattige over for de talløse nuancer, som livet frembyder, at fuldstændighed ikke kan opnås. Når købeloven f. eks. nævner væsentlig forsinkelse med leveringen eller foranstaltninger med hensyn til indladning, der ifølge gældende lov eller sædvane påhviler en aflader, eller den nævner „passende frist“ eller „uden ugrundet ophold“, må disse begrebers nærmere indhold udformes gennem domstolenes praksis. Loven må *fortolkes* af domstolene. Ved fortolkningen må afgørende vægt lægges på, hvad man har haft for øje, da loven blev givet. Herom vil lovens motiver og rigsdagens forhandlinger ofte kunne yde oplysning. Udtalelser i motiverne eller under behandlingen på rigsdagen kan dog ikke antages at have en lignende tvingende karakter som loven selv, men her i landet tillægger domstolene dem dog en meget stor vægt. Hvor det ikke kan oplyses, hvilken løsning man forud har tænkt sig, må fortolkningen ske inden for rammen af den almindelige juridiske forståelse af lovens ord under særlig hensyntagen til, at lovens bestemmelser får det fornuftigste og rimeligste anvendelsesområde. Strider den ordrette forståelse af lovens ord mod almindeligt anerkendte retsgrundsætninger, eller kan et fornuftigt resultat kun nås ved at gøre vold på ordene, vil loven kunne undergives en „indskrænkende“ eller „udvidende“ fortolkning.

Lovene er som allerede antydnet ikke noget udtømmende udtryk for den gældende retstilstand. På et så vigtigt område som erstatningsretten findes der f. eks. ikke generelle lovbestemmelser. Domstolene står derfor jævnlig over for *ulovbestemte tilfælde*, hvor man dog ikke kan blive stående ved det negative, at hvor ingen lov er, der er heller intet krav begrundet, men trods lovens tavshed må bringe en positiv regel i anvendelse. I sådanne tilfælde må man ty til „*subsidiære retskilder*“.

Undertiden kan man finde støtte for en bestemt afgørelse i loven, selv om den ingen direkte regel giver. Hvor der kan henvises til en regel, der omfatter et ganske lignende forhold, vil man med støtte i dennes *analogi* kunne nå til en afgørelse i samme retning. F. eks. kan man i stor udstrækning anvende de regler, der er givet om retsforholdet mellem husbond og medhjælpere, analogisk på andre arbejdsforhold, hvorom ingen lovregel findes. Forudsætningen for en analogislutning må dog altid være, at der er ganske lignende grunde, der kræver ensartet løsning, hvilket i de enkelte tilfælde kan give anledning til megen tvivl. Undertiden kan analogislutningen være særlig stærk, idet man må slutte, at når en regel gælder om et vist forhold, så må den så meget mere gælde for det andet til afgørelse foreliggende. Når således D. L. 5-14-4 bestemmer, at gældsbreve, der er over 20 år gamle, skal være „døde og magtesløse“, når kravet ikke i mellemtiden er gjort gældende, kan man deraf slutte, at de mindre let bevislige krav, der ikke er konstateret ved gældsbrev, så meget mere må være forældet efter 20 års forløb. I sådanne tilfælde taler man om en *slutning „a fortiori“*.

I andre tilfælde kan loven bidrage til løsningen af et ulovbestemt spørgsmål ved at give grundlag for en *modsætningsslutning*. Dette gælder, når vedkommende lov eller lovbestemmelse på det retsområde, som den regulerer, må forstås som udtømmende uden at der dog er anledning til at slutte analogt. Denne fortolkningsmåde er altså blot udtryk for, at man tager loven på ordene og ikke går længere end disse tillader. Når det således i aflt. §§ 36-37 om visse løfter bestemmes, at de ikke kan gøres gældende, hvis det ville føre til et åbenbart ubilligt resultat, kan deraf modsætningsvis sluttet, at sådanne løfter normalt er bindende for løftegiveren,

selv om resultatet bliver en ubillighed, der dog ikke kan siges at være åbenbar.

Om en *retssædvane* taler man, hvor en vis handlemåde inden for et vist område igennem længere tid er fulgt til stadighed og almindeligt, således at man efterhånden handler i den tro, at der foreligger retspligt. Regler, der beror på sædvane, antages at være lige så tvingende som en lov, og sædvanen kan også finde indpas på områder, hvor der gælder lov, og fortrænge denne. Hvor sædvanen har et lige så omfattende område som loven, kan den fuldstændig ophæve lovens regel, der da siges at bortfalde ved „desvetudo“.

Sædvanen spiller dog i vore dage, hvor den skrevne lov er i stadig udvikling, ikke den rolle som i ældre tid. I kontraktsforhold vil det dernæst i de fleste tilfælde fyldestgøre parternes behov, når det kan godtgøres, at der vedrørende et vist tvistepunkt har udviklet sig en vis *kutyme*, en almindelig forståelse eller handlemåde, der dog ikke har opnået en sådan fasthed som en retssædvane. Som det senere skal blive omtalt, vil formodningen i almindelighed være for, at en aftale forstås i overensstemmelse med eksisterende kutymen. Særlig inden for handelsforhold spiller kutymen en stor rolle, og man taler her også om *usancer* eller *forretningsbrug*.

Hvor et lignende retsspørgsmål tidligere er påkendt ved domstolene, vil man til støtte for spørgsmålets løsning kunne påberåbe sig *domstolenes praksis*. Hvis denne er fast og langvarig, vil der kunne have udviklet sig en egentlig retssædvane, men ellers er tidligere domsafgørelser ikke her i landet som i England tvingende ved senere sagers påkendelse. Særlig hvor der foreligger højesteretsdom i en lignende tidligere sag, vil udsigten til at trænge igennem med en mod præjudikatet stridende påstand dog være ringe.

Som den mest subsidiære retskilde nævner man „*forholdets natur*“ og „*lovgivningens grundsætninger*“. Disse begreber savner tydelighed og er ikke lette at definere. Så meget er sikkert, at det ikke kan gælde at opnå den i de enkelte tilfælde mest „retfærdige“ eller moralsk set mest tilfredsstillende løsning. Dette beror på en omstændighed, der har en udstrakt betydning også for de retsområder, hvor der er lovgivning, nemlig at klare retsregler ofte i det lange løb fører til det retfærdigste resultat. Holder man f. eks. de hensyn for øje, som fører til, at ganske unge personer er umyndige og ikke kan forpligte sig ved aftaler, vil det være åbenbart, at det er den manglende udvikling, der begrunder umyndigheden. Skulle man komme til konkret retfærdige resultater, kunne man være fristet til at antage, at myndigheden måtte være knyttet umiddelbart til en vis modenhed, der for forskellige personer kan være nået i en forskellig alder. I stedet er myndighedsalderen for alle 21 år, således at man i stedet for det abstrakte hensyn, der udgør reglens egentlige baggrund, har knyttet dens anvendelse til et klart kriterium, der normalt falder sammen med opnåelsen af fornøden udvikling.

Også i retsudøvelsen på ulovbestemte områder fremkommer afgørelsen gennem et spil af hensyn til *konkret retfærdighed* og *trangen til klare regler*. Hvilken vægt der tillægges de forskellige hensyn, læres i sidste instans kun gennem erfaringen – gennem det intime kendskab til retningslinierne i lovgivning og domstolenes virksomhed. Trods tilsyneladende frihed i afgørelsen sker denne dog i en vis ånd, der gennem uddannelse og udøvelse bliver juristernes fælleseje, og som borger for, at friheden ikke bliver til vilkårlighed.

Af den største betydning er det naturligvis, at juristerne står i levende kontakt både med det praktiske liv og med de åndelige rørelser, som in-

fluerer på den almindelige retsbevidsthed. Ellers bliver følgen, at retten stivner i de bestående former og bliver en hemsko for udviklingen.

§ 2. Formueretsforholdenes subjekter, de forskellige formuerettigheder

Genstanden for formueretten er „*formuen*“ eller indbegrebet af de individerne tilkommende, privatretlige rettigheder, der ikke er bestemt ved deres familieretlige eller arveretlige stilling. Sine grundsynspunkter henter formueretten fra den individualistiske samfundsordning, der i væsentlig grad overlader den økonomiske virksomhed til privat initiativ. Formuerettens hovedopgave er derfor at skabe rammen om denne økonomiske virksomhed.

Denne opgave er dog ikke den eneste. Mere og mere åbnes blikket for, at retsordenen ud over de økonomiske interesser også må skabe et værn om åndelige og kulturelle værdier. Sit udtryk i formueretten har denne udvikling fundet deri, at *rettigheder, der ikke har økonomisk værdi*, som f. eks. retten til breve o. l., er fremdraget af den ubemærkethed, hvori de tidligere levede. Beskyttelse mod personlige forulempelser, der ikke medfører økonomisk tab, er skabt ved regler om erstatning for ikke-økonomisk skade. På forfatter- og kunstnerrettens område består nogle af de vigtigste nydannelser i regler, der værner forfatteren eller kunstneren imod, at hans værk benyttes eller fremtræder på en mod hans forfatterære eller kunstneriske formål stødende måde.

I endnu højere grad gælder det, at andre hensyn end de rent økonomiske i stigende omfang sætter deres præg på udformningen af de rettigheder, hvis hovedformål er af økonomisk art. Ikke mindst gælder dette inden for et retsområde, hvor det personlige element er særlig fremtrædende, på arbejdsrettens område. I betegnelsen af privatrettens hovedafsnit som formueretten ligger der derfor ikke nogen indsnævring af opgaven til økonomiske synspunkter¹.

Som noget for formueretten karakteristisk gælder det, at der altid er tale om *subjektive rettigheder*; retsforholdet forudsætter en berettiget, hvis interesse tilgodeses og beskyttes gennem rettens regler. Anderledes er forholdet i den offentlige ret og familie- og personretten, hvor de beføjelser, som er hjemlet offentlige myndigheder, forældre eller værger, ofte kun dårligt kan betegnes som egentlige rettigheder. Når en embedsmand, f. eks. en dommer, har hjemmel til at idømme straf, ville det være misvisende at betegne denne adgang som en dommeren tilkommende ret. Han har ingen personlig interesse i at domfælde og har samtidig en pligt dertil, som vel endog træder stærkere frem end hans ret. Tilsvarende gælder i familieretten om forældrenes „ret“ til at bestemme over deres børn.

I mange retsforhold vil der foruden en berettiget også være tale om en *forpligtet*. Altid gælder det dog ikke. Den, som f. eks. ejer en ting og har den i sin besiddelse, nyder sin ret uden at rejse krav mod andre. Ganske vist nyder han beskyttelse mod, at andre krænker hans ejendomsret, og hvor krænkelser finder sted, kan der derved opstå forpligtelser for retsbryderen, men så længe han er i uforstyrret besiddelse af sine ting, kan ejeren ikke siges at have en fordring på nogen. I de tilfælde, hvor den berettigede

1 Når dette fremhæves, synes der ikke at være tilstrækkelig nødvendighed for med Vinding Kruse at anvende betegnelsen „ejendomsret“ som erstatning for det traditionelle „formueret“, idet ejendomsret i juraen i almindelighed anvendes i en snævrere betydning. Til forsvar for den gængse terminologi kan også anføres, at det vil være yderst sjældent, at de opstående retsspørgsmål ikke i den ene eller den anden retning har økonomisk betydning.

har ret til at fordrø en præstation af andre, vil berettigelsen derimod modsvares af en forpligtelse.

Berettigede og forpligtede kan ikke blot enkeltpersoner være, men også de såkaldte *juridiske personer*. Hertil hører stat, kommuner og andre institutioner af offentligretlig art; endvidere stiftelser og legater, der kan siges at tilhøre almenheden, men dog i almindelighed betegnes som selvejende; endelig også foreninger, aktieselskaber og andre sammenslutninger mellem enkeltpersoner (eller juridiske personer), medmindre sammenslutningen har en så løs karakter, at de enkelte deltagere tydeligt fremtræder som umiddelbare erhververe af de i forening erhvervede rettigheder og som umiddelbare skyldnere for påtagne forpligtelser. Undertiden, som ved *det fuldt ansvarlige interessentskab*, kan det være tvivlsomt, om man bør opfatte selskabet som en juridisk person, men da de opstående retsspørgsmål må afgøres uden hensyn til, hvilken udstrækning man giver begrebet juridisk person, er spørgsmålet udelukkende af terminologisk interesse.

Fra gammel tid har man som de vigtigste formuerettigheder opstillet ejendomsretten og fordringsretten. *Ejendomsretten* er retten til udelukkende og almindelig råden over en legemlig genstand (herunder må i nutiden anses indbefattet retten til naturkræfter såsom elektricitet og til luftarter, når de er under menneskelig kontrol for at udnyttes i produktivt eller andet øjemed) i alle henseender, hvor ikke lov eller aftale gør indskrænkninger; *fordringsretten* er retten til at forlange en ydelse af nogen. Ifølge den i den nyeste tid anvendte terminologi opfattes disse rettigheder ikke som absolutte modsætninger. Hvor nogen har erhvervet et krav på *en ydelse, der er bestemt efter art*, f. eks. på et vist ikke individualiseret kvantum korn eller på en arbejdsydelse, består der vel alene en fordringsret, idet den berettigede ikke umiddelbart kan sætte sit krav igennem; hvis opfyldelsen ikke sker, må han i sidste række gennemtvinge sit krav som kreditor ad den almindelige retsforfølgnings vej, således at han i tilfælde af skyldnerens konkurs må konkurrere på lige fod med andre kreditorer. Hvor derimod nogen har erhvervet et krav på *en bestemt ting*, vil han ordentligvis straks blive ejer af tingen, således at han kan gennemtvinge sit krav ved med fogedens hjælp at forskaffe sig tingens udlevering om fornødent ved anvendelse af magt, og ejendomsrettens umiddelbare overgang til ham giver ham en af overdragerens kreditorer uafhængig ret, således at han eventuelt også som „separatist“ kan forlange tingen udleveret af overdragerens konkursbo. Jævnledes med disse beføjelser, der normalt følger af retsstillingen som tingens ejer, vil hververeren tillige have en fordringsret gående ud på tingens levering overensstemmende med aftalen og vil i kraft af fordringsretten kunne gøre en række beføjelser gældende såsom at ophæve kontrakten og fordrø erstatning. Denne ejerens stilling som fordringshaver frembyder sådan lighed med fordringshaverens stilling i tilfælde, hvor han ikke har erhvervet ejendomsret, at den må behandles i læren om fordringsrettighederne og ikke i læren om ejendomsretten.

Af andre vigtige formuerettigheder kan nævnes brugsretten og servitutten. Ved en *brugsret* forstås retten til at bruge en anden tilhørende ting, således at tingen er overladt i brugerens besiddelse. Brugsret over en fordring forekommer i praksis ikke, og brugsretten er derfor som en indskrænkning i ejendomsretten en akcessorisk ret over en ting. Man kan sige, at en del af ejendomsretten er overladt brugeren.

En *servitut* er en ret til at benytte en andens ting eller til at fordrø opretholdt en vis tilstand eller at tilegne sig dele deraf, uden at den berettigede erholder besiddelse af tingen. Egentlige servitutter haves alene over fast ejendom og kan i deres forskellige skikkelse f. eks. gå ud på adgang til færdsel over anden mands grund (positiv servitut), på indskrænkning af

ejerens adgang til at bruge ejendommen undtagen til særlige formål, f. eks. villabebyggelse (negativ servitut), eller på, at den berettigede skal kunne tage grus fra en på ejendommen værende grusgrav (tilegnelsesservitut). Servitutten kan ligesom brugsretten betegnes som en delvis ejendomsret.

Som en ret, der ligeledes kun haves over fast ejendom, kan nævnes *grundbyrden* eller retten til af den til enhver tid værende ejer af en fast ejendom at kræve en periodisk ydelse, uden at denne er at anse som afdrag på en skyldig kapital; ydelsen vil som regel forfalde årlig eller så ofte, ejendommen skifter ejer. I sidstnævnte tilfælde betegnes grundbyrden som en „rekognition“. Grundbyrden spillede i sin tid en betydelig rolle navnlig på landet, hvor ydelserne ofte skulle erlægges i form af arbejde (hoveri eller „pligtarbejde“) eller i form af naturalier af ejendommens produktion. Ved to love af 4. juli 1850 blev der givet adgang til arbejdspligtens afløsning med et billigt årligt vederlag. Da derhos lov nr. 505 af 28. september 1918 for fremtiden helt har forbudt pålæggelsen af grundbyrder (i alt fald sådanne, som er uopsigelige fra debtors side) og ydermere påbudt naturalieydelsernes omsætning til en fast pengeydelse samt givet såvel yderen som nyderen ret til at forlange forpligtelsen afløst med en ydelse én gang for alle, har grundbyrderne i det væsentlige mistet deres betydning og forbigås derfor i den følgende fremstilling.

En gruppe for sig blandt formuerettighederne udgør *immaterialrettighederne* eller „*åndsrettighederne*“, forfatter- og kunstnerretten¹, patentretten², mønsterretten³, eneretten til fotografier⁴, retten til firmanavn, forretningskendetegn, varemærker o. desl.⁵ samt eneretten til foreningsnavn⁶. Når lovgivningen i nyere tid har inddraget disse immaterielle interesser under rettens beskyttelse, er grunden en dobbelt. Retten til udelukkende udnyttelse af et *kunstværk*, en *opfindelse* eller et *fotografi* i en årrække skaffer frembringeren dækning for udgifterne ved frembringelsen, sikrer ham et vederlag for hans indsats og virker derigennem ansporende til samfundsnyttig virksomhed på disse områder. *Varemærke* og *forretningskendetegn* har i sig selv ingen værdi, men eneretten tilsigter at værne forretningsdrivende imod illoyal konkurrence, mod at andre næringsdrivende falbyder deres ydelser under betegnelser, der er egnet til at hidføre forvekslinger. Herved varetages en berettiget interesse hos vedkommende forretningsdrivende i, at det arbejde og de udgifter, som han har haft til at indarbejde sit firma eller på særskilt måde betegnede varer, ikke er ofret forgæves, jævnsides med offentlighedens interesse i at have klarhed over, hvem man handler med, og hvilke varer man får. *Mønsterbeskyttelsen* må nærmest siges at stå midt imellem de nævnte grupper. Et mønster kan have en kunstnerisk værdi, men dets formål vil ofte i første række være at karakterisere varen som hidrørende fra en bestemt producent.

En anden betydningsfuld formueret er *panteretten*: retten til, hvis en ydelse, i regelen en pengeydelse, ikke erlægges, at søge sig fyldestgjort i et

1 Lov nr. 158 af 31. maj 1961 om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker.

2 Patentlov nr. 69 af 13. april 1894, jfr. lovbkg. nr. 361 af 19. december 1958.

3 Lov nr. 107 af 1. april 1905 om beskyttelse af mønstre, jfr. lovbkg. nr. 193 af 1. september 1936.

4 Lov nr. 157 af 31. maj 1961 om retten til fotografiske billeder.

5 Se navnlig lov nr. 98 af 29. marts 1924 om bestemmelser om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse, jfr. lovbkg. nr. 145 af 1. maj 1959, varemærkelov nr. 211 af 11. juni 1959 og fællesmærkelov nr. 212 af 11. juni 1959.

6 Lov nr. 100 af 31. marts 1926 om forenings-registret.

til pant stillet formuegode. Panteretten er ligesom brugsretten og servitutten en akcessorisk ret, idet den altid forudsætter, at der er en anden, som har en videregående ret til det pantsatte. I øvrigt kan enhver formueinteresse, som kan være genstand for overdragelse, være genstand for pantsætning. Hvor ejeren af en ting eller et gældsbevis giver pant, udtrykker man det fra gammel tid således, at han pantsætter tingene eller gældsbrevet, ikke ejendomsretten, medens man i andre tilfælde sædvanligt udtrykker sig således, at det er pantsætterens ret, f. eks. en fordringsret eller forfatterret, som er genstand for pantsætning. Man taler derfor også om pant i ting eller ejendom i modsætning til pant i rettigheder. Nogen realitetsforskel ligger der dog ikke heri. Hvor en fordringsret er genstand for pantsætning, kunne man lige så vel udtrykke sig således, at det er den ydelse, som fordringshaveren har krav på, der stilles i pant.

Om panteretten gælder det i endnu mere udpræget grad end om ejendomsretten, at den ikke udgør nogen begrebsmæssig modsætning til fordringsretten. Panteretten stiftes i de overvejende antal tilfælde til sikkerhed for en fordring, og panthaveren har derfor jævnsides med sin ret til at forskaffe sig fyldestgørelse for panteydelsen gennem den pantsatte ting forud for pantsætterens almindelige kreditorer også fordringshaverens almindelige ret til, hvis han ikke kan erholde fuld dækning igennem pantet, i konkurrence med de øvrige kreditorer at søge fyldestgørelse for det manglende i pantsætterens øvrige formue.

Dersom pant stilles for en andens gæld, skilles panteret og fordringsret ad. Over for pantsætteren er i sådanne tilfælde panthaverens krav udtømt med de beføjelser, som hjemles ved adgangen til at søge fyldestgørelse i det specielt pantsatte gode. I sådanne tilfælde taler man om pant stillet af trediemand.

Endvidere kan en panteret stiftes, uden at der i forvejen består eller stiftes nogen personlig fordring, ligesom der intet er til hinder for, at den personlige fordring vil kunne bortfalde, uden at panteretten bortfalder, f. eks. ved at der i pantsætterens dødsbo udstedes et „præklusivt proklama“ (indkaldelse af afdødes fordringshavere med den virkning, at de, der ikke anmelder deres krav, fortaber dem), og panthaveren ikke derefter har anmeldt sit krav.

En særlig betydning har panteretten som led i tvangsfuldbyrdsesskridt til inddrivelse af pengekrav eller andre krav, der under tvangsfuldbyrdsen omsættes til pengekrav. Inddrivelsen af uopfyldte fordringer, der i almindelighed sker ved underrettsdommeren i hans egenskab af foged, kaldes *eksekution* og kan enten have karakteren af udlæg eller af udpantning. Heraf er *udlæg* den normale form, der forudsætter, at fordringshaveren har taget dom over skyldneren, eller at skylden er fastslået ved retsforlig eller (under visse betingelser) et pantebrev i fast ejendom. *Udpantning* sker derimod uden sådant grundlag i henhold til fordringshaverens opgivelse angående skylden og kan kun finde sted, hvor det er særligt hjemlet ved lovgivningen, således navnlig med hensyn til skatter og afgifter til det offentlige. Ved udpantning for underholdsbidrag fordres en resolution fra øvrigheden som grundlag for kravet.

Findes der ikke hos skyldneren kontante penge, der kan udlægges til fordringshaveren, dekreterer fogden eksekution i skyldnerens løsøre, faste ejendom eller andre aktiver, hvorved der stiftes en *retspanteret* over det således udlagte eller udpantede.

Såfremt det fornødne grundlag for eksekution endnu ikke foreligger, kan fordringshaveren opnå en foreløbig sikring ved at gøre *arrest* i de hos skyldneren forefundne aktiver. Ved arresten hindres skyldneren i at råde

over de arresterede genstande; arrestretten kan dog ikke sidestilles med de øvrige panterettigheder, idet arresten viger for senere eksekution foretaget af andre kreditorer og bortfalder i tilfælde af skyldnerens konkurs.

Til retspanterettighederne henregnes undertiden også den ret, som en insolvent skyldners kreditorer erhverver over hele skyldnerens formue i tilfælde af *konkurs*. Denne ret har dog kun meget lidt fælles med den almindelige panteret, og det illustreres i de fleste retninger bedst, hvis man antager, at boet i sin helhed tilhører kreditorerne i fællesskab, eller at boet udgør et nyt selvstændigt retssubjekt, hvori først og fremmest kreditorerne er interesserede.

Retentionsretten eller *tilbageholdsretten* forfølger et lignende formål som panteretten, men er mindre vidtgående end denne. Den giver den berettigede ret til, hvis en ydelse ikke erlægges, at tilbageholde en anden tilhørende ting, men giver ikke som panteretten adgang til straks at udnytte tingens værdi gennem salg; den virker i første række gennem den pression, som lægges på ejeren ved, at han må undvære tingen.

Selv om det privatøkonomiske system, der danner baggrunden for formueretten, i hovedtrækkene har bevaret sin karakter i den nyere tid, er hele *vurderingen af de private formuerettigheder dog undergået en mærkbar forandring navnlig i løbet af de sidste decennier*. Sine rødder har den moderne formueret helt tilbage i *den romerske privatret*; denne, som havde gennemgået hele udviklingen fra primitiv ret til et højt udviklet, hele den daværende civiliserede verden omspændende system, og som havde bevaret gyldighed i nogle af de til det romerske rige hørende lande, viste sig, efterhånden som den økonomiske udvikling skred frem, den mere stive germaniske ret langt overlegen. Den romerske privatret fortrængte derfor ved overgangen fra middelalderen til den nyere tid i nogle lande ligefrem den nationale ret, fremfor alt i de til det tyske rige hørende lande. Andetsteds som her i landet fik den romerske privatret vel ikke umiddelbar gyldighed, men under den fuldstændige mangel på bearbejdelse af den nationale ret kom romerretten dog til at blive den kilde, hvorfra retsudviklingen hentede sine vigtigste impulser.

Igennem den romerretlige privatret gik et stærkt individualistisk og materialistisk præg, som forskellige omstændigheder bidrog til at befæste, også i den nyere tid. Da i det syttende og attende århundrede interessen vågnede for en vurdering af den gældende ret ud fra almene synspunkter, opstod inden for retsvidenskaben en retning, som almindeligt betegnes som *den naturretlige*. Efter den retnings teori består retten af et sæt af regler, der er uforanderligt givet med den menneskelige fornufts beskaffenhed. Man måtte vel erkende, at man ikke formåede at give denne „naturret“ fuldkomment udtryk i „den positive ret“, men de derved opstående divergenser mellem den naturlige og den positive ret, som blandt andet forklarede, at retten ikke var overensstemmende i de forskellige lande, måtte efter teorien i dens mest outrerede form forklares enten gennem menneskelig ufuldkommenhed eller ved, at magten var sat i rettens sted.

Skal retten umiddelbart bygges op på fornuftsmæssige betragtninger, når man med nødvendighed til en stærk fremhæven af de formueretlige rettigheders ukrænkelighed og kontraktsfriheden. At beskytte den enkeltes retssfære er noget, som på forhånd kan fastslås som en opgave for retten. Indskrænkninger i de private rettigheder til fremme af almene interesser er derimod noget, som beror på en afvejning af hensyn, som kan variere fra tid til tid og fra sted til sted, og sådanne indskrænkninger kan derfor ikke finde plads inden for et retssystem, som anser retten for at have et aprio-

risk givet indhold. Fuldkommen rådighed over privat ejendom og aftalefrihed var derfor blandt naturrettens axiomer¹.

Herimod påviste *den historiske skole*, der opstod i Tyskland i begyndelsen af forrige århundrede, at den naturretlige opfattelse ikke er forenelig med den historiske udvikling. De forandringer, som retten gennem tiderne er undergået, er ikke af en sådan art, at de kan forklares uden en forandring af menneskenes retsopfattelse. Hvad der i dag er ret og føles som retfærdigt, kan om få år føles som åbenbart uretfærdigt. Retten forandres uafsladeligt og er et produkt af udviklingen.

Ifølge *den materialistiske historieopfattelse*, der er fremsat af Karl Marx i hans værk „Das Kapital“, er de faktorer, som bestemmer udviklingen, alene af økonomisk art. Hvorvidt dette er tilfældet, lader sig ikke besvare, uden at man tager stilling til det vidtførende sociologiske spørgsmål, om åndelige bevægelser som demokratiet, socialismen, kommunismen, nazismen o.s.v. udelukkende har økonomiske forudsætninger til baggrund, eller om disse bevægelser også har deres udspring i kræfter af rent ideel natur. Givet er det i alt fald, at den rivende udvikling, som i det nittende århundrede har fundet sted på erhvervslivets område, har givet stødet til talrige og betydningsfulde reformer på retslivets område.

Den erkendelse af *retssætningernes relativitet*, som var vundet ved den historiske skoles undersøgelser, omsattes ikke umiddelbart i reformer på formuerettens område. Hertil bidrog for en væsentlig del, at den økonomiske teori, der ligesom naturretten havde nær tilknytning til det attende århundredes tankesæt, „*liberalismen*“, bevarede sin fremherskende betydning endnu nogen tid. Medens naturretten var udtryk for den individualistiske åndsretnings idemæssige side, repræsenterede liberalismen dens praktiske side. Den bygger på den antagelse, at indgreb af lovgivningsmagten i erhvervslivet altid vil virke som en hemsko for produktionen, idet den derved hindres i at søge de naturlige veje, som ville være en følge af kræfternes frie spil. Den fri konkurrence er sporen for enhver til at gøre sin indsats på det sted, som bedst egner sig for hans evner, og på den måde, hvor han gør mest nytte. Individet må derfor også have frihed til at udnytte sin ejendom, som han finder hensigtsmæssigt, ligesom teorien forudsætter det videste mål af aftalefrihed. Som sociologisk retning kunne liberalismen siges at være materialistisk, idet den ensidig lagde vægt på hensyn til opnåelse af større produktion.

Udviklingen i det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede har imidlertid vist, at de forventninger, man stillede til den frie konkurrences gavnlighed, ikke har holdt stik. Herom må i det hele taget henvises til nationaløkonomien, og her skal alene redegøres kort for de forandringer, som udviklingen har foranlediget på formuerettens områder.

Som *det vigtigste resultat af udviklingen* kan nævnes, at man ved lovgivningsregler har bestræbt sig for at skabe sikkerhed for, at de subjektive rettigheder udnyttes på en måde, som ikke blot kommer den berettigede, men også *almenheden til gode*.

På *ejendomsrettens område* har disse bestræbelser vist sig derved, at der er sat stedse snævrere grænser for ejerens adgang til at råde over sin ejendom. Efter naturrettens opfattelse måtte ejerens rådighed i princippet alene være begrænset derved, at han ikke måtte udnytte sin ret på en måde, hvorved han gjorde skade på fremmed ejendom. Den gældende lovgivning der-

1 Karakteristisk er det, at det politiske parti, retsstatspartiet, som i vore dage bygger på tanken om retten som noget af hensigtsmæssighedsgrunde uafhængigt, også forfægter tanken om frihed for lovgivningsindgreb ud over det til beskyttelse af de subjektive rettigheder fornødne.

imod pålægger ejeren navnlig af fast ejendom en lang række indskrænkninger i rådigheden og positive pligter, der tilsigter at sikre, at rådigheden sker på en for samfundet som helhed gavnlig måde.

På omsætningslivet i øvrigt har de almene hensyn endvidere sat deres spor i en vidtgående indskrænkning af kontraktsfriheden med det formål at sikre, at omsætningen af goderne antager en med helhedens tarv stemmende retning.

Som et moment, der har sat sit præg på retsudviklingen i den nyeste tid, må endelig nævnes *de økonomiske sammenslutninger*, aktieselskaber, andelsselskaber, brugsforeninger, kredit- og hypotekforeninger samt arbejderne og arbejdsgivernes sammenslutninger. Disse sammenslutninger varetager stedse større og betydningsfuldere samfundsopgaver, og det er derfor en lovgivningsopgave af stedse større rækkevidde at virke hen til, at disse opgaver røgtes på en måde, som tjener helhedens tarv.

Længe stillede lovgivningsmagten i de lande, hvor de omfattende sammenslutninger først opnåede indflydelse på det økonomiske liv, sig ret afvisende over for de nye foretelser og bekæmpede dem som virkende „in restraint of trade“, som indskrænkende den private konkurrence. Senere har man dog måtte bøje sig for udviklingens krav, og sammenslutningerne har vundet borgerret inden for retsordenen. Endnu har dette kunnet ske uden en radikal forandring i den private formuerets principper, men man sporer navnlig i fremmed ret allerede ændrede signaler. De økonomiske vanskeligheder, som tiden kæmper med, fordrer at de større økonomiske faktorer opgiver den egoistiske kamp for privatøkonomiske interesser og anvender deres kraft med større formål for øje. Efterhånden som dette krav finder udtryk i retsreglerne, i trustlovgivning og anden statsregulering af den private økonomi, *nærmer den offentlige og den private rets principper sig hinanden*. De subjektive rettigheder vil da i stort omfang antage karakteren af beføjelser, som skal udøves med alment tarv for øje.

1. HOVEDAFSNIT

Aftaler

§ 3. Begreb og funktion

Aftalen er et af de centrale punkter i retslivet, og dens betydning for samfundet har været i stadig stigning, jo mere arbejdsdelingen og dermed omsætningen er vokset. Under uudviklede samfundsforhold, hvor handelsomsætningen er yderst begrænset, og hvor handeler normalt opfyldes straks ved indgåelsen, spiller aftalen en mere underordnet rolle som skaber af retsforhold. Retsovergangen følger umiddelbart med en faktisk overlevering, og om noget egentligt blivende retsforhold bliver der ikke tale.

Anderledes i vore dage; nu spindes der gennem aftaler et net af retsforhold mellem menneskene. Virkningerne af disse retsforhold skal i mangfoldige tilfælde først udløses i fremtiden og gennem et længere tidsrum. Den udvikling, som har givet aftalen dens store betydning i retslivet, indledtes med handelens vældige opsving ved overgangen fra middelalderen til den nyere tid og har siden været fortsat.

Begrebet aftale har i juraen dels en mere almindelig, dels en snævrere betydning. Hvor man tænker på aftale i modsætning til andre retsstiftende retskendsgerninger, retsbrud, retsforfølgning etc., tænker man på den retsstiftende viljeserklæring, hvorved nogen forpligter eller binder sig. Taget i

strengere forstand står aftale i modsætning til løfte. *Løftet* betegner den ensidige erklæring fra en person til en anden om at ville være forpligtet. Aftale kommer først i stand, hvor den berettigede accepterer løftet ved at erklære sig indforstået med at modtage retten.

Gensidigt bebyrdende kaldes en aftale, når begge kontrahenter binder sig til noget, således at ydelsen fra begge sider må anses som vederlag for modydelsen. I gensidigt bebyrdende aftaler er *accepten* såvel en tilegnelse af et modtaget løfte som et løfte fra acceptanten om at tilsvare vederlaget.

Videre end begreberne løfte og aftale er det specielt juridiske begreb *retshandel*, hvorved man betegner de privatretlige viljestilkendegivelser, som – hvis ikke særlige ugyldighedsgrunde foreligger – stifter ret efter tilkendegivelsens indhold. Herunder falder foruden løfter sådanne tilkendegivelser i et retsforhold, som udløser rettigheder for erklæringsafgiveren som f. eks. opsigelser, der i fremtiden frigør den opsigende for hans forpligtelser. I gensidigt bebyrdende retsforhold virker opsigelsen i øvrigt ikke blot berettigende for den opsigende, men binder ham også til for fremtiden at renoncere på den ham tilkommende modydelse. Retshandler, der som opsigelsen lægger bånd på modtageren, betegnes som *pålæg* (eller *påbud*). Som retshandler af en særlig art kan nævnes reklamationer, der kan være fornødne til bevaring af den reklamerendes rettigheder i anledning af misligholdelse.

Reglerne om retshandler har udviklet sig gennem retspraksis, og de er nu i hovedpunkterne lovfæstet i *lov om aftaler og andre retshandler på formuerettens område nr. 242 af 8. maj 1917*, der kun på enkelte punkter har ændret den allerede gældende ret.

Lovens første kapitel handler om *tilbud*, d.v.s. sådanne løfter, der kræver accept, samt om *accept*, der betegnes som „antagende svar“. Bestemmelserne om tilbud må dog med fornødne ændringer anvendes på ensidige løfter, der ikke kræver accept. Andet kapitel handler om fuldmagt. Tredie kapitel indeholder regler om ugyldige viljeserklæringer, hvorunder falder enhver erklæring, der tilsigter at binde afgiveren. I fjerde kapitel indeholdes enkelte almindelige bestemmelser.

At aftaler er fornødne til formidling af nutidens omsætning, kan ikke omtvistes. Derimod kan det være genstand for tvivl, *hvad det er, der har bevirket, at aftaler er gjort retslig forbindende*. Selv om der ikke var nogen retspligt til at opfylde aftaler, må man antage, at de dog i stort omfang ville blive overholdt, således som man også i vore dage har haft erfaring for på områder, hvor man af særlige grunde har nægtet visse aftaler som f. eks. kartelaftaler retskraft. Særlig hensynet til at opretholde et renommé vil i mange tilfælde være tilstrækkeligt incitament til aftalers overholdelse.

I *ældre juridiske fremstillinger*, hvori „begrebsjurisprudensen“ var den fremherskende, lod man sig ved undersøgelsen af sådanne spørgsmål nøje med en såkaldt konstruktion eller en juridisk forklaring. Af sådanne konstruktioner, der har været forklare reglerne om løftets bindende kraft, kan nævnes „*viljesdogmet*“ og „*forventningsprincipper*“. Tilhængerne af viljesdogmet så grunden til løftets bindende kraft deri, at det på privatrettens område var overladt til borgerne selv at bestemme over deres forhold. Viljen er gjort til retsbegrundende kendsgerning. Tilhængerne af forventningsprincippet fremhævede herimod løftemodtagerens forventning som grundlaget for løftets bindende kraft. Undertiden tjente konstruktionen som begrundelse for de opstillede regler. Således sluttede man fra viljesdogmet, at et løfte ikke kunne være bindende for afgiveren, hvis han af en fejltagelse, f. eks. på grund af fejlskrift, havde udtrykt noget andet end det, han havde villet udtrykke. I vore dages praktisk indstillede jura er man klar over, at en juridisk konstruktion højst kan give udtryk for et vist hensyn, der dog

ikke under alle omstændigheder kan give nogen sikker rettesnor. Konstruktionen har derfor kun værdi, hvis en undersøgelse viser, at praktiske hensyn i de enkelte tilfælde taler for en ensartet løsning. Selv i så fald kan resultatet ikke begrundes ved en blot henvisning til konstruktionen, men denne kan være et nyttigt udgangspunkt og sammenligningsgrundlag. Hvad særlig angår viljesdogmets og forventningsprincippets egnethed til at udtrykke dansk rets regler, vil det fremgå af det følgende, at man i vidt omfang beskytter løftemodtagerens forventning på bekostning af løftegiverens interesser, men at der dog anerkendes betydningsfulde undtagelser.

Den reelle baggrund for regelen om løfters bindende kraft må imidlertid ikke søges i sådanne konstruktioner, men i regelens betydning for omsætningslivet. Denne beror sikkert ikke på noget enkelt hensyn, og hverken den historiske baggrund for regelens opståen eller betragtninger over de grunde, der i vore dage taler for den, kan give noget sikkert svar på spørgsmålet. Over for mindre samvittighedsfulde løftegivere har retstvangen den betydning, at den tvinger dem til at opfylde givne løfter, selv om de ikke har fordel deraf. Ikke mindre betydning har regelen sikkert i andre tilfælde derved, at alle spørgsmål om løftets forståelse overlades til afgørelse af dommeren som upartisk trediemand, og gennem domstolenes virksomhed såvel som igennem lovgivningens bestemmelser tilvejebringes der almindelige retningslinier for forståelsen. Således bidrager løftets forbindende kraft på forskellig vis til *forøgelsen af sikkerheden i omsætningen*, og heri må den egentlige grund til forpligtelsen til at opfylde givne løfter findes.

Det er imidlertid *ikke alle aftaler og løfter, der skaber retspligter*. I livets mere *personlige forhold* ville retstvangen føles som et snærende bånd; den, der lover at komme til et selskab, at bo eller rejse med en anden eller at indgå ægteskab, er kun ved moralske og konventionelle hensyn tilskyndet til opfyldelsen; her bør tværtimod frihed herske, således at moralen er den eneste rettesnor for opfyldelsen. Aftaler om personlige relationer falder ganske uden for den retslige orden.

Anderledes forholder det sig med *løfter*, som man med tilknytning til udtryksmåden i *D.L. 5-1-2* siger, „*er imod Loven eller Ærbarhed*“. Aftalefriheden kan benyttes på en måde, som strider mod omsætningslivets tarv, og den må derfor tåle indskrænkninger. Ved afgørelsen af, om en aftale strider mod lov og ærbarhed, træder den tidligere berørte modsætning mellem hensynet til omsætningens sikkerhed og hensynet til retfærdighed i de enkelte tilfælde særligt skarpt frem og bevirker, at aftaler i almindelighed kun kan tilsidesættes, når de strider mod bestemte lovregler, eller der kan angives typiske kriterier for deres skadelighed. At en aftales vilkår i de enkelte tilfælde ikke er billige, eller at omsætningen antager former, hvis hensigtsmæssighed kan drages i tvivl, kan ikke i sig medføre, at domstolene kan nægte de indgåede aftaler retsbeskyttelse.

Selv om en aftale vedrører forhold, som efter deres almindelige beskaffenhed er egnet til at være genstand for retslig regulering, og selv om ingen almene hensyn taler imod at indrømme aftalen retsbeskyttelse, kan det dog ofte forekomme, at det ikke har været løftegiverens tanke at pådrage sig en juridisk forpligtelse. Særlig ofte kan det være tilfældet med hensyn til *løfter, der udspringer af velvilje*. Hvor det ikke fremgår af aftalen selv, om den skal være forbindende, må spørgsmålet afgøres efter den almindelige opfattelse, hvorved løftets ubestemte karakter eller den form, hvorunder aftalen er truffet, om der er oprettet egentlig skriftlig kontrakt eller ikke, kan være afgørende.

I visse fremmede retsforfatninger, således navnlig i fransk ret, hersker den fra romerretten stammende, såkaldte *overenskomstteori*, hvorefter

løftet alene ikke er retsstiftende, men kun i forbindelse med modtagerens tilegnelseserklæring, accepten. Den vigtigste følge af teorien er den, at løfter kan tilbagekaldes, lige til de er accepterede.

Ganske anderledes er forholdet i nordisk og, siden *Bürgerliches Gesetzbuch* trådte i kraft den 1. januar 1900, også i tysk ret. Hos os kan også det uaccepterede løfte forpligte afgiveren; således siges det i *aftl. § 1* i overensstemmelse med *løfteteorien*, at tilbud er bindende for afgiveren. Det kan med andre ord ikke frit tilbagekaldes af afgiveren. Når der desuagtet, for at et løfte skal blive endeligt bindende for afgiveren, ofte kræves løftemodtagerens accept, beror det derfor ikke på ufravigelig hensyn, men på, at man i løftet må indlægge den begrænsning, at løftegiveren ikke ud i fremtiden vil stå ved sit løfte uden en accept, der i gensidigt forpligtende forhold tillige indeholder modtagerens løfte om at ville tilsvare det for løftet betingede vederlag.

Ved løfter, der afgives over for en nærværende person eller gennem telefon, taler ingen afgørende hensyn imod at forlange *accept straks*, og det antages da også efter dansk ret, at sådanne løfter straks må accepteres, hvis de skal være bindende for afgiveren. Gaveløfter, kautionserklæringer o. l. til en fraværende person fordrer, når det ikke er en forudsætning for løftet, at modtageren skal have udgifter eller andre opofrelser i anledning af løftet, *normalt ikke accept*, idet afgiveren selv uden accept kan regne med, at modtageren ønsker at modtage løftet. Anderledes ligger sagen, hvor nogen ved brev eller telegram forpligter sig til en ydelse mod vederlag. Sådanne løfter afgives normalt med de forhåndenværende udsigter for øje, og løftegiveren kan ikke være tjent med ud i fremtiden at være bundet ved løftet, hvis han ikke får ret til vederlaget. Ellers ville løftemodtageren kunne spekulere på løftegiverens bekostning ved efter længere tids forløb at acceptere et løfte, som efter konjunktorens udvikling viste sig at være til hans fordel, men i modsat fald afvise aftalen. Under disse omstændigheder må løftet *accepteres inden en vis frist*, acceptfristen, der enten kan være fastsat i tilbud eller må udmåles efter, hvad der må anses for en passende frist.

Hvor accept således er nødvendig, kan den ikke i alle tilfælde forlanges omgående, idet det også kan være i tilbudsgiverens interesse, at modtageren får en rimelig frist til at undersøge mulighederne for tilbudets nytte for ham. Modtageren får derved nogen tid, hvori han til en vis grad kan spekulere på tilbudsgiverens bekostning. Denne ulempe afbøder overenskomstteorien gennem *retten til tilbagekaldelse, indtil accept foreligger*. Efter den opfattelse, som ligger til grund for *aftaleloven*, opvejer den interesse, der kan være i tilbagekaldelsesretten, dog ikke i almindelighed den fordel, tilbudsgiveren har i, at *modtageren straks ved modtagelsen kan regne sikkert med det gjorte tilbud*. Skulle dette ikke være tilfældet, kan tilbudsgiveren i øvrigt, da reglerne i *aftl. kap. 1* er deklaratoriske, jfr. § 1, betegne sit tilbud som et udkast, til hvis indhold han dog endnu ikke vil binde sig endeligt.

Selv *hvor accept efter forannævnte ikke er nødvendig*, for at løftet vedblivende skal være bindende for afgiveren, er accepten dog *ikke uden al retlig betydning*. Indtil accepten kan løftemodtageren *afslå* den ham tilbudte ydelse, senere kan han alene *give afkald derpå*, hvilket kan have betydning i forskellige henseender bl. a. med hensyn til spørgsmålet, om dispositionen er bindende for afgiverens kreditorer.

§ 4. Nærmere om løfte og accept

Et løfte foreligger ikke alene, fordi en person har givet udtryk for, at han

vil forpligte sig. Forpligtelseserklæringen må tillige af ham være afgivet over for den, som skal have ret ifølge løfter og være kommet til dennes kundskab.

I. For at være forbindende må løftet da for det første *gå ud på at forpligte afgiveren*. Om dette har været meningen, kan ofte give anledning til tvivl.

A. At man f. eks. har *meddelt nogen*, at man har indsat ham som berettiget til efter ens død at oppebære en *livsforsikringssum*, forpligter ikke til ikke senere at ændre denne „begunstigelse“, medmindre der er særlige holdpunkter for, at det var tanken at give den begunstigede en uigenkaldelig ret. På samme måde antages det, at en person der har indsat et beløb på *sparekasse- eller bankbog* på en andens navn og givet ham meddelelse om indsættelsen, ikke derved har afskåret sig fra at råde over det indsatte beløb, medmindre omstændighederne udviser, at en videregående forpligtelse er pådraget.

B. Endvidere kan det være tvivlsomt, hvorvidt en tilkendegivelse rummer et tilbud eller blot *en uforbindende opfordring til at gøre tilbud*. Om *angivelser af priser på varer, der er udstillet til salg*, er det blevet antaget, at angivelserne ikke skabte nogen pligt til at sælge til den angivne pris, men om dette er rigtigt, er dog tvivlsomt, i særdeleshed efter at det ved lov om bestemmelser mod uretmæssig konkurrence og varebetegnelse nr. 98 af 29. marts 1924 § 1 under straf er forbudt bl. a. til salg at udbyde varer under urigtige eller vildledende angivelser angående prisforhold. *Udsendelse af prislister, kataloger, cirkulærer o. l.* angående salgsvilkår anses kun for at indeholde en opfordring til at give tilbud, medmindre udtryksmåden viser en videregående hensigt med udsendelsen. Sluttes aftale, må den ofte anses for indgået på de i katalog el. lign. indeholdte vilkår.

C. *Opråb på auktion* er kun opfordring til at gøre tilbud og forpligter derfor ikke til antagelse af højeste bud, medmindre det af auktionskonditionerne fremgår, at tingen sælges for højeste bud el. lign. I sådanne tilfælde må det endvidere antages, at auktionssælgeren selv er afskåret fra at byde på auktionen.

D. Tilsvarende er forholdet med hensyn til *licitation*, hvor tilbud indhentes fra forskellig side, idet formålet hermed er at opnå så billigt et tilbud som muligt på en leverance eller et arbejdes udførelse.

1. Hvor intet andet fremgik af licitationsvilkårene, var det derfor *før lov om licitation m. v.* (nr. 216 af 8. juni 1966) berettiget at forkaste alle de indkomne tilbud eller antage et tilbud, som ikke er det billigste. I modsætning til auktionsbud blev licitationstilbud i almindelighed afgivet uden at tilbudsgiverne fik kendskab til hinandens tilbud. Bestemmelser i licitationsvilkårene om, at et af de afgivne tilbud skulle antages, tilsigtede da at værne tilbudsgiverne mod, at det laveste tilbud anvendtes til at presse en udenforstående trediemand til at give endnu lavere tilbud eller til at formå en anden af tilbudsgiverne til at indgive nyt lavere tilbud.

Den rette ordning af licitationsvæsenet volder i øvrigt betydelige vanskeligheder. Licitationer er i mange arbejdsgiverkredse ikke særlig velsete, fordi licitationen ofte giver anledning til bekostelige beregninger og overslag, for hvilke der ikke opnås dækning for andre end den, hvem arbejdet overdrages, og især fordi den skarpe konkurrence ofte giver anledning til fremkomsten af forretningsmæssigt uforsvarligt lave tilbud. Hertil bidrager bl. a. den omstændighed, at der til en forsvarlig pris hører, at der er beregnet avance til dækning af forretningens generalomkostninger, renter og almindelige forretningsudgifter. Hvor konkurrencen bliver særlig hård, vil der dog ofte være nogle iblandt tilbudsgiverne, der vil lade sig nøje med

dækning for de specialomkostninger, der direkte medgår til arbejdets udførelse. Selv om en forretning i det lange løb ikke kan stå sig ved at kalkulere sine omkostninger på denne måde, kan det dog i enkelte tilfælde være fordelagtigt frem for arbejdsmangel.

Til imødegåelse af disse ulemper er forskellige foranstaltninger forsøgt. For at skaffe alle deltagerne dækning for deres udgifter og måske endog andel i fortjenesten har der været truffet aftale mellem deltagerne i licitationer om en såkaldt „mestergris“. Aftalen om mestergris går ud på, at alle deltagerne til deres kalkulerede pris skal lægge et nærmere fastsat beløb, der af den, der får entreprisen overdraget, skal udbetales til de øvrige deltagere til deling. Ved en højesteretsdom fra 1910 er det dog antaget, at hemmeligholdelsen af en sådan aftale var retsstridig, og at bygherren derfor var berettiget til et afslag i entreprisensummen på 17.000 kr., der udgjorde det beløb, som efter aftalen skulle udbetales til de øvrige tilbudsgivere.

I de senere år har der navnlig i håndværkerkredse gennem de forskellige arbejdsgiverforeninger været udøvet en vis kontrol med de ved licitationer indgivne tilbud, f. eks. således, at medlemmerne var forpligtede til nogle dage før licitationsfristens udløb at indgive deres tilbud til organisationerne, der på grundlag af de indkomne tilbud efter regler, der kunne variere noget, udregnede en mindstepris, hvorunder tilbud ikke måtte indgives.

2. *Loven om licitation* - der trådte i kraft den 1. januar 1967 - finder anvendelse på tilbudsgivning ved arbejder og leverancer inden for bygge- og anlægsvirksomhed.

Ved *licitation* forstås ifølge lovens § 2, stk. 1, at et arbejde eller en leverance udbydes, således at flere opfordres til inden samme bestemte tidspunkt og på samme udbudsgrundlag at give skriftlige og bindende bud, idet det ved opfordringen tilkendes gives, at også andre er opfordret til at byde.

Ved *offentlig licitation* rettes opfordring til at byde ved bekendtgørelse i dagspressen eller på lignende måde til en ubestemt kreds. Ved *bunden* (ikke-offentlig) *licitation* rettes opfordringen til at byde direkte og alene til dem, fra hvem bud ønskes.

Ved enhver licitation indgives budene i *lukket kuvert, der åbnes på licitationsstedet* på et forud fastsat tidspunkt. De bydende er berettiget til at være til stede ved åbningen af budene og til at blive bekendt med budsummerne og eventuelle forbehold. Ved en licitation må et bud, som er højere end et andet ved licitationen afgivet bud, ikke nedsættes.

Ved *offentlig licitation* er udbyderen berettiget til at vælge mellem samtlige indkomne bud og til at forkaste dem alle, mens han ved *bunden licitation* er *forpligtet* til – medmindre andet udtrykkeligt er fastsat ved opfordringen til at byde – at antage det billigste bud eller forkaste dem alle ved meddelelse til de bydende.

Forudgående regulering og udskydning af bud samt fastsættelse af betingelser for deres åbning er forbudt. Det samme gælder vedtagelse dels om *pligt til forudgående anmeldelse* af licitationsbud til de bydendes organisationer og dels om *pligt* for de bydende at *forhandle* eller på anden måde *samarbejde* inden tilbudsgivningen.

Forud for licitationen må de bydende kun afholde *møder vedrørende licitationen* til drøftelse af udbudsgrundlaget, herunder spørgsmålet om teknisk begrundede forbehold, og kun såfremt udbyderen opfordres til at komme til stede og endelig på betingelse af, at såvel organiserede som uorganiserede bydende på lige vilkår har adgang til mødet.

Det er endvidere ikke tilladt at *modtage underhåndsbud*, såfremt der

tidligere på samme arbejde eller leverance er modtaget licitationsbud eller mere end ét underhåndsbud, og der ikke er forløbet enten mindst 6 måneder fra licitationsdagen, henholdsvis efter modtagelsen af det seneste underhåndsbud, eller 3 måneder efter annulleringen af licitationen eller underhåndsbudene.

Endelig må *ny licitation* over et arbejde eller en leverance, over hvilke der tidligere er afholdt licitation eller modtaget underhåndsbud, først afholdes, når den tidligere licitation eller de modtagne underhåndsbud er annulleret.

Overtrædelse af de foran nævnte forbudsregler *straffes* med bøde eller under skærper omstændigheder med hæfte.

II. Løftet må være *rettet til den, som skal have retten*, eller til en person, der som hans fuldmægtig er bemyndiget til at modtage erklæringen. Udtalelser til trediemand om sin vilje til at forpligte sig er ikke bindende.

III. Løftet må endvidere være *afgivet* til adressaten af løftegiveren eller personer, der er bemyndiget til sådan afgivelse. Ved løfter, der afgives *mundtligt*, opstår det særlige spørgsmål om afgivelse ikke; erklæringen er afgivet ved at udtales. Det opstår først, hvis erklæringen formes *skriftligt* for at sendes til den, som skal berettiges. Hvis erklæringen i et sådant tilfælde er udformet og afsendes af en uvedkommende, enten fordi han handler svigagtigt eller af misforstået hjælpsomhed, forpligter erklæringen ikke. Anderledes naturligvis, hvis et brev er lagt på et sted, hvor erklæringsgiveren plejer at lægge forsendelser, og en til hans husstand eller forretning hørende person ekspederer det videre. Her har løftegiveren netop gjort de fornødne skridt til afgivelsen.

IV. Endelig er det en betingelse for den ved et løfte skabte ret, at *løftet kommer til den berettigedes kundskab*. Indtil dette er sket, har han ingen forestilling om ret og har ikke indrettet sine forhold derefter, og man kan derfor uden betænkelighed indrømme løftegiveren ret til løftets tilbagekaldelse, indtil kundskab om løftet er erhvervet.

A. Overensstemmende hermed bestemmer *aftl. § 7*, at *tilbud og svar på tilbud, som tilbagekaldes*, er bortfaldet, såfremt tilbagekaldelsen kommer frem til den anden part forinden eller samtidigt med, at tilbudet eller svaret kommer til hans kundskab.

B. Det må fremhæves, at loven ikke kræver, at tilbagekaldelsen til nævnte tidspunkt skal være kommet til løftemodtagerens kundskab for at medføre løftets bortfald. At tilbagekaldelsen er *kommet frem* til løftemodtageren *betyder* blot, at den er kommet til ham på hans bolig eller forretningssted under sådanne forhold, at han normalt kan gøre sig bekendt dermed. At han da ikke har gjort det, kan ikke komme ham til gode. Denne regel gælder ikke blot om løfters tilbagekaldelse, men *må anvendes overalt, hvor en retshandel lægger et bånd på modtageren*, altså om pålæg og reklamationer.

C. Hvor en erklæring som accepten både binder tilbudsgiveren til hans tilbud og berettiger ham til vederlaget, indtræder virkningerne i begge henseender ikke samtidigt. Til at *binde tilbudsgiveren* – hvilket får betydning m. h. t. om rettidig accept har fundet sted – kræves alene, at accepten kommer frem til ham, jfr. *aftl. § 2*, hvorimod *acceptanten* ved tilbagekaldelse *kan befri sig* for aftalen, indtil accepten er kommet til tilbudsgiverens kundskab.

V. *Afslås tilbud*, er det bortfaldet, selv om fristen for svar endnu ikke er udløbet, jfr. *aftl. § 5*, og kan ikke senere accepteres.

VI. Fordrer løftet accept, må denne gives inden udløbet af *acceptfristen*. Herom bestemmer *aftl. § 2, 1. stk.*: Har tilbudsgiveren fastsat en frist for antagelsen af tilbud, må antagende svar være kommet frem til ham inden

fristens udløb. At svaret afsendes inden fristens udløb, er ikke tilstrækkeligt.

A. Er accept forlangt inden en vis tid, f. eks. 8 dage fra tilbudet, må *fristen regnes fra* den i tilbudet angivne dato. Dateringsdatoen medregnes ikke. Er tilbudet givet en mandag, vil accept inden 14 dage være rettidig, når den kommer frem den anden mandag efter afgivelsen af tilbudet. Er tilbud gjort telegrafisk, regnes fristen dog fra det i telegrammet angivne klokkeslet. I almindelighed må det forlanges, at en accept, der sendes til tilbudsgiverens forretningssted, for at være rettidig må komme frem inden for normal kontortid. Dog er det antaget, at telegrafisk svar, der var forlangt på bestemt dag, var rettidigt, uagtet det først kom frem efter lukketid. Krav om svar „pr. omgående“ eller „straks“ kan også udtrykke en acceptfrist, om hvis længde der ikke kan siges noget almindeligt, idet den må bero på tilbudets beskaffenhed og forholdene i de forskellige brancher.

B. For det tilfælde, at *tilbud gøres i brev eller telegram, uden at der fastsættes nogen frist for antagelse*, bestemmer aflt. § 3, at antagende svar må være kommet til tilbudsgiveren inden udløbet af det tidsrum, der ved tilbudets afgivelse af ham kunne påregnes at medgå. Ved beregningen af dette tidsrum forudsættes, når ikke andet fremgår af omstændighederne, at tilbudet kommer frem i rette tid, samt at svaret afsendes uden ophold, efter at den, til hvem tilbudet er rettet, har haft rimelig betænkningstid, og at det ikke forsinkes undervejs. Er tilbudet gjort i telegram, skal antagelse sendes telegrafisk, hvis den ikke på anden måde kommer lige så tidligt frem.

Endvidere udtales i paragraffens andet stk., at *tilbud, som fremsættes mundtlig* uden at give frist for antagelse, må antages straks.

C. Bestemmelsen i § 3 medfører, at det ikke påvirker acceptfristens længde, at *tilbud eller accept forsinkes undervejs*. Accept må under alle omstændigheder være kommet frem til tilbudsgiveren inden den frist, tilbudsgiveren på forhånd måtte regne med som fornøden. Sker dette, er det på den anden side uden betydning, at acceptanten har skaffet sig længere betænkningstid end forudsat af tilbudsgiveren, f. eks. ved at svare telegrafisk i stedet for ved brev.

D. Acceptfristens længde må i øvrigt variere stærkt efter *aftalens beskaffenhed*. Ved spekulationsaftaler må den være ganske kort; hvor bedømmelse af tilbudet fordrer undersøgelser eller beregninger, må fristen selv i handelsforhold kunne blive ret lang. Forlanges telegrafisk svar, må det antages, at også modtagerens betænkningstid må være kort.

E. Kommer accept ikke frem i rette tid, er tilbudet ikke længere bindende for afgiveren. *Den forsinkede accept* er dog ikke retlig betydningsløs, idet det i aflt. § 4 bestemmes, at svaret *skal anses som nyt tilbud*, som det står den oprindelige tilbudsgiver åbent at antage ved at sende accept.

1. Det gælder dog ikke, *hvor acceptanten går ud fra, at hans accept har været rettidig, og tilbudsgiveren må indse dette*, f. eks. fordi det af poststempleet fremgår, at svaret er afsendt i god tid, men uden afsenderens fejl er forsinket undervejs. I sådanne tilfælde vil jo acceptanten regne med, at aftalen er kommet i stand. Herom bestemmes da, at hvis tilbudsgiveren ikke vil godkende svaret, skal han uden ugrundet ophold give afsenderen meddelelse derom; i modsat fald anses aftale som sluttet.

2. *Forholdenes beskaffenhed* kan dog medføre, at det ikke er foreneligt med acceptantens interesser at lade tilbudsgiveren være rådig over, hvorvidt han vil godkende accepten eller ikke. Tilfælde af denne art vil navnlig forekomme ved *spekulationshandler*, hvor det må antages, at den forsinkede accept er uforbindende for acceptanten.

VII. Accepten må være *overensstemmende med tilbudet*. Accept, som går ud på, at tilbud antages, men som på grund af tillæg, indskrænkninger

eller forbehold ikke stemmer med tilbudet, anses som afslag i forbindelse med nyt tilbud, *aftl. § 6*.

A. At den uoverensstemmende accept *anses som afslag*, medfører, at uoverensstemmelsen ikke kan rettes senere, selv om det ville kunne ske inden for acceptfristen. Når tilbudet er afslået, følger det af § 5, at det er bortfaldet. Lovens regel omfatter i og for sig ikke det tilfælde, at modtageren fra tilbudsgiveren indhenter oplysninger om hans stilling til ændringsforslag, men i forretningsforhold er der dog en tendens til at antage, at sådanne orienterende forespørgsler medfører, at tilbudsgiveren bliver stillet frit.

B. Svarende til regelen om den forsinkede accept bestemmer *aftl. § 6*, at uoverensstemmende svar *anses som nyt tilbud*. Når det accepteres af den oprindelige tilbudsgiver, kommer derved aftale i stand. Dette gælder dog ikke, når afsenderen af svaret går ud fra, at det er overensstemmende med tilbudet, og tilbudsgiveren må indse dette. I så fald skal denne, hvis han ikke vil godkende svaret, uden ugrundet ophold give meddelelse herom. Undlader han dette, anses aftale for sluttet med det indhold, svaret har. Omstændighederne kan dog ligesom ved den forsinkede accept medføre, at tilbudsgiveren kan være afskåret fra at tilegne sig den uoverensstemmende accept.

C. Om en accept er overensstemmende med tilbudet, må afgøres efter, om den materielt stemmer med tilbudet. Tilføjelser uden materiel betydning og tilføjelser, som kun angiver, hvad der gælder uden udtrykkelig vedtagelse, gør ikke accepten uoverensstemmende. Telegrafisk svar med tilføjelse nærmere i brev er efter dansk opfattelse ikke tilstrækkelig accept og forudsætter derfor, at brev indeholdende behørig accept fremkommer inden acceptfristens udløb. Accept, hvori skriftlig stadfæstelse forlanges, vil i alt fald være overensstemmende med tilbudet, hvis i det pågældende forhold sådan stadfæstelse kan fordres. I dette tilfælde såvel som i andre, hvor acceptanten med grund kan gå ud fra, at tilbudsgiveren ikke vil modsætte sig tilføjelsen eller ændringen, vil det sikkert antages, at der må påhvile tilbudsgiveren reklamationspligt, hvis han ikke vil godkende svaret, så at aftale anses som sluttet, hvis han ikke reklamerer.

VIII. Om reklamationer bestemmer *aftl. § 40*, at når nogen, som efter denne lov skal „give meddelelse“, har indleveret meddelelsen til befordring med telegraf eller post eller, hvor andet forsvarligt befordringsmiddel benyttes, har afgivet den til befordring dermed, går det ikke ud over ham, at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem. Denne regel må også finde anvendelse, hvor reklamationspligt antages uden støtte i *aftl.* (pligt-mæssige reklamationer). Hævdes det, at reklamation ikke er modtaget, må bevisbyrden for afsendelsen påhvile afsenderen. Hvor post og telegraf er egnede befordringsmidler, vil de i almindelighed være de eneste forsvarlige midler; i hvert tilfælde kan regelen i § 40 ikke antages at være anvendelig, hvor meddelelsen sendes med folk, der står i afgiverens tjeneste.

IX. Tilbudsgiveren kan selv i gensidigt bebyrdende forhold have givet afkald på accept. Om dette tilfælde bestemmer *aftl. § 8* med en noget kunstig vending, at har tilbudsgiveren erklæret, at han vil anse den anden parts tavshed for antagelse af tilbudet, eller fremgår det i øvrigt af forholdet, at han ikke venter udtrykkeligt svar, er den anden part alligevel pligtig til, såfremt han vil modtage tilbudet, på forespørgsel at afgive erklæring herom. Undlader han dette, er tilbudet bortfaldet. Afkald på accept anses således altid kun at være givet indtil videre.

At egentlig accept er ufornöden, vil særlig ofte fremgå af omstændighederne, hvor aftalen fra den ene eller den anden side skal opfyldes i en nær fremtid. Det vil da ofte være tilstrækkelig accept, at modtageren gør, hvad

han i tilbudet anmodes om at foretage, f. eks. at levere varer efter bestilling, eller at han aftager den ham tilbudte ydelse og derigennem giver sin tilslutning til tilbudet.

X. Reglerne om, hvad der kræves til, at et løfte skal blive bindende, er i øvrigt *uforlignelige* således, at man ikke kan forpligte sig, f. eks. ved at nedskrive en erklæring og nedlægge den i sin skrivebordsskuffe, selv om man skriver i den, at den skal være uigenkaldelig. Derfor er erklæringen ganske uforbindende for afgiveren og efter hans død tillige for hans arvinger, medmindre den opfylder betingelserne for at være et gyldigt testamente. *Visse undtagelser* fra reglerne om, under hvilke forhold løfteerklæringer bliver bindende, antages dog at gælde.

A. Således bliver den, der har udfærdiget et *gælds-brev*, i visse tilfælde forpligtet over for den godtroende erhverver af gælds-brevet, selv om han ikke har afgivet gælds-brevet, men det f. eks. af en uvedkommende er stjålet fra udstederens gemmer og af ham transporteret til erhververen (Gbrl. § 15, stk. 1).

B. Endvidere må man gå ud fra, at *et forsikringsselskab, der har antaget en forsikringsbegæring* ved at afsende accept, ikke kan tilbagekalde accepten, selv om det kan ske, inden forsikringstageren erholder kundskab om den, dersom risikoen allerede er begyndt at løbe, og en skade, der omfattes af selskabets risiko, allerede er indtrådt. Herved bemærkes, at risikoen i mangel af bestemmelse om begyndelsestiden løber fra afsendelsen af meddelelse fra selskabet eller forsikringstageren om, at tilbud antages, F.A.L. § 11. *Ved andre kontrakter, hvor et tilsvarende hasardmoment spiller en rolle*, må det samme antages, f. eks. hvor tilbud om køb af en lotterisiddel accepteres ved seddelens afsendelse, og der, inden seddelen kommer tilbudsgiveren i hænde, falder gevinst på den.

C. Regelen om, at løfter for at være bindende skal være kommet til den berettigedes kundskab, fraviges endvidere ved de såkaldte *trediemandsretshandler*. Herved forstås aftaler mellem to personer, hvoraf den ene, løfte-giveren, lover den anden, løftemodtageren, en ydelse til trediemand, således at trediemand uden videre erklæring fra løfte-giveren eller transport fra løftemodtageren skal have erhvervet ret til at fordrø den lovede ydelse fra løfte-giveren. I regelen vil forholdet være det, at løftemodtageren yder løfte-giveren vederlag for at yde til trediemand, således at ydelsen økonomisk kan siges at stamme fra løftemodtagerens formue; men det kan også forekomme, at en person af interesse for trediemand formår løfte-giveren til at afgive løftet uden vederlag.

De særlige forhold, hvorunder trediemandsretshandler indgås, medfører, at retsforholdet mellem parterne arter sig på en særegen måde. Reglerne om trediemandsretshandler er dog *kun lidet fast udformet i dansk ret*, og kun i enkelte typiske tilfælde kan de siges at være afklarede. De problemer, som opstår, skal derfor alene illustreres ved omtalen af, hvad der gælder om *de praktisk vigtigste trediemandsaftaler*, som har betydning for om-sætningen, nemlig forsikringsaftaler til fordel for trediemand og fragtaftaler, hvor aftalen sluttet af en anden end destinataren, den til hvem for-sendelsen sker.

1. Ved den såkaldte *skadesforsikring*, hvor forsikring tegnes til sikring af en bestemt økonomisk interesse, taler man om *forsikring for fremmed regning* eller forsikring af trediemands interesse, når forsikringsaftalen går ud på, at forsikringen skal dække tab, som trediemand lider. Forsikring for fremmed regning foreligger således, hvor en indehaver af et oplagshus tegner forsikring for de hos ham af andre deponerede varer. Om sådan forsikring bestemmes det i F.A.L. § 57, jfr. § 54, at når forsikringsbegivenheden indtræder, *tilkommer retten til erstatning den, hvis interesse forsikrin-*

gen skal dække, selv om han ikke har fået meddelelse om forsikringen. Så længe forsikringsbegivenheden ikke er indtrådt, kan forsikringstageren, der har stilling som løftemodtager, dog uden hensyn til trediemand ændre, ophæve eller opsigse forsikringsaftalen, medmindre han ifølge aftalen med trediemand har haft pligt til at tegne forsikringen eller har lovet ikke at benytte sin ret, jfr. F.A.L. § 56, 1. stk. Interesse i retten til ophævelse kan forsikringstageren have, hvis han derved kan slippe for fremtidig præmiebetaling eller har ret til at få præmien eller en del deraf tilbagebetalt. Selv om ophævelsen er uberettiget, er aftaler mellem forsikringstageren og selskabet dog i almindelighed bindende for trediemand, hvis selskabet hverken vidste eller burde vide, at ophævelsen var uberettiget, F.A.L. § 56, 2. stk.

2. Lignende regler gælder ved *livsforsikring*, hvor livsforsikringstageren enten ved forsikringens tegning eller senere har *indsat en begunstiget*, til hvem forsikringssummen til sin tid skal udbetales. Den pågældende kan da fordre udbetaling til forfaldstid *uden nogen transport* fra forsikringstageren. På den anden side bevarer forsikringstageren sin fulde rådighed over forsikringen, således at han kan *tilbagekalde begunstigelsen*. Sådan tilbagekaldelse kan ske selv efter, at forsikringsbegivenheden, f. eks. opnåelsen af en vis alder, er indtrådt, og forsikringssummen udbetales da til forsikringstageren. Den modsatte regel ved skadesforsikring skyldes den særligt for skadesforsikring gældende regel, at forsikringssummen kun må udbetales til den, som har lidt en vis skade. Kun hvis forsikringstageren over for den begunstigede har forpligtet sig til ikke at tilbagekalde begunstigelsen, er han afskåret derfra.

Tilbagekaldelsesretten kan dog ikke udøves af *forsikringstagerens kreditorer*, end ikke under forsikringstagerens konkurs, og ved forsikringstagerens død falder tilbagekaldelsesretten bort, således at den heller ikke kan udøves af hans *arvinger*. Dog er der, *hvor indsættelsen er genkaldelig*, tillagt *tvangsarvinger* en vis begrænset ret til at fordre forsikringssummen inddraget i boet, jfr. F.A.L. § 104, ligesom *kreditorerne* under visse forhold af forsikringen kan fordre dækning for uforholdsmæssig store præmiebetalinger i tiden inden forsikringstagerens konkurs, jfr. F.A.L. § 117. De afvigelser, som således er gjort fra den almindelige regel, at arvinger og kreditorer i konkurstilfælde indtræder i henholdsvis arveladerens og fallentens ret, skyldes, at man har villet befordre tegning af livsforsikring.

3. Hvor nogen har sluttet *aftale om befordring af varer med en fragtfører*, antages det, at den, til hvem forsendelsen sker, på bestemmelsesstedet kan fordre varernes udlevering og i øvrigt gøre alle rettigheder gældende mod fragtføreren *uden transport* af afsenderens ret. På den anden side *bevarer afsenderen rådighed over retten*, f. s. v. varen ikke allerede er udleveret til destinataren, således at han kan give fragtføreren kontraordre. Har fragtføreren fået kontraordre, bliver han ikke mere frigjort ved at opfylde til destinataren. Ved *søbefragting* gælder nævnte regler dog ikke, hvor skipperen som bevis for modtagelsen har udfærdiget *konnossement*, idet i så fald retten mod skipper og reder er knyttet til ihændeholdelse af konnossement. Endvidere modificeres reglerne ved *jernbanetransport*, hvor der er udfærdiget *fragtbrevsduplikat*. Herom henvises til læren om køb og salg.

D. Imidlertid må det erindres, at ikke enhver aftale, hvorved nogen påtager sig en ydelse til trediemand, er en trediemandsretshandel i den angivne forstand. Tværtimod vil det snarest være regelen, at interessen hos den, der betinger sig ydelsen, fuldtud er fyldestgjort, når han kan tillægge trediemand retten ved transport, eller trediemand berettiges ved, at løftegiveren opfylder løftet ved at erlægge ydelsen eller afgiver løfte direkte

over for *trediemand*, som, inden dette sker, ingen ret har til at gøre kravet gældende. Praktisk vigtige tilfælde af denne art forekommer, hvor køberen af en fast ejendom forpligter sig over for sælgeren til at betale den på ejendommen hvilende gæld, eller hvor nogen lover at være en andens kautionist. I sådanne tilfælde taler man om en *uegentlig trediemandsaftale*¹.

§. 5. Aftalers fortolkning og udfyldning

Ved afslutning af aftaler er det af interesse for parterne, at de punkter, hvorom der forhandles, indskrænkes så meget som muligt. Man kan ikke ved afslutning af aftaler tænke på og træffe bestemmelse om alle tænkelige retsvirkninger af aftalen. Når man f. eks. slutter aftale om et køb, er det ofte tilstrækkeligt, at parterne enes om, hvilken ting købet skal angå og eventuelt prisen. Alle andre spørgsmål, om tiden for leveringen og betalingen, om eventuel forsendelse, om rabat, om pligt til at svare renter af købesummen, om betaling for emballage, om afholdelse af udgifter ved forsendelsen, om følgerne af, at tingen lider af mangler eller leveres for sent o.s.v., kan afgøres ud fra den gældende ret, d.v.s. at kontrakten udfyldes i alle nødvendige henseender.

På den anden side fordrer parternes interesser, at de i aftalen kan optage sådanne bestemmelser, som nærmere udformer aftalen efter deres individuelle behov. En aftale om køb vil derfor kunne indeholde bestemmelser om aftalens nærmere retsvirkninger, f. eks. om leveringstid, kredit, garanti o.s.v. Også uden udtrykkelig vedtagelse kan de særlige forudsætninger, som har ligget til grund for aftalens indgåelse, bidrage til afgørelsen af dens retsvirkning. *I første række må man derfor fastslå en foreliggende aftales individuelle indhold.* Hvad er kontraktens genstand, hvad fremgår specielt angående denne aftales retsvirkninger af aftalen og de omstændigheder, hvorunder den er indgået. Denne afgørelse sker ved *fortolkning*. På punkter, hvor ingen afgørelse kan findes ad fortolkningens vej, må aftalen udfyldes med de *retsregler eller grundsætninger, som gælder angående kontrakter af vedkommende type* eller i sidste ende efter *lovgivningens almindelige grundsætninger*.

I. Fortolkning. Samstemmende opfattelse

Fortolkningen må i første række gå ud på at afgøre, hvad parterne ved aftalens afslutning har tænkt sig og været enige om. I så henseende kan aftalens ordlyd ikke være ene afgørende. Kan det ad anden vej end gennem de i aftalen anvendte udtryk godtgøres, at parterne har haft en fælles opfattelse angående et vist punkt, må denne være bestemmende, selv om den ikke har fundet udtryk i aftalen og endog, dersom den ligefrem strider mod den udtrykkelige aftale. Hvis f. eks. parterne i en aftale om køb har skrevet, at købet skete på sædvanlige kreditvilkår, og det oplyses, at begge urigtigt nærede den anskuelse, at 3 måneders kredit var sædvanlig ved et køb af den omhandlede art, må bestemmelsen forstås som hjemlende 3 måneders kredit. Til belysning af, hvad parterne har tænkt sig med en vis udtryksmåde, kan det være af betydning, at parterne hører til en vis kreds. Særlig blandt handlende i deres indbyrdes mellemværender anvendes ofte udtryk, der har en speciel teknisk betydning.

II. Fortolkning. Dissens

Kan det ikke oplyses, at parterne har haft fælles opfattelse af et vist punkt

¹ Se nærmere om gældsovertagelse ndfr. s. 123 og særlig ved salg af fast ejendom ndfr. s. 173 f.

i kontrakten, kan man ikke som almindelig regel give den forståelse, som en af parterne måtte have haft, fortrinnet, men afgørelsen må bero på, hvad man kan anse som *den fornuftigste og naturligste forståelse*. For en væsentlig del må fortolkningen være en *sproglig*. Hensyn må tages til, hvad man i almindelighed som fornuftig mand vil indlægge i de benyttede udtryk. Undertiden indeholder lovgivningen regler om, hvorledes en kontraktsbestemmelse skal forstås; således indeholder købeloven et afsnit om betydningen af visse salgsklausuler, f. eks. af „cirka“ ved afgivelse af det solgte mængde. Også med hensyn til den objektive fortolkning vil det ofte være afgørende, at et vist udtryk sædvanlig ved handeler af den pågældende art bruges i en særlig betydning.

Også *andre hensyn* kan spille en rolle og medføre, at noget må anses som vedtaget, selv om aftalen ikke giver sikkert sprogligt holdepunkt derfor, ja endog selv om det strider mod den naturlige sproglige forståelse. Hvor den ene part har affattet aftalen, vil *tvivlsspørgsmål angående forståelsen sædvanlig fortolkes imod den part, som har affattet kontrakten*. Tilfælde af denne art vil oftest forekomme, hvor en større forretningsvirksomhed har affattet en normalkontrakt, som den anvender ved indgåelsen af en række aftaler. Som følge heraf er det almindeligt antaget, at bestemmelser i en forsikringspolice med almindelige forsikringsbetingelser i tvivlstilfælde må fortolkes imod forsikringsselskabet. Ved særlig udførlige kontrakter af denne art må det endda antages, at *selv klare bestemmelser i kontrakten kan tilsidesættes, hvis de er usædvanlige og særlig byrdefulde for den anden part, og de ikke enten ved den måde, hvorpå det er optaget i kontrakten, eller i øvrigt under forhandlingerne er særlig fremhævet af den part, der har affattet kontrakten*. Om *lejekontrakter*, der i almindelighed udfærdiges ved hjælp af de af grundejerforeningerne udarbejdede kontraktblanketter, gælder det ifølge udtrykkelig bestemmelse i lejel. § 5, 1. stk., at hvis aftalen udfærdiges ved benyttelse af trykt eller på anden måde fremstillet blanket, skal det tydeligt angives, på hvilke punkter der tillægges lejerer mindre vidtgående rettigheder eller pålægges ham mere vidtgående forpligtelser end angivet i loven. Er der strid mellem de individuelle (skrevne) bestemmelser og kontraktens almindelige (trykte) betingelser, må de sidste vige. Oplyses det, at en af parterne ved kontraktsafslutningen har været sig en bestemmelse *ivetydighed bevidst*, den anden ikke, må tvisten løses til fordel for den sidstnævnte.

I øvrigt vil det *formål*, som søges fremmet ved aftalen, kunne være vejledende med hensyn til omfanget af forpligtelserne. Hvor en ting er købt til et vist brug, vil det selv uden udtrykkelig vedtagelse kunne antages, at salgsgenstanden i forskellige retninger må have egenskaber, som gør den tjenlig til det for sælgeren kendelige formål, som køberen har haft for øje. Ligeledes må det solgte ordentligvis leveres inden det tidspunkt, da køberen skal bruge det, hvis sælgeren er bekendt dermed.

En kontraktsbestemmelse, som er *ubillig mod en af parterne eller strider mod almene interesser*, må fortolkes så snævert som muligt. Vedtagelser om, at visse mellemværender skal være *unddraget domstolenes påkendelse* og i stedet afgøres på en sådan måde, at den ene af parterne får den overvejende indflydelse på resultatet, forstås derfor snævrere muligt. Sådanne vedtagelser forekommer oftest i forholdet mellem erhvervsorganisationer og deres medlemmer, således at det i vedtægterne er bestemt, at alle spørgsmål, der opstår mellem foreningen og et medlem, skal afgøres af generalforsamlingen eller af en af foreningen nedsat voldgiftsret. Hvor *vitale spørgsmål*, såsom om berettigelsen af en eksklusion er indbragt for domstolene, er det undertiden på et ordfortolkningsmæssigt spinkelt grundlag blevet statueret, at vedtægternes bestemmelse ikke kunne antages at

omfatte tilfældet. Den umiddelbare følge af de afgørelser, som gik i denne retning, har imidlertid været, at vedtægtsbestemmelserne affattedes tydeligere, og her overfor har domstolene reageret ved i forhold, der var af afgørende betydning, simpelt hen at tilsidesætte aftalen som stridende mod almindelige retshensyn og selv træffe realitetsafgørelse i sagen.

Bidrag til fortolkningen af aftalen med hensyn til udstrækningen af den ene parts ret kan også efter omstændighederne søges i *størrelsen af det vederlag*, som han har lovet til gengæld for den ham tilsagte ydelse, idet det ikke kan formodes, at han har villet yde et vederlag, der står i åbenbart misforhold til modydelsens størrelse.

Hvor medkontrahenterne tidligere har handlet med hinanden, og navnlig dersom de står i fast forretningsforbindelse, må det ofte antages, at nye forretninger indgås på tilsvarende betingelser som de tidligere med hensyn til sådanne vilkår som betalings- og leveringstid, rabat o. lign., men ikke med hensyn til prisen, der må forudsættes at kunne variere.

Hvor en af parterne har gjort *bestilling i henhold til brochurer, kataloger, cirkulærer eller lignende*, som er tilsendt ham, og sker bestillingen inden en rimelig tid efter modtagelsen, må det, selv om det ikke fremgår af aftalen, antages, at de vilkår, som er angivet i det tilsendte, både med hensyn til pris og andre forhold må lægges til grund. Vil en person, der ikke selv har fået katalog el. lign. tilsendt, gøre bestilling på de i kataloget nævnte vilkår, bør han udtrykkelig henvise dertil, idet han ellers næppe kan modsætte sig at betale, hvad sælgeren forlanger, og ej heller i øvrigt påberåbe sig indholdet.

Undertiden har den ene part udfærdiget takstreglementer, vedtægter o. lign. indeholdende *almindelige forretningsbetingelser*, hvortil han for sit vedkommende ønsker at henvise. For at den anden part skal være bundet derved, kræves imidlertid, at han er gjort bekendt dermed, eller i hvert fald, at det må forudsættes at være ham bekendt, at sådanne regler findes og finder anvendelse på en aftale som den afsluttede. Om fortolkningen af slige hjælpemidler gælder tilsvarende som om fortolkningen af kontrakter, der er affattede af den ene part.

Hvor en arbejdsaftale indgås mellem en arbejdsgiver, der som medlem af en arbejdsgiverforening er bundet af en *kollektiv arbejdsaftale*, og et medlem af den kontraherende fagforening, må det stedse formodes, at aftalen er sluttet på de vilkår, som indeholdes i den kollektive overenskomst¹. Det samme må i alt fald ofte antages, selv hvor arbejderen ikke er medlem af den pågældende fagforening, idet arbejdsgiveren normalt vil være pligtig til at lønne såvel organiserede som uorganiserede arbejdere efter den fastsatte tarif².

For så vidt den ene part ved kontraktens indgåelse har *tilkendegivet, at han forstår kontrakten på en vis måde*, må den anden part, hvis han har en afvigende opfattelse, naturligvis protestere. Også over for sådanne tilkendegivelser, der fremsættes senere, kan der påhvile den ene part pligt til at reklamere.

Kan der i fornævnte tilfælde eller andre lignende synspunkter ikke findes bestemte holdepunkter for fortolkningen, og de deklaratoriske regler om

1 Af nogle antages endog, at mod overenskomsten stridende aftaler er ugyldige. I så fald ville arbejderen, der har taget arbejde under tariffen, ved de almindelige domstole kunne indtale den højere overenskomstmæssige løn. Det er dog sikkert fyldestgørende, at organisationen kan påtale det stedfundne brud på overenskomsten ved den faste voldgiftsret.

2 I dette tilfælde er der dog enighed om, at tariffstridige aftaler er gyldige og kun pådrager ansvar som overenskomstbrud.

kontrakters udfyldning ikke heller giver holdepunkter for en naturlig løsning, antages det, at *den forståelse, som er den mindst tyngende for løftegiveren*, må vælges. I et tilfælde, hvor der var tvist om betalingen for et parti varer, og hvor aftalens bestemmelser var så uklare, at intet lod sig uddrage deraf, antoges således, at sælgeren måtte nøjes med den betaling, som han havde fået, da han ikke havde godtgjort at have krav på mere. Hvis kontrakten er *uopfyldt fra begge sider*, eller opfyldelse let kan opgøres, og tvisten vedrører et punkt af afgørende betydning, synes det dog naturligst at antage, at den part, som vil fastholde kontrakten, må indgå på modpartens vilkår, således at, hvis ingen af parterne ønsker dette, handelen går tilbage. Hvis således i det omtalte tilfælde uklarheden i betalingsbetingelserne var kommet frem inden leveringen, syntes den rimeligste løsning at være, at parterne måtte være stillet frit.

III. Udfyldning

Hvor man ikke kan komme videre ad fortolkningens vej, må de opståede retsspørgsmål løses gennem *de retsregler, der gælder om vedkommende kontraktstype*; hvor kontrakten ikke hører til en bestemt type, hvorom sikre regler er udviklet, eller kontraktens individuelle bestemmelser gør en fravigelse af de om vedkommende kontraktstype gældende bestemmelser påkrævet, må mangelfulde kontraktsbestemmelser udfyldes med det nødvendige supplement ud fra de almindelige synspunkter, der behersker kontraktsretten.

Om de fleste kontraktsspørgsmål vedrørende de gængse kontraktstyper har der i tidens løb udviklet sig faste regler, der for en betydelig del er lovfæstet, således som det i købeloven er sket på et vigtigt retsområde. Ved siden af de mere almindelige regler har der for mange specielle forholds vedkommende udviklet sig særlige sædvaner eller kutymen, som kan bidrage til afgørelsen. Alle de regler, som tjener til afgørelsen af en aftales virkning i henseende til spørgsmål, som ikke er direkte afgjort i aftalen, betegnes som *„naturalia negotii“*. Hensynet til sikkerhed i omsætningen kræver, at tvivlsspørgsmål i meget vidt omfang løses efter klare synspunkter, og selv, hvor individuelle momenter i den foreliggende aftale gør det tvivlsomt, om den løsning, som følger af en fravigelig lov eller kutyme i branchen, er den rimeligste, må man udvise forsigtighed med at træffe afgørelsen ud fra forholdets særegne beskaffenhed. I øvrigt kan som almindeligt synspunkt for afgørelsen fremhæves, at *dommeren må lægge hovedvægten på at opnå et resultat, som parterne under hensyn til deres gennemsnitlige interesser bedømt efter forholdene, da aftalen blev indgået, ville have været tjent med at vedtage*. Kun når dette mål haves for øje, kan udfyldningen opnå det formål at lette parterne kontraktsindgåelsen derved, at parterne ikke behøver at tænke på og træffe udtrykkelig aftale om punkter i aftalen, som vedrører spørgsmålet, der gør sig gældende på samme måde ved aftaler i almindelighed eller ved alle aftaler af en vis type.

Ved denne afgørelse vil man i regelen nå til samme resultat, som hvis man direkte søgte at udfinde, hvad parterne selv kan antages at ville have vedtaget, hvis de havde tænkt på spørgsmålet; men er der grund til at tro, at den ene af parterne enten på grund af de forhold, hvorunder kontrakten er indgået (f. eks. under et vist økonomisk pres), eller på grund af hans større forretningsdygtighed ville have kunnet indsætte ubillige vilkår i aftalen, bør dette dog ikke medføre, at den hypotetiske vilje får afgørende betydning.

En vis usikkerhed består med hensyn til *de nærmere betingelser for at lægge sædvaner, kutymen, handelsbrug, skik og brug til grund for afgørelsen*. Hvad først *forholder til loven* angår, gælder det, at den fravigelige lov

ofte må vige for „sædvane“ taget som udtryk for alt, hvad der sammenfattes under de nævnte udtryk. Dette må først og fremmest gælde om sædvaner, der har udviklet sig efter lovens ikrafttræden; men som regel også om sædvaner, der eksisterede inden loven. Kun dersom sædvanen var almindelig, således at dens fortsatte anerkendelse ville gøre et betydeligt afbræk i lovregelens anvendelse, kan der være grund til at anse den for ophævet. Om det har været hensigten at ophæve eksisterende sædvaner, fremgår ofte af lovens motiver.

De fleste sædvaner er begrænsede enten til et vist lokalt område, til visse brancher el. lign. *Handelssædvaner* vil i regelen kun komme til anvendelse i det indbyrdes forhold mellem erhvervsdrivende. Sædvanen kan desuden være mere eller mindre fast. Det kan derfor ofte være tvivlsomt, om en vis sædvane i et rent konkret tilfælde bør komme til anvendelse, f. eks. hvor aftale er indgået mellem personer, af hvilke kun den ene bor i det område, hvor sædvanen gælder.

Om sædvaner og kutymer antages det i vor ret, at de *kan komme til anvendelse, selv om parterne eller en af dem ikke kendte deres eksistens*. I handelsforhold vil formodningen således ofte være for, at forpligtelser skal opfyldes i overensstemmelse med sædvaner på det sted, hvor skyldneren bor. Ved køb må salgsgenstanden formodes at skulle leveres i overensstemmelse med sædvaner på sælgerens plads, hvorimod betalingen må erlægges efter kutyme på køberens sted. Hvor en sædvane afviger fra, hvad en anvendelse af klare retsregler medfører, kan der dog være grund til at opstille den begrænsning, at sædvanen kun kan anvendes mod en part i aftalen, som enten kendte eller burde kende den, og hvor skik og brug savner fasthed, kan der være grund til at se bort derfra, medmindre det fremgår af aftalen eller de forhold, hvorunder den er indgået, at opfyldelse skulle ske i overensstemmelse med sædvanen.

IV. Vederlagsspørgsmålet

Meget ofte sluttet aftaler på den måde, at den ene part gør en bestilling på varer eller udførelse af arbejde eller andet, eller at en ydelse tilbydes og erlægges, uden at spørgsmålet, *om der skal svares vederlag*, eller *om vederlagets størrelse* kommer på tale. Det er derfor et praktisk vigtigt spørgsmål af stor rækkevidde, hvornår der i mangel af aftale kan forlanges betaling, og hvorledes betaling da må fastsættes.

Angående det første spørgsmål gælder, at afgørelsen ganske må bero på, hvorvidt der efter den almindelige opfattelse er tale om en ydelse, som ikke kan ventes udført uden betaling, hvorved hensyn må tages både til ydelsens beskaffenhed, til forholdet mellem parterne (slægtskab, venskab) og de forhold, hvorunder aftale er sluttet. Såfremt den, som har afgivet et løfte, søger erhverv ved ydelser af den lovede art, vil formodningen dog være for, at han må have ret til et vederlag.

Angående størrelsen af betalingen, hvor den ikke er fastsat i aftalen, findes med hensyn til køb en lovregel i *kbl. § 5*, der bestemmer, at køberen må betale den pris, som sælgeren forlanger, medmindre den er ubillig, og denne regel må anvendes *analogt uden for købelovens område*. Den er naturligvis ikke særlig tilfredsstillende for køberen, og hans interesse fordrer derfor, at man i videst muligt omfang søger holdepunkter for ved fortolkning af aftalen at fastsætte betalingen inden for snævrere rammer. Hvis således sælgeren i sin forretning har faste priser, må det antages at være forudsat, at betaling skal erlægges efter disse, og hvis varen har en gængs markedspris, kan der ikke fordres mere end denne.

V. Bevisbyrden for aftalens indgåelse og indhold

Hvis der under en retssag opstår uenighed om, hvorvidt endelig aftale er indgået, eller om aftalens indhold, må parterne naturligvis søge at bevise deres påstande. *Kan rigtigheden af parternes anbringender ikke anses for bevist*, f. eks. fordi aftalen er indgået uden vidners nærværelse, og påstand står mod påstand, *opstår spørgsmålet om bevisbyrden*, d.v.s. spørgsmålet om, til hvis skade sagen må afgøres under den foreliggende mangel på bevis.

Herom må i første række gælde, at *sagsøgeren* må have en vis bevisbyrde. Han må således godtgøre, *at aftale er indgået*. Denne regel værner imod, at helt ubegrundede krav rejses og beforder sikkerheden ved at virke som et incitament for parterne til at sikre sig bevis for indgåede aftaler. Ud fra lignende betragtninger antages det, at sagsøgeren yderligere må bevise *visse hovedpunkter angående kontraktens indhold*. Hvis køberen, der sagsøger sælgeren til opfyldelse af aftalen, påstår, at salget er sket på *kredit*, bør han bevise sit anbringende herom, hvorimod sælgeren, der indtaler købesummen under anbringelse af, at der er solgt mod *kontant*, men mod køberens benægtelse, omvendt må godtgøre sin påstand. Påstande, som under de foreliggende omstændigheder er åbenbart usandsynlige, kan der dog intet hensyn tages til.

Angår tvisten aftalens bestemmelser om *størrelsen af den aftalte betaling*, antages det her i landet at være en naturlig følge af regelen i *kbl. § 5* (jfr. foran IV), at der må tilkendes den part, hvem betalingen tilkommer, det beløb, som han forlanger, hvad enten han påstår, at beløbet er lovet ham, eller at der ingen aftale er truffet om betalingens størrelse, såfremt det forlangte ikke er ubilligt.

I øvrigt vil de deklaratoriske retsregler ofte være afgørende, således at der gives den part medhold, som påstår, at der om et vist punkt ikke er truffet aftale, eller at den trufne bestemmelse *stemmer med lovens almindelige regel*. De almindelige regler vil nemlig oftest være udtryk for det normale, og der er derfor en naturlig forhåndsformodning for deres anvendelse; i hvert fald bør *den, der påstår afvigelse herfra, sikre sig beviset for sin påstand*. Undtagelsesfrit kan det *dog* ikke gælde, idet det ikke er alle deklaratoriske regler, der er udtryk for det sædvanlige og hyppige. Når således *kbl. § 14* bestemmer, at sælgeren ikke i mangel af aftale er pligtig at levere salgsgenstanden, medmindre købesummen samtidig betales, dækker denne regel langt fra over, hvad der er det normale i handelsforhold. *Nogen almindelig formodning om, at salg er sket mod kontant betaling, kan man derfor ikke opstille*.

Hvor særlige grunde ikke taler for at lægge bevisbyrden på den ene part, f. eks. fordi tidligere handler er sket på visse vilkår, der nu af den ene part påstås ændrede, må som den *mest subsidiære bevisregel* antages, at *den, der påstår at have fået tillagt en vis ret ved aftalen, må godtgøre dette*. Hvor sagsøgeren har fyldestgjort de minimumskrav, som nødvendigvis må stilles til ham, gælder regelen i øvrigt i lige grad sagsøgeren og sagsøgte; dog må uvisheden undertiden også kunne medføre, at ingen aftale anses som sluttet.

§ 6. Fortolkning og udfyldning fortsat. Begrænsninger i løftets virksomhed

Ved indgåelsen af aftaler har parterne altid en bestemt baggrund, en situation, for øje; ændres denne situation, ændres dermed også den interesse, som parterne har i aftalens opfyldelse. Forlovede køber møbler til det fælles hjem, men forlovelsen går over styr. Købet har nu ingen interesse for dem. En person sælger en vare i København, som han agter at skaffe

fra Finland, men udførslen af varen fra Finland forbydes. En ting bestilles fremstillet fra en fabrik, der brænder under fremstillingen. Sådanne eksempler kan nævnes i en uendelighed, og det spørgsmål rejser sig, om parterne under alle omskiftelser skal være bundne af deres løfter, eller *under hvilke betingelser parterne kan sige sig løs fra deres forpligtelser helt eller delvis*.

I. Herom kan *aftalen* indeholde bestemmelser. Ved vedvarende kontrakter, såsom lejemål, vil aftalen i regelen indeholde tidsbestemmelser, som gør, at parterne oftest kun med et vist varsel kan frigøre sig for aftalens virkninger, eller aftalen kan være sluttet alene for et kortere tidsrum, ved hvis udløb forholdet ophører, hvis det ikke fornyes. Selv om aftale om varigheden ikke er truffet, har det dog ved vedvarende kontraktforhold formodningen for sig, at forholdet skal kunne bringes til ophør med det for aftaler af den pågældende art almindelige opsigelsesvarsel, jfr. lejel. § 9, eller i mangel af et almindeligt varsel med et efter omstændighederne passende varsel.

II. Undertiden indeholder *lovgivningen* deklaratoriske regler om opsigelsesvarslet, jfr. som eks. lejel. § 10, der bestemmer opsigelsesvarslets længde ved leje af beboelseslejligheder og lokaler forskelligt alt efter den periode, for hvilken lejen beregnes, og F.A.L. § 84 angående brandforsikring, der er tegnet for et tidsrum af et år; om sådan forsikring gælder, at den anses som fornyet for et år, hvis den ikke af forsikringstageren er opsagt med 8 dages varsel inden forsikringstidens udløb.

Hvad angår lejemål er der af hensyn til lejerens endog yderligere givet ufravigelige regler, hvorved udlejerens adgang til at opsiges lejerens i henhold til lejekontraktens bestemmelser er undergivet betydningsfulde indskrænkninger. Ved lejemål af almindelige beboelseslejligheder eller lokaler til erhverv eller forretning er der i almindelighed – bortset fra tilfælde af misligholdelse – sikret lejerens uopsigelighed, medmindre der foreligger ganske særlige forhold, f. eks. at ejendommen skal nedrives, jfr. lejel. § 86.

For lejemål, der omfattes af lejelovens kapitel XII om beskyttelse af erhvervsvirksomheder i lejet ejendom, gælder strenge regler om indskrænkning af ejerens opsigelsesret.

III. Medens bestemmelserne om opsigelsestid tilsigter at åbne parterne adgang til at befri sig for kontraktens virkninger uden hensyn til bevæggrunden for opsigelsen, forekommer det også, at parterne forbeholder sig, såfremt en given situation indtræder, da helt eller delvis at være befriet fra deres løfte. Når løftets virksomhed således er gjort *afhængig af en uvis begivenheds indtræden*, siges løftet at være *betinget*. Hvis den uvisse begivenheds indtræden er bestemmende for, om løftet overhovedet skal være virksomt, kaldes betingelsen *suspensiv*. Dette gælder således, hvor det ved købet af en maskine bestemmes, at maskinen kun skal leveres, dersom købet af en vis fabrik går i orden, eller hvor udbetalingen af en livsforsikring er betinget af, at forsikringstagerens hustru overlever forsikringstageren. Hvor betingelsens indtræden bevirker en handels tilbagegang eller for fremtiden bevirker, at aftalens virkninger bortfalder, kaldes betingelsen *resolutiv*. Hvor varer er solgt med ejendomsforbehold, er køberens ejendomsret således resolutivt betinget. Det samme gælder om retten til en understøttelse, f. eks. fra et frøkenkloster, der bortfalder, når den berettigede indgår ægteskab. Aftalen kan også indeholde bestemmelser, hvorefter indholdet bliver forskelligt under forskellige omstændigheder. F. eks. bestemmes det ofte, at der for væddeløbsheste skal betales en højere pris, hvis de vinder visse løb.

Hvor et løfte er betinget, består der, inden det har vist sig, hvorvidt betingelsen vil indtræde eller ikke, en tilstand af uvished, hvorunder parterne ikke må foretage skridt, hvorved de præjudicerer retsstillingen under nogen af de mulige eventualiteter. Den, som har solgt en genstand under en suspensiv betingelse, må ikke, så længe uvisheden består, sælge tingen til en anden, medens omvendt den, som har købt under en resolutiv betingelse, ikke ved salg eller forbrug må disponere over det købte på en måde, som hindrer den eventuelle tilbagelevering. Handler parterne, medens betingelsen er svævende, på en sådan måde, at de ikke til sin tid kan opfylde deres pligter, må det medføre erstatningsansvar.

Betingelser kan ikke alene være udtrykkeligt vedtaget, men kan også anses som *stiltiende vedtaget*, hvor det af forholdene ved aftalens indgåelse eller de ytringer, som en af parterne er fremkommet med under forhandlingerne, måtte være kendeligt for en af parterne, at den anden part under muligt indtrædende omstændigheder ikke vil være bundet ved sit løfte.

IV. Selv hvor sådanne konkrete holdepunkter i aftalen ikke kan findes, må *aftalen udfyldes med begrænsninger i overensstemmelse med de i det foregående kapitel nævnte regler om aftalers udfyldning*. Parterne kan ikke ved aftalens indgåelse overtænke og tage stilling til alle de eventualiteter, hvorunder de bør kunne sige sig løs fra kontrakten helt eller delvis, men spørgsmålet må, hvor aftalen tier, også kunne finde sin løsning ud fra det pågældende retsforholds *naturalia negotii*. - I mangfoldige retsforhold har der udviklet sig faste regler om, i hvilke tilfælde en part kan træde tilbage fra aftalen.

A. Særlig gælder dette med hensyn til adgangen til at hæve kontrakten på grund af *misligholdelse* fra den anden parts side. F. eks. bestemmes det i kbl. § 21, at dersom salgsgenstanden leveres for sent, kan køberen hæve købet, medmindre forsikelsen var eller af sælgeren måtte forudsættes at være af uvæsentlig betydning for køberen. Denne regel er - i hvert fald i tilfælde, hvor kontrakten endnu er uopfyldt fra begge sider - udtryk for et mere almindeligt kontraktprincip. Ved afgørelsen af, om en misligholdelse kan antages at være væsentlig, kan man næppe alene henvise til, hvad parterne måtte gå ud fra ved aftalens indgåelse. Meddeler køberen således efter køkets afslutning sælgeren, at han, fordi han nu har videresolgt det købte og under hensyn til vilkårene i den nye salgsaftale, må lægge vægt på prompte opfyldelse, må selv en ringe forsinkelse anses for væsentlig, selv om sælgeren ikke ved aftalens indgåelse måtte regne med, at den aftalte leveringstid var af så afgørende betydning.

B. Et andet forhold, hvorom der har udviklet sig mere faste fortolkningsregler, er spørgsmålet, hvorvidt en part kan befris fra sin forpligtelse, fordi *opfyldelse er blevet umulig*. Bliver han frigjort, falder kontraktens virkninger bort; i modsat fald må han svare erstatning. Om hvilke de nærmere betingelser for skyldnerens frigørelse på grund af umulighed er, må imidlertid henvises til læren om fordringsrettigheder og de enkelte fordringsretsforhold.

C. At opfyldelsen af den ene parts forpligtelser medfører *udgifter, som overstiger, hvad han havde tænkt sig*, kan *ordentligvis* ikke befri ham for at opfylde aftalen. Dette ville befri ham for handelens risiko, og en almindelig regel herom ville ganske undergrave omsætningens sikkerhed. Hvor pengeforholdene er undergået voldsomme rystelser som i Tyskland efter den første Verdenskrig, har man dog antaget, at visse aftaler i hvert fald kun kunne være forbindende, dersom modparten ville indgå på at svare et højere vederlag end det aftalte. Det samme må efter konkrete omstændigheder også kunne antages, selv om forholdene kun er undergået mindre betydningsfulde ændringer, hvor en langvarig kontrakt er indgået om visse

ydelse, f. eks. om levering af drivkraft til en fabrik, og forholdene medfører, at kontrakten ellers gennem en længere årrække må opfyldes med tab.

I de foran omhandlede tilfælde, hvor *lejel.* hjemler ufravigelige indskrænkninger i udlejerens ret til at bringe lejemål til ophør ved opsigelse, er regler, der under uforudsete omstændigheder giver udlejeren ret til forhøjelse af lejen, til fritagelse for uopsigeligheden eller i øvrigt til ændring i kontraktforholdet, særlig påkrævede. Om deslige spørgsmål indeholder derfor den nævnte lov adskillige regler, hvoraf særligt må fremhæves bestemmelsen i § 77, jfr. § 78, der, hvor opsigelse i overensstemmelse med lejekontraktens bestemmelser ikke tages til følge, giver vedkommende boligret en almindelig adgang til at bestemme ændringer i de hidtil gældende vilkår¹.

For *forsikringsrettens* vedkommende er der ved F.A.L. givet en lang række regler om, under hvilke omstændigheder forsikringsselskaber er frigjort for deres forpligtelser på grund af forhold, som ligger uden for det påregnede, f. eks. risikoforøgelse i forsikringstiden, eller ved søforsikring afvigelse fra rejseruten, skibets manglende sødygtighed o.s.v. Tilsvarende regler er givet om forsikringstagerens ret til at opsiges forsikringen i utide. Ved kapitalforsikring i livsforsikringsbranchen gælder endog som hovedregel, at forsikringstageren frit kan træde tilbage og forlange forsikringens genkøbsværdi udbetalt.

D. Ved *almindelige handelsforretninger* vil forholdet dog være det, at begrænsningerne i løftets virksomhed må være få. Hvor pekuniære interesser er fremtrædende, fordrer sikkerheden i omsætningen, at aftaler – bortset fra den anden parts misligholdelse og tilfælde af umulighed – opfyldes til punkt og prikke, selv om en part har grund til at fortryde aftalen. Dog kan individuelle omstændigheder i den enkelte aftale eller særlige tilkendegivelser fra den ene part om hans motiv til aftalens indgåelse eller andre antagelser, der ligger til grund for aftalen, medføre, at der må indlægges begrænsninger i den pågældende parts løfte, som ellers ikke kunne antages. F. eks. har man nævnt, at en person, der med en tidligere lejer af et butikslokale træffer aftale om køb af det til butikken hørende inventar, idet han regner med at kunne leje butikken af ejeren, efter omstændighederne må kunne træde tilbage, dersom forhandlingerne om lejemålet strander, og han derfor ingen interesse har i det faste inventar. Hvis en kautionist for at skaffe hovedskyldneren yderligere bankkredit har lovet at indestå for alt, hvad hovedskyldneren skylder sin bank, kan det være en bindende forudsætning for hans forpligtelse, at banken yder den yderligere kredit, som har motiveret kautionsløftet.

E. I *kontraktforhold, hvor det personlige spiller en betydningsfuld rolle*, navnlig i arbejds- og interessentskabsforhold, kommer mere varierende hensyn i betragtning. Parterne i et *ansvarligt interessentskab* må kunne forlange deres mellemværende opløst, hvis samarbejdet viser uforudsete vanskeligheder, eller dersom en af parterne viser udpræget mangel på de for deltagelsen i virksomhedens ledelse nødvendige evner. Den, der har påtaget sig *personligt arbejde*, kan efter omstændighederne træde tilbage, hvis der ikke bydes ham efter hans stilling og uddannelse tilstrækkelig selvstændighed. En skuespiller vil muligvis kunne træde tilbage, hvis han ikke benyttes på en efter hans ansættelsesvilkår og renommé passende måde. Også i sådanne forhold kan parternes ved aftalens indgåelse udtrykkeligt tilkendegivne formål eller formål, der vel ikke udtrykkeligt er tilkendegivet, men dog er kendelige for modparten, blive afgørende for forståelsen. Hvor

1 Jfr. endvidere samme lovs §§ 79–82 samt endvidere §§ 33, 37, 65, jfr. § 70.

f. eks. nogen er antaget til medvirken til udgivelsen af et værk eller til medvirken ved et blad med bestemt politisk eller anden tendens, vil det kunne berettigge til medarbejderens afskedigelse, dels at hans bidrag ikke stemmer med foretagendets for ham kendelige tendens, dels også, at han på anden måde ved skrift eller tale modvirker formålet.

F. Ikke i alle tilfælde, hvor ændrede eller uforudsete forhold influerer på retsforholdet, giver det sig udtryk i, at den ene part helt kan træde tilbage fra aftalen. Hvor en af parterne ikke ganske opfylder sin pligt, men f. eks. i stedet for at levere mangelfri ydelse leverer en ydelse med en uvæsentlig mangel, vil den anden part alene kunne fordre et *forholdsmæssigt afslag i vederlagsydelsen*, jfr. kbl. §§ 42 og 43. I lejeforholdet vil på tilsvarende måde afkortning i lejen kunne fordres både for mangler ved det lejede og for ulempen ved, at det lejede ikke i hele lejeperioden stilles til lejerens disposition. Hvis omvendt skyldneren på grund af omstændigheder, som det kan anses for rimeligt at pålægge fordringshaveren risikoen for, har større bekostninger end påregnet, kan der tillægges ham en yderligere godtgørelse ud over det aftalte vederlag.

G. Hvis aftalen indeholder *bestemmelse om*, at alle spørgsmål, som rejser sig af kontraktsforholdet, skal afgøres ved *voldgift*, vil en misligholdelse, der i øvrigt giver ret til at træde tilbage fra kontrakten i sin helhed, naturligvis ikke give ret til også at træde tilbage fra aftalen om voldgift. I øvrigt vil voldgiftsaftaler særlig hyppigt vise sig at være uforbindende på grund af hindringer for voldgiftens normale gennemførelse enten i modpartens eller voldgiftsmændenes optræden.

H. I tilfælde, hvor det ikke findes forsvarligt at lade det gå ud over den ene part, at den anden part har mistet interessen i aftalens gennemførelse, kan man gå den *mellemvej*, at man indrømmer den sidstnævnte part *ret til at afvise naturalopfyldelse mod at godtgøre den anden part den fortjeneste, som han ville have haft ved aftalens opfyldelse in natura*. Hvis f. eks. en mand kort før sin død har sluttet aftale om opførelse af en villa indrettet særlig efter hans personlige behov, vil der være grund til at tillade arvingerne at træde tilbage fra aftalen mod at godtgøre håndværkerne deres tab ved, at aftalen ikke opfyldes.

På lignende betragtninger hviler bestemmelsen i sømandslovens § 35, idet den betinger sømandens ret til afsked i utide, fordi han kan få en højere charge, eller fordi det er en velfærdssag for ham, af, at han uden forøget udgift for rederen stiller en anden duelig og ordentlig mand i sit sted.

J. Også ved afgørelsen af spørgsmål, om der i en aftale kan indlægges begrænsninger og vilkår, spiller *kutymen* og navnlig handelskutymen en rolle. I visse brancher gælder således ifølge kutyme, at køberen ikke kan træde tilbage fra købet, selv om salgsgenstanden lider af væsentlige mangler, men er indskrænket til at fordre erstatning eller afslag i købesummen. Særlig gælder dette i den oversøiske handel (herunder i særdeleshed m.h.t. trælast), hvor det vil være vanskeligt for sælgeren at disponere over varen, efter at den er fremkommet til køberens plads.

§ 7. Løfters ugyldighed

I. Begreb. Negativ kontraktsinteresse. Opfyldelsesinteressen

Et løfte kan siges at være ugyldigt, dersom det på grund af mangler ved viljeserklæringen ikke forpligter afgiveren hverken efter sit umiddelbare indhold eller til betaling af erstatning af modtagerens interesse i opfyldelse.

Løftet behøves således ikke at være ugyldigt, fordi opfyldelse ikke er mulig. Består der erstatningspligt, vil løftet være fuldt virksomt, og selv om umuligheden frigør løftegiveren, skyldes dette normalt ikke ugyldighed,

men derimod en begrænsning, som ifølge reglerne om betingelser og forandrede omstændigheder må indlægges i løftet (jfr. foran § 6, især III og IV). Løftet er i og for sig gyldigt, men afføder efter sit eget indhold ikke retsvirkning.

At et løfte er ugyldigt, udelukker ikke, at løftegiveren ved løftets afgivelse pådrager sig erstatningspligt over for løftemodtageren, når erstatningspligten ikke går ud over den såkaldte „negative kontraktsinteresse“ eller, som det hedder i M.L. § 44, „det tab, som aftalen har medført“. Gennem den negative kontraktsinteresse opnår løftemodtageren dækning for de positive tab og udgifter, som han har haft i anledning af aftalen, f. eks. til foranstaltninger til modtagelsen af den lovede ydelse, og herigenem stilles han, *som om aftalen slet ikke var indgået*. Kun hvis løftegiveren, der ikke er pligtig til at opfylde aftalen efter dens umiddelbare indhold, er pligtig til tilsvare „opfyldelsesinteressen“, d.v.s. yde sådan erstatning, at løftemodtageren økonomisk stilles, *som hvis aftalen var behørigt opfyldt*, udelukker erstatningspligten, at løftet anses som ugyldigt. Undertiden udviskes imidlertid forskellen mellem opfyldelsesinteressen og den negative kontraktsinteresse. Hvis f. eks. en mand har købt en vare for 1000 kr., der nu har en værdi af 1200 kr., udgør opfyldelsesinteressen 200 kr.; kan køberen oplyse, at han, hvis han ikke havde stølet på at kunne få den lovede vare, i sin tid ville have købt varen andetsteds til samme pris, er den negative kontraktsinteresse lig med opfyldelsesinteressen.

Kravet på negativ kontraktsinteresse har netop sin største betydning, hvor løftet ikke er gyldigt. Det haves, hvor løftegiveren har forskyldt indgåelsen af en ugyldig aftale og således har handlet uforsvarligt over for løftemodtageren. Indgåelsen kan imidlertid også være et retsbrud, selv om løftet er gyldigt, f. eks. hvis nogen sælger en anden tilhørende ting. I et sådant tilfælde vil køberens interesse ikke altid være fyldestgjort ved indrømmelsen af krav på opfyldelsesinteressen, som intet vil give ham, hvis prisen, som han skulle give, var højere end tingens værdi. Han tjener da netop ved handelens tilbagegang. Hvis han imidlertid har haft udgifter til tingens modtagelse eller til forandringer ved den, kan han vælge at støtte sig ikke direkte på løftet som viljesytring, men på løftet som retsbrud, og på dette grundlag fordrer sine udlæg dækkede¹.

Endvidere *tilsløres forskellen* mellem de to former for erstatningens beregning yderligere derved, at udgifter, der ville kunne fordres erstattet efter synspunktet negativ kontraktinteresse, ved opgørelsen af den positive opfyldelsesinteresse indgår som poster i denne. Kontraktens misligholdelse fra den ene parts side vil netop medføre, at modpartens udgifter til breve og telegrammer og til foranstaltninger til modtagelse af den lovede ydelse bliver nytteløse for ham, og hans udgifter må derfor normalt dækkes, dersom han skal stilles, *som om kontrakten var opfyldt*. Kan det imidlertid in concreto oplyses, at hans udgifter ville have været spildt, selv om kontrakten var blevet behørigt opfyldt, vil udgifterne alene kunne kræves godtgjort, når betingelserne for at kræve negativ kontraktsinteresse er til stede.

II. „Stærke“ og „svage“ ugyldighedsgrunde

En hovedsondring må gøres mellem sådanne ugyldighedsgrunde, hvis virkning er uafhængig af løftemodtagerens gode tro (A.), og ugyldighedsgrunde, som alene kan påberåbes, hvor løftemodtageren enten havde eller

¹ Om at krav på negativ kontraktsinteresse undertiden haves, uagtet det ikke kan støttes på den almindelige erstatningsregel uden for kontraktsforhold, se ndfr. § 37.

burde have kendskab til de omstændigheder, der påvirker løftets gyldighed (B.).

A. Den nordiske ret beskytter løftemodtagerens interesse i at kunne stole på løftet i ret vidt omfang, og antallet af ugyldighedsgrunde, der kan *gøres gældende uanset løftemodtagerens gode tro*, er i nyere tid blevet indskrænket. I ældre tid var et løfte fremkaldt ved ulovlig tvang således altid ugyldigt, hvorimod dette efter aftl. §§ 28-29 nu kun gælder i visse grovere tilfælde.

B. Omvendt er antallet af tilfælde, hvor løfter er *ugyldige, fordi løftemodtageren har eller burde have kendskab til et vist forhold*, som gør det lidet rimeligt at holde løftegiveren fast ved løftet, stadig blevet forøget. D.L. omtaler således slet ikke, at et løfte kan blive uforbindende, fordi det er fremkaldt ved svig, og i ældre tider synes man overhovedet at have respekteret alskens „kneb“ ved afslutningen af aftaler. En betydningsfuld udvidelse har ugyldighedsgrundene fået ved bestemmelsen i aftl. § 33, hvorefter løftet bliver uforbindende, når det på grund af sådan kundskab, som løftemodtageren sidder inde med ved aftalens indgåelse, ville stride mod almindelig hæderlighed at gøre løftet gældende.

III. God tro. A. Begreb

Udtrykket god tro er modsætningen til *ond tro*. Dette begreb dækker i *almindelighed* i juraen, at en person kendte eller burde kende et vist forhold, der er af betydning f. eks. for en aftales gyldighed. „Burde kende“ vil i denne sammenhæng sige, at en forstandig og påpasselig mand i hans sted måtte antages at blive opmærksom på forholdet. Ond tro har dog *undertiden et andet (snævrere) indhold*. Efter aftl. § 33 fordres således *viden*, hvilket er en hovedgrund til, at bestemmelsen ikke har fortrængt de andre ugyldighedsgrunde, hvis virkning er afhængig af ond tro i den sædvanlige betydning. *Undertiden* forstås ved ond tro, at nogen *kendte* et vist forhold eller alene ved *grov* uagtsomhed er skyldig i sit ukendskab dertil, jfr. således ved erhvervelse af ret over en veksler V.L. § 16, 2. stk., jfr. også chl. § 21 samt ved erhvervelse af ret over fast ejendom T.L. § 5. Simpel uagtsomhed udelukker altså i disse tilfælde ikke retserhvervelse.

B. Det relevante tidspunkt

God tro må være til stede på det tidspunkt, da løftet bliver bindende ved at komme til *løftemodtagerens kundskab*. At løftemodtageren senere erfarer f. eks., at løftet er fremkaldt ved en tredjemands svig, berører ikke hans ret. Dog bestemmes det i aftl. § 39, 2. pkt., at der *under særlige omstændigheder* også kan tages hensyn til den kundskab, han har fået eller burde have fået efter det nævnte tidspunkt, men forinden viljeserklæringen har virket bestemmende på hans handlemåde. De fremhævede ord viser, at afgørelsen må træffes efter et skøn, og det ikke altid skal gælde, at kundskab, der er erhvervet, inden løftet har influeret på modtagerens handlemåde, må sidestilles med en før løftets modtagelse erhvervet viden.

Når en aftale om stiftelse eller overdragelse af *ret over fast ejendom* skaber ret for erhververen, skønt modparten savnede beføjelse til at råde over den faste ejendom, *fordres yderligere*, at erhververen skal have været *i god tro ved aftalens tinglysning*, jfr. T.L. § 5, og når en tilsvarende ekstinktiv erhvervelse er hjemlet ved løsøre og *gældsbreve*, må god tro foreligge også *ved overleveringen*.

§ 8. Inhabilitet hos løftegiveren

I. Umyndige og derfor som hovedregel ude af stand til at forpligte sig ved

løfter og råde over deres formue er dels *personer under 21 år (mindreårige)*, dels *personer over 21 år*, som på grund af uegnethed til at varetage deres anliggender er *umyndiggjort* ved rettens dekret, M.L. § 1.

II. A. *At umyndige ikke kan råde over deres formue eller forpligte sig ved retshandler*, jfr. M.L. § 34, medfører, at den umyndige ikke behøver at opfylde givne løfter, medmindre løftet senere godkendes af værger. For *umyndiggjortes* vedkommende er det dog en betingelse for, at ugyldigheden kan gøres gældende over for en godtroende medkontrahent, at umyndighedsdekretet er *tinglyst* ved hans personlige værneting, jfr. T.L. § 48. Ejer den umyndige fast ejendom, må tinglysning ske ved ejendommens værneting for at få tilsvarende betydning ved retshandler vedrørende ejendommen. I øvrigt er det ikke nogen betingelse for de af umyndige givne løfters ugyldighed, at løftemodtageren er i ond tro.

B. Umyndigheden udelukker ikke den umyndige fra at *erhverve rettigheder*. Til umyndige rettede gaveløfter er derfor forbindende for afgiveren, medmindre løftemodtageren ganske savner forståelse af løftets betydning.

C. Har en umyndig afsluttet *en gensidigt bebyrdende aftale*, som han ikke havde hjemmel til at afslutte, og *vidste medkontrahenten ikke dette*, vil han derimod ikke være tjent med selv at være forpligtet, og derfor bestemmes det i M.L. § 43, 1. stk., at han kan træde tilbage, dersom aftalen ikke forinden er godkendt (af værger eller af den umyndige efter opnået myndighed) eller bindende opfyldt.

Vidste den anden part, at aftalen blev truffet med en umyndig, og havde han ikke grund til at tro, at denne havde hjemmel til at slutte den, kan han dog først træde tilbage efter udløbet af den tid, som ved aftalens indgåelse blev fastsat til at indhente godkendelse, eller som med rimelighed måtte forudsættes at medgå dertil. Heller ikke kan den anden part træde tilbage fra en aftale om personligt arbejde (jfr. nfr. III) fra den umyndiges side, så længe denne opfylder aftalen, jfr. M.L. § 43, 2. stk.

At en på grund af umyndighed uforbindende *aftale er opfyldt*, udelukker i almindelighed ikke ugyldigheden, og enhver af parterne må da *tilbagelevere* det modtagne eller, hvis tilbagelevering ikke kan finde sted, *erstatte* dets værdi. Den umyndige beskyttes dog ved den begrænsning i erstatningspligten, at han alene skal erstatte det modtagne i det omfang, hvori det er anvendt til hans passende underhold eller i øvrigt skønnes at være kommet ham til nytte, jfr. M.L. § 44, 1. stk.

Har den umyndige ved *urigtige anbringender* om sin hjemmel til at slutte aftale, f. eks. ved at anføre, at han har værgens samtykke, *forledt* den anden part til at indgå på aftalen, kan det dog efter domstolenes skøn pålægges den umyndige at erstatte det tab, som aftalen har medført (den negative kontraktsinteresse). Har den umyndige ved sit forhold gjort sig skyldig i et *strafbart forhold*, f. eks. ved at forevise en falsk fuldmagt, er han erstatningspligtig efter lovgivningens almindelige regler, M.L. § 44, 2. stk. Også dette ansvar omfatter dog alene den negative kontraktsinteresse.

C. *Opfyldelsen fra den umyndiges side kan undertiden være virksom* og udelukke tilbagesøgning selv i tilfælde, hvor selve *aftalen var ugyldig*; dette gælder dels, hvor opfyldelsen er sket med midler, hvorover den umyndige undtagelsesvis har rådighed (jfr. nfr. IV), dels som følge af de særlige regler om erhvervelse af retten til penge („pengereglen“) og visse gældsbreve (Gbrl. § 14), der bl. a. medfører, at erlæggelser foretaget af den umyndige, ikke kan fordres tilbage, medmindre den anden part indser eller burde indse, at medkontrahenten var umyndig, og at han ikke havde hjemmel til dispositionen.

D. *Hjemmel til at slutte eller opfylde en aftale* kan for det første foreligge, hvor værger har givet sin *bemyndigelse i det enkelte tilfælde*. Umynd-

digheden udelukker ikke nogen fra at afgive et løfte *som fuldmægtig for en myndig person*, og inden for snævert afstukne grænser kan den umyndige også optræde *på egne vegne efter værgens bemyndigelse*.

En fuldmagt af mere almindeligt indhold kan værgen derimod ikke give den umyndige. Dog kan han med overøvrighedens (amtmandens, i København overpræsidentens) samtykke give den mindreårige over 18 år eller den umyndiggjorte tilladelse til på egen hånd at *udøve næring eller anden virksomhed*, jfr. M.L. § 49, og den umyndige kan da på egen hånd indgå de aftaler, som falder inden for virksomhedens område. Tilladelsen kan dog tilbagekaldes af værgen med overøvrighedens samtykke; men tilbagekaldelsen har *kun virkning over for trediemand*, dersom han enten kendte eller burde kende den, M.L. § 41.

III. Mindreårige, der er over 18 år eller har indgået ægteskab, kan på egen hånd indgå aftale, hvorved de påtager sig *personligt arbejde*, M.L. § 35, 1. stk.; selv om loven ikke bruger udtrykket, siges de ofte at være personlig myndige. At *den personlige myndighed indtræder ved det fyldte 18. år eller ægteskabs indgåelse*, står i nøje sammenhæng med, at samtidig forældrenes pligt til i almindelighed¹ at forsørge den mindreårige hører op, og forældremyndigheden, retten til at træffe bestemmelse om hans personlige forhold, falder bort. Undtagelsesvis kan også *mindreårige over 15 år*, der allerede forsørger sig selv ved personligt arbejde, sige deres plads op og tage sig andet arbejde, M.L. § 35, 2. stk. Samme ret til at påtage sig personligt arbejde, som tilkommer mindreårige over 18 år, tilkommer også *umyndiggjorte*, medmindre retten har bestemt, at aftaler herom alene skal kunne indgås af værgen („personlig umyndiggørelse“), M.L. § 38.

IV. Såvel umyndiggjorte som mindreårige over 15 år råder selv over, hvad de *fortjener ved personligt arbejde*, og hvad de har *fået til egen rådighed ved gave eller testamente*. Rådigheden kan dog fratages dem for mindreårige under 18 år af forældremyndighedens indehaver ved, at han tager det erhvervede i sin varetægt, og for ældre umyndige af værgen med overøvrighedens samtykke, M.L. §§ 39-40. At den umyndige kan „*råde over*“ det erhvervede, vil sige, at han kan *afhænde, pantsætte* og på *anden måde overdrage* ret over det erhvervede, og han bevarer da rådigheden over, hvad han får som vederlag. Derimod kan han *ikke* være berettiget til at *pådrage sig gældsforpligtelser* med den virkning, at selverhvervet hæfter for opfyldelsen. Sluttes den umyndige over 15 år, der selv tjener penge, aftale om køb, er han således ikke pligtig til at betale købesummen; men har han betalt den med de af ham fortjente midler, er aftalen „bindende opfyldt“, jvf. M.L. § 43, 1. stk.

V. *For den umyndige kan hans værgе slutte aftaler* med samme bindende virkning, som hvis aftalen var indgået for en myndig person med dennes fuldmægtig. Dog gælder det i medfør af M.L. § 48, at en umyndig ikke kan forpligtes ved *kautiоn* eller *anden sikkerhedsstillelse* for trediemands gæld. Endvidere skal værgen ved vigtigere dispositioner såsom afhændelse og pantsætning af fast ejendom have *samtykke fra overøvrigheden*, og det må antages, ikke blot at værgen bliver erstatningspligtig, hvis fornødent samtykke ikke er indhentet, men også at den trufne aftale er uforbindende².

VI. Om personer, der efter eget ønske er sat under *lavværgemål*, gælder, at de alene i *forbindelse med* deres lavværgе kan råde over deres formue og forpligte sig ved retshandler, M.L. § 55. Med de ændringer, der følger

1 Jfr. lov nr. 200 af 18. maj 1960 om børns retsstilling § 14, stk. 2 smh. m. stk. 3.

2 Om når samtykke skal indhentes, findes bestemmelser i justitsministeriets bek. nr. 329 af 16. september 1966 („værgbekendtgørelsen“).

heraf, gælder de om umyndige givne regler i det væsentlige også om personer under lavværgemål, M.L. § 56.

VII. Om *voksne abnorme personer, der ikke er umyndiggjort eller sat under lavværgemål*, findes en regel i M.L. § 65. Herefter er aftaler, der er indgået af personer, der *på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigeående sindsforvirring eller lignende tilstand* har manglet evnen til at handle fornuftsmæssigt, ikke bindende for dem. Er aftalen opfyldt fra den ene eller begge sider, gælder samme regel om tilbageleveringspligten som for de umyndige.

Efter M.L. § 65, 2. stk., kan der dog efter domstolenes skøn tilkendes den anden part erstatning for det tab, som aftalen har medført (den negative kontraktsinteresse), hvis han var i god tro.

§ 9. Ulovlig tvang

I. Ved *mekanisk tvang* tvinges en person til at gøre eller undlade noget imod sin vilje, idet en anden umiddelbart råder over den tvungnes organer, f. eks. ved med magt at føre hans hånd til underskrift. Er et løfte aftvunget nogen ved mekanisk tvang, antages det at være uforbindende, selv om modtageren var i god tro

II. *Kompulsiv tvang* foreligger, hvor en person ved trusler bevæges til at foretage en handling eller undlade noget. Hvor en person er genstand for kompulsiv tvang, kan man vel i daglig tale sige, at han tvinges til noget mod sin vilje, men dette er dog ikke psykologisk rigtigt. Den truede handler af egen vilje; men hans handling motiveres af trusler.

A. Voldelig kompulsiv tvang

Er et løfte retsstridigt fremkaldt ved vold eller trussel om øjeblikkelig anvendelse af vold, er det uforbindende; er tvangen udøvet af tredieemand, og var den, til hvem erklæringen er afgivet, i god tro, må den tvungne, hvis han over for ham vil påberåbe sig tvangen, give ham meddelelse derom uden ugrundet ophold, efter at tvangen er ophørt. Undlader han det, er han bundet ved erklæringen, aftl. § 28.

B. Ikke-voldelig kompulsiv tvang

Er en viljeserklæring fremkaldt ved anden retsstridig tvang end i § 28 omtalt, er den ikke bindende for den tvungne, hvis den, til hvem erklæringen er afgivet, selv har udøvet tvangen eller har indset eller burdet indse, at erklæringen retsstridigt var fremkaldt ved tvang fra trediemands side, aftl. § 29.

1. Særlig ved den ikke voldelige tvang er det værd at fremhæve, at det *kun er den retsstridige tvang*, som kan medføre løftets ugyldighed. Talrige aftaler indgås fuldt lovligt under presset af en trussel. Hvis ikke en kunde betaler tidligere bestillinger, får han ingen ny kredit. Hvis skyldneren ikke betaler sin gæld, trues han med retsforfølgning. Under forhandlinger om indgåelse af aftale kan den ene part true med at gå til den andens konkurrent eller selv optage konkurrencen o.s.v. Ved visse aftaler, nemlig de *kollektive arbejdsaftaler*, hører det endog med til deres karakter, at de indgås på baggrund af trussel om arbejdsstandsning.

Retsstridige er nu for det første altid *trusler om at foretage noget ulovligt*. Ulovligheden, hvormed der trues, behøver ikke at være en forbrydelse; hvis den ene part i et kontraktforhold stiller uberettigede krav til modparten og tvinger denne til at indgå på kravene ved trussel om ellers ikke at ville opfylde kontrakten fra sin side, kan der efter omstændighederne foreligge et tilfælde af ulovlig tvang. Når således et spørgsmål om

forståelsen af en kollektiv arbejdsaftale henhører under afgørelse ved voldgift, og fagforeningen ved trussel om øjeblikkelig strejke har tvunget arbejdsgiveren til at indgå på en vis fortolkning af aftalen, er det stedse antaget, at den således trufne overenskomst ikke er gyldig.

For det andet kan anvendelse af tvang være ulovlig, selv om truslen går ud på iværksættelse af en i og for sig lovlig handling. Dette gælder især, når der *ingen rimelig forbindelse er mellem trusselsmidlet og det tilsigtede formål*. Medens det f. eks. i sig er lovligt at foretage anmeldelse om en forbrydelse, vil man ikke som betingelse for at undlade anmeldelse kunne betinge sig et vederlag, hvorpå man intet krav har. Er der derimod ved forbrydelsen opstået et krav på erstatning, vil den krænkede kunne betinge sin undladelse af at gøre anmeldelse til politiet af, at der svares en erstatning, der ikke åbenbart kan anses for urimelig. *Trussel om arbejdsnedlæggelse*, der ikke strider mod nogen bestemmelse i den kollektive overenskomst, kan være ulovlig, fordi det, der søges gennemtvunget, er åbenbart ubegrundet, f. eks. genantagelse af med grund afskedigede kolleger og betaling af spadserepenge til dem for tiden efter afskedigelsen. Hvor en virksomhed er overdraget til en ny indehaver, er det dog antaget, at virksomhedens arbejdere lovligt kan gøre arbejdets fortsættelse afhængig af, at den ny indehaver betaler resterende arbejds løn, som skyldes af den tidligere indehaver, uagtet arbejderne ikke har noget retligt krav på erhververen. Hvor tvangens ulovlighed alene beror på truslens fremsættelse i et vist tvangsøjemed, kan det undertiden - navnlig i erhvervsstridigheder - være en betingelse for retsstridigheden, at truslens iværksættelse for den truede er et *velfærdsspørgsmål*.

2. Når truslen i sig selv er ulovlig, er det ikke nogen betingelse for løftets ugyldighed, at løftgiveren ved løftets afgivelse befandt sig i en stilling, der kan kaldes en nødssituation; der *fordres kun, at truslen har fremkaldt løftet*.

§ 10. Svig

I. En viljeserklæring er ikke bindende for afgiveren, hvis den, til hvem erklæringen er afgivet, har fremkaldt den ved svig eller har indset eller burde indse, at den var fremkaldt ved svig fra trediemands side, *afsl. § 30, 1. stk.*

II. *Svig foreligger*, hvor en person retsstridigt mod bedre vidende fremsætter urigtige anbringender eller fortier sandheden for derved at fremkalde løftet.

III. A. Også ved svig må fordringen om *retsstridighed* særlig understreges, idet det *ikke er enhver urigtig meddelelse*, der er retsstridig. At en person siger, at han ikke vil købe til en højere pris eller sælge billigere end af ham tilbudt, er lovligt, selv om han eventuelt er villig til at strække sig videre. *Almindelige udtalelser*, der understøtter et tilbud ved at fremhæve billigheden, kvaliteten etc. („anprisninger“), kan man ikke støtte ugyldighed på. Hvis man tillægger sådanne almindelige udtalelser betydning, handler man letsindigt og må selv bære risikoen. *Mere specielle oplysninger*, såsom at den tilbudte vare er undergivet en særlig behandling, der forhøjer den værdi i forhold til tilsvarende produkter o. l., må man derimod kunne stole på. Tvivlsomme tilfælde kan dog opstå, f. eks. med hensyn til betydningen af, at sælgeren har angivet at have solgt meget af den pågældende vare, og at køberne har været tilfredse.

B. Endnu tvivlsommere er det, hvornår en *fortielse* er svigagtig. Som hovedregel må nærmest siges, at man ikke er pligtig at oplyse sin bedre viden over for medkontrahenten. Man er således ikke pligtig til at oplyse købe-

ren om, at varen kan fås billigere andetsteds, eller at oplyse andet, som man på grund af større forretningsdygtighed har kundskab om. Hvis man ved sin optræden har vakt en vis forestilling hos medkontrahenten, f. eks. ved at tilbyde en ydelse, som han må gå ud fra er mangelfri, men som lider af mangler, må man positivt give oplysning om manglerne.

C. Fortielse af, at man har ydet „*returkommission*“ (ofte blot et pænere navn for bestikkelse) til personer, der er ansat i medkontrahentens tjeneste, eller som har medvirket til aftalens indgåelse under sådanne forhold, at vederlagets ydelse må anses som noget abnormt, vil i almindelighed gøre aftalen ugyldig. Det må nemlig stå løftemodtageren klart, at medkontrahenten ikke ville indgå på at betale et vederlag, der ud over den kalkulerede fortjeneste også dækker betaling til personer, der nærmest skal varetage løftegiverens interesse, men som ved bestikkelse drages over til den anden part.

D. I *tvivlstilfælde* må afgørelsen bero på *den almindelige forretningsmoral*, hvis tendens utvivlsomt går i retning af en skærpelse af sandhedsfordringerne. Mindre „fine“ forretninger nyder ikke den samme retsbeskyttelse som for blot et par menneskealdre siden.

IV. En forudsætning for løftets ugyldighed er det, at *svigen har fremkaldt løftet*, d.v.s., at det ikke ville være blevet afgivet, dersom løftegiveren havde kendt det rette forhold. Hvor den, til hvem erklæringen er afgivet, selv har udvist den svigagtige adfærd, og der derfor ikke er grund til særlig hensyntagen til ham, antages det dog, at løftet er fremkaldt ved den udviste svig, medmindre det gøres antageligt, at svigen ikke har indvirket på erklæringen, aftl. § 30, 2. stk.

§ 11. Viljesmangel

Viljesmangel foreligger, hvor et løfte har et andet indhold end afgiverens vilje.

I. Dersom denne uoverensstemmelse er *afgiveren bevidst*, taler man om „*reservatio mentalis*“. At nogen lover noget, men i sit stille sind beslutter ikke at ville holde aftalen, kan naturligvis ikke berøre dens gyldighed.

II. Er parterne enige om, at der ikke skal tillægges et løfte retsvirkning, foreligger en *pro forma* aftale, som ikke er bindende for parterne. Derimod kan aftalen få retsvirkning, hvor en af parterne til en *godtroende tredie-mand* overdrager den ham *pro forma* tillagte ret, jfr. ndf. s. 109,4. *Pro forma* aftale foreligger også, hvor parterne er enige om, at aftalen ikke skal have den virkning, som den angiver, men i stedet en anden. Eksempel på en sådan aftale foreligger, når der træffes aftale om pantsætning af en ting, men parterne giver aftalen form af en ejendomsoverdragelse for at skaffe den retsbeskyttelse, selv om den til stiftelse af en håndpanteret foreskrevne overlevering af tingen til panthaveren ikke finder sted. Aftalen har da mellem parterne virkning alene som en pantsætning.

III. *Pro forma* aftalen er ikke altid let at skille fra *omgåelsesretshandelen*. Foretages en ejendomsoverdragelse til en kreditor, og er det parternes mening, at han skal have alle en ejers rettigheder, er aftalen *ikke pro forma*, selv om aftalen udelukkende er motiveret med ønsket om at sikre den pågældende kreditor, og det solgte derfor forbliver i sælgerens besiddelse, og selv om parterne har regnet med, at handelen ville kunne gå tilbage, når kreditor fik sin betaling. Selv om aftalen ikke er *pro forma*, nyder den dog *ikke beskyttelse mod overdragerens kreditorer*, fordi den rummer et forsøg på en omgåelse af reglerne om panterets stiftelse.

IV. Viljesmangel kan endelig være *den erklærede ubevidst*, idet han enten er kommet til at sige eller skrive noget andet, end han ville, eller han

på grund af en misforståelse tror at have udtrykt noget andet end det, som naturligt må lægges ind i hans erklæring.

A. At et løfte ikke kan være bindende efter sin ordlyd, *hvor medkontrahtenten indser*, at løftegiveren ikke vil forpligte sig efter ordlyden, er åbenbart; derimod har det været omstridt, hvorvidt løftet rettelig burde anses som gyldigt på grund af *ukendelig viljesmangel*. I nogle *fremmede retsforfatninger* antages det, at løftet er ugyldigt, selv om medkontrahtenten er i god tro, dog at det kan pålægges løftegiveren at erstatte medkontrahtenten den negative kontraktsinteresse. I *nordisk ret* antoges det allerede før aftaleloven, at løftet i almindelighed måtte være bindende over for den godtroende medkontrahtent. Herfor kan navnlig anføres, at denne regel virker som en tilskyndelse til påpasselighed ved afgivelsen af løfter, samt at den ikke giver anledning til så mange retstrætter. Om noget er villet, vil ofte være et vanskeligt bevisspørgsmål, og en afgørelse vil derfor ofte først kunne ske ved dom. Imod den nordiske regel kan på den anden side anføres, at den er hård over for løftegiverne, som tvinges til at opfylde aftalen på vilkår, der slet ikke stemmer med deres formål og forudsætninger.

Iflg. *aftl.s § 32, 1. stk.*, er den, der har afgivet en viljeserklæring, som ved fejlskrift eller anden fejltagelse fra hans side har fået et andet indhold end tilsigtet, ikke bundet ved erklæringens indhold, hvis den, til hvem erklæringen er afgivet, *indså eller burde indse*, at der forelå en fejltagelse.

Om forholdet, hvor *løftemodtageren er i god tro*, bestemmes alene i paragraffens 2. stk., at dersom erklæringen befordres med telegraf eller mundtlig fremføres ved bud, er den ikke bindende, hvis den forvanskes ved fejl fra telegrafvæsenet eller gengives urigtigt af budet. Dog må løftegiveren, når han er klar over forvanskningen, uden ugrundet ophold *reklamere*, hvis han vil påberåbe sig forvanskningen.

Af disse bestemmelser følger *modsatningsvis*, at *løftegiveren normalt ikke kan påberåbe sig en viljesmangel, der var ukendelig for medkontrahtenten*. Denne regel gælder ikke blot, hvor erklæringen direkte strider mod, hvad der er villet, såsom ved fejlskrift, men også hvor erklæringen blot kan forstås i forbindelse med andre omstændigheder. Hvor således et tilbud accepteres blot ved svaret ja el. lign., er gyldig aftale indgået i overensstemmelse med tilbuddet, selv om acceptanten havde misforstået tilbuddet og ikke ville have indgået kontrakten, hvis han havde haft det rette kendskab. Kun hvis tilbuddet på vej til acceptanten havde været genstand for forvanskninger, f. eks. med hensyn til prisen, må det antages at en ren accept ikke kan binde acceptanten, selv om tilbudsgiveren må forstå den som en antagelse af tilbuddet i den oprindelige skikkelse.

B. Kun dersom viljesmangelen - som kan påberåbes over for medkontrahtenten - angår et punkt af *væsentlig betydning*, kan dette medføre, at løftet bliver *helt ugyldigt*. I modsat fald må der af løftemodtageren ses bort fra det punkt, hvorom løftegiverens vildfarelse drejer sig (*delvis ugyldighed*), eller det må løses i overensstemmelse med almindelige deklaratoriske udfyldningsregler.

C. Trods ordene „*indså eller burde indse*, at der forelå en fejltagelse“, må det antages at være *tilstrækkeligt* til at skabe *ond tro* hos løftemodtageren, at han har eller burde have *begrundet mistanke* om, at der foreligger en fejltagelse. Han har da al anledning til at rette forespørgsel om forståelsen.

§ 12. Udnyttelse eller åger

Den om udnyttelse givne regel i *aftl. § 31* er ny i dansk ret. Regelen har senere ved straffelovens § 282 fået et supplement, idet udnyttelse er gjort strafbar som åger.

Regelen i § 31 lyder således: „Når nogen har udnyttet en andens nød, letsind, enfoldighed, uerfarenhed eller et mellem dem bestående afhængighedsforhold til at opnå eller betinge sig fordele, som står i åbenbart misforhold til, hvad derfor ydes, eller som der ikke skal ydes vederlag for, er den, der således er udnyttet, ikke bundet ved den af ham afgivne viljeserklæring.

Det samme gælder, hvis trediemand har gjort sig skyldig i et sådant forhold som i 1'ste stk. omtalt, og den, til hvem viljeserklæringen er afgivet, indså eller burde indse dette.“

I. Bestemmelsen kan finde anvendelse på alle arter af retshandler; et typisk tilfælde er det, at der for pengelån beregnes en åbenbart ubillig rente. Det må imidlertid fremhæves at et urimeligt stort vederlag fra løftegiverens side ikke alene kan føre forholdet ind under § 31, men at der ved lånets ydelse *må have foreligget nød eller et af de andre nævnte forhold*.

Et afhængighedsforhold foreligger ofte, hvor løftegiveren er i løftemodtagerens tjeneste; endvidere hvor løftemodtageren som løftegiverens kreditor har en faktisk adgang til gennem retsforfølgning at skade ham; bestemmelsen i § 31 ses også anført i et tilfælde, hvor en fagforening ved trussel om arbejdsstandsning gennemtvang betaling af løn til nogle med rette afskedigede arbejdere for tiden efter afskedigelsen.

II. Til udnyttelse kræves at *den, der udnytter, er sig bevidst*, at *løftet skyldes* et af de i paragraffen nævnte forhold.

III. Udnyttelse adskiller sig i øvrigt fra de andre i aftl. omhandlede, hidtil omtalte ugyldighedsgrunde bl. a. derved, at det tillige kræves, at *dispositionen åbenbart medfører tab* (jfr. „fordele, som står i åbenbart misforhold“).

IV. *Ugyldighedens virkninger* er, at løftegiveren *ikke er bundet* ved aftalen, men han må også være berettiget til at fastholde den, således at han forlanger et *rimeligt vederlag* for sin ydelse eller forlange sin ydelse nedsat. Dette er en virkning af, at udnyttelsen er et retsbrud, der pådrager erstatningsansvar. Under ingen omstændigheder vil ugyldigheden kunne påberåbes af den udnyttedes modpart.

Den udnyttede, der har opfyldt aftalen, *kan fordr* sin ydelse eller dens værdi *tilbage fra modparten*.

V. Om løfte om *bjærgeløn*, udlovet medens skibet befandt sig i en nødsituation, findes en særlig regel i søl. § 227, der er opretholdt ved aftl. § 31, 3. stk.

§ 13. Aftalelovens § 33

Selv om en viljeserklæring ellers måtte anses som gyldig, kan den, til hvem erklæringen er rettet, dog ikke påberåbe sig den, når det på grund af omstændigheder, som forelå, da erklæringen kom til hans kundskab, og hvorom han må antages at have været vidende, ville stride mod almindelig hæderlighed, om han gjorde den gældende, aftl. § 33.

Denne regel dækker de tidligere omtalte regler om ugyldighed, for så vidt som løftemodtageren *ved*, at løftet er fremkaldt ved en af de i aftl. §§ 28-32 omhandlede ugyldighedsgrunde, idet det da så godt som altid vil stride mod almindelig hæderlighed at gøre løftet gældende. Herved erindres dog, at det efter §§ 28-32 er tilstrækkeligt, at løftemodtageren burde indse, hvorledes løftet er fremkaldt.

I øvrigt kan bestemmelsen *anvendes på et hvilket som helst forhold*, som bevirker, at det strider mod almindelig hæderlighed at gøre løftet gældende. Sin største betydning har bestemmelsen i tilfælde, hvor løftegiveren har svævet i en *vildfarelse*, der dog ikke er en *viljesmangel*, men alene en *vild-*

farelse *angående bevæggrunden* (error in motivis - urigtige forudsætninger), og løftemodtageren indså dette. Hvis således løftegiveren uopfordret har givet tilbud på køb af en aktiepost, og løftemodtageren indser, at han ikke er bekendt med aktieselskabets betalingsstandsning, vil denne kundskab hos løftemodtageren gøre løftet uforbindende. Bestemmelsen om svigagtig fortieelse vil ikke være anvendelig i et sådant tilfælde, da tilbudet ikke er fremkaldt ved fortieelse.

Endvidere vil bestemmelsen kunne anvendes, hvor løftemodtageren var klar over, at løftegiveren var *beruset*, eller at løftet skyldtes *frygt*, selv om den ikke er bevirket af en på løftets afgivelse rettet trussel.

Hvornår almindelig hæderlighed kræver, at et løfte ikke gøres gældende, må ligesom det tilsvarende spørgsmål om oplysningspligten ved anvendelsen af § 30 afgøres efter *den almindelige moralførelse*. Bestemmelsen i § 33 er ny i dansk ret, indsat ved aftl., og den må derfor ses som et led i *tendensen til at skærpe kravene om højere forretningsmoral*. Idet bestemmelsen således hviler på en baggrund af moralsk karakter, kan dens anvendelsesområde skifte med forandringerne i moralen. Den har derfor mulighed for gennem udviklingen i retspraksis stadig at vinde mere og mere terræn.

§ 14. Ugyldighed uden for lovgivningens regler på grund af mangler ved viljen

Bestemmelserne i *aftl.* om viljeserklæringers ugyldighed tilsigter *ikke* at være *udtømmende*. Man har kun villet lovfæste regler, som der ikke kunne være tvivl om, men lovens motiver forudsætter, at der også kan blive spørgsmål om ugyldighed i andre tilfælde.

I. For det første kan der være spørgsmål om at tillægge sådanne ugyldighedsgrunde, som normalt er uden betydning, når medkrontrahenten er i god tro, virkning over for en godtroende medkrontrahent, hvor talen er om *gaveløfter eller væddemål, som ikke er af betydning for omsætningslivet*. Bl. a. for at åbne mulighed for en sådan udvidelse af ugyldighedsreglerne er reglerne i *aftl.* §§ 28-33 affattet negativt. Det fastslås alene, når løftet er uforbindende.

II. Endvidere er det naturligt at lade løftegiveren blive berettiget til at træde tilbage fra sit løfte, dersom han er blevet bevæget til at afgive sit løfte ved *løftemodtagerens urigtige anbringender*, selv om løftemodtageren ikke har handlet svigagtigt, idet han f. eks. selv har troet på sit anbringende. En regel om sådan „fremkaldt vildfarelse“ kan opstilles som et supplement til *aftl.* § 30 om svig.

III. Hvor løftemodtageren *indser*, at løftet er fremkaldt af en *vildfarelse* hos løftegiveren, bør man næppe strengt fastholde den i *aftl.* § 33 opstillede fordring, at det ville stride mod almindelig hæderlighed at gøre kravet gældende. Hvis f. eks. en husejer har tegnet en ansvarsforsikring i den tro, at den er lovpligtig, bør han kunne træde tilbage alene under henvisning til den af modparten kendte vildfarelse, medens det ville være tvivlsomt, om dennes optræden ville kunne betegnes som uhæderlig, al den stund husejeren får en forsikring, som det er naturligt for ham at have.

IV. Endelig må man vistnok også i visse tilfælde, der, hvis viden om et vist forhold forelå, ville medføre, at tilfældet faldt ind under *aftl.* § 33, tillægge det samme betydning, at *løftemodtageren burde have indset forholdet*. Hvis man f. eks. har handlet med en beruset, vil ugyldighed af aftalen kunne statueres, blot løftemodtageren burde have indset, at med-

kontrahenten var beruset. Det samme gælder det tilfælde, at løftemodtageren burde indse, at løftegiveren svævede i en vildfarelse angående bevæggrunden. Når man nemlig ved viljesmangel lader ugyldighed indtræde, blot løftemodtageren burde indse, at løftegiveren udtrykte sig forkert, synes det naturligt at lade samme virkning indtræde, hvor løftemodtageren burde indse, at løftegiveren vel ville love, men ud fra en urigtig bevæggrund. Denne regel vil sammen med den under III anførte dække tilfælde af „kendelig vildfarelse“.

§ 15. Løfter imod lov og ærbarhed

Løfter kan være ugyldige ikke blot på grund af de forhold, hvorunder de er indgået, men også *på grund af deres indhold*, fordi de går ud på noget, som under de foreliggende omstændigheder ikke lovligt kan vedtages. Ganske vist gælder *som hovedregel kontraktfrihedens grundsætning* (D.L. 5-1-1): „Enhver er pligtig at efterkomme hvis han med Mund, Haand og Segl, lovet og indgaaet haver“ og D.L. 5-1-2: „Alle Kontrakter, som frivilligen gøres af dem, der er myndige og komne til deres Lavalder, som ikke er imod Loven eller Ærbarhed, skal holdes i alle deres Ord og Punkter, saasom de indgaaene er“.

Med sidstnævnte bestemmelse som udgangspunkt sammenfatter man oftest løfter, der er ugyldige på grund af deres indhold, under udtrykket „stridende mod lov og ærbarhed“.

I. Ved *ærbarhed* har man vistnok ikke på D.L.s tid forstået det som efter moderne sprogbrug er nærmestliggende, nemlig sædeligheden. Det ærbare er efter datidens sprogbrug det, som man nu ville kalde det moralske. Ugyldige som stridende mod ærbarhed er derfor løfter, der strider mod moralopfattelsen.

II. *Imod loven* er en aftale stridende, ikke blot, hvor der findes en præceptiv lovregel om, hvad en vis aftale må indeholde, men også hvor løftet i øvrigt går ud på en lovovertrædelse, f. eks. at begå en forbrydelse eller at yde betaling for en forbrydelse. - Det kan dog *ikke* siges, at *enhver aftale, der strider mod loven, er ugyldig*. Således vil en aftale, der indgås i strid med næringsloven, idet f. eks. den ene part er næringsdrivende og ikke har fornøden næringsadkomst, ikke medføre aftalens ugyldighed. Særlig hvor loven hjemler bødestraf for indgåelsen af den ulovlige aftale som netop ved næringsretlige lovovertrædelser, kan der ikke på forhånd opstilles nogen formodning for ugyldighed.

III. Udtrykket i D.L. dækker dog ikke ganske nøje over indskrænkningerne i kontraktfriheden, idet det må antages, at domstolene kan fastslå ugyldigheden af aftaler, der findes *stridende mod almene hensyn*, selv om der ikke findes støtte i loven, og selv om aftalen ikke strider mod moralen.

IV. Ugyldigt er som nævnt løftet om at foretage noget, som er forbudt, eller som må anses som umoralsk. Det samme må i regelen gælde om *løfter om vederlag for foretagelsen af noget ulovligt*. Selv om den forbudte handling er foretaget, kan derfor den anden part vægre sig ved at betale det lovede vederlag. Altid kan dette dog ikke gælde. Hvis således en arbejdsgiver har lovet betaling for ulovligt helligdagsarbejde, vil han ikke, efter at arbejdet er udført, kunne vægre sig ved at erlægge den aftalte betaling.

V. Ugyldige er fremdeles *løfter om betaling for noget, som det er forbudt at modtage betaling for*, eller hvor modtagelse af betaling må anses som umoralsk. Således er det i almindelighed forbudt embedsmænd at modtage betaling for udførelsen af deres embedspligt. Selv om de ikke

derved forledes til at foretage noget ulovligt, er modtagelsen af særligt vederlag af de private dog ulovlig bestikkelse.

VI. Endvidere er løfter som tidligere nævnt ugyldige, for så vidt de går ud på at forpligte løftegiveren på *livsområder, der ligger uden for dem, som bør reguleres ved retslige pligter*, såsom løfte om at ville indgå ægteskab eller om at ville indtage en vis politisk eller religiøs holdning. Særlig i arbejdsforhold gælder det, at der må være visse grænser for, i hvilket omfang man kan forpligte sig til at stille sin arbejdskraft til disposition for andre. Bestemte regler om, for hvor lang tid man kan binde sin arbejdskraft, kan dog ikke opstilles, idet afgørelsen må træffes ud fra samtlige foreliggende omstændigheder, herunder også den interesse, som arbejdsgiveren kan have i en langvarig kontrakt. Særlig må det antages, at en mand i en ledende stilling kan binde sig længere ud i fremtiden end f. eks. et underordnet tyende eller en arbejdsmand.

Hvor et løfte vil være uforbindende, fordi det lægger et bånd på løftegiveren på områder, hvor den personlige frihed bør bibeholdes ubeskåret, vil også løfte om *formueydelse, der indirekte tilstræber at lægge bånd på friheden*, være uforbindende. Efter § 5 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning nr. 276 af 22. juni 1922 er således løfte om en formueydelse i tilfælde af fremtidig ophævelse af en forlovelse ugyldigt. En uigenkaldelig generalfuldmagt vil heller ikke være bindende i fuldt omfang.

VII. A. Om *visse kollektive aftaler*, d.v.s. aftaler, hvor der i alt fald på den ene side deltager en sammenslutning eller en større kreds af personer, fandtes en særlig ugyldighedsregel i § 1 i den *nu ophævede lov om værn for erhvervs- og arbejdsfriheden* nr. 70 af 27. marts 1929, hvorefter „kollektive aftaler, som på uberettiget måde begrænser den enkeltes frie adgang til erhverv eller arbejde, ikke kunne tillægges retsvirkning ved domstolene“. Denne bestemmelse fastslog imidlertid, som ordene „på uberettiget måde“ viser, kun *hvad man også uden særlig hjemmel ville antage ud fra almindelige retsgrundsætninger*. Ophævelsen medfører derfor alene, at det til den erhvervsmæssige forfølgelse bl. a. ved kollektiv aftale i medfør af lovens § 3 knyttede strafansvar er bortfaldet. Af bestemmelsen ramtes for det første *kartelaftaler*, som regulerer afsætningen eller indkøbet i en vis branche. Hvis kartelaftalens bånd bliver for snærende, vil medlemmerne kunne undlade at følge den. Endvidere kunne bestemmelsen medføre ugyldighed af aftaler, hvorved parterne forpligter sig til at afholde sig fra forretnings-samkvem med visse uden for aftalen stående personer, de såkaldte *boycot-aftaler*. *Trediemand* er dog kun meget ufuldkomment beskyttet ved aftalens ugyldighed, idet de kontraherende parter fælles interesser, som har bevæget dem til at indgå aftalen, i regelen også senere vil være tilstrækkeligt motiv til at overholde den. Udenforstående beskyttes derfor tillige derved, at aftalen kan anses som en over for dem ulovlig handling, der medfører erstatningsansvar, jfr. ndf. s. 193 f.

B. Først i 1937 fik Danmark en effektiv lov om prisaftaler. Udbruddet af den 2. verdenskrig og Danmarks besættelse medførte imidlertid snart, at loven måtte afløses af mere krisepregede indgreb. De følgende prislove indeholdt udvidelser og skærpelser af prisaftaleloven. På grundlag af den i 1949 nedsatte trustkommission vedtoges i 1955 til afløsning af den sidste prislov *loven om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsning* (nr. 102 af 31. marts 1955).

Loven har ifølge § 1 til *formål* gennem offentligt tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger at forhindre urimelige priser og forretningsbetingelser samt at sikre de bedst mulige vilkår for den frie erhvervsudøvelse.

Lovens *anvendelsesområde* er sådanne erhvervsgrene, hvor konkurren-

cen i hele landet eller inden for lokale markedsområder er begrænset på en sådan måde, at virksomhederne udøver eller vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på bl. a. pris- og produktionsforhold.

Tilsynet med monopoler og konkurrencebegrænsninger udøves af *monopoltilsynet*, som består af et *råd* og et *direktorat*. Monopoltilsynet henhører under handelsministeriet.

Rådet består af en formand og indtil 14 medlemmer og skal omfatte et alsidigt kendskab til erhvervs- og forbrugsforhold, herunder juridisk, nationaløkonomisk og teknisk kundskab. Rådets daglige forretninger varetages af *direktoratet*.

Det primære i monopoltilsynets virksomhed er *anmeldelsespligten* (§§ 6-9). Alle *aftaler og vedtagelser*, som udøver eller vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på pris-, produktions-, omsætnings- og transportforhold¹, skal anmeldes til monopoltilsynet.

Såfremt der ikke er tale om egentlige aftaler (mellem flere parter), men om *eksistensen af enkeltvirksomheder og sammenslutninger*, der vil kunne have samme konkurrencebegrænsende indflydelse, skal anmeldelse ske såvel af virksomheden (eller sammenslutningen) som af de af disse truffene konkurrenceregulerende bestemmelser, *men kun efter krav fra tilsynet*.

Alle de i det foregående nævnte aftaler, vedtagelser og bestemmelser er anmeldelsespligtige uden hensyn til, om de er bindende eller kun *vejledende*.

Anmeldelser af aftaler og vedtagelser skal ske inden 8 dage efter, at de er truffet. Det samme gælder ændringer i forhold, hvorom anmeldelse er sket, herunder ændringer i anmeldte priser og avancer. Sker anmeldelse ikke rettidigt, kan vedkommende idømmes *bødestraf*; derudover er den pågældende vedtagelse eller aftale *ugyldig*.

Monopoltilsynet indfører de indgivne anmeldelser i et *offentligt register*. Kun i ganske særlige tilfælde kan handelsministeren tillade, at registreringen helt eller delvis skal være hemmelig. Registreringen indebærer imidlertid ingen godkendelse af den anmeldte aftale eller vedtagelse. I forbindelse med *loven om indseende med priser* (der første gang så dagens lys i 1956, og som blev skærpet i forbindelse med helhedsløsningen i 1963 - lov nr. 81 af 16. marts 1963) er der givet monopoltilsynet en almindelig bemyndigelse til at føre kontrol med rimeligheden af pris- og avanceforholdene inden for alle erhverv. Dette gælder uden hensyn til den i monopolloven givne anmeldelsespligt. Loven om indseende med priser tager især sigte på det såkaldte „grå område“ (begrænset monopolstilling), hvor prisdannelsen ligger imellem det egentlige monopol og den helt fri og virksomme konkurrence. I det omfang, der er tale om konkurrencebegrænsende aftaler, vedtagelser og bestemmelser, må man dog gå ud fra, at monopollovens regler yder et fuldt så kraftigt værn mod urimelige priser som loven om indseende med priser.

Monopollovens § 10 bestemmer, at aftaler, vedtagelser og bestemmelser, der fastsætter *mindstepriser* eller *mindsteavancer* ved videresalg i efterfølgende omsætningsled, ikke må håndhæves, medmindre monopoltilsynet har godkendt de pågældende aftaler m. v. Sådan godkendelse kan gives, når vægtige grunde taler derfor.

Finder monopoltilsynet endvidere, at en konkurrencebegrænsning som

¹ Uden for loven falder løn- og arbejdsforhold, ligesom denne ikke omfatter prisforhold og erhvervsudøvelse, der i henhold til særlig hjemmel bestemmes eller godkendes af det offentlige f. eks. telefonselskaber, sukker-, sprit- og kartoffelmelsfabrikker samt apoteker. - Loven finder derimod anvendelse på licitationsforhold, jfr. licitationslovens § 6.

den netop omhandlede medfører eller må antages at medføre *urimelige priser eller forretningsbetingelser*, urimelig indskrænkning i den frie erhvervsudøvelse eller urimelig ulighed i vilkårene for erhvervsudøvelsen, påhviler det ifølge § 11 tilsynet at søge forholdet bragt til *ophør ved forhandling*. Bedømmelsen af, om priserne er urimelige, skal ske på grundlag af forholdene i virksomheder, der efter de foreliggende omstændigheder drives på en teknisk og kommercielt hensigtsmæssig måde.

Kan de i det foregående for forbrugerne nævnte skadelige virkninger ikke bringes til ophør ved forhandling, udsteder monopoltilsynet *pålæg* (direktiv) i så henseende. Et sådan pålæg kan omfatte hel eller delvis ophævelse af de pågældende aftaler, vedtagelser og bestemmelser, herunder fastsættelse af priser og avancer, som ikke må overskrides. Undladelse af at efterkomme et sådant pålæg straffes med bøde eller under skærpede omstændigheder med hæfte, hvorhos det udbytte, der er indvundet ved handlinger, der er i strid med en af monopoltilsynet truffet afgørelse, ved dom kan inddrages i statskassen. Straf er endvidere fastsat for afgivelse af urigtige eller vildledende oplysninger, fortielse af forhold, der måtte være af betydning for den pågældende sags behandling samt for overtrædelse af de i medfør af loven af monopoltilsynet i øvrigt givne forskrifter (§ 22).

Monopoltilsynet er beføjet til at kræve *meddelt alle sådanne oplysninger*, som skønnes nødvendige for dets virksomhed. Tilsynet kan således kræve indsendt behørigt bekræftede udskrifter af protokol- og regnskabsmateriale samt indkalde personer til mundtlig forklaring. De afgørelser, monopoltilsynet træffer, skal meddeles skriftligt og indeholde oplysning om de forhold og synspunkter, som har været bestemmende for afgørelsen.

Klage over de af monopoltilsynet trufne afgørelser kan ske til det såkaldte *monopolankenævn*, der består af en formand og 2 andre medlemmer. (Formanden skal opfylde betingelserne for at kunne beskikkes til højesteretsdommer; ét af medlemmerne skal have nationaløkonomisk kundskab, og ét medlem udnævnes efter forhandling med Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation og Industrirådet).

De afgørelser, som monopolankenævnet træffer, kan inden 4 uger efter, at afgørelsen er kommet til klagerens kundskab, indbringes for *Østre Landsret*, jfr. grundlovens § 63, hvis afgørelse kan prøves af *Højesteret* som sidste instans. Også monopoltilsynet har adgang til at indbringe monopolankenævnets afgørelse for domstolene, nemlig, når ankenævnet har ændret monopoltilsynets egen afgørelse. Man skal endvidere være opmærksom på, at såfremt indbringelse for domstolene ikke finder sted inden de nævnte 4 uger, er monopolankenævnets afgørelse endelig. Sluttelig skal det nævnes, at hverken monopoltilsynets eller ankenævnets medlemmer må deltage i afgørelsen af en sag, der umiddelbart berører erhvervsvirksomheder eller brancheorganisationer, i hvilke han er interesseret. Der er endvidere pålagt medlemmerne tavshedspligt om, hvad de gennem deres virksomhed bliver vidende om².

VIII. A. Til at sikre erhvervsfriheden tjener også bestemmelsen i *aftl.* § 38 om visse såkaldte *konkurrenceklausuler*. Under bestemmelsen falder aftaler, hvorved nogen har forpligtet sig til, at han af konkurrencehensyn ikke må drive forretning eller anden virksomhed af en vis art eller tage

2 Om monopoltilsynets virksomhed afgives en årlig beretning, ligesom der gives offentligheden løbende underretning herom ved udsendelse af „Meddelelser fra monopoltilsynet“. Denne publikation, der udkommer periodisk, skal indeholde tilsynets afgørelser af sager af almindelig interesse, afgørelser trufne af ankenævnet, domme af principiel karakter samt redegørelse for de af tilsynet foretagne undersøgelser.

ansættelse i en sådan. Sådanne vedtagelser forekommer navnlig i kontrakter om afståelse af en forretningsvirksomhed for at hindre, at overdrageren ved at starte en konkurrerende virksomhed drager kunderne bort fra den overtagne forretning, samt i arbejdsaftaler for at forhindre, at den i en virksomhed ansatte går over i en konkurrerende virksomhed og der udnytter den uddannelse og det kendskab, som han har erhvervet i sit tidligere firmas tjeneste til skade for dette. Konkurrenceklausuler tjener utvivlsomt i regelen til at beskytte en i og for sig beskyttelsesværdig interesse hos den berettigede, men er på den anden side så tyngende for den, der har påtaget sig forpligtelsen, at man har ment at måtte indskrænke klausulernes gyldighed.

For det første er konkurrenceklausuler af den nævnte art *ikke bindende, for så vidt de med hensyn til tid, sted eller andre forhold går videre end påkrævet for at værne imod konkurrence*. Hvis f. eks. et firma forbyder sine ingeniører at tage ansættelse eller drive virksomhed i metalbranchen, vil klausulen ikke være til hinder for ansættelse eller virksomhed i metalbranchen, når det godtgøres, at virksomhedens særlige beskaffenhed, f. eks., at den kun fremstiller visse specialartikler, medfører, at den ikke konkurrerer med det tidligere firma. Endvidere er bestemmelsen ikke bindende for vedkommende, hvis den i de fornævnte henseender *utilbørligt indskrænker den forpligtedes adgang til erhverv*. I så henseende skal hensyn tages også til den interesse, som den berettigede har i, at vedtagelsen efterkommes.

Særlig beskyttelse mod for vidtgående konkurrenceklausuler tiltrænges, hvor talen er om personer, der ved en arbejdsaftale har påtaget sig pligt til ikke *efter deres afskedigelse* at udnytte deres arbejdskraft i den erhvervsgræn, hvori de har fået deres uddannelse. Det bestemmes derfor yderligere i § 38, 2. stk., at har nogen, der er ansat i en forretning eller anden virksomhed, over for dennes indehaver påtaget sig en forpligtelse af det angivne indhold, som skal gælde efter ansættelsens ophør, bliver forpligtelsen uvirksom, hvis han opsiges eller afskediges uden at have givet rimelig anledning dertil, eller han selv fratræder sin stilling, og indehaverens undladelse af at opfylde sine forpligtelser har givet ham gyldig grund dertil. Den forpligtede kan derimod ikke ubetinget fordre sig løst fra sin forpligtelse hvis han selv søger sin afsked, fordi der ikke ydes ham en sådan forfremmelse, som naturligt burde følge hans alder og indsats i virksomheden, men et sådant forhold vil kunne blive afgørende for, om man kan sige, at klausulen ubilligt indskrænker hans adgang til erhverv.

B. *Funktionærloven* bestemmer i § 18, at har en funktionær forpligtet sig til, at han af konkurrencehensyn ikke må drive forretning eller anden virksomhed af en vis art eller tage ansættelse i en sådan, finder de i lov om aftaler m. m. af 8. maj 1917 §§ 36 og 38 indeholdte bestemmelser anvendelse. En sådan forpligtelse kan med retsvirkning *kun* indgås af en funktionær, der indtager en *særlig betroet stilling*, eller som indgår aftale med sin arbejdsgiver om *udnyttelsesretten til en af funktionæren gjort opfindelse*. Forpligtelsen er endvidere *kun* gældende for funktionæren i *et år* fra fratrædelsesdagen, *medmindre* han har modtaget eller modtager et i en skriftlig kontrakt fastsat rimeligt vederlag for indskrænkningen i hans adgang til erhverv. Dette vederlag skal i kontrakten være anført særskilt.

IX. *For faste ejendommers vedkommende* er der givet mangfoldige lovbestemmelser, der begrænser adgangen til at indgå aftaler, f. eks. om udstykning, sammenlægning og pantsætning.

X. I *fabriksløvgivningen* findes ligeledes tvingende regler om, under hvilke forhold man kan stille sin arbejdskraft til rådighed for andre.

XI. Løftet om at ville betale *spillegæld* er ugyldigt efter D.L. 5-14-55.

Sådanne løfter udfylder ikke noget samfundsnyttigt formål, men skader ved at åbne mulighed for udnyttelsen af spillernes letsindighed. Ugyldige er endvidere *forsikringsaftaler, der uden for personforsikringen går ud på, at forsikrerens i tilfælde af forsikringsbegivenhedens indtræden skal betale mere end værdien af den forsikrede interesse*, F.A.L. §§ 39 og 41. Sådan „væddeforsikring“ ville, hvis den var lovlig, medføre, at den forsikrede bliver fristet til forsætlig at hidføre forsikringsbegivenheden og bidrager således til kriminalitetens forøgelse. Derimod vil *spekulationsforretninger* normalt være gyldige, selv om de er rene „differencehandeler“, f. eks. køb, der aldrig skal effektueres, men hvor alene prisforskellen mellem den aftalte og den senere gængse pris skal betales af den tabende part. Ligeledes er *væddemål* i almindelighed gyldige.

XII. I visse tilfælde er det *bestemt i loven, hvilket vederlag der må tages for en ydelse*, se således om betaling for *apotekervarer* lov om apotekervæsenet nr. 209 af 11. juni 1954 § 30, samt om fastsættelse af *takster for visse lægeerklæringer* lov om udøvelse af lægegerning nr. 72 af 14. marts 1934 § 16 (lovbkg. nr. 236 af 9. august 1955). Som betaling for lægehjælp må i øvrigt ikke forudses mere, end hvad der er rimeligt under hensyn til ydelsens art og omfang, lovens § 15. *Tidligere* har der i lovgivningen været fastsat *en maksimumsrente for lån i fast ejendom*. Denne ordning var imidlertid for usmidig og var vanskelig at gennemføre, hvor forholdet blev skjult, f. eks. ved de hyppige ydelser af lån til underkurs. Det bestemtes derfor i lov om renten af udlån i fast ejendom nr. 285 af 3. juli 1942, at ingen gyldigt kunne forpligte sig til af gæld med pant i fast ejendom at betale en rente, der oversteg hvad der var rimeligt under hensyn til det almindelige renteniveau på aftalens tid, de for gælden fastsatte afdrags- og opsigelsesvilkår, panthaverens stilling i prioritetsordenen og andre forhold, der havde indflydelse på rentens størrelse. Foruden at give en del yderligere detailregler satte loven snævre grænser for adgangen til at give lån til underkurs. Da også denne lovs regler viste sig upraktiske, blev loven *ophævet i 1958*.

XIII. Uden for disse førnævnte mere specielle regler gælder det dog *som hovedregel*, at det må *gå ud over parterne selv*, dersom den trufne aftale ikke er i overensstemmelse med billighed. *Mere almindelige regler, der værner mod ubillighed, er dog givet* med hensyn til sådanne bestemmelser i kontrakter, som vedrører *følgerne af misligholdelse*, idet erfaringen har vist, at parterne og særlig den ved forhandlingen svagere part ofte har påtaget sig pligter, hvis rækkevidde de næppe har kunnet overse, og som de kun er indgået på i tillid til, at de ikke skulle blive aktuelle.

A. Således bestemmes det i *afsl. § 36*, at har nogen lovet at erlægge en bod, en såkaldt *konventionalbod*, bestående af penge eller andet, for det tilfælde, at han ikke opfylder en ham påhvilende forpligtelse eller i øvrigt foretager eller undlader en handling, kan boden nedsættes, hvis det ikke findes at være åbenbart ubilligt, om den skulle erlægges i sin helhed. Ved afgørelsen heraf skal der tages hensyn ikke blot til det tab, som den efter løftet berettigede lider, men også til den interesse, han i øvrigt har i handlingens foretagelse eller undladelse, såvel som til de øvrige foreliggende omstændigheder. Er en forbrudt bod erlagt uden forbehold, kan tilbagesøgning dog ikke finde sted under påberåbelse af bestemmelsen. Som eksempel på „øvrige foreliggende omstændigheder“, der får betydning ved afgørelsen, kan nævnes den omstændighed, om ikke-opfyldelsen skyldes den forpligtedes fejl eller måske endog et forsætligt forhold fra hans side, eller om den skyldes udefra kommende begivenheder.

B. Endvidere bestemmes det i *afsl. § 37, 1. stk.*, at dersom det i en aftale er vedtaget, at den ene part, *hvis aftalen hæves på grund af misligholdelse*

fra hans side, skal have forbrudt sin ret til at kræve tilbage, hvad han har erlagt, eller desuagtet skal erlægge, hvad der påhviler ham, finder bestemmelsen i § 36, 1. stk., tilsvarende anvendelse. Bestemmelsen i første led vil f. eks. finde anvendelse, hvor det i et betinget skøde vedrørende salg af fast ejendom er bestemt, at køberen, hvis sælgeren tager ejendommen tilbage på grund af misligholdelse, skal have forbrudt den forud betalte del af købesummen¹.

C. Bestemmelsen i andet led var bl. a. rettet imod de i *huslejekontrakter* hyppige vedtagelser om, at lejereren, uanset at lejemålet hæves på grund af lejerestancer, og lejereren må rømme lejligheden i utide, må betale hele lejen indtil det tidspunkt, da lejemålet kunne være opsagt af ham. Nu følger det *imidlertid af lejel.* §§ 87 og 88, at udlejereren vel straks ved ophævelsen kan fordre lejen indtil det tidspunkt, til hvilket lejemålet kunne opsiges af lejereren til en almindelig flyttedag og med almindeligt varsel, erlagt af lejereren, ligesom han vil kunne fordre erstatning for derudover tilføjede tab, *men hvad udlejereren indvinder eller burde have indvundet* ved det lejedes udnyttelse inden for det nævnte tidsrum, skal dog ubetinget komme lejereren til gode gennem fradrag i de beløb, han skal betale til ejeren.

D. Herefter vil bestemmelsen i aftl. § 37 f. eks. være anvendelig på en *vedtagelse i en annoncekontrakt*, hvorefter den fulde betaling for annoncen skal erlægges, uagtet annonceringen afbrydes på grund af restance med betalingen.

E. Efter § 37, 2. stk. gælder tilsvarende, hvis det er vedtaget, at *pant eller anden sikkerhed, som er stillet for opfyldelsen af en forpligtelse, skal være forbrudt*, hvis forpligtelsen ikke opfyldes. Vedtagelsen herom benævnes med den romerretlige betegnelse *lex commissoria*.

F. Om aftaler om tvistigheders *afgørelse ved voldgift* kan man endelig efter den holdning, praksis har indtaget, opstille den regel, at aftalen ikke er bindende, hvis de trufne bestemmelser om voldgiftsrettens sammensætning og virkemåde medfører fare for afgørelsens upartiskhed.

G. Efter gbrl. § 8 kan en bestemmelse i et gældsbrev tilsidesættes, hvis det ville være *utilbørligt eller klart stridende mod god forretningsskik* at gøre den gældende.

Ifølge *afbetalingslovens* § 8, stk. 3 og 4 kan en bestemmelse i en aftale om køb på afbetaling tilsidesættes helt eller delvis, hvis det ville være *utilbørligt eller klart stridende mod god forretningsskik* at gøre den gældende. Er endvidere en *urimelig afbetalingspris* aftalt, skal prisen *nedsættes* til, hvad der skønnes rimeligt.

H. Bestemmelser, der sikrer rimelige kontraktvilkår, findes endvidere i vidt omfang i *lov om forsikringsaftaler nr. 129 af 15. april 1930*, der navnlig ved *præceptive regler* søger at værne de forsikrede mod sådanne indskrænkninger i forsikringsselskabernes forpligtelser, som kan medføre, at de forsikrede uden egen skyld ikke virkelig sikres mod tab, og mildner følgerne af misligholdelse særlig med præmiens betaling eller andre forømmelser fra forsikringstagerens side. En række af lovens bestemmelser er dog kun *deklaratoriske*, men med den begrænsning, at hvis en bestemmelse i forsikringsaftalen, der afviger fra, hvad lovens regel ville medføre, i det enkelte tilfælde leder til *åbenbart ubilligt resultat*, skal bestemmelsen tilsidesættes, *for så vidt dette ville stemme med god forsikringspraksis*, F.A.L. § 34.

I. Et tilsvarende sæt af retsregler, der - i meget vidt omfang præceptivt - lovordner et betydningsfuldt område af kontraktsretten, findes nu i *leje-*

¹ For afbetalingshandler gælder strengere regler ifølge lov nr. 224 af 11. juni 1954 om køb på afbetaling.

loven, hvis bestemmelser søger at værne lejerne mod udnyttelse fra husejernes side. Foruden en række regler om, hvad der lovligt kan vedtages i lejekontrakten navnlig om følgerne af lejerens misligholdelse og om indskrænkninger i udlejerens ret til at opsigse lejemålet (jfr. herom ovf. § 6 II), giver *loven* i § 27 den vigtige regel, at *leje, der står i misforhold til det lejedes værdi*, af lederen kan fordres nedsat til en sådan leje, som af retten skønnes rimelig. Ved afgørelsen heraf skal retten tage hensyn til det lejedes beliggenhed, art, tidligere lejeansættelser og vedligeholdelsestilstand, sammenholdt med den i kommunen almindelige leje for boliger og lokaler af tilsvarende beskaffenhed. Selv om det ikke just har været hensigten med denne bestemmelse at etablere en almindelig kontrol med huslejens højde, må det formentlig antages, at det under mere ekstraordinære forhold ved rettens afgørelse bør tilstræbes, at der ikke gives grundejere, hvis ejendomme er opført eller erhvervede billigt, adgang til at udnytte en periode med stigende byggeomkostninger til almindelig forhøjelse af lejen. Er der *i øvrigt* i lejeaftalen fastsat noget, som uden at komme i strid med lovens enkeltregler skønnes at være *åbenbart ubilligt* for en af parterne, kan bestemmelsen helt eller delvis tilsidesættes af retten, jfr. § 30. Under krigen blev endvidere indført regler, der som hovedregel forbød lejeforhøjelse uden kommunalbestyrelsens samtykke (stadig gældende i de fleste større kommuner).

For udlejerens vedkommende gives strengere regler om retten til at opsigse lejemålet i lejel. *kap. XII om beskyttelse af erhvervsvirksomheder i lejet ejendom*. Flytningen af en erhvervsvirksomhed vil ofte medføre store bekostninger og tab både ved forringelse af driftsinventar og – særlig for detailudsalgs vedkommende – ved indskrænkninger i kundekredsen. Er en god forretning indarbejdet på et vist sted, vil ejeren af ejendommen være interesseret i enten at forhøje lejen, selv at overtage forretningen eller udleje til en anden til en højere pris. Hvilken fremgangsmåde han end følger, vil han være i stand til at tilegne sig frugten af lejerens arbejde for forretningens fremgang. For at imødegå sådanne bestræbelser fra udlejerens side og i det hele at skabe et værn for de til forretningen knyttede værdier hjemler *loven* lederen en ret til, hvis virksomhedens stedlige forbliven således er af væsentlig betydning og værdi for virksomheden, uden hensyn til sket opsigelse i henhold til afgørelse af boligretten at fortsætte lejemålet, hvis boligretten efter en afvejelse af samtlige omstændigheder, der kan have betydning for parterne, finder hans krav herom rimeligt. I forbindelse med bestemmelse om lejemålets fortsættelse kan boligretten træffe bestemmelse om den tid, dog ikke ud over 5 år, i særlige tilfælde indtil 8 år, hvori lejemålet skal fortsættes uopsigeligt, og desuden kan boligretten bestemme sådanne ændringer i de hidtil gældende vilkår, som den anser for rimelige og retfærdige, derunder ændre den hidtil svarede leje, såfremt vægtige grunde taler derfor. Blandt de forhold, der kommer i betragtning herved, nævner *loven* også det, at der er sket en afgørende ændring i det almindelige prislæg, og ved de af *loven* omhandlede lejemål kan det næppe være en opgave for boligretten at holde lejen i ældre ejendomme nede på et niveau, der ligger under det, som efter det nuværende prislæg kan anses som naturligt. Finder boligretten, at opsigelsen bør tages til følge, kan dens gyldighed dog betinges af, at ejeren betaler lederen en godtgørelse i anledning af de ved flytning forvoldte tab. Ved erstatningens fastsættelse skal hensyn tages ikke blot til flytteudgifter og værdiforringelse på inventaret, men også til det antal år, lederen har drevet forretning i ejendommen, og det nettooverskud, virksomheden har givet, samt til den fordel, som den nye indehaver af lokalerne vil få af den af lederen oparbejdede

kundekreds. Visse specielle virksomheder er undtagne fra lovens bestemmelser, jfr. § 74, stk. 2.

XIV. A. *Virkningen af, at en aftale er stridende mod lov og ærbarhed, vil ikke altid være, at aftalen i det hele er ugyldig.* Gælder det kun en uvæsentlig bestanddel, vil man kunne se bort fra dette punkt eller erstatte den ulovlige kontraktbestemmelse med lovens deklaratoriske regel. Er aftalen på afgørende punkter ulovlig, vil den ofte være helt ugyldig, men ubetinget kan det dog ikke gælde. Særlig hvor aftalen strider mod sådanne lovbestemmelser, der direkte afgør, hvad der lovligt må vedtages i en kontrakt af en vis art, fordrer hensynet til lovens gennemførelse og til den part, hvem man ved den præceptive lovregel vil beskytte, at aftalen anses som bestående, og det lovstridige punkt erstattes af lovens regel.

B. Selv om et løfte er ugyldigt som stridende mod lov og ærbarhed, kan løftegiveren, der har opfyldt løftet, *som hovedregel ikke fordrer tilbage, hvad han således har erlagt.* Hvis en ubillig leje er betalt, kan dog det for meget betalte af lejerens søges tilbage, medmindre boligretten på grund af særlige omstændigheder finder, at fuldstændig eller delvis tilbagebetaling vil være ubillig, lejel. § 28.

§ 16. Aftalers afslutning ved mellemmand

I. Indledning

Aftaler kan afsluttes ved mellemmand, der kan optræde enten som bud, fuldmægtig eller kommissionær.

Budet overbringer alene en viljeserklæring, og herved pådrager han hverken sig selv forpligtelser eller erhverver rettigheder. Dog kan budet, der overbringer en urigtig besked, eventuelt blive pligtig at erstatte det derved lidte tab (den negative kontraktsinteresse) efter den almindelige erstatningsregel.

I modsætning til budet træffer *fuldmægtigen* beslutning på fuldmagtsgiverens vegne, idet han i dennes navn slutter aftale med trediemand. På tilsvarende måde indgår *kommisionæren* aftaler for kommittenten, men optræder i eget navn. Medens fuldmægtigen, der træffer aftale inden for fuldmagtens grænser, forpligter og berettiger fuldmagtsgiveren, forpligter kommissionæren alene sig selv, men kommissionæren har på forhånd bundet sig til at lade handelen gælde til fordel for kommittenten, den på hvis vegne han handler.

Om en person i et givet tilfælde må antages at have handlet som *fuldmægtig* eller som *kommisionær*, kan ikke afgøres alene efter, om trediemand vidste, at repræsentanten handlede på en andens vegne; men afgørelsen må bero på, om det efter alle foreliggende omstændigheder må antages, at repræsentanten har villet forpligte sig selv, eller om han er gået ud fra, at alene mandanten skulle hæfte for opfyldelsen af aftalen med trediemand. Hvor nogen har bestilt varer eller andre ydelser til trediemand, må han, hvis han påstår, at trediemand skal betale ydelsen, godtgøre sådanne omstændigheder, som viser, at det har været kendeligt for medkontrahenten, at han ikke ville forpligte sig selv. Som et indicium, der peger i denne retning, kan nævnes, at det af forhandlingerne fremgår, at vederlaget skulle fås udbetalt hos trediemand, f. eks. ved leveringen. For at trediemand kan blive pligtig til at betale for den modtagne ydelse, må det gøres antageligt, enten at der er handlet i trediemands navn, og at der har foreligget behørig fuldmagt, eller at ydelsen er erlagt til trediemand under sådanne omstændigheder, at han indså eller burde indse, at den anden part ville henholde sig til ham og ikke til repræsentanten.

II. Fuldmagt. A. Stiftelse

En fuldmagt, d.v.s. en adgang eller magt til at handle på en andens vegne i dennes navn, vil som regel grundes på *en derpå rettet viljeserklæring* fra fuldmagtsgiveren. Hvor nogen *ansættes i en stilling*, der efter lov eller sædvane giver ham beføjelse til inden for visse grænser at handle på principalens vegne, er selve ansættelsen tilstrækkelig. Fuldmagt vil også kunne opstå på anden måde, f. eks. ved at principalen ikke skrider ind mod en fuldmægtigs indgåelse af aftaler uden for de for hans stilling normale grænser. Ved den *blotte passivitet* vil der da for fremtidige tilfælde kunne være skabt en fuldmagt.

Ved indgåelse af retshandler på en andens vegne kan der spørges om virkningerne i tre relationer: i forholdet mellem fuldmagtsgiver og trediemand (B), mellem fuldmægtig og trediemand (C) samt mellem fuldmagtsgiver og fuldmægtig (D).

B. *Angående fuldmagtsgiverens forhold til trediemand* findes en hovedbestemmelse i aftl. § 10, 1. stk.: Den, som har givet en anden fuldmagt til at foretage en retshandel, bliver umiddelbart berettiget og forpligtet over for trediemand ved retshandel, som fuldmægtigen foretager i fuldmagtsgiverens navn og inden for fuldmagtens grænser.

1. *Hvor vidt fuldmagtens „grænser“ strækker sig*, afgøres på forskellig vis alt efter beskaffenheden af de kendsgerninger, der begrunder fuldmagten.

a. *Beror fuldmagten alene på fuldmagtsgiverens erklæring til fuldmægtigen* („§ 18 - fuldmagt“) falder fuldmagten sammen med fuldmægtigens beføjelse, d.v.s. hans berettigelse over for fuldmagtsgiveren til foretagelse af denne bestemte retshandel, aftl. § 11, 2. stk. Hvis således fuldmagtsgiveren har givet fuldmægtigen instruktioner om, hvilken pris han må give ved køb af varer, og fuldmægtigen i strid med de givne ordrer lover en højere betaling, er aftalen ikke bindende for fuldmagtsgiveren, selv om trediemand var i god tro. Fuldmagt, der alene beror på meddelelse til fuldmægtigen, betegnes undertiden som mundtlig fuldmagt, men denne betegnelse er ikke nøjagtig, idet denne fuldmagtsskategori også omfatter den skriftlige bemyndigelse, når det dokument, hvorved bemyndigelsen gives, ikke kan antages bestemt til forevisning for trediemand til dokumentation af den givne fuldmagt.

b. *Beror fuldmagten på omstændigheder, som lægger fuldmagtsgiverens vilje umiddelbart for dagen over for omverdenen eller bestemte trediemænd*, siges fuldmagten at have en *særlig tilværelse* over for trediemand. Dens omfang vil da bero ikke på fuldmagtsgiverens instruktioner til fuldmægtigen, men på forståelsen af de omstændigheder, der træder frem over for trediemand. Fuldmagtens omfang er da normalt videre end fuldmægtigens beføjelse, idet det ikke er foreneligt med fuldmagtsgiverens interesser at åbenbare for trediemand de særlige begrænsninger, navnlig med hensyn til prisforhold, som han har givet i sine instrukser til fuldmægtigen. Skal f. eks. fuldmægtigen sælge en hest, kan tilkendegivelsen fra fuldmagtsgiveren til trediemand om fuldmagten kun gå ud på, at fuldmægtigen må sælge hesten, medens det ville være unaturligt at tilføje, at den billigste pris, hvortil den må sælges, er 1000 kr. Hermed ville udsigten til at få en højere pris være forskertset.

Fuldmagtens særlige tilværelse kan i øvrigt bero på, at fuldmægtigen indtager en *særlig stilling*, jfr. foran, eller på, at der af fuldmagtsgiveren er givet vedkommende trediemand *særlig meddelelse* om fuldmagten, eller denne er *offentlig bekendtgjort*, f. eks. i dagblade eller ved cirkulærer ud-

sendt til en større kreds af personer, eller fuldmægtigen har fået *overgivet en skriftlig fuldmagt, der må anses for bestemt til at være i hans besiddelse og til at forevises for trediemand.*

Selv om fuldmagten har en særlig tilværelse over for trediemand, bliver fuldmagtsgiveren dog ikke forpligtet ved en af fuldmægtigen afsluttet aftale, når trediemand indså eller burde indse, at fuldmægtigen overskred sin beføjelse, aftl. § 11, 1. stk. Lige med overskridelse af meddelte instruktioner må det i så henseende stilles, at trediemand indså eller burde indse, at fuldmægtigen forsætligt handler til skade for fuldmagtsgiveren, f. eks. ved uberettiget at modtage betaling (returkommission) af trediemand. At trediemand indser, at fuldmægtigen på grund af manglende indsigt indgår en for fuldmagtsgiveren lidet fordelagtig aftale, kan derimod ikke give fuldmagtsgiveren ret til at afvise aftalen.

c. *Beimeligheden af den principielle sondring* i aftl. mellem virkningen af fuldmagt med og uden særlig tilværelse har været gjort til genstand for diskussion. Hvis fuldmægtigen henvender sig til trediemand og påstår sig bemyndiget (d.v.s. uden særlig tilværelse) til at købe et parti varer for en anden, og trediemand vil søge bekræftelse på fuldmagtens rigtighed, vil han af fuldmagtsgiveren alene kunne få bekræftelse på rigtigheden af, at der består en fuldmagt, men vil ikke kunne få oplysninger om de nærmere instrukser angående pris o. desl. En naturlig følge heraf skulle det da være, at hans undladelse af at søge bekræftelse hos fuldmagtsgiveren kun burde være, at han ikke kunne påberåbe sig omstændigheder, der kunne være oplyst hos fuldmagtsgiveren. Hvis påstanden fra fuldmægtigens side om at have fuldmagt ikke er rigtig, bør naturligvis fuldmagtsgiveren ej heller efter denne opfattelse være bundet; men hvis alene sådanne forskrifter, som ikke er egnede til oplysning over for trediemand, f. eks. om den højeste pris, fuldmægtigen må give, er overtrådt, skulle risikoen være fuldmagtsgiverens. Således som aftl.s regler er, vil trediemand, hvis han vil være sikker mod indsigelser fra fuldmagtsgiveren, kunne se sig nødsaget til at forlange fuldmagten bekræftet (hvorefter den vil få særlig tilværelse), selv om omstændighederne tilstrækkelig sikkert viser, at påstanden om, at der er givet fuldmægtigen en fuldmagt til en vis retshandels indgåelse, er rigtig.

2. *Om omfanget af de med forskellige stillinger forbundne fuldmagter* findes forskellige regler i lovgivningen.

a. Om *handelsagenter* (personer, der for en anden, kaldet agenturgiveren, har påtaget sig det hverv at virke for afsætning af varer ved at optage købetilbud (ordrer) til agenturgiveren eller ved at sælge varer i dennes navn, og som ikke er ansat i agenturgiverens tjeneste, men udøver virksomheden som selvstændig forretningsdrivende med eget kontor eller andet eget lokale, hvortil meddelelser angående forretningen kan sendes) gælder således i medf. af § 77 i kmsl., at agenten *ikke*, selv om han er vedvarende repræsentant for agenturgiveren, kan *afslutte bindende salg* for denne uden at have hans bemyndigelse dertil. Afslutter agenten salg uden bemyndigelse, er agenturgiveren dog reklamationspligtig, hvis han ikke vil godkende salget, kmsl. § 78. Agentens bemyndigelse strækker sig således ikke ud over modtagelsen af tilbud fra trediemand på agenturgiverens vegne. Om ordrer, der indsendes gennem agenten gælder ligeledes, at agenturgiveren må give meddelelse, hvis han ikke vil antage ordren; ellers anses den for antaget, kmsl. § 79. Omvendt må en handlende, der står i forretningsforbindelse med agenturgiveren, og som har forhandlet med agenten om køb for sin bedrift, når han får meddelelse om, at en aftale er godkendt, eller en ordre er antaget, reklamere, dersom han ikke vil have givet ordren eller mener, at den er urigtigt gengivet. Undladelse af reklamation medfører i

dette tilfælde dog kun, at den pågældende må bevise sin påstand om forhandlingernes udfald, kmsl. § 82.

Agenten kan *ikke*, selv om han er berettiget til at afslutte bindende aftale, uden særlig bemyndigelse *modtage betaling for solgte varer* eller efter salget give *henstand* med betalingen eller *afslag* i prisen eller foretage *anden ændring i aftalen*, kmsl. § 83, 1. stk. Dog påhviler der agenturgiveren en vis reklamationspligt, dersom han ikke vil godkende betalingen, kmsl. § 83, 2. stk., og hvis han gentagne gange har tolereret betalingen til agenten, vil man deri kunne indlægge en stiltiende bemyndigelse for agenten til også for fremtiden at modtage betaling.

Efter kmsl. § 84 kan køberen af varer gennem en agent *foretage reklamation* med hensyn til *mangler* ved varer eller *forsinkelse* ved leveringen til agenten, gennem hvem han også kan foretage *andre henvendelser* til sælgeren angående salget. Heri ligger dog alene, at henvendelse til agenten har samme virkning, som om den var tilgået sælgeren direkte, men agenten har ikke bemyndigelse til at tage stilling til køberens henvendelse; han kan f. eks. ikke med bindende virkning for sælgeren godkende køberens anbringende om, at salgsgenstanden lider af mangler.

b. Ved *handelsrejsende* forstås efter kmsl. § 85 den, som for en handlende (handelshuset) har påtaget sig det hverv at rejse fra sted til sted og derunder virke for afsætning af varer, som ikke medføres, ved at optage købetilbud (ordrer) til handelshuset eller ved selv at sælge varer i dets navn. Om den handelsrejsende gælder ligesom om agenten, at han *ikke* uden handelshusets bemyndigelse kan *afslutte bindende salg* for dette. Dog bliver aftaler bindende for handelshuset, selv om den handelsrejsende overskrider sin bemyndigelse, dersom handelen er indgået ved udfyldning af *slutseddelblanket*, hvormed huset har udstyret den handelsrejsende, når blanketten efter sin affattelse må antages - efter udfyldelse ved den rejsende - at skulle tjene ikke blot som bevis for ordre, men som bevis for aftale, kmsl. § 88. Om reklamationspligt over for ordrer og meddelelser om sluttet aftale gælder tilsvarende som om agenten, kmsl. § 89. Den handelsrejsende kan *ikke* uden bemyndigelse *modtage betaling* eller *træffe ændring i aftalen*, men over for stedfundne betalinger til ham må handelshuset reklamere, hvis det ikke vil godkende betalingen; vedrørende betaling til handelsrejsende er det derfor udtrykkeligt bestemt i loven, at undladelse af reklamation berettiger køberen til også fremtidig at betale til ham, indtil han får meddelelse fra handelshuset om, at det ikke mere må finde sted, kmsl. § 91. *Meddelelser og henvendelser* til handelshuset kan rettes til den handelsrejsende ligesom til agenten, men dog kun, hvis den handelsrejsende befinder sig på køberens plads. Den handelsrejsende kan ikke uden bemyndigelse tage stilling til sådanne henvendelser, kmsl. § 92.

c. Efter kmsl. § 93 finder ovenstående regler tilsvarende anvendelse på de såkaldte *pladsagenter*, der på en handlendes plads har påtaget sig at op-søge kunder og optage ordrer på varer, der ikke medføres, eller sælge varer i den handlendes navn.

d. Endvidere vil de i kmsl. givne regler, der alene omhandler personer, der virker for salg af varer eller andet løsøre, i vidt omfang kunne anvendes analogisk i *andre kontraktsforhold*.

e. Om virkningen af „*prokura*“ findes regler i lov om handelsregister, firma og prokura (fimaloven) nr. 23 af 1. marts 1889, §§ 25-27, og om *skibsførerens* adgang til at afslutte aftaler på rederens vegne i søl. §§ 48-49.

3. Om *fuldmagters* ophør er der givet udførlige regler i aflt.

a. *Tilbagekaldelse*. Beror fuldmagten *alene* på *fuldmagtsgiverens med-delse* til fuldmægtigen (uden særlig tilværelse) er fuldmagten tilbagekaldt,

når erklæringen om, at fuldmagten ikke længere skal gælde, er kommet frem til fuldmægtigen, aftl. § 18.

Ved fuldmagter, der er bragt til almindelig kundskab eller på anden måde har en *særlig tilværelse*, må fuldmagtsgiveren, selv om han har meddelt fuldmægtigen, at fuldmagten ikke længere skal gælde, foretage yderligere foranstaltninger, jfr. aftl. § 12, 1. stk., som lægger tilbagekaldelsen for dagen over for trediemand. Har fuldmagten fundet udtryk over for omverdenen på flere måder, f. eks. ved både at være offentlig bekendtgjort og knyttet til en vis stilling, må fuldmagtsgiveren foretage de skridt, der er påbudt til tilbagekaldelse af begge fuldmagtens former. Den trediemand, der har fået særlig meddelelse om tilbagekaldelsen, kan dog ikke påberåbe sig, at fuldmagten ikke er tilbagekaldt på anden måde, aftl. § 12, 2. stk.

En fuldmagt, der er bragt til trediemands kundskab ved en til ham særskilt rettet erklæring fra fuldmagtsgiveren, er tilbagekaldt, når særskilt erklæring om, at fuldmagten ikke længere skal gælde, er kommet frem til trediemand, aftl. § 13.

En fuldmagt, som af fuldmagtsgiveren er offentlig bekendtgjort i bladene eller på anden måde, tilbagekaldes ved en erklæring, der bekendtgøres på samme måde, aftl. § 14, 1. stk. Om en bestemt trediemand ved bekendtgørelsen faktisk er sat i kundskab om tilbagekaldelsen, er ligegyldigt. Under § 14 falder også det tilfælde, at en fuldmagt er meddelt en større kreds ved cirkulære fra fuldmagtsgiveren. Når tilbagekaldelse da i det hele sker til samme kreds, kan en enkelt person ikke påberåbe sig, at han, skønt han har fået meddelelse om fuldmagten, ikke har fået tilbagekaldelsescirkulæret.

Er tilbagekaldelse af en offentlig bekendtgjort fuldmagt på ganske samme måde som bekendtgørelsen ikke mulig, tilbagekaldes fuldmagten på anden lige så virksom måde. Fuldmagtsgiveren kan forlange, at underretten på det sted, hvor han bor eller sidst havde bopæl, skal afgøre, hvad han i så henseende har at foretage, aftl. § 14, 2. stk.

En stillingsfuldmagt tilbagekaldes derved, at fuldmægtigen fjernes fra stillingen, aftl. § 15.

En skriftlig fuldmagt i den ovenfor angivne snævrere betydning tilbagekaldes derved, at den på fuldmagtsgiverens forlangende tilbagegives ham eller tilintegøres. Fuldmægtigen er pligtig til på forlangende at give fuldmagten til fuldmagtsgiveren, aftl. § 16.

Vægrer fuldmægtigen sig ved at tilbagegive fuldmagten, eller kan den af anden grund ikke fås tilbage, kan fuldmægtigen fremdeles trods tilbagekaldelsen over for ham selv forpligte fuldmagtsgiveren. Som et værn for fuldmagtsgiveren særlig mod mulige svigagtige transaktioner fra fuldmægtigens side gives der fuldmagtsgiveren en adgang til at få fuldmagten erklæret uvirksom af retten efter en forudgående bekendtgørelse med et kort varsel, når han kan gøre antageligt, at fuldmagten er forekommet eller af anden grund ikke kan erholdes inden en rimelig tid. Når bekendtgørelse har fundet sted, og den fastsatte frist er udløbet, er fuldmagten uden retsvirkning for fuldmagtsgiveren, aftl. § 17.

Selv om fuldmagten er tilbagekaldt på behørig måde, kan fuldmægtigens retshandler med trediemand *dog blive bindende over for trediemand*, dersom fuldmagtsgiveren har særlig grund til at formode, at fuldmægtigen vil foretage en retshandel over for en bestemt trediemand. I så fald kræves det nemlig, at han sender denne trediemand særskilt meddelelse, hvis han må antage, at trediemand ikke er bekendt med, at fuldmagten ikke længere gælder, aftl. § 19.

Selv om fuldmagtsgiveren alene over for fuldmægtigen har tilbagekaldt fuldmagten, kan tilbagekaldelsen dog naturligvis påberåbes over for *tredie-*

mand der ved modtagelsen af fuldmægtigens tilsagn var i ond tro, aftl. § 20.

b. *Dør fuldmagtsgiveren*, er ifølge aftl. § 21 fuldmagten alligevel gældende, for så vidt det ikke følger af særlige omstændigheder, at den skal bortfalde. Dødsfaldet kan dog ikke gøres gældende over for trediemand, der hverken kendte eller burde kende dødsfaldet og dets betydning for fuldmægtigens beføjelse til at foretage retshandelen; er fuldmagten en § 18 fuldmagt, er det dog tilstrækkeligt, at fuldmægtigen var i ond tro.

Hovedregelen er herefter, at dødsfaldet er uden betydning for fuldmagten. Om bortfald vil der navnlig blive tale, hvor bemyndigelsen går ud på erhvervelse af bolig eller andre personlige brugsgenstande til fuldmagtsgiveren. Selv om fuldmagten vedvarer, vil den naturligvis kunne tilbagekaldes af arvingerne.

I tilfælde af, at gælden ikke vedgås af arvingerne, administreres dødsboet af skifteretten og kreditorerne efter synspunkter, hvormed det er uforeneligt, at de bestående fuldmagter opretholdes, og det bestemmes derfor, at fuldmagten opfører fra det tidspunkt, da det viser sig, at gæld ikke vedgås. Forinden dette tidspunkt stedsfundne aftaler er derimod bindende efter de ovenfor omtalte regler. Betaler fuldmægtigen efter dødsfaldet gæld, kan boet dog altid fordrø, at den stedsfundne betaling går tilbage. Idet boet kan formodes at være insolvent, ville en modsat regel kunne give de kreditorer, der således modtog betaling af fuldmægtigen, et ikke tilstrækkeligt begrundet fortrin. Med hensyn til tidspunktet for gældsfragåelsens virkning gælder tilsvarende som om konkurs, således at bekendtgørelse om indkaldelse af kreditorerne træder i stedet for kundgørelse af konkursen, aftl. § 21, 2. stk.

c. Bliver fuldmagtsgiveren *umyndiggjort*, erhverver trediemand ikke ved retshandel med fuldmægtigen anden retsstilling over for den umyndiggjorte, end han ville have erhvervet, hvis retshandelen var foretaget med denne selv, aftl. § 22, 1. pkt. Når nogen bliver umyndiggjort, overgår bestyrelsen til værger, og der er al grund til at formode, at de givne fuldmagter ikke falder i tråd med en ny fornuftig linie i administrationen af den umyndiges formue.

Formuleringen viser, at trediemand, der er i god tro, erhverver ret ved aftale med fuldmægtigen inden umyndiggørelsens tinglysning. Ved § 18 fuldmagter er det dog tilstrækkeligt, at fuldmægtigen kendte eller burde kende umyndiggørelsen, § 22, 2. pkt. Endvidere følger det af bestemmelsens ordlyd, at fuldmagten forbliver bestående, hvis den ikke strækker sig ud over, hvad den umyndiggjorte trods umyndiggørelsen selv var beføjet til at foretage, f. eks. at modtage rent berettigende tilsagn eller forpligte den umyndiggjorte til udførelsen af personligt arbejde.

d. Kommer fuldmagtsgiveren under konkurs, erhverver trediemand ikke ved retshandel med fuldmægtigen anden retsstilling over for konkursboet, end han ville have erhvervet, hvis retshandelen var foretaget af fuldmagtsgiveren selv, aftl. § 23, 1. pkt. Herefter kan fuldmægtigen normalt hverken disponere over de boet tilhørende aktiver eller forpligte boet ved aftaler, idet sådan ret ikke tilkommer fallenten. Dog bliver de med fuldmægtigen foretagne retshandlinger bindende for boet, dersom trediemand var i god tro, og konkursen endnu ikke var bekendtgjort i Statstidende. Er fuldmagten en § 18 fuldmagt, kan trediemand dog ikke påberåbe sig en retshandel over for boet, såfremt fuldmægtigen, da han foretog den, kendte eller burde kende konkursen, aftl. § 23, 2. pkt.

Såfremt fuldmagten går ud på indgåelse af aftale, der ikke tilsigter at forpligte konkursboet, er der intet til hinder for dens fortsatte beståen til trods for konkursen, men det vil dog ofte fremgå af omstændighederne,

at forudsætningerne for fuldmagten er bristede ved de forandringer i fal-
lentens forhold, som er en følge af konkursen.

e. Selv om fuldmagt bortfalder på grund af *død, umyndiggørelse* eller *konkurs*, kan fuldmægtigen dog, indtil de fornødne foranstaltninger kan træffes af boet eller værgeren, i kraft af fuldmagten foretage de *retshandler, der er nødvendige for at beskytte boet eller den umyndiggjorte mod tab*, aftl. § 24. Hvis fuldmægtigen har foretaget betaling af gæld med afværgelse af et større tab for øje, vil derfor betalingen være bindende uanset bestemmelsen i aftl. § 21, 2. stk.

f. Fuldmagten kan i øvrigt bortfalde uden for de i loven nævnte tilfælde som følge af *forholdenes forandring*, således at fuldmagtsgiverens interesse i dens beståen ophører. Foreligger sådanne omstændigheder, er de af fuldmægtigen afsluttede retshandler ikke bindende for fuldmagtsgiveren, dersom trediemand var i ond tro, dog at det ved en § 18 fuldmagt er tilstrækkeligt, at fuldmægtigen er i ond tro.

g. En fuldmagt kan gøres *uigenkaldelig* ved aftale mellem fuldmægtigen og fuldmagtsgiveren, hvilket er særdeles praktisk ved det såkaldte mandatum in rem suam, hvor det er aftalt, at fuldmægtigen skal beholde, hvad han modtager i anledning af fuldmagten, f. eks. indkasserede penge. Det antages dog, at en *generalfuldmagt*, der bemyndiger fuldmægtigen til i alle henseender at repræsentere fuldmagtsgiveren, altid må kunne tilbagekaldes, idet det må anses for stridende mod lov og ærbarhed at forpligte sig i så vidt et omfang; endvidere må en mere begrænset fuldmagt, selv om den efter aftalen er uigenkaldelig, desuagtet kunne tilbagekaldes, hvis der ikke for fuldmægtigen er knyttet en særlig interesse til dens beståen. Således må en „uigenkaldelig“ fuldmagt til at repræsentere fuldmagtsgiveren på en generalforsamling kunne tilbagekaldes, dersom den ikke er begrundet i en særlig interesse hos fuldmægtigen i at have indflydelse på det pågældende aktieselskabs forhold.

h. *Bemyndigelseserklæringen* kan derhos være ugyldig efter de *almindelige ugyldighedsregler*, umyndighed, tvang, svig, viljesmangel o.s.v. Hvor ugyldighed er betinget af ond tro, må ond tro foreligge hos trediemand eller - ved § 18 fuldmagter - eventuelt hos fuldmægtigen.

j. *Ugyldighedsreglerne* finder også anvendelse på *de af fuldmægtigen afsluttede aftaler*.

XX. Er *fuldmægtigens erklæring* fremtvunget eller opnået ved svig, eller lider den af andre ugyldighedsgrunde, kan hans løfte ikke blive bindende for fuldmagtsgiveren, når de almindelige betingelser for ugyldighed, herunder ond tro hos trediemand, foreligger. Herved erindres dog, at umyndighed ikke udelukker evnen til som fuldmægtig for en anden at forpligte denne.

YY. Foreligger en ugyldighedsgrund med hensyn til *løftet fra trediemand til fuldmægtigen*, kan fuldmagtsgiveren ikke erhverve ret, hvor ugyldighedsgrunden hørte til dem, der kan gøres gældende *uden hensyn til god tro*, såsom umyndighed. Er *ugyldighed betinget af ond tro*, idet løftet f. eks. er fremkaldt ved svig, må *fuldmægtigens svig eller onde tro* udelukke, at fuldmagtsgiveren erhverver ret i henhold til løftet. Hvis f. eks. en direktør for et aktieselskab eller en forretningsfører begår svig ved afslutningen af en aftale for aktieselskabet eller forretningen, kan selskabet eller indehaveren af forretningen ikke påberåbe sig den sluttede aftale. Og hvis en klient beder sin sagfører købe en obligation for sig, og sagføreren handler om obligationen med en mand, om hvem han ved, at han ikke er berettiget til at råde over obligationen, erhverver klienten ikke ret ved at få obligationen i hænde i god tro. Fuldt ud kan denne regel, der i almindelighed opstilles i teorien, at fuldmægtigens onde tro går ud over fuldmagts-

giveren, dog næppe fastholdes. Hvor fuldmægtigens stilling er underordnet som en handelsrejsendes, bør den, der handler med ham, sikkert til en vis grad være sig selv ved ikke at stole på sådanne anbringender, som det normalt ligger uden for fuldmægtigens beføjelse at fremkomme med. Navnlig hvor fuldmægtigen svigagtigt lover, at trediemand skal være berettiget til at træde tilbage fra kontrakten, eller at han skal få pekuniære fordele, som ligger uden for det i den skriftlige aftale omtalte, vil det ikke ubetinget kunne influere på fuldmagtsgiverens ret, at fuldmægtigen således har handlet svigagtigt.

Er fuldmægtigen i god tro, men fuldmagtsgiveren i ond tro, vil trediemand normalt ikke blive forpligtet. Undtagelse må dog gøres i tilfælde, hvor fuldmagtsgiveren rent tilfældig sidder inde med en kundskab, f. eks. om trediemands adkomstmangel, men denne kundskab dog ikke kunne give anledning til at advare fuldmægtigen. Køber fuldmægtigen f. eks. en bil, vil det næppe udelukke fuldmagtsgiverens retserhvervelse, at han forinden tilfældig har erfaret, at medkontrahenten havde erhvervet bilen under sådanne omstændigheder, at ejendomsforbeholdssælgerens ret ville ekstingveres men kun til fordel for en *godtroende* erhverver (jvf. nfr. s. 108 E), når han ikke kunne formode, at fuldmægtigen ville købe netop den bil.

C. Mellem fuldmægtigen og trediemand opstår som regel *intet retsforhold*, idet rettigheder og pligter ifølge de af fuldmægtigen indgæede aftaler bliver fuldmagtsgiverens. Dog er der naturligvis ikke noget til hinder for, at fuldmægtigen over for trediemand påtager sig at indestå for fuldmagtsgiverens opfyldelse af sine forpligtelser.

Bortset fra sådanne tilfælde bliver fuldmægtigen kun forpligtet over for trediemand, når aftalen ikke er blevet bindende for fuldmagtsgiveren, idet fuldmægtigen har *overskredet sin legitimation*. At afgive løfter i andemands navn under fuldmagt er ordentligvis *retsbrud*, der medfører forpligtelse til at godtgøre det derved forårsagede tab (*den negative kontraktsinteresse*). Herudover bestemmes det i *aftl. § 25*, at den, der optræder som fuldmægtig for en anden, *indestår for*, at han har fornøden fuldmagt. Oplyser han ikke, at han havde sådan eller, at hans retshandel er godkendt af den opgivne fuldmagtsgiver eller af andre grunde (f.eks. på grund af undladt reklamation) er bindende for denne, skal han erstatte den skade, trediemand lider ved, at retshandelen ikke kan gøres gældende mod den opgivne fuldmagtsgiver (*den positive opfyldelsesinteresse*).

Fuldmægtigen har således *bevisbyrden* for, at han har haft fornøden fuldmagt, ligesom han i medfør af *§ 25* indestår over for trediemand med opfyldelsesinteressen for, at han havde fuldmagt. Trediemand kan *dog kun forordre erstatning, ikke opfyldelse* af fuldmægtigen, der på den anden side ikke er berettiget til at opfylde aftalen i stedet for fuldmagtsgiveren. Erstatningen kan *ikke overstige trediemands tab*. Kan fuldmægtigen således godtgøre, at trediemand ikke kunne have opnået opfyldelse fra den opgivne fuldmagtsgiver, f. eks. fordi han er kommet under konkurs, kan trediemand ikke af fuldmægtigen kræve mere end det beløb, som han havde kunnet opnå dækning for i konkursen.

Bestemmelsen om fuldmægtigens erstatningspligt kommer dog ikke til anvendelse, når *trediemand vidste eller burde vide*, at den, som foretog retshandelen, ikke havde fornøden fuldmagt. Ej heller kommer den til anvendelse, når den, som foretog retshandelen, handlede i henhold til en *fuldmagt, der var ugyldig eller uvirksom af grunde, som han var uvidende om, og som trediemand ikke kunne påregne*, at han vidste besked om, *aftl. § 25, 2. stk.* Denne bestemmelse vil således finde anvendelse, hvor fuldmægtigen er meddelt telegrafisk, og den ikke er bindende for fuldmagtsgiveren,

fordi telegrammet er blevet forvansket ved fejl fra telegrafvæsenets side, jfr. aflt. § 32, 2. stk.

D. *Forholdet mellem mandant og befuldmægtiget* stiller sig på ensartet måde ved fuldmagt og kommission, hvorom henvises til det nfr. under III B, jfr. IV, bemærkede.

III. Kommission

A. Trediemands forhold til kommissionæren og kommittenten

Hvor nogen som kommissionær for en anden, kommittenten, afslutter en aftale med trediemand, opstår et ejendommeligt tresidigt retsforhold. Idet *kommissionæren* optræder i eget navn, *forpligter han alene sig selv*. Da han erhverver ret for *kommittenten*, bliver denne derimod *normalt umiddelbart berettiget* til den ydelse, som betinges erlagt af trediemand. For at et rimeligt økonomisk resultat kan fremkomme erhverver endelig *kommissionæren*, hvis hans handling ikke er udtryk for en gave, et krav mod kommittenten på at blive holdt *skadesløs* for de udlæg, som han får i anledning af hvervet, herunder særlig for, hvad han må betale til trediemand, samt eventuelt krav på provision.

1. *At trediemand alene erhverver ret mod kommissionæren, gælder uden hensyn til, om trediemand ved, at medkontrahenten handler som kommissionær, og selv om han ved, hvem kommittenten er.* Hvis derfor kommissionæren kommer under konkurs, og trediemand har opfyldt sin forpligtelse i henhold til aftalen, kan han, hvis han ikke forinden har erhvervet ejendomsret til modydelsen, alene fordr dividende af sin fordring i kommissionærens konkursbo, uanset om kommissionæren allerede tidligere har fået dækning hos kommittenten, eller konkursboet har krav på dækning af kommittenten, kmsl. § 56.

Medens trediemand således alene kan erhverve fordringsret mod kommissionæren, kan aftalen *dog medføre bindende virkning for kommittenten*, forsåvidt den går ud på at overdrage *ejendomsret* eller *anden særlig ret* over kommittentens ejendom. Dette gælder naturligvis først og fremmest, hvor kommissionæren udfører sådan aftale i overensstemmelse med den af kommittenten givne ordre. Derudover har kommissionæren ligesom fuldmægtigen ved fuldmagt med særlig tilværelse *en vis legitimation* til at binde kommittenten, også når han handler i strid *med de givne ordrer*. Herom bestemmes i kmsl. § 54 følgende:

„Har salgskommissionæren fået godset i sin besiddelse, og forsømmer han sine pligter ved at sælge det til en ufordelagtigere pris end den, der burde have været opnået, eller i øvrigt i strid med kommittentens interesser, erhverver køberen alligevel ret til godset, når han ved aftalens indgåelse hverken vidste eller burde vide, at kommissionæren ved salget væsentligt tilsidesatte kommittentens interesser eller handlede svigagtigt over for kommittenten.

Når salgskommissionæren på anden måde end ved salg uberettiget råder over godset, medens han har det i sin besiddelse, og når indkøbskommissionæren uberettiget råder over gods, som er erhvervet for kommittentens regning, og som han har i sin besiddelse, gælder det foretagne til fordel for trediemand, som var i god tro ved erhvervelsen.“

Kommissionærens fuldmagt til at råde over kommittentens ejendom nævnes ofte som et eksempel på *stillingsfuldmagt* som omhandlet i aflt.s § 10, 2. stk. Som beroende på en stilling, der lægger sig for dagen over for trediemand, kan kommissionærens legitimation dog *alene* anses, når han indtager en stilling som *handelskommissionær*. Uden for handelskommission er grundlaget for aftalens virkning kun kommittentens anmodning om

hervets udførelse. Uden for handelskommission synes det derfor at være udtryk for anomali, at kommissionæren har en mere vidtgående legitimation end en fuldmægtig, hvis fuldmagt alene beror på fuldmagtsgiverens tilkendegivelse til fuldmægtigen. Denne næppe tilstrækkeligt motiverede forskel i behandling af ensartede tilfælde peger hen på, at kommissionærens legitimation til at handle imod de givne forskrifter burde være indskrænket til handelskommissionæren, eller at man burde have fulgt den foran s. 57 c omtalte anskuelse, hvorefter udstrækningen af en § 18-fuldmagt burde være noget videregående end hjemlet ved grundsætningerne i aflt.

2. Når kommissionæren betinger sig ret hos trediemand følger det af det mellem ham og kommittenten bestående retsforhold, at *retten umiddelbart bliver kommittentens. Gods*, som indkøbskommissionæren erhverver for kommittentens regning, bliver således umiddelbart kommittentens ejendom, kmsl. § 53, 2. stk. Går kommissionæren fallit, inden kommittenten har fået godset udleveret, kan han derfor desuagtet forlange godset leveret til sig og eventuelt udleveret af konkursboet mod at opfylde sine resterende forpligtelser over for kommissionæren.

Også andre rettigheder, som erhverves mod trediemand, såsom krav om betaling af købesummen for gods, som sælges gennem kommissionær, må antages at tilhøre kommittenten straks fra aftalen. Betaler trediemand til kommissionærens konkursbo, er dette derfor pligtig til at afgive det modtagne til kommittenten, kmsl. § 60, 2. stk. I fordringen på trediemand kan der ej heller gøres udlæg for kommissionærens gæld, medmindre han har fyldestgjort kommittenten eller i kraft af sin sikkerhedsret er berettiget til at råde over fordringen, kmsl. § 61.

3. *Kommittentens adgang til at udnytte sin ret mod trediemand må dog lide nogen indskrænkning*, dels af hensyn til trediemand, dels af hensyn til kommissionæren. *Trediemand* vil ofte ikke vide, at kommissionæren optræder på andenmands vegne og må derfor være berettiget til i alt fald indtil videre at betragte kommissionæren som sin kreditor. *Kommissionæren* har derhos en interesse i at have en rådighed over det ved aftalen erhvervede som sikkerhed for kommittentens opfyldelse af sine forpligtelser over for ham. Endvidere har han, hvis han driver forretning som kommissionær, en betydelig interesse i ikke at opgive til kommittenten, med hvem han har sluttet aftale. Gør han dette, udsætter han sig blandt andet for, at kommittenten en anden gang slutter aftale direkte med trediemand. Som følge heraf skal handelskommissionæren i almindelighed ikke være pligtig til at opgive kommittenten trediemands navn, kmsl. § 7.

Skønt retten mod trediemand tilkommer kommittenten, er det derfor kommissionæren, som har *ret til at gøre fordringen gældende*. Ved den *civile kommission* kan kommittenten dog til enhver tid berøve ham retten og selv gøre den gældende, idet han afgiver erklæring herom til kommissionæren eller hans konkursbo og fyldestgør kommissionæren eller konkursboet for kravene i anledning af kommissionsforholdet eller stiller betryggende sikkerhed for opfyldelsen. I *handelskommissionen* er det yderligere en betingelse for, at kommittenten kan tiltage sig retten til at gøre kravet mod trediemand gældende, at trediemands forpligtelse efter aftalen ikke opfyldes i rette tid, eller at kommissionæren ikke har opfyldt sin afregningspligt eller har handlet svigagtigt over for kommittenten eller er kommet under konkurs, kmsl. §§ 57 og 58, 1. stk. I de sidstnævnte tilfælde er handelskommissionæren også pligtig til at opgive trediemands navn.

Kommissionæren kan dog altid undgå, at kommittenten får ret til at gøre fordringen mod trediemand gældende, ved selv at opfylde trediemands forpligtelse. At han gør det, vil være naturligt dels i handelskommission

for at undgå at oplyse medkontrahentens navn, dels i de navnlig i handelsforhold forekommende tilfælde, at kommissionæren indestår enten ifølge aftale eller sædvane for opfyldelsen af trediemands forpligtelse. Kommissionæren siges da at stå „del credere“ (se ndf. B).

4. Da det således er det normale, at kommissionæren er berettiget til at gøre fordringen mod trediemand gældende, er *trediemand også berettiget til at opfylde sin forpligtelse til kommissionæren, medmindre* han ved opfyldelsen vidste eller burde vide, at retten til at gøre kravet gældende tilkom kommittenten, kmsl. § 62. Omvendt er trediemand, hvis han har opfyldt aftalen over for kommittenten, uagtet det ikke var denne, som havde retten til at gøre fordringen gældende imod ham, dog *pligtig at opfylde den over for kommissionæren, for så vidt* det ikke oplyses, at denne ikke lider nogen skade ved, at opfyldelsen er sket til kommittenten i stedet for til ham, kmsl. § 63. Denne bestemmelse tjener navnlig til at værne kommissionærens sikkerhedsret i retten mod trediemand.

5. Om *trediemands adgang til modregning* findes bestemmelser i kmsl. § 64. Når *salgskommissionæren benytter sin ret til at gøre fordring på betaling for solgt gods gældende* imod trediemand, kan denne bringe i modregning *krav på kommissionæren*, selv om de er erhvervede af ham på et tidspunkt, da han vidste, at kommissionæren solgte for en andens regning. *Krav, som trediemand har på kommittenten*, kan han ikke bringe i modregning, uden for så vidt det oplyses, at kommissionæren ikke lider nogen skade ved modregningen.

Gøres fordringen gældende af kommittenten, kan trediemand bringe i modregning, foruden *krav på kommittenten*, tillige *krav på kommissionæren*, som han har erhvervet på et tidspunkt, da han hverken vidste eller burde vide, at det var kommittenten, som havde retten til at gøre fordringen gældende imod ham.

I tilfælde, hvor trediemand måtte indse, at kommissionæren handlede for en anden under sådanne forhold, at han tillige måtte indse, at kommissionæren efter det mellem ham og kommittenten bestående retsforhold var pligtig til at holde den af trediemand modtagne betaling afsondret fra sine egne midler, synes modregningsretten at gå for vidt, idet kommittentens sikkerhed for at få betalingen fra kommissionæren formindskes betydeligt. Når nemlig den fra trediemand modtagne betaling foreligger afsondret fra kommissionærens øvrige formue, må kommittenten anses berettiget til som ejer af beløbet at fordre det udleveret af kommissionærens konkursbo, ligesom der ikke af dennes kreditorer kan gøres eksekution deri for kommissionærens gæld. Måske kan modregning i dette tilfælde udelukkes ved en indskrænkende fortolkning af kmsl. § 64.

6. Om *kommissionæren er pligtig til at holde den modtagne betaling afsondret*, afhænger af omstændighederne. Handelskommissionæren vil i almindelighed være berettiget til at lade det modtagne indgå i sædvanligt mellemregningsforhold, hvorimod den civile kommissionær, der lejlighedsvis påtager sig en kommission, ikke vil have denne ret. Det samme vil i almindelighed gælde den, der påtager sig at sælge værdipapirer i kommission. Blander kommissionæren uberettiget det modtagne med egne penge eller forbruger det modtagne, og kan kommittenten derfor ikke få fyldestgørelse for, hvad der tilkommer ham, kan kommissionæren straffes for underslæb efter strfl. § 278.

B. 1. I kmsl. indeholdes en del bestemmelser om *kommissionærens og kommittentens indbyrdes retsforhold*, såsom om kommissionærens pligt til at give underretning om forhold, der er af betydning for hvervet, særlig om afsluttede aftaler, samt aflægge regnskab og afgive, hvad der tilkommer kommittenten, kmsl. § 7; at indhente yderligere forskrifter, hvis for-

holdene nødvendiggør afvigelse fra de givne ordrer eller til, hvis dette ikke kan ske, dog at handle, som omstændighederne tilsiger. Eventuelt kan limitum (angiven laveste eller højeste pris henholdsvis ved salg og køb) således fraviges. Limitum anses ikke for sat alene derved, at en pris er anført af kommittenten i en salgskommissionæren tilstillet nota, kmsl. § 8; at søge at opnå en fordelagtigere pris, selv om limitum er sat, kmsl. § 9; at drage omsorg for kommissionsgodset og i visse tilfælde holde det brandforsikret, kmsl. § 10; at undersøge gods, der modtages til salg, kmsl. § 11, og underrette kommittenten om foreliggende mangler, kmsl. § 12; at godskrive kommittenten alt, hvad han har opnået ved aftale med trediemand, kmsl. § 13.

2. Står kommissionæren ifølge aftale, handelsbrug eller anden sædvane *del credere*, hæfter han over for kommittenten som selvskyldner for opfyldelsen af aftale, som han for dennes regning indgår med trediemand. Selv om handelskommissionæren ikke står *del credere*, kan kommittenten kræve, at han opfylder aftalen, når kommissionæren ikke i sin underretning til kommittenten om hvervets udførelse opgiver navnet på den, med hvem han har sluttet aftalen, kmsl. § 14.

3. Har kommissionæren ved afslutningen af aftale eller i *øvrigt forømt sine pligter*, kan kommittenten *afvise* den indgæede aftale, såfremt hans interesser er væsentlig tilsidesat, eller kommissionæren har handlet svigagtigt, kmsl. § 15, 1. stk. Ved *indkøbskommission* sker afvisningen derved, at kommittenten stiller sin ved aftalen erhvervede ret til kommissionærens disposition mod at blive fri for at tilsvare kommissionærens krav på godtgørelse for købesummen m. v. Ved *salgskommission* fordrer kommittenten, der afviser aftalen, godset tilbage mod at lægge fra sig, hvad han allerede måtte have modtaget fra kommissionæren af afregning eller forskud. Kan kommittenten ikke få godset tilbage, fordi kommissionæren har disponeret over det til fordel for en godtroende trediemand, skal kommissionæren godtgøre ham godsets værdi, kmsl. § 15, 2. stk. Har kommissionæren alene fraveget et sat limitum, kan han dog i regelen undgå afvisningen ved at betale prisforskellen eller stille betryggende sikkerhed derfor, kmsl. § 16.

Forsømmer kommissionæren sine pligter over for kommittenten, skal han *erstatte* den skade, som derved forvoldes denne, kmsl. § 17. I §§ 18-19 gives nærmere regler om erstatningens beregning og i §§ 20-24 om kommittentens reklamationspligt.

4. Om kommissionærens *ret til provision* gives regler i kmsl. § 27, hvorefter *handelskommissionæren* har ret til provision af aftaler, han afslutter for kommittentens regning, dog kun hvis trediemands forpligtelse opfyldes, eller ikke-opfyldelsen skyldes kommittenten eller en hændelse, som denne ikke kunne have påberåbt sig over for trediemand, hvis han selv havde afsluttet aftalen. Sådan hændelse foreligger, hvor trediemand bliver berettiget til erstatning på grund af misligholdelse, der ikke kan tilregnes kommissionæren.

Hvor meget kommissionæren kan forlange i provision, må bero på aftalen eller sædvane i branchen; som oftest vil provisionen blive fastsat som en procentdel af købesummen.

Uden for handelskommissionsforhold vil kommissionæren kun være berettiget til provision, dersom det er hjemlet ved aftale eller sædvane.

5. Kommissionæren har derhos *ret til godtgørelse* for alle beføjede udgifter i anledning af hvervet, såsom udgifter til porto, telegrammer, telefonsamtaler og forsikringspræmier, for så vidt ikke provision eller andet vederlag er beregnet på at skulle udgøre betaling også for dem. Han kan beregne sig godtgørelse for afgivelse af lagerrum og for transport o. l., selv om han hertil ikke har haft særlig udgift, kmsl. § 29.

6. Har kommissionæren selv måttet opfylde aftalen over for trediemand, kan han kræve *erstatning („dækning“) hos kommittenten*; dog kan indkøbskommissionæren ikke forlange godtgørelse for forskud, som han uden kommittentens tilladelse har erlagt, medmindre trediemands forpligtelse opfyldes, kmsl. § 30.

7. I gods, som af kommissionæren er modtaget til salg eller indkøbt for kommittentens regning, har kommissionæren *panteret* for sine krav i anledning af hvervet, kmsl. §§ 31-36, og han kan derfor, hvis kravet er forfaldet, råde over godset til egen fordel som en håndpanthaver. For handelskommissionærens vedkommende er panteretten udvidet til også at sikre fordringer, som han har på kommittenten i anledning af andre kommissionshverv. Er godset afsendt til kommittenten, kan kommissionæren udøve standsningsret på lignende måde som sælgeren over for køberen, kmsl. § 37.

8. I prøver, mønstre eller andet, der er overgivet kommissionæren, men som ikke er bestemt til salg, har kommissionæren *tilbageholdsret*, hvis hans sikkerhed ellers ville udsættes for fare, kmsl. § 39.

9. Hvor kommissionæren selv driver forretning med genstande af den art, som kommittentens ordre vedrører, kan det forekomme, at han kan være interesseret i selv at købe godset eller levere det til kommittenten for egen regning.

a. Han vil da naturligvis altid kunne *henvende sig til kommittenten og indlede forhandlinger med ham* om køb eller salg, som skal træde i stedet for den givne kommissionsordre.

b. Desuden antages kommissionæren i visse forhold berettiget til „*selvindtræde*“, d.v.s. til at levere eller købe for egen regning i stedet for at handle med trediemand, uden at det er nødvendigt for ham på forhånd at træffe aftale med kommittenten om pris og øvrige forhold, og således at afregningen sker under lignende forhold som ved den egentlige kommissionsforretning. For at kommittentens interesser ikke skal lide for stort et afbræk ved selvindtrædet, som bringer kommissionærens interesser i modsætning til kommittentens, er adgangen til selvindtræde snævert begrænset ved loven.

Kommissionæren kan kun, når *aftale, handelsbrug eller anden sædvane* giver ham ret dertil, udføre hvervet ved at indtræde som køber eller sælger for egen regning, kmsl. § 40. Selvindtræde sker derved, at kommissionæren i sin underretning om hvervets udførelse *udtrykkeligt erklærer* over for kommittenten, at han selv er køber eller sælger, kmsl. § 41, 1. stk. Selvindtræde kan derfor aldrig ske, uden at kommittenten bliver underrettet derom. Uden sådan underretning ville han ikke heller kunne tage stilling til spørgsmålet om selvindtrædets berettigelse og til, om lovens regler om prisberegningen ved selvindtræde er overholdt. Over for meddelelsen om hvervets udførelse ved selvindtræde påhviler der kommittenten reklamationsspligt, dersom han anser det for uberettiget, kmsl. § 41, 2. stk.

Kommissionæren har i tilfælde af selvindtræde at varetage kommittentens interesser med *samme omsorg*, som når han udfører hvervet gennem aftale med trediemand.

Med hensyn til *prisberegningen* gælder særligt, at kommissionæren i al fald ikke må overtage godset til lavere pris eller levere det til højere pris end den, som var gangbar på det tidspunkt, da han afgav erklæringen om selvindtræde. Har *salgskommissionæren* på et tidligere tidspunkt for egen regning rådet over godset, kan kommittenten i alt fald fordre den pris, der var gangbar på dette tidspunkt. Har *indkøbskommissionæren* efter at have fået anmodning om at overtage hvervet, men før selvindtrædet købt sådant gods, som hvervet angår, kan kommittenten fordre opgørelse efter den pris, som kommissionæren har betalt, medmindre denne oplyser, at købet ikke

er sket i anledning af hvervet, kmsl. § 42. Tilsidesættelse af disse forskrifter giver kommittenten ret til at afvise aftalen eller fordrer erstatning.

Når selvindtræde har fundet sted, gælder i forholdet mellem kommissionær og kommittent *reglerne om køb*, men kommissionæren kan dog ved opgørelsen fordrer *samme provision og godtgørelse* for sine udgifter, som ville have tilkommet ham, dersom han havde sluttet aftale med tredemand, kmsl. § 43.

Bestemmelserne om kommissionærens pligter i tilfælde af selvindtræde er ved kmsl. § 45 gjort *ufravigelige*, dog at bestemmelserne om prisberegningen kan fraviges, hvis kommittenten er handlende, og hvervet går ud på salg eller køb for hans bedrift.

10. Om *kommissionsforholdets ophør* findes regler i kmsl. §§ 46-52. Som hovedregel vil hver af parterne kunne frasige sig hvervet, men kommittenten må naturligvis godtgøre kommissionæren allerede afholdte udgifter, hvis tilbagekaldelsen ikke er grundet i hans misligholdelse af sine pligter. Hvis kommittenten har tilsikret kommissionæren hvervets udførelse, eller kommissionæren har påtaget sig pligt til udførelsen af hvervet (således hvor hvervet gælder for bestemt tid, eller opsigelsesvarsel er aftalt), medfører opsigelse i utide dog erstatningspligt, hvis ikke opsigelsen er tilstrækkelig begrundet i den anden parts forhold.

IV. Forholdet mellem fuldmagtsgiveren og fuldmægtigen

De forskrifter, som gælder i forholdet mellem kommittent og kommissionær, vil også som *hovedregel finde tilsvarende anvendelse* mellem fuldmagtsgiver og fuldmægtig. Under særlige omstændigheder vil også fuldmægtigen være berettiget til at *handle med sig selv*. F. eks. vil ekspedienten i en butik kunne sælge til sig selv til de sædvanlige butikspriser i alt fald mod kontant betaling. Ligeledes vil fuldmægtigen efter omstændighederne kunne betale uomtvistet gæld til sig selv af de midler, som han har mellem hænderne, og som tilkommer fuldmagtsgiveren.

Har fuldmægtigen i forbindelse med hvervets udførelse haft *udgifter*, vil han have ret til godtgørelse; hvis det er hjemlet ved aftale eller sæd-vane, har han krav på *vederlag*. For sine krav har han *tilbageholdsret*, men ikke egentlig panteret i, hvad han sidder inde med for fuldmagtsgiveren i anledning af hvervets udførelse.

§ 17. Løfters form

Som hovedregel gælder i dansk ret, at løfter ikke er bundet til nogen form, og at særlig det mundtlige løfte er lige så verbindende som det skriftlige.

I. Kun om enkelte løfter gælder det, at de er *formbundne, således at alene den skriftlige aftale er bindende*. Således skal en lærlingekontrakt for at være gyldig foreligge skriftligt, jfr. lov om lærlingeforholdet nr. 261 af 2. oktober 1956 § 1; det samme gælder om den til oprettelsen af et aktieselskab fornødne stiftelsesoverenskomst, jfr. lov om aktieselskaber nr. 123 af 15. april 1930 § 3. Endvidere skal ægtepagter for overhovedet at opnå retsvirkning oprettes skriftligt og derefter tinglyses, lov om ægteskabets retsvirkninger nr. 56 af 18. marts 1925 §§ 35 og 37.

II. I andre tilfælde er *en vis form* foreskrevet som betingelse for, at *visse retsvirkninger* kan opnås. Således må et dokument, der skal have virkning som en veksel eller en chek, opfylde de i *veksel- og checkloven* foreskrevne former. Endvidere er det en betingelse for en aftales *tinglysning* og dermed for den ved tinglysningen opstående retsbeskyttelse, at aftalen foreligger skriftlig, undertiden tillige med attestation af vitterlighedsvidner. Ved

luftbefordring skal beforderen udstede billet, rejsegodsbevis eller luftfragtbrev; undladelse heraf eller udfærdigelse i mangelfuld skikkelse bevirker, at beforderen bliver ansvarlig for al skade, der indtræder under befordringen, lov om luftfart nr. 252 af 10. juni 1960 §§ 92-94 og 98, jfr. § 111. Inden for *afbetalingsloven* nr. 224 af 11. juni 1954 er det ifølge § 10, stk. 1 en betingelse for at sælgeren kan tage tingen tilbage ved fogedens hjælp, at der om købet er oprettet et af køberen underskrevet dokument, hvoraf køberen har modtaget en genpart, og som dels indeholder forbehold om sælgerens ejendomsret eller om dennes ret til at tage tingen tilbage, dels angiver, hvad køberen skal erlægge, og forfaldstiden for hvert enkelt afdrag. Er disse forskrifter ikke iagttagne bortfalder den processuelle fortrinsret (umiddelbar fogedforretning), medens den materielretlige fortrinsret (ejendomsforbeholdet) består. Endvidere skal annullering af en *licitation* - for at få virkning - ske ved skriftlig tilkendegivelse fra udbyderen til hver af de bydende, licitationslovens § 5, stk. 3. Om gyldigheden af *konkurrenceklausuler i funktionærforhold* se foran s. 51 B.

III. Selv om der ikke således er knyttet retsvirkninger til skriftformen, kan det *ofte være af betydning* for den ene part både af hensyn til *beviset* og af hensyn til *rettens omsættelighed* at få aftalen skriftligt fikseret. Nogen *ret til at fordre skriftlig affattelse* af en mundtlig sluttet aftale haves dog alene, hvor det er hjemlet ved aftalen eller lov¹ eller sædvane. Ifølge kutyme haves i handelsforhold i vidt omfang ret til at fordre skriftlig stadfæstelse af handeler, der indgås telefonisk eller telegrafisk eller ved medlemmænd. Nægtes stadfæstelsen, vil den anden part vel som regel kunne træde tilbage fra kontrakten.

Oftes findes i *entreprisekontrakter* den bestemmelse, at ekstraregninger kun skal kunne fordres betalt, hvis der foreligger skriftlig aftale derom, men en sådan bestemmelse kan dog ikke ubetinget medføre, at entreprenøren ikke skal kunne forlange betaling for ekstraarbejder udførte for bygherren under forhold, hvor det har været åbenbart for denne, at det var en forudsætning for ordrens efterkommelse, at det uden for aftalen liggende arbejde blev ekstra betalt. I det hele taget synes man at måtte betvivle, at parterne med retsvirkning kan vedtage, at *kun skriftlige aftaler skal være gældende* imellem dem, men sådan vedtagelse vil kunne medføre en formodning for, at senere mundtlige aftaler ikke er ment som endelige, hvis de ikke er påfulgt af skriftlig stadfæstelse.

IV. Skriftligt vil et løfte ordentligvis kun være, hvor erklæringen er *underskrevet*. At en underskrift er påført med et stempel vil være tilstrækkeligt, i alt fald hvis underskriften fremtræder som håndskrift. For uskriftkyndige vil underskrift kunne meddeles med ført pen og lige med underskrift må formentlig i alt fald i visse forhold kunne regnes påførelse af bomærke eller fingeraftryk.

V. Skriftlige overenskomster, som lyder på penge eller penges værdi, skal i almindelighed *stemples* i overensstemmelse med reglerne i stempel-loven nr. 113 af 1. april 1922, jfr. lovebek. nr. 309 af 11. oktober 1961, der dog fra stempelpligten undtager visse i den daglige handelsomsætning almindeligt forekommende aftaler. Tilsidesættelse af stempelpligten medfører dog ingen privatretlige virkninger, men alene strafansvar. Da som regel ikke blot stiftelsen, men også overdragelsen af ret ved skriftlig aftale er

1 Således om lejekontrakter lejel. § 4. - Se endvidere lovens § 107 om lejeaftaler indgåede efter 1. juli 1951 i områder, hvor der gælder huslejestop; såfremt sådanne aftaler ikke er udfærdiget skriftligt eller ikke kan tilvejebringes, anses lejemålet for indgået på de i lejeloven angivne vilkår og for en leje, der fastsættes af huslejenævnet.

stempelpligtig, forbyder stempelovens § 32 som hovedregel udstedelsen af stempelplichtige dokumenter til ihændeoveren eller med erhververens navn in blanco. Stempelfristen er som regel 22 dage fra dokumentets udstedelse, og det er under straf forbudt at angive urigtig datering, hvorved overskridelse af fristen kan skjules.

§ 18. Stiltiende løfter. Kvasiløfter. Uanmodet forretningsførelse

I. Løfteoveren forpligtes ikke blot ved sit udtrykkelige løfte, d.v.s. et sådant, som udtrykkes gennem ord, skrift, nik eller andre handlinger, der netop kun tjener til at udtrykke viljen, men også ved sit *stiltiende løfte*, hvor andre handlinger lægger hans vilje til at forpligte sig for dagen. Eksempel på et stiltiende løfte foreligger, hvor en fordringshaver modtager resterende husleje uden forbehold af sin ret til at sætte lejeren ud af det lejede på grund af restancen. Han har da stiltiende givet afkald på sin ret på grund af misligholdelsen.

II. Om *kvasiløfter* taler man, hvor nogen forpligtes på lignende måde, som om han havde forpligtet sig ved et løfte, uden at der dog fra hans side foreligger nogen tilkendegivelse af at ville være forpligtet.

A. *Eksempel* herpå forekommer, hvor nogen forpligtes på grund af *undladt reklamation*. Spredt i lovgivningen findes en række regler, hvorefter den, der undlader reklamation, anses som den, der har sluttet aftale, eller mister retten til at gøre sin opfattelse af kontrakten gældende eller til at påberåbe sig misligholdelse fra medkontrahentens side. Disse regler kan dog ikke anses som udtømmende. Overalt, hvor retsforholdet gør det påkrævet at sende meddelelse om et vist forhold, risikerer man at blive udsat for skadelige følger af undladt reklamation.

Over for tilbud, som man ikke vil antage, må man således reklamere, hvis man selv gennem en uforbindende henvendelse har fremkaldt tilbudet. Ellers anses aftale for sluttet, jfr. afl. § 9 og om ordrer optaget ved agent, kmsl. §§ 79 og 80, jfr. 89 og 93. Hvis man mener at forhandlinger ikke har ført til endelig aftale, må man utvivlsomt reklamere over for meddelelser, der viser, at den anden part gik ud fra en modsat opfattelse. Består der mellem to personer en vis forretningsforbindelse, kan dette medføre, at den ene part ikke kan ignorere bestillinger fra den anden, men må reklamere, hvis han ikke vil efterkomme ordren, se således om anmodningen til en handelskommissionær om udførelsen af en kommissionsforretning, kmsl. § 5.

Eksempel på reklamationspligt over for meddelelse fra medkontrahenten, der giver udtryk for en anden opfattelse af kontraktens indhold, findes i kbl. § 6: Er i handelskøb regning (faktura eller nota) tilstillet køberen, og gør han ikke, så snart ske kan, indsigelse mod den i regningen anførte pris, er han pligtig at betale denne medmindre lavere pris oplyses at være aftalt, eller regningen er åbenbart urimelig. Samme regel må sikkert ifølge analogi være anvendelig på andre meddelelser, som naturligt hører hjemme i fakturaen, f. eks. om varens beskaffenhed.

Regler om reklamation i tilfælde af misligholdelse findes i øvrigt i vid udstrækning i kbl., kmsl., søl. og lejel.

B. Et andet betydningsfuldt tilfælde, hvor nogen forpligtes uden at have givet udtryk for sin vilje til at pådrage sig en kontraktmæssig forpligtelse, foreligger, hvor nogen *tilegner sig en ydelse, der tilstilles eller tilbydes ham under den kendelige forudsætning, at der derfor skal ydes et vist vederlag*. Undertiden vil der i modtagelsen kunne ligge et stiltiende løfte om betaling af vederlaget, men langt fra altid. Det kan endog være, at modtageren ved modtagelsen har reserveret sig, at han ikke vil betale under henvisning til, at betalingspligten påhviler en anden. Dette vil dog ikke hjælpe ham, med-

mindre den anden part har givet udtryk for, at han frafalder sin ret. Modtageren må derfor betale hele vederlaget og kan navnlig ikke fri sig med at betale erstatning for den anden parts udgifter. Eksempel på regelens anvendelse findes i søl. § 112, hvorefter ladningsmodtageren ved at modtage godset bliver ansvarlig over for rederen for skyldig fragt og andet beløb, der skyldes af befragteren.

Regelen gælder dog naturligvis ikke, hvor modtageren havde ret til ydelsen uden vederlag eller til en lavere pris. I så fald kan han ved modtagelsen trygt ignorere uberettigede fordringer fra den anden parts side, medmindre andet følger af reglerne om reklamation.

III. Om *uanmodet forretningsførelse* (*negotiorum gestio*) taler man, hvor nogen foretager handlinger vedrørende andres formue eller i øvrigt handler på andres vegne uden af rette vedkommende at være anmodet derom. Sådant forhold er naturligvis i almindelighed en uberettiget indblanding, som pådrager den handlende erstatningsansvar endog - efter regelen om *casus mixtus* - for den hændelige skade, som voldes af den uanmodede forretningsfører. Krav om godtgørelse for afholdte udgifter og eventuelt for udført arbejde vil forretningsføreren kun have, hvis den, på hvis vegne der er handlet, godkender hans optræden for sig eller tilegner sig udbyttet af hans handling. I sidste fald vil kravet være kvasikontraktmæssigt.

Hvis handlingen på andres vegne har været *nødvendig* for at afværge tab, og *vedkommende selv har været ude af stand til at varetage sine interesser*, hvad enten det kan skyldes fraværelse, sygdom eller lign., gælder dog noget andet. I så fald antages det, at enhver kan træde hjælpende til og foretage de til skadens afværgelse *fornødne, fornuftige og rimelige skridt*, indtil vedkommende selv kan træffe videre bestemmelser. Hvor det offentlige træder til med særlig forsorg, f. eks. med hensyn til varetagelsen af forsvundnes eller sindssyges interesser gennem en dertil beskikket værge, vil retten til uanmodet forretningsførelse kun vare, til for sorgen kan træde til.

Foreligger disse betingelser, vil indblandingen i andres anliggender kunne foretages *ansvarsfrit*. Lægen, der opererer en bevidstløs patient, skal selvfølgelig ikke svare erstatning for tab af forsørger, hvis behandlingen uden hans skyld medfører patientens død. Ej heller skal den, der finder andenmands ting udsat for vind og vejr, svare erstatning, hvis han bringer dem under tag, og de der brænder.

Endvidere vil forretningsføreren, hvis handling har været påkrævet, kunne forlange *godtgørelse* ganske, som om han var blevet anmodet om at udføre hvervet. Patienten, der bringes bevidstløs til hospitalet og straks opereres, må derfor betale såvel ambulancen som lægehonoraret. Retten til godtgørelse for udlæg og vederlag for udført arbejde er endvidere ikke betinget af, at redningsforanstaltningen fører til det ønskede resultat; ellers ville folk være for tilbageholdende med deres hjælp i nød. En undtagelse gælder dog efter søl., idet *bjærgeløn* kun kan kræves af det reddede; til gengæld belønnes bjærgeren, hvis bjærgningen lykkes, ved bjærgelønnens fastsættelse til et beløb, som overstiger, hvad der svarer til de afholdte udgifter og en efter andre forhold rimelig betaling for bjærgerens arbejde.

Hvis nogen under forhold som de nævnte slutter aftale på andres vegne uden at ville forpligte sig selv, betragtes forholdet endelig, som om han havde haft fornøden fuldmagt dertil. Ikke den handlende, men den på hvis vegne der handles, forpligtes ved aftalen¹.

1 Om aftl. § 24 se ovenfor i afsnittet om fuldmagt (s. 61 e). En videregående regel beslægtet med reglerne om *negotiorum gestio* findes i § 13 i lov om ægteskabets retsvirkninger nr. 56 af 18. marts 1925, hvorefter en ægtefælle, medens samlivet består og for så vidt ingen andre har bemyndigelse der-

2. HOVEDAFSNIT

Forskellige retsskabende kendsgerninger

§ 19. Tilegnelse

Som allerede tidligere omtalt, har aftalen ikke altid indtaget den centrale plads i formueretten, som den nu har. På det primitive retsstadium, hvor ejendomsretten opstår, stiftes ret ved *bemægtigelse eller tilegnelse og frembringelse*. Jorden kommer ind under det menneskelige herredømme ved at dyrkes, løsøret ved at blive taget i besiddelse og omskaves til anvendelighed gennem produktiv virksomhed.

I tidens løb er området for ejendomsrets erhvervelse gennem *tilegnelse* blevet indskrænket, fordi andres ret til næsten alle sider lægger sig hindrende i vejen for en umiddelbar tilegnelse af herreløs ejendom. Selv hvor andres ejendomsret ikke er til hinder for tilegnelsen, indskrænkes adgangen til tilegnelse af en grundsætning, som allerede har gammel hævd i vor ret, og som først gav sig udtryk i, at den jord, som ingen havde ejendomsret til, tilkom kongen. Hvor der findes nye, betydeligere værdier, tilkommer disse ikke finderens, men almenheden, d.v.s. staten.

I kraft af denne grundsætning tilhører *øer, som dannes på søterritoriet*, staten. Det samme gælder om *forladt arv*, d.v.s. arv, hvortil der ingen arving kan opspørges, § 71, stk. 1 i arvelov af 22. maj 1963 (tidligere D.L. 5-2-11), og om *værdisager, som findes i jorden*, og hvortil der nu ikke kan påvises nogen ejer („danefæ“), D.L. 5-9-3. Kun er der med hensyn til *oldsager* for at opmuntre finderens til aflevering truffet den bestemmelse, at finderens har ret til godtgørelse af den rene metalværdi, pl. 7. august 1752. I allernyeste tid har grundsætningen fundet et nyt udtryk i lov nr. 27. af 19. februar 1932 om *indvinding af råstoffer i Danmarks undergrund*, som ændret ved lov nr. 181 af 8. maj 1950.

Grundsætningen om, at staten er berettiget til herreløst gods, er også baggrunden for reglerne om *hittegods*, d.v.s. gods, som må antages at være tabt af ejeren eller på anden måde frakommet ham uden hans vilje. Hittegods skal af finderens afleveres til politiet, medmindre finderens ved, hvem ejeren er, og straks tilbageleverer det til denne, lov nr. 146 af 23. april 1952 om hittegods. Genstande, der findes i offentlige institutioner, forlystelsesetablissementer, forretninger, offentlige befordringsmidler o. l., kan dog i stedet afleveres til vedkommende institution, der kan vente 8 dage med at aflevere til politiet, justitsministeriets cirk. nr. 116 af 6. juni 1952. Politiet skal normalt ved en bekendtgørelse indkalde ejeren, som kan forlange det fundne udleveret, hvis han betaler findeløn og omkostninger. Findelønnen afpasses efter hittegodsets art og værdi, findestedet og de nærmere omstændigheder ved fundet, lovens § 5 og cirkulærets § 15. Normalt er findelønnen 10 pct. af det fundnes værdi, men denne sats nedsættes ved større kontantbeløb og genstande af betydelig værdi. Hvis ulejligheden har været særlig ringe, eller hvis afleveringen først sker urimelig lang tid efter fundet, samt i visse andre tilfælde betales der slet ikke findeløn.

Hvis ejeren ikke melder sig inden 3 måneder, bortsælges hittegods ved

til, kan foretage, hvad der ikke uden ulempe kan opsættes, når den anden ægtefælle ved fraværelse eller sygdom er forhindret i at varetage sine anliggender. Ægtefællen kan herefter oppebære indtægter og, hvor det for familiens underhold er uomgængeligt nødvendigt, foretage afhændelser eller pantsættelser; fast ejendom kan dog i intet tilfælde afhændes eller pantsættes uden overvrighedens samtykke.

auktion. Finderen får udbetalt 1/3 af auktionsprovenuet med fradrag af omkostninger, resten tilfalder statskassen.

Bjærger nogen vrang på søen, har han krav på bjærgeløn. Melder ejeren sig ikke efter en offentlig indkaldelse og forlanger godset udleveret, tilfalder provenuet ved salg med fradrag af bjærgeløn, hvis bjærgningen er sket på forstranden, den forstrandsberettigede, i regelen staten. Ved forstranden forstås søarealet mellem sejldybet og havstokken, d. v. s. det sted, hvor land og vand ved daglig vande mødes, og hvor den private grundejers ret hører op. Sker bjærgningen uden for forstranden, tilfalder det bjærgede, hvis ingen ejer melder sig, bjærgerne¹.

Fra gammel tid gælder det, at retten til at drive *jagt på landjorden* tilkommer grundejeren eller den, til hvem han har overdraget sin ret, som en privat formueret. I vore dage er denne ret på forskellig måde undergivet indskrænkninger. Den må kun udøves i overensstemmelse med bestemmelserne i jagtloven, der både giver forskrifter om jagtmåden og om fredning af de fleste vildtsorter enten helt eller på visse årstider. Jagtretten må fremtidig ikke ved aftale skilles fra ejendommen undtagen for et bestemt åremål, ikke ud over 10 år eller for ejerens besiddelsestid, jagtlovens §§ 1-4 (lovbebg. nr. 109 af 25. marts 1959). Er den tidligere skilt fra grunden, kan den fordres afløst mod en pengeydelse.

På tilsvarende måde tilkommer retten til *fiskeri i ferske vande* ejerne af de tilstødende grunde. Nærmere regler om fiskeriretten er givet i ferskvandsfiskeriloven nr. 66 af 23. marts 1965. Fiskeriretten må ej heller skilles fra grunden; dog må den udlejes for et bestemt åremål, ikke ud over 25 år. Endvidere kan fiskeriretten skilles fra grunden, når den derved forbliver eller kommer i statens eje.

Herefter kan *privat bemægtigelse på landjorden* kun ske dels med hensyn til genstande af ringe værdi, såsom rav, bortkastede ting af ringe værdi (klude, gammelt jern, o. l.), bier, bær, nødder, vilde blomster etc.

På havet, såvel på søterritoriet som uden for dette, står det derimod enhver åbent at drive *jagt og fiskeri*. (På søterritoriet gælder der dog indskrænkninger til fordel for landets egne beboere). Det står også enhver frit for at *opfiske sten* langs kysten, for så vidt der ikke af hensyn til kystens sikring er udstedt forbud mod stenfiskning i en vis afstand fra land. Da adgangen til bemægtigelse på disse områder står åben for almenheden, vil ingen ad denne vej kunne vinde nogen særlig fordel ud over en rimelig fortjeneste for sit arbejde.

§ 20. Frembringelse

En virksomhed, hvorved der skabes nye værdier, betegnes som frembringelse. Frembringelsen kan skabe en legemlig genstand eller være af ideel karakter som et digterværk, en opfindelse o. l. Med hensyn til de sidste må dog henvises til læren om åndsrettighederne.

Frembringelsen af nye legemlige genstande giver som regel ikke frembringeren anledning til at rejse krav på grund af frembringelsen. Tilhørte stoffet, hvoraf den nye ting er frembragt, ham selv, giver det sig af sig selv, at stoffet også tilhører ham i den nye skikkelse. Anderledes, hvor frembringeren har anvendt en andens ting til frembringelsen enten helt eller delvis. I så fald har frembringeren og den, hvis materiale er brugt, hver med sin indsats bidraget til tingen i dens nye skikkelse, og spørgsmålet bliver der-

¹ De nærmere regler om bjærgning findes i søl. kap. 9 og strandingslov nr. 103 af 10. april 1895, jfr. lov nr. 85 af 30. april 1909, nr. 153 af 31. marts 1928 og nr. 67 af 27. marts 1929.

for dels, hvem af de to interesserede der bliver *ejer* af tingen, og dels, hvorvidt den anden part da har krav på nogen *godtgørelse* for sin indsats.

I. *For løsøres vedkommende* haves ingen lovbestemmelser om frembringelse. Da endvidere afgørelser i retspraksis er meget sparsomme, kan der kun angives vejledende synspunkter for løsningen.

A. Var den, som har brugt en andens stof til frembringelsen af en ny løsøreting, i *ond tro*, vil materialets ejer som hovedregel kunne kræve sit stof igen – om muligt tilbageført til den oprindelige skikkelse. Består frembringelsen i, at frembringeren har anvendt den fremmede ting til forbedring af sin egen ting, må materialeeejeren på tilsvarende måde kunne forlange sin ting udskilt. Visse grænser må dog sættes for den ubetingede tilbagefordringsret trods frembringerens onde tro. Hvis stoffets værdi er forsvindende i forhold til det nedlagte arbejde, f. eks. hvis en kunstner på et fremmed lærred maler et kostbart billede, må frembringeren kunne beholde værket. Det samme må antages, hvor en udskillelse af materialeeejers stof af den sammenhæng, hvori det er indføjet, ikke kan ske uden et hensigtsløst spild af værdier.

B. Var frembringeren i *god tro*, vil man ikke på forhånd kunne give stofejeren eller producenten fortrinet. *Ejendomsspørgsmålet* må afgøres ud fra en afvejelse af den betydning, som frembringerens indsats har i form af arbejde eller eget stof lige over for værdien af det fremmede stof og den interesse, som parterne hver for sig har i at beholde tingen. Som hovedregel må værdiforholdet være afgørende. Er frembringerens indsats den overvejende, bliver han ejer, ellers materialeeejeren. Modifikation heri må dog gøres, hvor frembringelsen er sket under sådanne forhold, at tingen nu er uden interesse eller af mindre interesse for materialeeejeren, jfr. det eks., at skrædderen af en fejltagelse har anvendt et stykke tøj, der var afleveret til syning af en kunde, til forarbejdelse af en klædning til en anden kunde. Også andre hensyn vil muligvis kunne spille ind.

Tilkendes stoffet frembringeren, må denne være *erstatningspligtig* over for stofejeren, i hvert fald i samme omfang som for forbrug af andres ting i god tro, d.v.s. overalt, undtagen i tilfælde, hvor tingen er erhvervet i god tro ad omsætningsvejen, jfr. nfr. s. 198. Har en erhverver ad omsætningsvejen videresolgt tingen i god tro, er han uden ansvar, men har han den endnu i behold, vil det muligvis kunne pålægges ham at svare materialeeejeren en godtgørelse for det materiale, som er i behold i tingen, som et surrogat for ejerens vindikationsret.

Tilfalder tingen materialeeejeren, vil frembringeren, i alt fald hvis han støtter sin gode tro på køb eller lignende objektive grunde, kunne gøre dens udlevering afhængig af, at der ydes ham *godtgørelse for den værdiforøgelse*, som frembringelsen skaffer materialeeejeren.

II. *For fast ejendoms vedkommende* har spørgsmålet om frembringelse en langt større betydning end ved løsøre.

A. Det forekommer ikke helt sjældent, at *bygninger* opføres på fremmed grund. Herom findes nogle enkelte bestemmelser i D.L. 5-10-16, 49 og 55, 6-15-17, der, uagtet de ikke er ganske klare, må antages at have hjemlet, at den byggende ved mindre grænseoverskridelser kunne fri sig for ansvar ved at afgive et tilsvarende grundstykke til naboen; hvor derimod bygningen helt eller i det væsentlige var opført på fremmed grund, kunne grundejeren fordre den fjernet. I vore dage kan disse bestemmelser dog ikke ubetinget være afgørende, da de bygninger, som D.L. har for øje, må antages at have været af en forholdsmæssig ringe værdi, sammenlignet med nutidens.

1. Ved *mindre grænseoverskridelser* må det da fremdeles antages, at egentlige bygninger, der ikke som skure o. l. let lader sig flytte, får lov til

at blive stående. Grundejeren kan dog fordre sig udlagt et tilsvarende grundstykke eller - om han foretrækker det - kræve erstatning for det mistede areal og de ulemper, der påføres ham.

2. At en bygning *i sin helhed opføres på fremmed grund*, vil kunne forekomme, hvor den byggendes adkomst til grunden viser sig at være ugyldig. Hvis nu *bygningens værdi væsentlig overstiger grundens*, må ejendomsretten tilkendes den byggende, hvis han var i god tro. Et tilfælde af denne art fremkom, da værgeren for en umyndiggjort solgte et areal til opførelsen af en kostbar fabrik, og hvor opførelsen fandt sted, inden den til salget fornødne godkendelse fra øvrigheden var indhentet. Senere blev umyndiggørelsen hævet, og sælgerinden nægtede nu at vedstå salget. Hun blev da efter den byggendes påstand tilpligtet at give skøde på ejendommen imod et passende vederlag.

Er grundens værdi den overvejende, må det antages, at grundejeren bevarer retten til sin grund. Den byggende i god tro vil dog være berettiget til at fjerne sin bygning, men vil eventuelt også kunne fordre erstatning af grundejeren for den ejendommen tilførte værdiforøgelse.

3. Såfremt *bebyggelsen sker mod bedre vidende*, eller interessen i bygningens bevarelse er underordnet i forhold til ejerens interesse i at bevare grunden til egne formål, må ejeren have ret til at fordre bygningen fjernet.

4. På særlig måde stiller sagen sig i det ikke sjældent forekommende tilfælde, at *bygninger opføres på en grund, hvorpå køberen endnu ikke har fået skøde*, og som endnu ikke er frigjort for de stamparcellen påhvilende behæftelser. Køberen risikerer da, at grunden realiseres af panthaverne eller sælgerens øvrige kreditorer efter forudgående eksekution. I et sådant tilfælde vil køberen, der handler udpræget letsindigt, næppe kunne fri sig ved at betale grundens værdi og det vil, når sælgeren står på økonomisk svage fødder, kun gavne ham lidet, at han har et vanhjemmelskrav på ham. *Har køberen vel fået skøde, men dette er betinget af restkøbesummens betaling*, vil en lignende kalamitet indtræffe, hvis restkøbesummen ikke betales, og sælgeren tager grunden tilbage. Iværksættelse af byggeforetagender på en indkøbt grund må derfor frarådes, så længe adkomsten ikke er bragt endeligt i orden, hvis køberen ikke har ubetinget tillid til sælgerens evne til at opfylde sine forpligtelser og endvidere også selv er sikker på at kunne opfylde sine forpligtelser i henhold til købekontrakten.

B. Et beslægtet tilfælde fremkommer, hvor ejeren af en fast ejendom *anvender fremmede materialer på sin ejendom*, idet han f. eks. udsår andenmands sædekorn eller bygger hus med fremmede materialer. Er udskillelse mulig uden skade for ejendommen, vil ejeren altid kunne vindicere sin ting. Ellers må han være indskrænket til at fordre erstatning for forbruget, og over for den, som har erhvervet den indføjede ting i god tro gennem omsætningen, vil erstatning endda i hvert fald kun kunne fordres, hvis tingen endnu består som en bestanddel af ejendommen.

C. Endelig kan det forekomme, at *besidderen af en ejendom, som han senere må afgive til ejeren*, har anvendt bekostninger til udsæd eller på anden måde til forbedring af ejendommen.

1. Var besidderen i ond tro, idet han vidste, at hans *besiddelse var uretmæssig*, kan der ikke tilkomme ham godtgørelse i anledning af sådanne bekostninger. Var han i god tro, vil der derimod kunne tilkendes ham en godtgørelse for den værdiforøgelse, som kommer ejeren til gode, jfr. med hensyn til godtgørelse for udsæd D. L. 6-15-11.

2. Har den, der har *lejet, forpagtet* eller på lignende måde bruger og besidder andenmands ejendom, anvendt bekostninger på ejendommen, beror det på *aftalen*, hvorvidt han kan forlange *godtgørelse* hos ejeren for sine udlæg. Var ejeren pligtig til selv at udføre arbejdet, og skyldes det

hans forsømmelse, at brugeren har måttet gøre det, kan lejereren forlange sine udgifter godtgjorte, men i øvrigt kan ret til godtgørelse kun tilkomme ham ifølge særlig hjemmel. For *landbrugsejendommens* vedkommende indeholder lovgivningen *visse ufravigelige lovbestemmelser*, der påbyder afholdelse af syn og skøn over ejendommens tilstand ved overtagelsen og ved fraflytning og hjemler brugeren krav på godtgørelse for forbedringer. Om brugeren, der ikke har ret til godtgørelse, har *ret til at fjerne de af ham anbragte indretninger*, beror på, om det kan ske uden skade for ejendommen.

§ 21. Hævd og forældelse

Stort set er de subjektive rettigheder det tankemæssige udtryk for et liv, der udfoldes i overensstemmelse med rettighedernes indhold. Ejeren besidder og bruger sine ting, fordringshaveren får sit krav opfyldt o. s. v. Imidlertid forekommer det ikke sjældent, at livet tager andre veje end dem, som er afstukne af juraen. Ejeren taber sin ting, der kommer på andre hænder, eller fordringshaveren får ingen opfyldelse, hvad enten det skyldes, at han forsømmer gennemførelsen af sit krav eller, at skyldneren ikke evner at opfylde det. I sådanne tilfælde består retten dog indtil videre; finder ejeren sin ting igen på fremmede hænder, kan han kræve den igen, eller han kan gøre ansvar gældende mod den, som ulovligt har rådet over den. Kommer kreditor i tanke om sit krav, eller kommer skyldneren senere til midler, kan han efter års forløb rejse sit krav igen.

En ubegrænset adgang til at rejse krav, som således har hvilet, ville dog medføre ulemper, der ikke ville stå i forhold til den betydning, det kan have at sikre den berettigede. Når først en længere årrække er forløbet, betyder retten ikke mere så meget for ham. Han har oftest vænnet sig til tanken om at undvære sin ting eller den ydelse, hvorpå han har krav, og indrettet sine forhold derefter, medens omvendt en gennemførelse af hans ret nu ville gøre et pludseligt og uventet indgreb i andres økonomiske forhold. Jo længere tid der er gået, jo vanskeligere vil det også være at skaffe oplyst, hvorledes retsforholdet egentlig har været, og faren for gennemførelsen af uberettigede krav vil endog kunne stige, jo længere tid der går. Bevarede skriftlige beviser og andre enkeltheder træder frem på bekostning af mulig tilintetgjorte papirer og nu glemte mundtlige forhandlinger, som ville have givet sagen et andet udseende. Disse hensyn imødekommes gennem reglerne om hævd og forældelse.

I. Forholdet mellem hævd og forældelse

Uagtet begge disse retsforeteelser har en fælles baggrund, har de dog *hver især sit særlige præg*. *Hævden* beskytter den nye rådighed over formuegoder, der har været hævdstiden igennem. Grundlaget for hævd er derfor den uberettigede råden, et *factum contrarium* i forhold til den virkelig berettigede, og omfanget af den råden, som er udøvet, er bestemmende for den ret, som skabes for hævdserhververen. Genstanden for hævd er som regel en ting, løsøre eller fast ejendom. Udelukket er det dog ikke, at der kan vindes hævd på en fordring, f. eks. et pantebrev. Hvis således den, som har købt et simpelt gælds-brev af en umyndig, oppebærer renter og afdrag gennem 20 år, vil han derved have vundet ret til gælds-brevet¹.

Grundlaget for *forældelsen* er mere negativt. Forældelsen rammer en

¹ Hævdserhvervelse er endvidere betinget af god tro – om end i afsvækket form, jfr. nærmere nedf.

række krav, når blot den berettigede gennem forældelsesfristen har undladt at påberåbe sig eller gennemføre sit krav. Det forudsættes således ikke, at den forpligtede har handlet mod sin forpligtelse. Har en kreditor krav på en sum penge, som han skal afhente, forældes kravet, selv om skyldneren har pengene liggende parat hele forældelsesfristen igennem. Den almindelige forældelsesfrist begynder derfor ej heller at løbe på det tidspunkt, da forpligtelsen skulle have været opfyldt, men allerede fra det tidspunkt, da forpligtelsen opstod ^{1 2}.

II. Hævd

Hovedbestemmelserne om *hævd* findes i D.L. 5-5-1 og 2:

„Hvis Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar ulast og ukært til Tinge, det beholder hand uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og uafvundet, medmindre det bevises, at hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar“ og

„Mand kan saa vel paa Brug som paa Ejendom fange Hævd“.

A. *Hovedbetingelsen* for at vinde hævd er som allerede berørt en *råden gennem hævdstid* over en andens ting eller fordring. For at vinde ejendomshævd må rådheden have haft en mere almindelig karakter. Hvis rådheden indskrænker sig til specielle anvendelser, f. eks. til tørveskær, høslet eller færdsel, vil den kun kunne give anledning til en servitut gående ud på fortsat råden i tilsvarende omfang. *Negative servitutter*, der alene hindrer ejeren i at anvende sin ejendom på en vis måde, vil dog under ingen omstændigheder kunne erhverves ved hævd. Fordi en ejer i hævdstid undlader at anvende sin ejendom på visse måder, f. eks. til bebyggelse, vil naboerne dog ikke derved have ret til at nyde de med fri udsigt og ro forbundne fordele.

Rådigheden må have været vedvarende. Overgår den fra en person til hans successor, kan denne dog medregne sin forgængers besiddelsestid til hævdstidens udbringelse. Ved erhvervelsen af en af de såkaldte *positivt usynbare servitutter*, hvor ingen varig indretning på ejendommen giver rådigheden et synbart udtryk, må rådigheden nødvendigvis have en diskontinuerlig karakter, hvilket har medført, at regelen i D. L. 5-5-2 i praksis igennem det nittende og ligeledes i det tyvende århundrede er anset for uanvendelig på disse servitutter. I stedet har man støttet på andre bestemmelser i D.L.³ fastslået, at slige rettigheder kunne erhverves gennem en længere hævdstid, den såkaldte *alderstid*. Ved alderstid forstås så lang tid tilbage, som selv gamle folk med kendskab til sagen kan erindre. Denne opfattelse strider dog mod forståelsen af bestemmelsen om hævd i den første tid efter D. L.

B. Rådighedsudøvelsen skal, som slutningsordene i D. L. 5-5-1 viser, være sket *uden ejerens tilladelse*. En én gang meddelt tilladelse udelukker dog ikke, at en hævdserhvervelse begynder, når omstændighederne viser, at rådigheden ikke mere udøves med ejerens vilje og i henhold til den givne tilladelse.

C. Hævdserhvervelsen forudsætter *et vist mål af god tro* hos erhververen.

1 Som et eksempel på sammenspillet mellem hævds- og forældelsesreglerne skal nævnes det tilfælde, at en ting er udlejet, men ejeren har undladt at kræve leje eller fordringene tilbage. Kravene ifølge lejekontrakten forældes da i løbet af 20 år fra stiftelsen eller 5 år fra forfaldstid; selv om kravene ifølge lejekontrakten bl. a. på leje er forældede, vil ejerens ret til at kræve sine ting udleveret først bortfalde ved hævd.

2 Forældelse indtræder almindeligvis uanset ond tro hos skyldneren, jfr. nedf.

3 3-13-13 og 5-10-21.

Tyven kan ikke vinde hævd på de stjalne koster, hvor længe han end beholder dem. Det samme gælder om den, der forsætligt flytter grænseskellet til naboen. På den anden side udelukker det dog ikke erhvervelsen af ret til færdsel over naboens grund, at erhververen godt har vidst, at hans færden ikke egentlig var retmæssig. Ond tro omfatter derfor i denne relation kun et uredeligt eller i alt fald dadelværdigt forhold.

D. *Hævden afbrydes* ved kære til tinge, det vil nu om dage sige, at ejeren anlægger sag for at få den ulovlige råden bragt til ophør, lader nedlægge forbud ved fogeden eller kræver udlevering af sin ting ved en umiddelbar fogedforretning. For afbrydelsens endelige virkning er det dog en forudsætning, at sagen føres igennem til endelig retsafgørelse, hvorved rådigheden kendes uberettiget.

Endvidere afbrydes hævdens ved anerkendelse fra besidderens eller brugerens side af ejerens ret.

E. Om *frihedshævd* taler man, hvor ejeren af en ting eller ejendom ved sin råden derover i strid med begrænsede rettigheder over tingen, såsom brugsrettigheder eller servitutter, bringer disse rettigheder helt eller delvis til ophør. Til erhvervelse af frihedshævd er det ikke nødvendigt at den brugsberettigedes ret bliver umuliggjort; ejeren skal blot i hævdstid have rådet over tingen på en sådan måde, hvormed brugens fortsatte udøvelse ville være uforenelig. Er således et areal, hvorover en anden har ret til færdsel, lagt under ploven og inddraget under dyrkning, er færdsel vel ikke umuliggjort; retten falder dog bort ved frihedshævd, hvis færdselen ikke har været udøvet uanset opdyrkningen. Også frihedshævd må anses som omfattet af reglerne i D.L. 5-5-2; det er dog gjort gældende, at den berettigedes ikke-brug kunne føre til frihedshævds erhvervelse; nyere domspraksis har imidlertid ikke anerkendt dette. I øvrigt må hævdsbetingelserne være de almindelige, dog kan et god tros krav formentlig ikke stilles.

F. Om *hævdens virkning* findes nu en bestemmelse i T.L. § 26, 3. stk., der afgør et gammelt stridsspørgsmål om hævdens betydning for de bestående panterettigheder over tingen. Vinder nogen hævd over et stykke af naboens grund, vil hævdsrådigheden i alt fald kun undtagelsesvis have været i egentlig strid med panthavernes ret, og man har derfor tvivlet om, at panterettighederne falder bort sammen med ejendomsretten. Efter § 26, 3. stk., gælder det, at ved den vundne hævd bortfalder alle i ejendommen værende rettigheder, der ville være i strid med den ved hævd vundne brug eller udnyttelse af ejendommen. Hermed har det været hensigten at afgøre tvivlen til skade for panthaverne.

G. Den ved hævd erhvervede ret over fast ejendom skal *tinglyses* for at nyde beskyttelse imod godtroende erhververe af ret over ejendommen ved aftale med den, der efter tingbogen er ejer, og imod den tidligere ejers kreditorer. Herom henvises til afsnittet om rettigheders overgang, hvor det også er omtalt, at man har måttet opgive kravet om tinglysning af de allerede før T.L. ved hævd erhvervede rettigheder (s. 100, 9).

III. Forældelse

A. Den *almindelige bestemmelse* om forældelse findes i D.L. 5-14-4: „Alle Giøldsbreve, som ere ældre end tyve Aar, skulle være døde og magtisløse, medmindre de inden fornævnte Tid med Skyldnerens Paaskrivelse, eller med nyt Brev, eller Creditorens Opsigelse, eller Beskikkelse, eller Tingsvidne, ere fornyede.“

1. Bestemmelsen omfatter som det ses kun *gældsbreve*, men må selvfølgelig så meget mere anvendes på *andre krav*, for hvilke der ikke er udstedt gældsbev. At kravet går ud på overdragelse af en individuelt be-

stemt genstand, over hvilken den berettigede normalt straks vil have fået ejendomsretten, udelukker ikke forældelsen. Forældelsen omfatter også krav sikrede ved pant, medmindre der er særlig hjemmel for undtagelse.

Sådan *undtagelse* er gjort med hensyn til hovedstolen ifølge tinglyst pantebrev i fast ejendom for en bestemt angiven sum (i modsætning til skadesløsbreve), T.L. § 42.

2. Den omstændighed, at det afgørende er gældsbrevets alder, viser, at *forældelsesfristens begyndelse* regnes fra rettens stiftelse, ikke fra det tidspunkt, da den kunne gøres gældende, fra forfaldsdagen. Hvis således gældsbrev er udstedt i december termin 1927 at betale i samme termin i 1932, vil forældelse kunne indtræde i terminen i 1947.

Denne regel kan virke meget ubillig i tilfælde, hvor retten først skal gøres gældende i en fjern og uvis fremtid, og hvor den berettigede ikke forinden har nogen særlig grund til at røre ved forholdet, f. eks. hvor en penge-sum loves betalt ved en anden persons død, eller en grundejer lover afståelse af et areal til en vej, når forholdene gør det påkrævet. I sådanne tilfælde er der en tilbøjelighed til at gøre indskrænkning i bestemmelsen, således at forældelsen først regnes fra det tidspunkt, da kravet bliver aktuelt.

Ved erstatningskrav uden for kontraktsforhold antages forældelsen endvidere først at kunne regnes fra det tidspunkt, da fordringshaveren har fået sådan kundskab om den skadeforvoldende begivenhed, at han ved både, at der tilkommer ham erstatning, og hvem han har kravet imod. Er handlingen strafbar, løber forældelsen først fra det tidspunkt, da den skadelidende har fået sådan kundskab, at han bliver i stand til at gøre sit krav gældende ved dansk domstol, ikl. t. strfl. § 16.

3. *Forældelsen afbrydes* ved skyldnerens anerkendelse af skylden. D.L. 5-14-4 nævner i så henseende påskrivelse eller nyt brev udstedelse, men lige hermed må stilles ethvert andet forhold, hvorved skyldneren anerkender forpligtelsen over for kreditor. Anerkendelsen kan også foreligge stiltiende, f. eks. ved at skyldneren betaler renter og afdrag af sin gæld. Betaling af afdrag vil dog ikke kunne opfattes som en anerkendelse af skylden i sin helhed, hvis det fremgår af omstændighederne, at skyldneren kun har anset sig for forpligtet til at betale en del.

Dernæst kan forældelsen afbrydes derved, at den berettigede minder skyldneren om hans forpligtelse. Opsigelse og beskikkelse (forehold af forpligtelsen ved stævningsmand) er også kun at opfatte som eksempler. At fordringshaveren foretager retslige skridt til inddrivelsen, vil, når stævning er forkyndt for skyldneren, altid indeholde den fornødne mindelse af skyldneren, men de er ikke nødvendige til afbrydelsen.

Kender man ikke skyldnerens opholdssted, vil forældelsen kunne afbrydes ved optagelse af tingsvidne¹ angående skylden, men denne form benyttes ikke synderligt i praksis.

4. *Forældelsen forudsætter ikke god tro* fra skyldnerens side. Dog antages det, at forældelse ikke indtræder, hvis skyldneren retsstridigt forhindrer fordringshaveren i at foretage de til afbrydelsen fornødne skridt, f. eks. ved svigagtigt at opgive urigtigt opholdssted.

5. Afbrydes forældelsen, begynder en *ny forældelsesfrist* at løbe fra afbrydelsen. Har fordringshaveren fået dom over skyldneren, løber den ny forældelsesfrist dog først fra domsafsigelsen.

B. Da forældelsesfristen efter D.L. 5-14-4 i mange forhold må anses som urimelig lang, er der ved *lov nr. 274 af 22. december 1908* givet regler om en femårig forældelse, der omfatter en række i loven opregnede krav. Disse

1 D.v.s. en særlig retssag, hvorunder alene foranstaltes bevisoptagelse.

fordringer er dog tillige fremdeles undergivet den tyveårige forældelse, hvilket kan få betydning i forskellige retninger.

1. *Loven omfatter ifølge § 1 følgende krav:*

1. Fordring, som støttes på overenskomst om
 - a. salg eller anden overdragelse af varer eller andet løsøre, der ikke er afhændet som tilhører til fast ejendom,
 - b. brug af fast ejendom eller løsøre,
 - c. ydelse af ophold, fortæring eller forplejning,
 - d. befordring af personer eller gods,
 - e. udførelse af arbejde eller ydelse af personlig virksomhed af hvilken som helst art;
2. Fordring på restance af stadigt tilbagevendende afgift, som hviler på fast ejendom og uden særlig vedtagelse går over fra ejer til ejer, på forfalden rente, på restance af livrente, overlevelserente, pension, aftægtsydelse, underholdsbidrag eller anden lignende ydelse, der forfalder med bestemte mellemrum og ikke er at betragte som afdrag på en skyldig kapital;
3. Fordring ifølge forløjfte, indgået for nogle af de i punkterne 1-2 og 4-6 omhandlede krav;
4. Statens eller kommunens krav på skatter eller afgifter af offentlig-retlig natur;
5. Fordring på erstatning for skade, tilføjet uden for kontraktsforhold, medmindre skaden er bevirket ved en forbrydelse, for hvilken der under offentlig straffesag pålægges straf; og
6. Fordring, som uden for tilfælde af svig haves på betaling af, hvad nogen har ydet i urigtig formening om, at forpligtelse hertil påhvilede ham.

2. Selv om en fordring efter sin beskaffenhed hører til de opregnede, finder den femårige forældelse dog ikke anvendelse, når der for fordringen er *udstedt gældsbrev* eller tilvejebragt *andet særligt retsgrundlag*, hvorved dens *tilblivelse* og *størrelse* er *anerkendt* af skyldneren *eller* på anden måde *skriftligt fastslået*, § 1, 2. stk.

Foruden at det grundlag, der skal udelukke forældelsen, skal være skriftligt, fordres det desuden, at det skal være særligt. At kravet har hjemmel i en skriftlig kontrakt om køb eller leje, er herefter ikke tilstrækkeligt. En kontrabog kan derimod efter omstændighederne antages at være et særligt grundlag for saldoen, og det samme må antages for andre ensidige anerkendelser af restskylden ifølge et større mellemværende. Er en fordrings størrelse fastslået ved dom, tvangsakkord eller retsforlig, er der derved skabt et grundlag, der bringer forholdet ind under den tyveårige forældelse.

Et skadesløsbrev opfylder ikke lovens betingelser, idet det ikke oplyser skyldens størrelse. Det bør derfor ikke udelukke den femårige forældelse, at der for skylden er udstedt skadesløsbrev.

3. *Forældelsesfristen* efter loven af 1908 *regnes fra* fordringens forfaldstid, § 2, 1. pkt. Når fordringshaveren på grund af utilregnelig uvidenhed om sit krav eller om skyldnerens opholdssted har været ude af stand til at gøre sin ret gældende, regnes fristen dog først fra den tid, da fordringshaveren var eller ved sædvanlig agtpågivenhed ville have været i stand til at kræve sit krav betalt, § 3.

4. Den femårige forældelse *afbrydes* ligesom den tyveårige ved skyldnerens anerkendelse. Derimod er en mindelse om forpligtelsen ikke tilstrækkelig; fordringshaveren må inden fristens udløb foretage retslige skridt mod skyldneren og uden ufornuddent ophold forfølge disse til erhvervelse af forlig, dom eller anden retsafgørelse, § 2, 2. pkt.

C. Reglerne om forældelse er *præceptive* i den forstand, at der ikke kan vedtages nogen længere forældelsesfrist. Derimod vil aftaler om en kortere forældelsesfrist være gyldige. (Se dog om krav mod forsikringselskaber i henhold til forsikringsaftaler, F.A.L. § 30).

D. Ved F.A.L. § 29 er reglerne i loven af 1908 gjort anvendelige på *krav grundede i forsikringsaftaler*, dog at disse foruden efter 5 år regnet fra forfaldstid tillige vil forældes 2 år efter udløbet af det kalenderår, i hvilket fordringshaveren fik kundskab om kravet og om, at det er forfaldet.

E. Foruden de almindelige forældelsesregler indeholder lovgivningen *forskellige spredte lovbestemmelser* om forældelse af særlige krav efter forløbet af en kortere tid, således om retten i henhold til en veksler eller en check V.L. §§ 70-71 og chl. §§ 52-53, om retten til at påberåbe sig mangler ved solgt løsøre kbl. § 54, samt om lejerens ret til at fordre nedsættelse af leje i medfør af lejel. § 27 eller tilbagebetaling af ubillig leje, lejel. §§ 34 og 35.

F. Forældelsesregler om *massegældsbreve*¹ indeholdes i gbrl. kap. 6. Som hovedregel går disse bestemmelser ud på, at fordringer efter massegældsbreve forældes i løbet af 10 år fra forfaldstid. Om forældelsens afbrydelse gælder tilsvarende regler som ifølge loven af 1908.

Den, der inden udløbet af forældelsesfristen har anmeldt for skyldneren, at hans fordringsdokument er gået tabt, og som antageliggor sin ejendomsret, kan dog efter fristens udløb kræve fordringen betalt, og dette krav forældes efter reglerne i loven af 1908 (Gbrl. § 49). Således kan regelen om den kortere forældelse i nogen grad give ejeren af det bortkomne gælds brev oprejsning uden formelig mortifikation².

G. *Et udkast til lov om forældelse af gældsfordringer* (betænkning nr. 174, 1957) der tilsigter at ophæve først og fremmest bestemmelsen i D.L. 5-14-4 samt 1908-loven, fastsætter en almindelig forældelsesfrist på 10 år regnet fra forfaldsdagen og på samme måde en frist på 3 år for fordringer, der stort set svarer til dem, som er opregnede i 1908-lovens § 1. Endvidere skal efter forslaget fordring på erstatning uden for kontraktsforhold såvel som andre fordringer, for hvilke der ikke er fastsat en bestemt forfaldstid, forældes i hvert fald, når der er forløbet 20 år fra fordringens stiftelse. Den sidstnævnte regel skal dog ikke finde anvendelse på fordringer, der forfalder ved nogens død, på fordringer på ydelser, der forfalder med bestemte mellemrum og ikke er afdrag på en skyldig hovedstol samt på forpligtelser ifølge massegældsbreve.

§ 22. Om vindikation af frugter og udbytte

Medens den, der bruger en ting som sin egen, først ved hævdstidens udløb beskyttes mod ejerens vindikation af selve tingen, nægter D.L. 5-5-4 som almindelig regel ejeren ret til vindikation af tingens afkastning under den ulovlige besiddelse: „Hvo nogen Ejendom uden Kære i Brug haft haver, og den hannem siden frakiendes, da svarer hand ej til videre Afgrøde, end hvis han opbærer og nyder, efter at hand bliver til Tinge tiltalt“.

Regelen, der direkte omhandler *afgrøden af fast ejendom*, må analogt være anvendelig på udbytte, som nogen erhverver ved *udleje af fast ejendom*, samt på udbytte, som indvindes af *løsøre, aktier og fordringer* af enhver art. Under visse forhold vil det samme kunne antages med hensyn til *andre rettigheder* som en patentret eller en forfatterret.

En begrænsning ligger deri, at det strengt må fastholdes, at retten kun gælder frugter, d.v.s. sådan afkastning, som udvindes *uden væsentlig for-*

¹ Se herom ndf. s. 118.

² Se herom ndf. s. 119 f.

ringelse af tingen. Går udnyttelsen ud derover, f. eks. hvis besidderen forhugger en skov, kan ejeren vindicere det i behold værende, og besidderen vil være ansvarlig for det allerede bortkomne efter reglerne om forbrug af fremmed ejendom¹.

Uagtet det ikke siges i D.L. 5-5-4, må det dog ligesom ved hævde antages, at besidderens ret til frugter forudsætter *god tro*, og de krav, som må stilles til den gode tro, vil sikkert i det hele være de samme, som må stilles som betingelse for at vinde hævde.

Besidderens ret ophører ved, at han tiltales til tinge, d.v.s. ved ethvert retsskridt, der foretages imod ham med det formål at bringe den ulovlige besiddelse eller udnyttelse til ophør, i almindelighed forkyndelse af stævning.

§ 23. Prækclusion m. v.

I. *Ejendomsdom.* A. Hvis ejeren af en *fast ejendom* ikke har sin adkomst i orden, vil han være stærkt hæmmet i sin rådighed over ejendommen, idet han ikke kan lade tinglyse dokumenter ejendommen vedrørende. Ofte vil de manglende led i adkomstrækken ikke kunne udfyldes mere, og også inden hævde kan godtgøres, kan ejeren have en interesse i at se sin ret fastslået. Mulighed herfor giver reglerne om lavhævds- eller ejendomsdom, D.L. 5-5-5, jfr. rpl. § 476.

Ejeren, der vil søge ejendomsdom, kan herefter henvende sig til retten og opnå dennes tilladelse til indkaldelse af alle og enhver, som måtte anse sig berettiget til ejendommen, ved indrykkelse to gange i Statstidende med et af retten fastsat varsel. Hvis på en i bekendtgørelsen nævnt retsdag ingen møder og godtgør deres ret til ejendommen, meddeles der ejendomsdom, hvorved den mulige virkelige ejers ret prækluderes. Selv om det umiddelbare formål med at give ejendomsdom naturligvis ikke er at stifte nye rettigheder, vil dette dog kunne blive følgen. Fremgangsmåden, hvor nogen søger ejendomsdom, er i det hele den samme, som hvor et gælds brev søges mortificeret, jfr. herom ndf. s. 119 f.; på den anden side er der den vigtige forskel i virkningen, at mortifikation af et bortkommet gælds brev alene legitimerer mortifikanten som fordringshaver, men intet afgør om den materielle ret.

B. Ejendomsdom kan også erhverves med hensyn til *løsøre og gælds breve*. Særlig betydning har det med hensyn til gælds breve, hvor det, når gælds brevet ikke er bortkommet og mortifikation derfor ikke kan opnås, men det dog udviser en anden end indehaveren som berettiget, kan være nødvendigt at søge ejendomsdom for at kunne gøre gælds brevskravet gældende. Er gælds brevet bortkommet, kan ejendomsdom søges ved siden af mortifikation for at bevirke den videregående præklusion af rette ejers mulige ret, og denne fremgangsmåde må særlig anbefales, hvor gælds brevet måtte antages at lyde på en andens navn end mortifikantens.

II. Ved en lov nr. 67 af 14. april 1905 er der under tilsvarende betingelser åbnet adgang til *mortifikation af servitutter, brugsrettigheder eller grundbyrder*, der er tinglyst på fast ejendom, og som må antages at være bortfaldet, eller hvortil der ikke længere findes nogen berettiget. Denne lov har dog i ikke ringe grad mistet sin betydning, efter at der ved T.L. § 20 er givet tinglysningsdommeren adgang til uden forudgående dom at berigtige tingbogen med hensyn til rettigheder, der må anses som bortfaldne, eventuelt efter en forudgående indkaldelse af mulige berettigede. I klare tilfælde vil denne fremgangsmåde stedse være at foretrække².

¹ Se herom ndf. s. 198 II.

² Ovenfor under afsnittet om bemægtigelse er tillige omtalt de regler, der gælder om præklusion af retten til hittegods eller vrag m. v.

III. Endelig kendes *en mere almindelig præklusion af de en skyldner påhvilende forpligtelser* efter forudgående indkaldelse af alle hans kreditorer i et *præklusivt proklama*.

Proklama med præklusiv virkning kan dels udstedes i henhold til *konkelig bevilling*, en såkaldt proklamabevilling, dels med *særlig lovhjemmel*. Sådan lovhjemmel haves dels med hensyn til boer, der behandles ved skifteretten med undtagelse af konkursboer, d.v.s. dødsboer, skilsmisseboer og interessenskabsboer¹, dels med hensyn til privat skiftende arvinger og efterlevende ægtefælle, der vil hendsidde i uskiftet bo.

Indkaldelsesvarslet er i almindelighed 3 måneder (hvis der antages at være oversøiske kreditorer dog 6 måneder) og ved indkaldelse i henhold til bevilling år og dag, d.v.s. 1 år og 6 uger. Inden udløbet af den givne frist må fordringshaverne melde sig og anmelde deres krav for skifteretten eller for vedkommende privat indkaldende under trussel om kravets fortabelse.

Den almindelige præklusion antages dog ikke at berøre retsstillingen for dem, som har *vindikationskrav*. Med hensyn til *panterettigheder* er det antaget, at præklusionen omfatter viljesbestemt underpant i løsøre, men derimod ikke tinglyst underpant i fast ejendom. De *begrænsede tinglige rettigheder, der udøves gennem brug eller besiddelse*, såsom håndpanteret, servitut eller brugsret, berøres ikke af præklusionen.

3. HOVEDAFSNIT

Fordringsrettigheders retsbeskyttelse og rettigheders overgang

§ 24. Retstvang til opfyldelse af fordringer og fordringers retsbeskyttelse mod trediemand

Opfyldes en gyldigt indgået aftale ikke i overensstemmelse med aftalen, bliver der spørgsmål om at gennemtvinge opfyldelsen ved retens hjælp, men karakteren af den retshjælp, som stilles til parternes disposition, vil være forskellig efter beskaffenheden af den ret, som stiftes.

I. Artsbestemte krav (genuskrav)

Kun ufuldkommen retsbeskyttelse nyder de artsbestemte krav, der ikke er sikret ved pant eller lignende fortrinsret; deres opfyldelse må bero på løftegiverens almindelige økonomiske stilling. Hvis nogen f. eks. har forpligtet sig til at betale en sum penge eller levere et kvantum af en vis vare eller en ting, der endnu ikke er forarbejdet, hjælper det kun fordringshaveren lidt, at han kan få skyldneren dømt til opfyldelse, hvis skyldneren ikke ejer midler til opfyldelsen.

A. *Bortset fra pengekrav*, er retshåndhævelsens midler endvidere af den beskaffenhed, at artsbestemte krav *i regelen ikke* kan gennemføres ved *umiddelbar opfyldelse*; fordringshaveren kan vel opnå dom, der lyder på levering af 100 sække korn, men fogeden kan ikke hente varen ud af sælgerens magasin. Skyldes undladelsen af dommens opfyldelse skyldnerens modvillighed, kan der idømmes ham *straf*, men virker straffen ikke, *anslås fordringshaverens interesse i penge*, og beløbet inddrives ved sæd-

¹ Skifteloven af 30. november 1874 §§ 20, 52, 57, 61 og 82 samt lov nr. 56 af 18. marts 1925 § 41.

vanlig eksekution. Samme regel gælder om krav på en arbejdsydelse o.l., dog at domhaveren kan få tilladelse til at lade arbejdet udføre for domfældtes regning og derfor forlange sine udgifter godtgjorte.

B. Er skyldneren insolvent, gælder det, at den, der kommer først til mølle, får først malet. Kreditorer, som har fået deres krav opfyldt, behøver som hovedregel ikke afgive noget til andre mindre heldige, og den ved eksekution erhvervede panteret berøres ikke ved senere eksekutionsforretninger; kreditorer, der ikke når at gøre eksekution, inden den insolvente debtors midler er udtømte, får ingen fyldestgørelse.

Skyldneren har dog i kraft af sit *beneficium competentiae* ret til at undtage fra eksekution de for ham og hans husstand fornødne gangklæder, linned og sengeklæder samt andre indbogenstande, som efter forholdene er nødvendige til opretholdelsen af et tarveligt hjem for skyldneren og hans husstand eller genstande, der i øvrigt hører til de vigtigste livsfornødheder. Endelig kan skyldneren undtage genstande, som er nødvendige til hans næringsvejs udøvelse, til et vurderingsbeløb af 300 kr. for enlige personer og 600 kr. for familieforsørger, jfr. rpl. § 509.

Hvor skyldnerens økonomi udsættes for sværere rystelser, slår dog tidsprioriteten ikke altid til. Dels kan der i tilknytning til strfl.s bestemmelser om strafbare begunstigelser af enkelte fordringshavere opstilles *visse krav om bona fides hos kreditorer*, som modtager frivillig opfyldelse fra skyldneren; dels gives der adgang til at få skyldneren erklæret konkurs. Ved konkursen sættes der en stopper for kreditorernes adgang til singulærfølgning; alle kreditorer får nu forholdsmæssig dækning efter deres kravs beskaffenhed.

C. Straffelovens hovedbestemmelse om *straf* for krænkelse af den almindelige kreds af kreditorer findes i § 283, 3. stk., der omhandler de mest graverende tilfælde - „*skyldnersvig*“ - og som forudsætter forsæt, og i § 300, nr. 1; efter strfl.s § 283, nr. 3 straffes den, som - for derigennem at skaffe sig eller andre uberettiget vinding - ved falske foregivender, forstikkelse, proformaretshandler, betydelige gaver, uforholdsmæssigt forbrug, salg til underpris, betaling af eller sikkerhedsstillelse for uforfaldne gældsposter eller på anden lignende måde unddrager sine ejendele fra at tjene sine fordringshavere til fyldestgørelse.

Efter strfl.s § 300, nr. 1, straffes den skyldner, som på et tidspunkt, da han indser eller burde indse, at han er ude af stand til at fyldestgøre sine kreditorer, betydeligt forværrer sin formuestilling ved stiftelse af ny gæld eller betaler eller stiller sikkerhed for betydelige forfaldne gældsposter.

D. På grundlag af disse straffebestemmelser kan man opstille *civilretlige regler om ugyldighed* lige over for de krænkede kreditorer af aftaler, der indgås med den insolvente skyldner, eller betaling eller sikkerhedsstillelse, der ydes af ham. Under forudsætning af, at *hensigten* er at hindre andre kreditorers adgang til fyldestgørelse, og at dette er *kendeligt* for medkontrahenten, er såvel nye aftaler angående overdragelse af fallentens aktiver som betaling endog af forfalden gæld omstødelige. De krænkede kreditorer kan fremdeles holde sig til det overdragne eller gøre den anden part ansvarlig for det modtagne værdi.

E. *En begunstiget kreditor straffes* alene, dersom han har bestemt debitor til at foretage den ulovlige begunstigelse, men betalingen eller sikkerhedsstillelsen må antages at være *ugyldig* over for de øvrige kreditorer overalt, hvor han indså eller burde indse dispositionens ulovlige karakter. Hver enkelt af de kreditorer, hvis ret er krænkede, vil kunne forlange aftalen eller opfyldelsen omstødt eller forlange erstatning af den anden part.

F. 1. Bliver en insolvent skyldner erklæret *konkurs* ved skifterettens dekret, enten efter begæring af en kreditor eller af skyldneren selv, *overgår*

bestyrelsen af skyldnerens formue til kreditorerne, for at skyldnerens aktiver kan blive realiseret og anvendt til fordringshavernes fyldestgørelse.

2. *Til konkursmassen hører* således alt, hvad skyldneren ved konkursens begyndelse ejer, samt hvad han erhverver under konkursen med undtagelse af hans indtægt ved personligt arbejde. Dog hører naturligvis ikke til konkursboet, hvad der alene var betroet fallenten til lån eller leje eller på anden måde var kommet i hans besiddelse uden at tilhøre ham. I almindelighed vil også sådanne personer, som har afkøbt fallenten bestemte individualiserede ting eller f. eks. har fået overdraget en brugsret eller en servitut af ham, kunne kræve deres ret respekteret af konkursboet, selv om aftalen ikke er ganske opfyldt af fallenten, jfr. herom nærmere i det følgende. De, som således har en af konkursbehandlingens gang uafhængig retsstilling, betegnes som *separatister*.

3. For at blive berettigede til andel i udlodningerne af konkursens provenu må kreditorerne *anmelde deres fordringer* i boet efter offentlig indkaldelse i Statstidende (såkaldt proklama). Har en kreditor undladt anmeldelse inden den i proklamaet for anmeldelsen fastsatte frist, fortaber han dog ikke derved sin ret til andel i konkursmassen, idet proklama i konkursboer ikke som i dødsboer er „præklusivt“. Melder kreditor sig først efter fristens udløb, kan han dog ikke forlange allerede stedfundne a conto udlodninger omgjorte, men kan ved de senere udlodninger forlods forlange godtgjort, hvad han ville have været berettiget til at få ved de tidligere. Han er endvidere afskåret fra at fremsætte indsigelse imod den foregående behandling, og melder kreditor sig først efter sidste udlodning, får han intet.

4. Da kreditorernes krav under konkursen kun formodes at blive delvis fyldestgjorte og for at lette hurtig afvikling af skyldnerens forretninger, gælder efter K.L. § 13, at alle på skyldneren hvilende retskrav, som skal fyldestgøres af konkursmassen, af boet kan fordres *omsat til penge* efter den interesse, fordringshaveren har i deres opfyldelse. Endvidere bestemmes det i § 14, at konkursens indtræden har til følge, at disse fordringer *anses som forfaldne* i den forstand, at boet, uden hensyn til den fastsatte forfaldstid, er beføjet til at yde og fordringshaveren pligtig til at modtage straks. Er den uforfaldne fordring rentefri, eller bærer den en ringere rente end 4 pct. p. a., fradrages dog *mellemrente*, som fordringshaveren ville kunne indvinde, hvis beløbet udbetaltes straks, beregnet efter en rentefod på 4 pct.

5. De kreditorer, som skal have fyldestgørelse gennem konkursbehandlingen, konkurskreditorerne, får ikke ubetinget ligelig fyldestgørelse, idet de *deles i klasser*, således at ingen kreditor i en lavere klasse får nogen dækning, forinden samtlige kreditorer i de højere klasser er fuldt ud dækket, K.L. §§ 31-38.

a. Til konkursordenens *første klasse* hører de såkaldte *massefordringer*, som er opstået i anledning af konkursen og boets behandling. Hertil hører de til skyldnerens tarvelige, men dog sømmelige begravelse medgåede omkostninger, alle fordringer, som opstår af konkursbehandlingen og af de retshandler, hvori boets bestyrelse gyldigt har indladt sig, samt skiftegebyrer og afgifter til det offentlige. Afviklingen af skyldnerens forhold vil, særlig når han har drevet forretning, ikke kunne ske ved en blot afhændelse af aktiverne, men virksomheden må ofte fortsættes for boets regning, for at man kan søge den afhændet. Selv om dette ikke er tilfældet, må der ofte træffes aftale, f. eks. om opbevaring af effekter, om deres forsikring o.s.v. Sådanne aftaler indgås med det formål at forøge likvidationsudbyttet i de allerede eksisterende kreditors interesse, men disse må da også finde sig i, at de pådragne forpligtelser fyldestgøres forlods, idet ellers ingen ville

indlade sig med boet. Til massekravene, der fyldestgøres forlods, hører og så krav på erstatning for skadegørende handlinger, som er begået af konkursboets bestyrelse, f. eks. hvor boet har solgt trediemand tilhørende aktiver i den tro, at de hørte til boet.

b. Til *anden klasse* hører krav på tiende, hvilket efter tiendens afløsning ved lov nr. 100 af 15. maj 1903 ikke mere har praktisk betydning.

c. I *tredie klasse* forskellige *fortrinsrettigheder i visse ting*, dog kun i det omfang, hvori kravene kan dækkes af det beløb, som tingen indbringer. Til denne klasse hører *lovbestemte panterettigheder for offentlige afgifter* af faste ejendomme og i visse tilfælde også af løsøreting (told- og motorafgifter samt forskellige søpanterettigheder). Hvad angår disse krav er fortrinsretten bestemt uden hensyn til deres stiftelsestid. — Til *tredie klasse* hører endvidere rettigheder, hvis indbyrdes forhold afgøres efter de almindelige regler, der gælder om rettighedernes prioritet uden for konkurs. Dette gælder alle *viljesbestemte underpanterettigheder* og alle *lov- og retsbestemte panterettigheder* (medmindre det drejer sig om *almindeligt* lovbestemt underpant i løsøre, jfr. ndf. e) samt *andre begrænsede rettigheder over faste ejendomme*, for så vidt de skal omsættes til et pengebeløb.

d. I *fjerde klasse* indgår de såkaldte *personligt privilegerede fordringer*. Hertil hører ret forskelligartede krav, såsom krav på skatter, for så vidt de ikke hører til 3. klasse, på erstatning hos værgen for en umyndig i anledning af hans udøvelse af værgemålet, på betaling af husleje af beboelsesværelser og andre lokaler, dog ikke for længere tid end 1 år fra sidste fardag før konkursens begyndelse, højere og lavere tjenendes krav på løn og kostpenge, dog ikke længere tilbage end et år fra sidste fardag før konkursen, samt fabriksarbejderes, håndværkssvendes, håndværksdrenge og daglejeres krav på betaling for arbejde ydet i det sidste år før konkursen; endvidere inden for lignende frister apotekers, lægers og jordemødres ydelser. Visse af konkursprivilegierne skyldes en ensidig hensyntagen til vedkommende fordringshavere, således privilegiet for skatter, for umyndiges fordringer på værgen samt for fordringer på arbejds løn. Andre skyldes nærmest et hensyn til den insolvente debitor selv, der på grund af konkursprivilegiet bliver sat i stand til, skønt han er insolvent, at skaffe sig livsvigtige fornødenheder, såsom lægehjælp og medicin samt husrum til bolig og forretning på kredit.

For ikke at svække den almindelige kredit må man naturligvis være forsigtig med indrømmelsen af konkursprivilegier. I nyere tid har særlig huslejeprivilegiet været genstand for kritik. Det må imidlertid ikke overses, at huslejeprivilegiet har sin ganske særlige mission, hvor den insolvente debitor forhandler med sine kreditorer om en forligsmæssig ordning til undgåelse af konkurs. Hvis ikke huslejeprivilegiet fandtes, ville ejeren af den ejendom, hvori debitor driver sin forretning, gøre sine rettigheder i anledning af misligholdelse med betaling af husleje gældende på langt mere hårdhændet måde end nu fornødent, og han ville derved ofte lægge den frivillige gældsordning hindringer i vejen. For beboelseslejligheder spiller huslejeprivilegiet ikke nær samme rolle, bl. a. fordi husejeren sjældent vil kunne danne sig et skøn om, hvorvidt der under en eventuel konkurs er udsigt til dækning af de personligt privilegerede krav. Personer, der ikke i deres forretning har aktiver af værdi, kan det oftest ikke lønne sig at erklære konkurs, idet aktiverne sjældent vil kunne dække udgifterne ved boets behandling.

e. Efter de personligt privilegerede kreditorer fyldestgøres i konkursordenens *femte klasse* krav, som er sikret ved *almindeligt lovbestemt un-*

derpanteret i løsøre, hvortil nu kun henregnes endnu gældende rettigheder ifølge en „tinglyst skifteenkstrakt“¹.

f. *Sjette klasse* består af alle andre fordringer end de nævnte med *undtagelse* af krav ifølge *gaveløfter*, idet disse ikke kan fordres opfyldt, forinden samtlige andre kreditorer er dækkede for deres krav.

Den nærmere udformning af reglerne om konkursordenen – i særdeleshed med hensyn til antallet og arten af de i forhold til „de simple kreditorer“ begunstigede fordringer – har været genstand for megen kritik i tidens løb. Senest er der i betænkning nr. 423, 1966 forelagt et udkast, der betyder en forenkling i forhold til de gældende regler.

6. Konkursens virkninger får efter alle moderne konkurslove en vis tilbagevirkende kraft gennem reglerne om *afkræftelse*. Konkursens mål – en ligelig fyldestgørelse af kreditorerne i overensstemmelse med konkursordenen – kan ikke fuldt ud nås, medmindre reguleringen også i et vist omfang omfatter de dispositioner, som er truffet i tiden umiddelbart før konkursen. Den gældende konkurslovs regler er for så vidt snævre, som afkræftelsen overvejende er knyttet til den forudsætning, at fallentens medkontrahent har været i ond tro. Reglerne fremtræder da nærmest som en skærpselse af de uden for konkurs gældende regler om uretmæssig kreditorbegunstigelse. En kommende konkurslov vil sikkert efter udenlandsk forbillede i højere grad gennemføre en egentlig tilbagevirkning, både rammende skyldnerens dispositioner over for en godtroende medkontrahent og retsforfølgningsskridt, som har ført til eksekution og betaling i en vis tid før konkursen.

a. I konkurslovens § 24 bestemmes *almindeligt*, at hvor skyldneren på et tidspunkt, da han måtte anse sin konkurs for nært forestående, på strafbar måde har begunstiget nogen enkelt kreditor på de andres bekostning, f. eks. ved betaling endog af forfalden gæld, kan dispositionen afkræftes og det modtagne tilbagefordres, hvis trediemand var vidende om disse forhold. Denne regel måtte antages at gælde også uden udtrykkelig hjemmel i konkursloven, og da strafbarheden efter § 283, nr. 3 i straffeloven af 1930 ikke mere er indskrænket til dispositioner, som er foretaget på et tidspunkt, hvor skyldneren må anse konkursen for nært forestående, må denne begrænsning i K.L. § 24 nu være uden betydning.

b. Selv om betingelserne for straf efter strfl.s § 283, nr. 3, ikke er til stede, kan betaling af gæld, forfalden eller uforfalden, dog afkræftes, dersom betalingen er sket inden for de sidste *8 uger før konkursen* ved til fordringshaveren at afhænde fast ejendom eller skib eller andre genstande, som efter de pågældendes stilling og forhold må anses for *usædvanlige betalingsmidler*, medmindre det oplyses, at skyldneren endnu var solvent, eller kreditor afkræfter den formodning om, at han har været vidende om skyldnerens insolvens, som skal anses for at være til stede, K.L. § 20, jfr. § 22. Hvor nogen således modtager betaling med andre betalingsmidler end penge, vil der være en formodning for, at han alene er

¹ Dette institut er nu kun gældende for så vidt oprettelse er sket inden den 1. april 1964 (lov nr. 412 af 18. december 1963). Den tidligere § 63 i lov om skifte af dødsbo og fællesbo m. v. nr. 155 af 30. november 1874 bestemte, at en person i tilfælde af ægtefællens død gennem dette retsinstitut af skifteretten kunne få tilladelse til at beholde afdødes umyndige børns eller børnebørns arv indestående i boet, indtil disse blev myndige og således, at der gaves dem sikkerhed for arvekravet i hele boet derved, at der tinglystes en udskrift af skifteprotokollen (en „skifteenkstrakt“) desangående. – Fordring på arv ifølge tinglyst skifteenkstrakt er ikke genstand for forældelse. – Omfatter arvingernes ret en fast ejendom, dækkes panteretten for så vidt i konkursordenens tredje klasse, jfr. ovf.

gået ind derpå, fordi han ellers har frygtet intet at få. Særlig mellem handlende, der handler med varer af samme art, kan det dog være naturligt, at gældsforpligtelser afvikles ved levering af varer, og sådanne tilfælde rammes ikke af afkræftelsen. Efter det anvendte udtryk, at kreditor skal afkræfte formodningen om sin viden om debtors insolvens, kan der ikke fordres egentlig bevis for den gode tro, men det er tilstrækkeligt, at der oplyses omstændigheder, der skaber sandsynlighed derfor.

c. Under ganske tilsvarende betingelser kan konkursboet fordre afkræftelse af betaling af *uforfalden gæld* i de sidste 8 uger før konkursen og af *panterettigheder*, som skyldneren i samme tidsrum måtte have *stiftet til sikkerhed for forpligtelser, der ikke samtidigt stiftes*, K.L. §§ 20-22. Når bestemmelsen ikke medtager panterettigheder, som stiftes for samtidig indrømmet kredit, beror det på, at der normalt ikke deri er noget mistænkeligt, noget, som peger hen på en hensigt til at skaffe sig fortrin frem for de øvrige kreditorer, idet den ydelse, for hvilken sikkerhed gives, kommer boet til gode samtidig med panterettens stiftelse. I henseende til afkræftelse anses en panteret som „stiftet“ på det tidspunkt, da panteretten sikredes mod trediemand ved tinglysning, overgivelse af panter eller lignende sikringsakt. Ved overdragelse af fordringer, der ikke er knyttet til et omsætningspapir, er tidspunktet for underretning til skyldneren afgørende (K.L. § 22, stk. 2).

d. Som et supplement til reglerne i §§ 20-22 gælder i medfør af K.L. § 23, jfr. lov nr. 30 af 30. marts 1901 § 2, at boet under de ovenfor angivne betingelser kan forlange *afkræftelse af udlæg*, der er gjort *på grundlag af retsforlig* med skyldneren, der er indgået i de sidste 8 uger før konkursen, eller *dom*, som er afsagt i en sag, hvor stævning er forkyndt i samme tidsrum. Bestemmelsen tilsigter at hindre, at skyldneren omgår de foregående regler ved at underskrive forlig eller ved under retssagen at indrømme omtvistet gæld og således indirekte hjælper kreditor til at opnå sådan sikkerhed for sin fordring, som han ikke var berettiget til at få ved pantsætning eller frivillig betaling.

Endvidere gælder ifølge § 2 i fornævnte lov af 30. marts 1901, jfr. lov nr. 68 af 12. april 1927 § 1, at *ethvert udlæg*, som er gjort i henhold til forlig eller dom inden for de sidste 3 uger før konkursen, ubetinget bortfalder. Herved opnås bl. a., at retsforfølgningsskridt fra enkelte kreditorer, der har givet anledning til, at de andre kreditorer må varetage deres interesser ved at begære konkurs, ikke opnår virkning under konkursen.

e. Særlig vidtgående afkræftelsesregler er ved K.L. §§ 26 og 28 givet angående *gaver*, givet af fallenten, og for boet *skadelige afhændelser til fallentens nære pårørende*. Om kreditorernes ret til livsforsikringer, til hvis tegning eller betaling fallenten har anvendt midler, er der givet regler i F.A.L. § 117 (jfr. foran s. 26,2). Da livsforsikringer normalt er fritaget for kreditorfølgning og således ikke kan inddrages i boet, selv om forsikringen ikke er overdraget til trediemand, gælder disse regler også om forsikringer tilhørende fallenten selv.

Konkursboets krav i anledning af en afkræftelig disposition er ikke blot et erstatningskrav, men et krav på selve de genstande, som er unddraget boet. Er det modtagne overdraget til trediemand, eller forefindes det af anden grund ikke hos modtageren, er boets ret dog indskrænket til at fordre erstatning, K.L. § 29.

7. Hvor der for afkræftelse er fastsat frister, regnes disse fra konkursbegæringens indgivelse, idet det i K.L. § 50, som den er ændret ved lov af 15. april 1887 § 2, er bestemt, at *konkursen anses som begyndt ved indgivelsen af begæring til skifteretten*.

8. Uanset konkursen *hæfter fallenten fremdeles* for den del af gælden, som ikke dækkes af konkursboet. Hvor fallenten uforskyldt er kommet i økonomiske vanskeligheder, kunne der dog være grund til – i lighed med, hvad der sker i engelsk ret – under visse betingelser at fritage ham for disse forpligtelser; dette ville være ret ubetænkeligt, allerede fordi kreditorerne erfaringsmæssigt sjældent får noget ud af deres krav mod fallenten, medens den fortsatte insolvens er en alvorlig hindring for, at fallenten kan skabe sig en ny levevej.

Konkursen og den dermed følgende realisation af samtlige skyldneres aktiver medfører ofte tab, dels på grund af de med boets behandling følgende, ofte betydelige omkostninger, dels fordi en forretnings likvidationsværdi gennemgående vil være ringere end dens værdi, hvis den kan holdes i gang, dels endelig på grund af den langsomme og lidet forretningsmæssige administration, der foretages af skifteretten i forening med kreditorerne. Det vil derfor ofte være i såvel kreditorernes som i skyldnerens interesse at undgå konkurs, selv om kreditorerne nødes til at renoncere på en del af deres krav. Et middel hertil har man i *akkorden*.

a. Om *frivillig akkord* taler man, hvor skyldneren formår sine kreditorer til overenskomstmæssigt at indgå på en forholdsmæssig nedsættelse af deres krav for derigennem at opnå udsigt til ligelig fyldestgørelse. Hvor skyldneren gennem familie eller bekendtskab er i stand til øjeblikkelig at skaffe midler til helt eller delvist at udbetale kreditorerne den efter akkorden nedsatte gæld, har sådanne ordninger størst udsigt til at lykkes. For at kreditorerne skal være bundet ved den trufne aftale, vil det i almindelighed være en forudsætning, at alle kreditorer, der omfattes af akkordforslaget (som regel vil privilegerede kreditorer blive fyldestgjort fuldt ud), indgår på ordningen, at skyldneren ikke har givet vildledende oplysninger om sin status og andre forhold, der er af betydning for akkordforslaget, og at der ikke er truffet aftaler, hvorved enkelte kreditorer hemmeligt for de andre af skyldneren får tillagt særskilte fordele. Når det ikke sker hemmeligt, er der derimod ikke noget til hinder for, at kreditorerne får ulige stilling; således bestemmes det ofte, at småkreditorerne skal fyldestgøres fuld ud.

b. Da akkorden som nævnt også kan være i kreditorernes interesse, har man ment, at en lille del af kreditorerne ikke skal kunne lægge sig hindrende i vejen for en akkord, som i øvrigt skønnes hensigtsmæssig. Allerede konkursloven af 1872 hjemlede konkursens afslutning ved *tvangsakkord*; men da erfaringen viste, at den påbegyndte konkursbehandling nedsatte udsigterne til en heldig gennemførelse af akkord, blev der ved lov nr. 225/1906 af 14. april 1905 åbnet adgang til tvangsakkord uden for konkurs.

Begæring til skifteretten om indledning af forhandlinger om tvangsakkord kan alene indgives af skyldneren, og det forudsættes, at der i forvejen forgæves er forhandlet med kreditorerne om en frivillig akkord-ordning, idet begæringen skal være ledsaget af akkordforslag, som skriftligt skal være tiltrådt af to femtedele af de kendte fordringshavere, både beregnet efter fordringshavernes antal og størrelsen af deres fordringer.

Desuden skal begæringen være ledsaget af fuldstændig opgørelse over skyldnerens forhold, herunder fortegnelse over samtlige aktiver med tilføjet vurdering foretaget af en af justitsministeriet beskikket tillidsmand samt en redegørelse fra to sådanne tillidsmænd, en regnskabskyndig og en forretningskyndig, om skyldnerens forretningsførelse, herunder særlig om årsagerne til insolvensen.

Finder skifteretten, at grundlaget for forhandling om tvangsakkord er til stede, indkaldes kreditorerne, og efter en mundtlig forhandling og en

prøvelse af de fremsatte krav afholdes der afstemning blandt kreditorerne om akkordforslaget. Til akkordforslagets vedtagelse kræves en kvalificeret majoritet, beregnet både efter fordringernes tal og deres størrelse; jo mindre dividende der tilbydes, jo større majoritet udfordres, for at forslaget kan anses som vedtaget.

Vedtages akkordforslaget, og stadfæstes det derefter af skifteretten, er det bindende for samtlige kreditorer. Af sådan akkord berøres dog hverken de personligt privilegerede kreditorer eller kreditorer, der er sikret ved pant i den udstrækning, hvori kravet kan dækkes af pantet. Som følge heraf har de privilegerede kreditorer ingen stemme, og panthavere er kun stemmeberettigede for den del af deres fordring, som ikke kan anses for dækket ved pantet.

Udelukket fra at opnå tvangsakkord er skyldneren i forskellige tilfælde, særlig hvor han har gjort sig skyldig i et uordentligt eller letsindigt eller endog strafbart forhold ved sin forretningsførelse, samt hvor han ikke opfylder sine forpligtelser under akkordforhandlingen. I sådanne tilfælde mener man ikke, at der vil være rimelig udsigt til, at akkord vil blive overholdt.

Ved akkordforslaget må alle uprilegerede kreditorer være behandlet lige, og der må ikke være tilsagt nogen særligt fortrin frem for de øvrige kreditorer. Handler skyldneren i strid hermed, vil det bl. a. kunne medføre, at kreditorerne kan erklære sig fri for akkorden.

For at sikre akkordens gennemførelse er der under akkordforhandlingerne gjort visse indskrænkninger i kreditorernes ret til tvangsforfølgning mod skyldneren.

c. Undertiden forekommer det, at en insolvent skyldner enes med sine kreditorer eller med en eller flere kreditorer om foretagelse af en *likvidation* af skyldnerens forretning uden skifterettens mellemkomst og således, at provenuet skal komme kreditorerne til gode efter de regler, som gælder om fordelingen ved konkurs. Sådan privat likvidation kan dog ikke hindre kreditorer, som ikke har tiltrådt ordningen, i at forfølge deres ret ved eksekution eller ved at begære konkurs.

II. Krav på individuelt bestemte genstande (*specieskrav*)

A. Har nogen ved aftale erhvervet en fordring på en bestemt ting, kan *erhververens ret gennemtvinges umiddelbart ved fogedens hjælp* - og såfremt den fornødne klarhed i grundlaget ikke foreligger, rpl. § 609, efter at erhververen har taget dom over overdrageren - idet fogeden med magt fratager overdrageren tingen. På samme måde kan den, som ved overdragelse har erhvervet en fordringsret, gøre fordringen gældende mod skyldneren og kan ad rettens vej gennemtvinge sådanne skridt, såsom udlevering af det for fordringen udstedte gældsbevis, som kan være nødvendige til at legitimere ham over for skyldneren. Endvidere kan brugeren og den servitutberettigede holde sig umiddelbart til den ting, hvorover retten haves. Sammenlignet med krav om en ydelse bestemt efter art, nyder disse krav en større retsbeskyttelse derved, at udsigten til opfyldelse i overensstemmelse med rettens umiddelbare indhold er større, idet man ikke over for modvillige skyldnere behøver at falde tilbage på kravets omsætning til et pengekrav.

B. Større interesse for de berettigede har det dog, at de nævnte rettigheder såvel som panthavernes eller udlægshavernes ret nyder *fortrinsret i sammenstød med andre krav* og normalt ikke indgår blandt den kreds

af krav, som er udsat for under konkurs at undergives forholdsmæssig reduktion¹.

1. *Underpanteretten i fast ejendom* indgår i almindelighed² i konkursordenen, men på en fortrinsberettiget plads (3. klasse). *Underpanteret i løsøre* må ligeledes respektere i hvert fald en konkursklasse af praktisk betydning (massekravene). Den, der har fået *ejendomsret* til en ting eller en fordring, eller som har erhvervet *håndpanteret*, *brugsret*, *servitut* eller *udlæg* for en fordring, har derimod stilling som *separatist* og kan fordre opfyldelse uden hensyn til konkursen gennem den ting, hvorover retten er erhvervet, forud for samtlige konkurskreditorer. Endvidere er retten, selv om tingen ikke rent faktisk er udgået af den forpligtedes formue, af hans besiddelse, normalt fuldt beskyttet mod singulærforfølgning, som rettes mod ham af hans øvrige kreditorer. Den erhvervede ejendomsret er en absolut hindring for udlæg eller udpankning for overdragerens gæld, og har erhververen opnået en begrænset ret, må udlæg eller udpankning ske med forbehold af den tidligere stiftede ret.

2. Denne ejendommelige retsbeskyttelse opnås dog ikke i alle tilfælde ved den retsstiftende kendsgerning, f. eks. aftalen, som forpligter overdrageren selv. *Hensynet til overdragerens kreditorer* kræver alt efter aftalens karakter, at der foreligger yderligere omstændigheder, der viser, at der foreligger en alvorlig aftale, og som sikrer kreditorerne imod, at en insolvent debitor hemmeligt for omverdenen indrømmer nogle kreditorer fortrin frem for de øvrige. Herved opstår problemet: *Hvornår opnår erhververen af ret til en bestemt ting eller rettighed en af overdragerens kreditorer uafhængig retsstilling?*

3. Andre konflikter vedrørende rettighedens overgang kan opstå, *hvor overdrageren savnede beføjelse til at overdrage den omhandlede ret*, f. eks. fordi den ikke tilkom ham, men en anden. Følger man det princip, som beherskede romerretten, hvorefter ingen kan overdrage anden ret end den, som tilkommer ham selv, er konfliktens løsning klar; men en sådan løsning tilfredsstiller ikke omsætningslivets behov. Afvejelsen af hensynet til den oprindelig berettigede og den, der i god tro ved aftale har tilforhandlet sig retten, fører ofte til at tillægge sidstnævnte fortrinet. En lignende konflikt fremkommer, hvor den, som har overdraget ret, eller hos hvem der er gjort eksekution, *senere overdrager en mod den tidligere stiftede ret stridende, ny ret*. Også i sådanne tilfælde må den ældre ret under visse forhold vige for den senere. I begge fald opstår spørgsmålet: *i hvilket omfang anerkendes ekstinktive godtroenhedserhvervelser?* Ekstinktiv kaldes erhvervelsen, fordi den ekstingverer eller udslukker den tidligere ret.

4. *Ved oprindelig artsbestemte krav* opstår lignende spørgsmål, hvor skyldneren har foretaget skridt til opfyldelsen ved af sin formue at *udskille* de genstande, hvormed han vil opfylde sin forpligtelse. Også her kan spørges om, hvornår erhververen får en af overdragerens kreditorer og af andre, som opnår overdragelse af de til opfyldelsen leverede varer

1 Ovf. s. 13 f er det nævnt, at arrestretten viger for senere eksekution foretaget af andre kreditorer og bortfalder i tilfælde af skyldnerens konkurs, K. L. § 10, stk. 1.

2 I visse tilfælde kan også underpanthavere i fast ejendom komme til at indtage stilling som separatister, Rpl. §§ 680 og 681. De væsentligste betingelser herfor er enten, at panthaverne over for boet erklærer alene at ville holde sig til den pantsatte ejendom eller, at det på en af boet rekvireret tvangsauktion over ejendommen viser sig, at der ikke udkommer noget overskud til de personlige kreditorer. – Jfr. nfr. s. 176 G.

eller penge, uafhængig retsstilling, og om en tidligere ejer kan vindicere varen fra den godtroende erhverver.

5. Disse i det praktiske liv overordentlig vigtige retsspørgsmål vedrørende den såkaldte *tinglige beskyttelse* eller *omsætningsbeskyttelsen* får en højst forskellig løsning både efter *karakteren af den overdragne ret*, om det er ejendomsret, brugsret, panteret o.s.v., og efter *rettens genstand*, fast ejendom, løsøre, fordringsrettigheder eller andre rettigheder. Jfr. herom nærmere nfr. §§ 25-29.

§ 25. Den tinglige beskyttelse for rettigheder over fast ejendom

De faste ejendomme udgør hovedparten af nationalformuen, og der er anbragt store, private kapitaler deri. Af hensyn til *omsættningens sikkerhed* er det derfor af særlig betydning, at sådanne retskonflikter, hvorved flere parter mener at have erhvervet rettigheder, som ikke kan forenes, over samme faste ejendom, i videst muligt omfang undgås, og at de uundgåelige konflikter løses på en måde, som ikke forringer tilliden hos det publikum, som anbringer sine midler i fast ejendom. Endvidere kræver *hensynet til den almindelige kredit*, at ejeren af fast ejendom ikke hemmeligt afhænder sin ejendom eller behæfter den. Kreditorerne tillægger det ved vurderingen af deres skyldners betalingsevne erfaringsmæssigt stor betydning, at debitor ejer midler i sin faste ejendom; nogen betryggelse ville der dog ikke ligge heri, såfremt kreditorerne, når de søger deres ret ved tvangsforfølgning, kan mødes med adkomstbreve eller pantefordringer, som de ikke havde adgang til at blive bekendt med, og som ikke sjældent kunne tænkes at være oprettet pro forma eller med urigtig udstedelsesdato for at besvige kreditorerne. Midlet til varetagelse af disse interesser haves i *tinglysningen* som betingelse for den tinglige beskyttelse.

Tinglysningen har sit udspring i middelalderens krav om lysning af ejendomsoverdragelser på tinge. Denne lysning tjente på én gang til at gøre overdragelsen vidnefast og til at hindre uberettigede overdragelser, idet lysningen gav tingfolket anledning til at fremkomme med indsigelser mod overdragelsen. Fremkom sådanne indsigelser ikke, kunne erhververen være sikker på sin ret. Efterhånden som tinget affolkedes, flyttedes tyngdepunktet til registreringen af det tinglæste, selv om oplæsningen af overdragelsedokumenterne i retten lige indtil T.L. formelt vedblev at være det afgørende. Særlig betydning fik registreringen, efterhånden som der blev indført realregistre, hvori hver ejendom havde sit rubrum, hvori der blev gjort anmærkninger om alle tinglæsninger vedrørende ejendommen, medens selve de læste dokumenter indførtes i skøde- og panteprotokoller, hvortil der henvistes i realregistrene. Ved at slå op i realregistret kunne man få kendskab om alle tinglæste rettigheder over en ejendom. Rettighedens tinglysning var endvidere ligesom efter T.L. en betingelse for dens beskyttelse mod trediemand.

Den tidligere tinglæsningsordning, som havde udviklet sig lidt efter lidt, og aldrig var taget op til samlet behandling af lovgivningsmagten, afløstes fra den 1. januar 1927 af tinglysning i henhold til lov om tinglysning nr. 111 af 31. marts 1926, som skyldes professor Fr. Vinding Kruse, der både har taget initiativet til lovændringen og selv affattet det udkast, som ligger til grund for loven. Med stor praktisk sans er der ved tinglysningsloven gjort sådanne forandringer i den overleverede tinglæsningsordning, som har fjernet mangler og inkonsekvenser, samtidig med at hovedprincipperne for registreringens betydning er bibeholdt.

Efter T.L. § 1 skal alle rettigheder over fast ejendom, med enkelte i de følgende paragraffer nævnte undtagelser, tinglyses. Tinglysningen sker

ved underretten i den retskreds, hvori den pågældende ejendom er beliggende; som betingelse for tinglysning kræves et skriftlig grundlag som bevis for retten. Det dokument, som udgør grundlaget for tinglysning, kan enten være privat eller offentligt.

Ikke blot egentlige rettigheder, som særskilt vedrører ejendommen, men også sådan *almindelig rådighedsindskrænkning*, som er en følge af umyndiggørelse eller konkurs, må tinglyses på ejendommens blad.

I. For at et *privat dokument* skal kunne tinglyses, må det efter sit indhold gå ud på at fastslå, stifte, forandre eller ophæve en ret over en bestemt fast ejendom og skal fremtræde som udstedt af den, der ifølge tingbogen - eller ved pantebreve ifølge transport - er beføjet til at råde over den pågældende ret, eller som udstedt med hans samtykke, T.L. § 10, 1. stk. Hvis indehaveren af ret over fast ejendom ikke selv har fået sin ret tinglyst, er han således afskåret fra at skaffe den, til hvem han overdrager retten, tinglyst adkomst; men der er naturligvis ikke noget i vejen for, at der samtidig til tinglysning anmeldes flere dokumenter, som tilsammen udgør en sammenhængende transportrække fra den, der står som den berettigede efter tingbogen. Bestemmelsen i § 10, 1. stk. er ny, idet der *før tinglysningsloven* var adgang til tinglysning af dokumenter udstedte af andre end dem, der efter realregisteret var legitimeret til at disponere over ejendommen; kun blev der i sådanne tilfælde af dommerkontoret meddelt dokumentet en anmærkning, en såkaldt retsanmærkning, om overdragerens adkomstmangel. I mange tilfælde kunne erhververen alligevel være sikker på sin ret, f. eks. hvis overdragerens nu afdøde fader stod som berettiget, og det ad anden vej var ham bekendt, at overdrageren havde arvet ejendommen efter faderen. Imidlertid kunne det ikke undgås, at der senere hen ved videre overdragelser kunne opstå usikkerhed, når andre, der ikke kendte forholdene, skulle handle om ejendommen, idet retsanmærkningen naturligvis måtte vandre over i alle senere overdragelsesdokumenter. Denne usikkerhed vil ikke kunne opstå *i fremtiden*, og kravet om, at den tidligere adkomst skal bringes i orden, førend nye dispositioner tinglyses, virker som en spore for retserhververne til ikke at forsømme tinglysning af deres adkomst.

Overdrages der ved dokumentet ejendomsret over fast ejendom, betegnes det som *skøde*. Skødet kan enten være ubetinget eller betinget (T.L. § 6). Er skødet knyttet til andre betingelser end købesummens berigtigelse inden en nærmere angiven frist, kan det dog ikke lyses som „adkomst“. Viser det sig, at en i det tinglyste dokument optagen resolutiv betingelse indtræder, går ejendommen tilbage til overdrageren, og den, som alene har betinget skøde, kan derfor kun stifte betingede rettigheder over ejendommen. Han kan således vel lade lyse pantebreve på ejendommen, men panthavernes ret må vige for overdragerens eventuelle tilbagetagelsesret. For at skaffe klarhed skal ifølge T.L. § 15, stk. 2 den betingede adkomsthaver anføre betingelsen i de dokumenter, som han lader tinglyse; ellers afvises dokumentet fra tingbogen.

Alle dokumenter, som indleveres til tinglysning, skal være ledsaget af en *genpart* udfærdiget på særligt papir til opbevaring i „akten“, som træder i stedet for indførelsen i skøde- og panteprotokollen. Med et pantebrev skal som regel følge det sidst tinglyste skøde på ejendommen. Denne forskrift er givet som en betryggelse imod, at der af uvedkommende til tinglysning indleveres falske pantebreve, som derefter sælges til godtroende erhververe.

Dokumenter såvel som genparter skal øverst på første side angive ejendommens *matrikelnummer* eller blad i tingbogen samt *anmelderens*

navn og bopæl. Skøder og pantebreve skal tillige angive gade og husnummer, og pantebreve skal - af hensyn til meddelelser til kreditor om tvangsauktion over ejendommen m.m. - tillige angive kreditors bopæl eller angive en anden person, til hvem meddelelser og forkyndelser kan sendes.

Også *andre bevisligheder* kan fordres efter justitsministeriets bestemmelse.

Ved skøder og pantebreve skal udstederens underskrift være bekræftet af en sagfører eller to andre *vitterlighedsvidner*. Vidnerne skal udtrykkeligt bevidne underskriftens ægthed, dateringens rigtighed og udstederens myndighed, T.L. § 10, 2. stk.

Pantebreve kan enten lyde på en *bestemt sum* eller som et skadesløsbrev være udstedt til sikkerhed for, hvad der til enhver tid skyldes. Dog skal skadesløsbreve altid indeholde et *størsteløb*, hvormed ejendommen hæfter, T.L. § 10, 3. stk. Pantebreve skal *altid udfærdiges som de af justitsministeriet anerkende blanketter*, som trykt indeholder en række sædvanlige kontraktsbestemmelser og også lader plads åben til særlige bestemmelser for det enkelte tilfælde. Herved opnås dels, at den, der søger oplysning om ejendommen, hurtigere kan gøre sig pantebrevets indhold klart, dels at pantsætningerne føres ind under en typemæssig aftealeform, som man vil være tilbøjelig til at fravige.

Servitutdokumenter skal altid indeholde oplysning om, hvem der er berettiget til at *påtale* handlinger i strid med servituttens, T.L. § 10 i.f. Denne bestemmelse har særlig henblik på tilfælde, hvor der ved udstykning pålægges en række grunde ensartede servitutter, f. eks. såkaldte villaservitutter, der skal sikre køberne af villagrunde, at kvarteret bevares som villakvarter. I ældre tid er det ofte forekommet, at der ikke er truffet bestemmelse om påtaleretten, og det er da antaget, at ikke alene den, som har solgt grundene, men også de enkelte nabogrundejerere, der har den umiddelbare interesse i overholdelsen, var påtaleberettigede, men der kunne dog opstå mange tvivlsspørgsmål med hensyn til mere fjerntboende grundejeres påtaleret.

Til udslættelse af panterettigheder fordres ikke blot erklæring fra den i tingbogen angivne panthaver, men der må tilvejebringes selve det kvitterede pantebrev eller bevis for, at panteretten er ophørt ifølge retsbeslutning. Pantebreve til statskassen og de af staten etablerede låneinstitutioner samt kreditforeninger (kreditkasser) og hypotekforeninger kan dog efter dommerens bestemmelse udslættes mod løs kvittering af den ifølge tingbogen berettigede (T.L. § 11, stk. 2).

II. Rettigheder over fast ejendom kan også være begrundet ved *offentlige dokumenter*, f. eks. ved udskrift af udlægsforretning, af dom, landvæsenkommissionskendelse, ekspropriationsprotokol, skifteprotokol el. lign. Til tinglysning af sådanne dokumenter udkræves, at handlingen vedrører en person, der ifølge tingbogen er berettiget til at råde over ejendommen.

III. *I retssager om fast ejendom* kan sagsøgeren efter bestemmelse af retten begære en bekræftet genpart af stævningen tinglyst, hvorved eventuelle erhververe af ret over ejendommen bliver sat i ond tro med hensyn til den af ham påståede ret over ejendommen. Bortfalder sagen uden dom, eller går dommen sagsøgeren imod, og ankefristen udløber uden påanke, kan sagsøgte begære stævningen aflyst, T.L. § 12.

Endvidere kan den, der formener, at tingbogens indhold er urigtigt og til skade for hans ret - selv om han ikke straks fører bevis herfor - forlange en *foreløbig tinglysning* af sit krav om berigtigelse, når han over

for tinglysningsdommeren sandsynliggør sin ret eller stiller en af dommeren fastsat sikkerhed. - Skaffer han derefter ikke bevis for sit krav inden en af dommeren fastsat frist, udslettes den foreløbige tinglysning.

IV. *Nærmere regler om tinglysningsmåden* findes i T.L. kap. 4. Samme dag dokumentet er indleveret til tinglysning, skal det indføres i *dagbogen* med angivelse af datoen for indførelsen, og der meddeles såvel originalen som genparten påtegning om indførelsen. Denne forskrift må nøje overholdes, idet tinglysningens virkning er knyttet til dokumentets anmeldelse, og det i medfør af T.L. § 14 gælder, at den i dagbogen angivne dato for indleveringen anses for rigtig, medmindre der føres fuldt bevis for det modsatte.

Lider dokumentet af *iøjnefaldende formelle mangler*, kan det *dog afvises fra dagbogen*.

Efter indførelsen i dagbogen foretages der på grundlag af tingbogen en prøvelse af, hvorvidt der er noget til *hinder for tinglysningen*. Er dette tilfældet, f. eks. fordi dokumentets udsteder ikke efter tingbogen er berettiget til at disponere over ejendommen, *afvises dokumentet i regelen fra tingbogen*. Angiver udstederen af dokumentet sig som berettiget til at råde over ejendommen, men har undladt at anmelde fornødent bevis herfor (f. eks. eksekutorbevilling, fuldmagt, skifteudskrift, udskrift af handels- eller aktieselskabsregister og lign.), sætter dommeren en *frist* til at fremskaffe fornøden bevislighed.

Har dokumentet alene undladt at angive rettens prioritetsstilling (dens rangfølge i forhold til andre rettigheder over ejendommen) eller angivet den på en mod tingbogen stridende måde, giver dommeren dokumentet *retsanmærkning* om udstederens manglende formelle adkomst. Samme regel gælder mindre afvigelser i dokumentet fra tingbogens oplysninger, f. eks. unøjagtig angivelse af areal, hartkorn og lign. Retsanmærkninger opretholdelse ved urigtig angivelse af prioritetsstillingen skyldes det praktiske hensyn, at der ikke kan ske aflysning, hver gang der betales afdrag på et pantebrev, men i regelen først, når hele gælden er betalt. Den i tingbogen angivne pantegæld vil derfor efter nogen tids forløb være nedbragt med de i mellemtiden erlagte afdrag. Når der nu i et nyt pantebrev optages bestemmelse om, at det nye lån kun står tilbage for den virkelige restgæld, strider panthaverens ret tilsyneladende mod de i tingbogen anførte rettigheder; men det ville være et urimeligt omsvøb i den anledning at fordre aflysning af de betalte afdrag, så meget mere som den nye panthaver ad anden vej, nemlig ved at fordre sig forevist kvitteringer fra panthaveren, kan skaffe sig tilfredsstillende kundskab om, hvorvidt de afdrag, der påstås betalt, virkelig er betalt.

Er der ingen hindring for tinglysning, eller kan tinglysning ske med retsanmærkning, *indføres dokumentet i tingbogen*, og der meddeles såvel original som genpart påtegning om, at det er tinglyst. Sættes der en frist, sker der en foreløbig indførelse i tingbogen. Skaffes de forlangte oplysninger ikke inden fristens udløb, udslettes dokumentet såvel i dagbog som i tingbog, og en eventuel senere tinglysning af det samme dokument kan først få virkning fra den fornyede indlevering til tinglysning. Da der ofte er betydelige økonomiske interesser knyttet til tinglysningen, idet lån ikke vil kunne fordres udbetalt, og købesummer ikke skal berigtiges, forinden der er skaffet panthaver eller køber tinglyst adkomst, er det bestemt, at tinglysningen skal ske snarest og senest inden 10 dage efter dokumentets anmeldelse, T.L. § 16. I praksis har det dog vist sig vanskeligt alle vegne at overholde denne frist. Da lovens regel imidlertid er ganske ubetinget, synes man at kunne fordre erstatning for tab, der foranlediges ved, at ekspeditionen forsinkes ud over 10 dage, jfr. også T.L. § 35.

I *tingbogen* har hver ejendom sit ejendomsblad, der er delt i *tre afdelinger*, en for indførsler om adkomster, en for panterettigheder og en for andre behæftelser på ejendommen. Indførelsen i *tingbogen* skal kun angive dokumentets hovedpunkter, medens man om det nærmere indhold kan ty til akten, hvori genparterne af alt, hvad der tinglyses vedrørende en bestemt ejendom, samles, medens originalerne tilbageleveres til anmelderen. For at akten ikke skal blive for uoverskuelig, udtages genparter af aflyste dokumenter af akten og henlægges i dommerkontorets arkiv.

Hensynet til overskuelighed og klarhed har også dikteret bestemmelsen i T.L. § 20, hvorved det pålægges dommeren eventuelt efter forudgående undersøgelse at *berigtige fejl i tingbogen* og at *udslette rettigheder, der åbenbart er ophørt*, f. eks. hvis der på en ejendom, hvor der nu findes høj bebyggelse, henstår udslettet en aftale om jagtret. Findes der i *tingbogen* tinglyst rettigheder, der må *antages at være ophørt*, eller som er *over 20 år gamle* og sandsynligvis er ophørt, eller hvortil der *rimeligvis ikke findes nogen berettiget*, skal dommeren ved kundgørelse i Statstidende og et på stedet udbredt dagblad indkalde mulige berettigede samt om muligt sende særskilt meddelelse til den, der står som den berettigede. Melder der sig ingen inden udløbet af en af dommeren fastsat frist, udslettes retten af *tingbogen*.

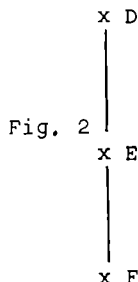
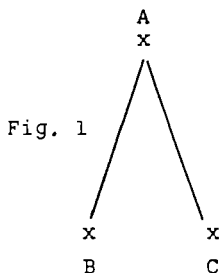
V. *Tinglysningens hovedvirkninger* angives i T.L. således:

Rettigheder over fast ejendom skal lyses til tinge for at få gyldighed over for aftaler om ejendommen og mod retsforfølgning.

Den aftale og retsforfølgning, der skal kunne fortrænge en utinglyst ret, skal selv være tinglyst og erhververen ifølge aftalen være i god tro, T.L. § 1.

Når et dokument er indført i *tingbogen*, kan godtroende erhververe af rettigheder over ejendommen ifølge tinglyst aftale – eller ifølge transport på et pantebrev – ikke mødes med nogen indsigelse mod nævnte dokumentets gyldighed. Den indsigelse, at et dokument er falsk eller forfalsket, eller at dets udstedelse retsstridigt er forvoldt ved personlig vold eller ved trussel om øjeblikkelig anvendelse af sådan, eller at udstederen var umyndig ved udstedelsen, bevares dog også over for den godtroende erhverver, T.L. § 27.

§ 1 omhandler den konflikt, at flere på forskelligt grundlag støtter rettigheder, der ikke kan forenes, på adkomst fra en og samme person, jfr. fig. 1, hvor A er den ejer, hvorfra flere adkomstrækker udgår, B og C erhververe af ret igennem A enten ifølge aftale, udlæg eller udpantning, hævд, ekspropriation rettet mod A etc. I konflikter mellem B og C eller disses successorer vil § 1 være afgørende. Bestemmelsen kan således siges at være afgørende for de flere modstridende rettigheders prioritet.

§ 27 derimod har henblik på den situation, at en person har overdraget en ret over fast ejendom, som han slet ikke har haft ret til at dispo-

nere over, hvad enten det nu skyldes, at han slet ingen adkomst har til retten, eller der vel foreligger en tidligere overdragelse eller anden overførelse af retten til ham, men denne overførelse er ugyldig. Når i fig. 2 D er den til ejendommen oprindeligt berettigede, E en person, der uden noget grundlag eller på grundlag af en ugyldig adkomst eller en i tid eller indhold overskredet fuldmagt har rådet over ejendommen, og F, er den, til hvem E har overført ret, er § 27 bestemmende for de indsigelser, som af D (og eventuelt E) kan rejses mod F og dennes successorer i retten. Den retserhvervelse, som indtræder for den godtroende erhverver af ret, hvis hjemmelsmand ikke havde gyldig adkomst, siges at bero på tinglysningens gyldighedsvirkning, idet ugyldigheden af retsoverdragerens adkomst ikke kan gøres gældende mod erhververen.

Afgrænsningen mellem § 1 og § 27 er af væsentlig betydning, idet § 1 hjemler ekstinktion til fordel for såvel aftaleerhververe i god tro som kreditorer, medens § 27 alene kan påberåbes af godtroende omsætningserhververe. - Reglernes anvendelsesområde kan kort udtrykkes således: § 27 omfatter de tilfælde, i hvilke overdrageren (E) sidder inde med en tingbogs-mæssig legitimation, men uden at han har en tilsvarende materiel berettigelse (idet denne tilkommer D). Det samme kunne i og for sig også siges om visse tilfælde, der er dækket af § 1, f. eks. i dobbeltsalgssituationer, men denne paragraf vedrører kun konflikter, i hvilke begge de modstridende rettigheder (B og C) afleder deres ret fra en (A), der er eller har været materielt berettiget.

A. Prioritetsvirkningen

1. Den i tinglysningenslovens § 1 givne regel hjemler ikke i almindelighed, at rettigheder over fast ejendom får prioritet eller forrang efter den orden, hvori de er tinglyst. Kun *retsforfølgningsskridt* (udlæg, udpantning og arrest) og *adkomst ifølge aftale i god tro* har fortrinsret frem for andre utinglyste rettigheder uden hensyn til disses oprindelse. Opstår der spørgsmål om den indbyrdes rangfølge mellem *rettigheder, der er stiftet på anden måde* end ved aftale i god tro eller retsforfølgning, må derfor den først stiftede ret gå forud for den senere uden hensyn til tinglysningens tidspunkt. Disse rettigheder - hvoraf arveadkomst, hævdserhvervelse og ekspropriation kan nævnes som eksempler - må således tinglyses for at opnå beskyttelse mod senere retsforfølgning eller aftale, men kan ikke selv ek스팅vere nogen tidligere stiftet ret.

Betydningen af, at den senere ret går forud for den tidligere utinglyste ret er den, at den tidligere ret ikke kan gøres gældende til skade for erhververen ifølge aftale i god tro eller ifølge retsforfølgning. Har ejeren af en fast ejendom f. eks., efter at en kreditor har gjort udlæg i ejendommen, men inden udlæggets tinglysning, afhændet ejendommen, bortfalder udlæggets virkninger, dersom erhververen var i god tro og har fået sin adkomst tinglyst. Har ejeren alene indrømmet en kreditor pant i ejendommen næst efter de tidligere panterettigheder og uden at nævne udlægget, vil udlægget få prioritet efter den senere stiftede panteret, og må på tvangsauktion over ejendommen stå tilbage for denne.

2. Om hvad der fordres for, at et dokument kan anses som *tinglyst*, bestemmes det i T.L. § 25, at et dokument anses for tinglyst, når det er *indført i tingbogen*. Dog regnes tinglysningens *virkninger*, hvor ikke andet er bestemt, fra *anmeldelsen til tinglysning*, således at dokumenter, der anmeldes samme dag, ligestilles. § 25 må endvidere sammenholdes med bestemmelsen i T.L. § 34, hvorefter den, der er blevet forurettet ved, at et dokument er blevet fejlagtigt gengivet i tingbogen eller ved forsømmelse ikke er blevet indført i tingbogen, når fejlen senere opdages, har krav

på berigtigelse af tingbogen (med virkning fra anmeldelsen), hvorfor trods udtalelsen i § 25 anmeldelsen i alle tilfælde bliver afgørende.

3. *Kravet om den gode tro*, som skal være til stede hos erhververen ifølge aftale, for at han skal kunne ekstingvere tidligere over ejendommen stiftede rettigheder, er nærmere præciseret i T.L. § 5, hvorefter der i tinglysningsloven ved god tro forstås, at erhververen ikke kender den utinglyste ret og ej heller ved grov uagtsomhed er skyld i sit ukendskab til den. Med afsvækkelsen af det subjektive krav til grov uagtsomhed har man navnlig tilsigtet at give udtryk for, at det ikke påhviler erhververen af fast ejendom at foretage nogen undersøgelse af, om der er utinglyste rettigheder, der er til hinder for hans ved aftalen erhvervede ret. Når aftalen er tinglyst, og tinglysningsdommeren intet har fundet til hinder for retten ifølge tingbogens indhold, kommer det ham ikke til skade, at han kunne have skaffet sig kundskab om den utinglyste ret ved at gennemlæse ældre adkomstdokumenter, ved at granske matrikelkort, hvoraf navnlig bortsalg eller vejservitutter kan fremgå, eller ved undersøgelse på ejendommen, der kunne åbenbare også andre servitutter. Kun sit eget hjemmelsbrev må erhververen gennemgå, og dersom der er tinglyst autentisk fastsættelse af ejendommens grænser (skelkonstatering) i medfør af lov nr. 258 af 8. august 1958, vil erhververen, selv om tinglysning af de tidligere overdragelser eller ældre hævdsrhvervelser ikke har fundet sted, ikke kunne påberåbe sig sit ukendskab hertil. Endelig er det til beskyttelse af private vejrettigheder, der giver den eneste eller væsentligste adgang til andenmands ejendom eller nogen af dennes lodder, bestemt, at retten ikke bortfalder i medf. af T.L. § 1, når blot vejen er angivet på matrikelkortet, hvis udvisende i det væsentlige stemmer med forholdene i marken, lov nr. 143 af 13. april 1938 § 1.

For at den godtroende erhverver gennem tinglysning skal erhverve ret forud for andre, er det en betingelse, at den gode tro er til stede *endnu ved anmeldelsen til tinglysning*, T.L. § 5, 2. pkt.

4. Reglerne i § 1 gælder ikke blot, hvor ejeren af fast ejendom stifter flere rettigheder over ejendommen, eller der på andre måder opstår konflikt mellem flere erhververe af ret gennem ham, men de finder også anvendelse på *videreoverførelse af en begrænset ret over fast ejendom*. Hvis nogen har opnået en overdragelig brugsret, må alle rettigheder over brugsretten tinglyses for at kunne gøres gældende over for godtroende erhververe af brugsretten og mod retsforfølgning fra *brugerens* kreditorer. Derimod kan naturligvis *ejerens* kreditorer eller successorer ifølge aftale ikke anfægte erhververens adkomst, fordi den ikke er tinglyst, når blot brugsretten er tinglyst ved dens stiftelse.

5. *For panterettigheders vedkommende gøres der undtagelse* fra bestemmelsen i T.L. § 1, idet overdragelse eller anden overførelse af pantebrevet, når pantebrevet én gang er tinglyst, ingen tinglysning kræver, T.L. § 2. Denne undtagelse beror på, at pantebreve normalt er *negotiable dokumenter*, for hvis vedkommende retserhververens beskyttelse er knyttet til besiddelsen af pantebrevet. Kravet om pantebrevets overgivelse skaber fornøden klarhed og udgør en hindring for dobbeltsalg og svingagtige dispositioner over for kreditorerne, som erstatter forskriften om tinglysning. Selv om en erhverver af et pantebrev ikke af hensyn til regelen i § 1 behøver at lade sin ret tinglyse, kan han dog af andre grunde have interesse deri, således for at være sikker på at få underretning om tvangsauktion over ejendommen eller om udbetaling af erstatning for ekspropriation, begge dele tilfælde, hvor han kan have anledning til at varetage sine interesser ved eventuelt at overtage ejendommen eller fordre andel i ekspropriationssummen.

Et omdiskuteret spørgsmål er det, om tinglysningsfritagelsen i T.L. § 2 for allerede tinglyste pantebreve i fast ejendom omfatter *transport af ikke-negotiable pantefordringer* f. eks. udlægsrettigheder, pant ifølge skadesløsbreve og pantebreve med „rektaklausul“ (jfr. ndf. s. 114 f.). Man har været inde på den tanke, at tinglysningskravet gælder for overdragelse af panteretten (sikringsadgangen), medens den personlige fordring skulle overdrages efter gældsbrevslovens regler, altså ved denuntiation til skyldneren. Ifølge en sådan regel, kunne man da nå til det uheldige resultat, at den personlige fordring var overgået til A, der først havde givet meddelelse om overdragelsen til skyldneren, samtidig med at panteretten tilkom B, der først havde ladet sin transport tinglyse. Eet er dog sikkert. Pantedebitor skal ikke på grund af panthaverens transporter betale flere gange, og derfor må man træffe valget mellem enten denuntiation eller tinglysning. Da for det første denuntiation er en enklere foranstaltning end tinglysning og da det ikke sjældent kan forekomme, at panteretten kun yder sikring for en del af fordringen, hvorefter tinglysning i hvert fald kun ville have virkning for den pantesikrede del, synes underretning til skyldneren at måtte foretrækkes. Endvidere kan der tænkes tilfælde, i hvilke en erhverver af en fordring ikke er bekendt med, at der til fordringen er knyttet en panteret f. eks. i form af et udlæg eller et skadesløsbrev; han kan derfor ikke indstille sig på tinglysningens nødvendighed.

6. Efter T.L. § 3 er *brugsrettigheder, der ikke er stiftet på længere tidsvilkår end de sædvanlige*, gyldige mod enhver *uden tinglysning*. Krav om sædvanlige brugsrettigheders tinglysning ville medføre en betydelig ulejlighed og overfyldning af tingbogen. Desuden vil erhververen af ret over ejendommen ifølge aftale let kunne skaffe sig underretning om, at ejendommen er udlejet, ligesom kreditorernes interesse ikke i noget væsentligt omfang udsættes for fare ved sådan normal udnyttelse af ejendommen.

Regelen indeholder dog noget mere end en undtagelse fra bestemmelsen i T.L. § 1, idet brugsretten endog er beskyttet mod dem, der tidligere har erhvervet tinglyst ret over ejendommen, jfr. ordene „*mod enhver*“. Derfor kan ældre panthavere, der forlanger ejendommen sat til auktion, alene sælge ejendommen med forbehold af den på sædvanlige tidsvilkår stiftede brugsret. Denne regel er nødvendig for at sikre ejerens dispositionsfrihed, idet man ellers ville nære betænkelighed ved at slutte lejekontrakt med en ejer, der økonomisk står på svage fødder, hvilket i det lange løb også kan komme panthaveren til skade ved at forringe ejendommens udbytte og formindske skyldnerens betalingsevne.

Er ejendommen bortlejet på usædvanlige tidsvilkår, må aftalen derimod tinglyses for at være gyldig over for kreditorer eller omsætnings-erhververe i god tro. Ellers kan disse i forhold til sig forlange kontrakten begrænset til sædvanlige tidsvilkår og, om fornødent til gennemførelsen af deres krav, opsigte brugeren med sædvanligt varsel.

Ved brugsrettigheder over *landejendomme* er ifølge T.L. § 3 en opsigelse st. hansdag til at fratræde næstfølgende 1. maj sædvanligt vilkår. Ved *andre ejendomme* er en opsigelse med et halvt års varsel eller derunder sædvanligt vilkår. Dog antages det, at en vedtagelse om et halvt års opsigelse til en af de hidtidige almindelige flyttedage - i alt fald ved beboelseslejligheder - er at anse som sædvanligt vilkår, selv om varslet til et givet tidspunkt kan forlænges i indtil et år. Efter at lejel. med hensyn til en række lejemål har gjort lejemålet uopsigeligt i en flerårig periode, er der også tillagt denne særlige uopsigelighed gyldighed mod enhver, lejel. § 64, 6. stk.

7. Når en brugskontrakt er tinglyst, skal *forudbetaling af leje* for mere end et halvt år og nedsættelse af lejen tinglyses, medmindre forudbetalingen eller nedsættelsen har hjemmel i den tinglyste aftale, T.L. § 3, 2. stk. I denne bestemmelse må halvårsgrænsen være ubetinget, og følgen af overtrædelsen må være, at såvel kreditorer som godtroende omsætningserhververe kan forlange brugeren fjernet, når halvåret er gået, hvis han ikke er villig til at betale lejebeløbet én gang til eller - i tilfælde af nedsættelse af lejen - at betale den fulde, tinglyste leje. Derimod er det omtvistet, hvorvidt bestemmelsen giver hjemmel til at kræve den forudbetalte eller højere leje betalt af en lejer, som er villig til at fraflytte ejendommen.

8. Efter T.L. § 4 er skatter og afgifter til stat og kommune, der hviler på en fast ejendom, forsikringsbidrag i anerkendte brandforsikringsselskaber, samt visse andre ydelser, der regelmæssigt hviler på faste ejendomme såsom vejafgifter og kloakbidrag, fritagne for tinglysning. For bidrag til *anlæg* af veje, kloakker, rørledninger o. l. gælder fritagelse dog kun, for så vidt der ved lov er givet kommuner sikkerhed for anlægsbidraget i ejendommen som for offentlige skatter, men altså ikke, hvis panteretten alene beror på aftale.

9. Efter tidligere ret var tinglysning af *hævd* ufornöden, men efter tinglysningsloven falder også de ved hævd erhvervede rettigheder ind under hovedregelen i § 1. *Hævdserhververne og andre, som efter ældre ret ikke behøvede at lade deres ret tinglyse*, fik dog ved T.L. § 52 en frist af 5 år fra lovens ikrafttræden til at drage omsorg for tinglysning af allerede erhvervede rettigheder, og denne frist er senere ved lov nr. 59 af 21. marts 1932 blevet forlænget til 31. marts 1937. Da det alligevel har vist sig, at en betydelig del af de inden T.L. ved hævd erhvervede rettigheder, navnlig vejrettigheder, ikke er blevet tinglyst inden fristens udløb, er ved lov nr. 56 af 31. marts 1937 kravet om tinglysning blevet opgivet med hensyn til rettigheder, der er gyldigt stiftet med retsvirkning for trediemand før 1. april 1927.

Med hensyn til *fremtidige hævdserhvervelser* fastholdes derimod kravet om tinglysning, idet der dog ved T.L. § 26 gøres en ret begrænset indskrænkning i anvendelsen af T.L. § 1 over for rettigheder stiftet ved hævd, idet den erhverver, der påberåber sig § 1, skal gøre sin ret gældende inden 2 år efter, at hans ret er tinglyst. I modsat fald får hævden også gyldighed mod ham. Hvis hævdstiden ikke er udløbet på det tidspunkt, da erhververens ret tinglyses, skal han gøre sin ret gældende inden 2 års fristen, hvis hævdstiden udløber forinden. Udløber hævdstiden derimod efter de to år, og har erhververen ikke forinden taget skridt til afbrydelsen, bliver den vundne hævd straks bindende for ham.

B. Gyldighedsvirkningen

Medens T.L. § 1 omhandler det forhold, at erhververen af ret over fast ejendom har forsømt at få sin ret tinglyst, har § 27 nærmest henblik på det forhold, at ejeren af ret over fast ejendom har ladet sin stilling som adkomsthaver slippe sig af hænde, således at en anden ifølge tingbogen står som legitimeret til at råde over retten. Det kan f. eks. være, at den berettigede er blevet narret eller tvunget til retsoverdragelsen, at dispositionen rammes af aflt. § 31, at en umyndig - efter at være blevet myndig - ikke har nået at få værgens legitimation afløst, at overdragelsen er knyttet til betingelser og forudsætninger, som ikke fremgår af tingbogen, eller der er tinglyst en fuldmagt, som efter aftalen mellem ejeren og fuldmægtigen ikke giver fuldmægtigen beføjelse til overdragelse i så vidt et omfang, som fuldmagten lyder på. Alle disse tilfælde er karakteristiske

derved, at adkomsten tilsyneladende - efter tingbogen - er overgået til en person, som dog ikke besidder den materielle ret til at råde over ejendommen.

For sådanne tilfælde gennemfører T.L. som hovedregel *ekstinktionsprincippet*, dog kun til fordel for *godtroende erhververe* af ret over ejendommen, men ikke til fordel for den tilsyneladende ejers kreditorer, selv om disse, inden hans legitimation er fjernet, opnår tinglyst udlæg i ejendommen eller erklærer ham konkurs.

Idet konflikten mellem den til ejendommen virkelig berettigede og den godtroende erhverver ifølge aftale således løses til skade for den første, gør bestemmelsen det nødvendigt for ejeren af fast ejendom ved salg og pantsætning af ejendommen at vise varsomhed med at udstede de endeligt forpligtende dokumenter. Har han ikke modtaget alt, hvad han på sin side skal have som vederlag, eller har han ikke fuld sikkerhed derfor, udsættes han for at miste sin adgang til at hæve den indgåede kontrakt på grund af misligholdelse fra den anden parts side.

Selv om ejeren selv har bidraget til at skabe legitimation for en anden som berettiget, kan han dog mod den godtroende erhverver gøre gældende, at hans overdragelse eller bemyndigelse var ugyldig på grund af *umyndighed* eller sådan *voldelig tvang*, som i medfør af aftl. § 28 medfører, at et løfte ikke bliver bindende selv over for en godtroende løftemodtager.

Endvidere kan den godtroende erhverver ikke fortrænge den til ejendommen berettigede, når erhververen støtter sin ret på en overdragelse, som er *falsk*. En ganske uvedkommende kan naturligvis ikke ved at udstede et skøde eller et pantebrev vedrørende en fast ejendom og svigagtigt lade det tinglyse gøre indgreb i ejerens ret. Muligheden for sådanne transaktioner er ikke så fjerntliggende, idet tinglysningsdommeren i hovedsagen kun vil kunne prøve adkomstens rent formelle overensstemmelse med tingbogen, men ikke underskriftens ægthed, og forskriften om underskrift af vitterlighedsvidner på skøder og pantebreve selvfølgelig ikke yder absolut betryggelse mod forfalskning. Ved *pantebreve*, som erfaringsmæssigt hyppigst er genstand for forfalskning, erindres dog den yderligere sikkerhed, som ligger deri, at *sidste skøde* som regel skal medfølge, således at kun den, hvem skødet er betroet af ejeren, eller som på anden måde har fået det i sin besiddelse, har udsigt til at gennemføre falskneriet. Som et værn mod forfalskning tjener endvidere *kundgørelsen i Tingbladet* (en afdeling i Statstidende), der ved at bringe dispositionen til rette vedkommendes kundskab, kan forhindre, at forbrydelsen holdes skjult. I samme retning virker bestemmelsen i anordn. om tinglysning nr. 298 af 26. november 1926 § 14, der bestemmer, at når et *privat pantebrev*, hvis pantesum andrager 5.000 kr. eller derover, indleveres til tinglysning, skal der samtidig med dokumentets indførelse i dagbogen af tinglysningsdommeren tilstilles ejeren af den pantsatte ejendom *meddelelse (i anbefalet brev) herom*. Udsendelsen af sådan meddelelse skal dog ikke ske i de tilfælde, hvor tinglysning finder sted af et pantebrev, som er udstedt i henhold til et skøde, der samtidig begæres tinglyst. Såfremt dommeren eller tingbogsføreren i øvrigt skulle få *mistanke* om, at et til tinglysning indleveret pantebrev er falsk eller forfalsket, skal han, uanset pantebrevets størrelse, straks tilstille ejeren af vedkommende ejendom *særskilt meddelelse* om den begærede tinglysning.

For fuldt ud at betrygge den godtroende erhverver er der dog, for så vidt han i medfør af T.L. § 27, 2. pkt., ikke erhverver ret over ejendommen, tillagt ham *ret til erstatning af statskassen*, T.L. § 31. Grundlaget for denne bestemmelse må søges i forsikringstanken, idet man kan

regne med, at de erstatninger, som staten må udrede, rigeligt dækkes af de afgifter, som opkræves for tinglysningen. En del af disse afgifter kan derfor anses som en slags forsikringspræmie, der erlægges af retserhververne for den fuldstændige betryggelse af deres retserhvervelse.

Med hensyn til kravet om god tro og tinglysning af erhververnes egen ret kan henvises til det om prioritetsvirkningen bemærkede.

C. Fejl ved tinglysningen

Den sikkerhed, som i almindelighed opnås ved tinglysningen, svigter, når der begås fejl ved tinglysningen. Fejl fra tinglysningsmyndighedernes side kan medføre, at *en tinglyst ret ikke anføres* i tingbogen eller *indføres med et for begrænset indhold*, og der opstår da et særligt spørgsmål om prioritetsforholdet mellem en sådan ret og senere mod den første ret stridende adkomster, som har opnået at blive tinglyst. Endvidere kan det være, at man ved en adkomsts tinglysning har *overset eller udeladt begrænsninger*, og her opstår spørgsmålet, om under disse omstændigheder gyldighedsvirkningen kan indtræde for den, som ved aftale i god tro erhverver en ret, der er stridende imod overdragerens ret i henhold til hans urigtigt tinglyste hjemmelsbrev.

Herom bestemmes det i *T.L. § 34, 1. stk.* undet ét, at skulle det vise sig, at et dokument er blevet fejlagtigt gengivet i tingbogen eller akten eller ved en forsømmelse ikke er blevet indført i tingbogen, eller er det indført med en fejlagtig anmeldelsesdato, har den forurettede krav på *rettelse* af tingbogen eller akten og *erstatning* for det tab, han har lidt ved nævnte fejl eller forsømmelse. Har nogen, inden rettelse er sket, ved aftale erhvervet ret over ejendommen i tillid til tingbogen eller akten, bliver det efter et skøn over det enkelte tilfælde samtlige omstændigheder at afgøre, om den forurettede eller den godtroende erhverver skal tilkendes *selve retten* eller skal nøjes med *erstatning*. Ved dette skøn vil retten navnlig have at tage hensyn til, om den forurettede allerede i nogen tid har udøvet den pågældende ret, indrettet sine forhold derpå eller lign., om han, navnlig ved servitutter, har udøvet sin påtaleret mod handlinger i strid med hans ret, endvidere til rettens art (panteret eller brugsret) og til, om rettelse af tingbogen vil medføre en betydelig forstyrrelse af senere tinglyste retsforhold, navnlig panteretsforhold og lign.¹

Uagtet det alene udtales i bestemmelsen, at retten tilkommer den senere erhverver, som har erhvervet ret i tillid til tingbogen, er det dog antaget, at retten også tilkommer *den, som slet ikke har undersøgt tingbogen*, men som har erhvervet et pantebrev i *tillid til påtegning om tinglysning uden retsanmærkning*, og det samme må sikkert gælde i *andre tilfælde*, hvor nogen i øvrigt har erhvervet ret, som er blevet tinglyst uden anmærkning, selv om han ikke forud har undersøgt tingbogen.

For tab ved *andre fejl i tingbogen* eller ved *dommerens tinglysningspåtegning* gives der *erstatning*. Dog gives der *ikke* erstatning for fejl i angivelse af *hartkornets størrelse* eller *arealets størrelse*, af *ejendoms-skyldsvurderinger* eller *købesummer*, *T.L. § 34, 2. stk.* Særlig for hartkornets og arealets vedkommende beror dette på, at matrikuleringen, som er grundlaget for skyldsætningen til hartkorn, og som rummer en kortlægning af samtlige ejendomme, er udarbejdet på et tidspunkt, da de tek-

¹ Som det vil ses, angår paragraffen både tilfælde som nærmest vedrører prioritetskonflikter og konflikter af den i *T. L. § 27* omhandlede art, men i begge tilfælde indtræder retsvirkningerne dog kun for den godtroende erhverver ifølge aftale.

niske hjælpemidler ikke kunne frembyde garantier for nøjagtighed, og man derfor ikke med føje kan bygge på matrikuleringsangivelser.

Uden for de anførte tilfælde skal der desuden gives erstatning af statskassen for *andre tab*, som skyldes tinglysningsvæsenets tjenestemænd, T.L. § 35.

Har statskassen betalt erstatning for fejl ved tinglysningen, vil staten have *regres* ikke blot til de tjenestemænd, der har gjort sig skyldig i forømmelse, men tillige mod private, som ved at disponere over deres ejendom i strid med allerede opståede rettigheder, gør sig skyldig i en ulovlig handling.

D. Tinglysningslovens § 29

Tinglysningsloven har sin største betydning i det øjeblik, da nye rettigheder over fast ejendom stiftes. Også uden for sådanne tilfælde kan det dog være af interesse for de i ejendommen interesserede at kunne være sikre på, hvem de kan betragte som indehavere af en vis ret over ejendommen. Denne interesse imødekommes ved T.L. § 29, hvorefter betalingen af leje, grundbyrdeafgifter eller andre ydelser, opsigelser og lignende *handlinger, der har hjemmel i et tinglyst dokument*, når de foretages i god tro, gyldigt kan ske til den, der ifølge tingbogen er beføjet til at modtage nævnte ydelser, opsigelser og lignende.

Tinglysningens mere underordnede betydning på dette område viser sig derved, at det ikke er gjort til pligt at foretage betalinger eller de i paragraffen omhandlede henvendelser til den efter tingbogen berettigede. Betaling og opsigelse kan naturligvis ske *til den virkelige berettigede, selv om hans ret ikke er tinglyst*, men desuden gælder fremdeles *den mere almindelige legitimationsregel, som gælder ved fordringsrettigheders overgang*, nemlig, at den forpligtede er berettiget til at betragte den tidligere berettigede som sin kreditor, indtil han får meddelelse om overgangen, jfr. ndr. s. 112 B. Betaling af husleje eller opsigelse vil således uanset den udlejede ejendoms salg og uanset, at erhververens ret er tinglyst, fremdeles kunne ske til den tidligere ejer, indtil lejerens bliver underrettet om salget.

Regelen i § 29 gælder *ikke for betaling af ydelser i henhold til pantebrev*. Da transport af pantebreve ikke skal tinglyses, giver tingbogen ikke nogen tilnærmelsesvis sikker oplysning om, hvem der er indehaver af pantefordringen.

§ 26. Den tinglige beskyttelse for rettigheder over løsøre

For *skibes og luftfartøjers* vedkommende føres et skibsregister resp. et luftfartøjsregister, hvori rettigheder over skibe og luftfartøjer skal indtegnes. Om virkningerne heraf gælder regler, der svarer til de i T.L. givne regler om tinglysning af rettigheder over fast ejendom. Herom henvises imidlertid til søretten samt til lov om skibsregistrering nr. 93 af 29. marts 1957 og lov om registrering af rettigheder over luftfartøjer nr. 135 af 31. marts 1960.

For *andet løsøre* haves ikke tilsvarende hjælpemidler til betryggelse af omsætningen, hvorfor afgørelsen af retstvister, hvor flere påstår at have ret over samme ting, langt vanskeligere kan få en løsning, der for alle interesserede kredse kan siges at være tilfredsstillende.

I. Beskyttelsen mod sælgerens eller pantsætterens kreditorer

Hvad angår de nærmere betingelser for stiftelsen af rettigheder over løsøre, som skal opnå beskyttelse imod overdragerens kreditorers retsfor-

følgning og senere overdragelser af samme ret til andre, må der sondres imellem, om den ret, der stiftes, er en *ejendomsret* eller en *panteret*. De førstnævnte *rettigheder* tjener umiddelbart godernes omsætning, hvorimod panteretten ikke er begrundet med kreditors interesse i selve den pantsatte ting; han har kun interesse i en ydelse - oftest en pengeydelse - hvis erlæggelse sikres gennem pantet. Endvidere skader afhændelser og lign. i almindelighed ikke den almindelige kreds af kreditorer, idet overdrageren sædvanligvis vil få et passende vederlag, der indgår i hans formue, til erstatning for det afhændede. *Panteretten* derimod undergraver den almindelige kredit ved at beslaglægge debtors aktiver til fyldestgørelse af panthavernes krav. Den praktiske følge af denne forskel er i hovedtrækene, at man ikke ved pantsætningen i forhold til pantsætterens kreditorer kan knytte rettens beskyttelse umiddelbart til aftalen med pantsætteren, men *derudover* fordrer *sikringsakter*, som lægger den stedfundne pantsætning klar for omverdenen eller i alt fald virker hen til, at pantsætningen ikke får alt for stor udbredelse og sikrer beviset for panteaftalens indgåelse på det tidspunkt, som angives af parterne. At dette tidspunkt kan fastslås sikkert, spiller navnlig en rolle ved spørgsmålet om panterettens afkræftelse i tilfælde af pantsætterens konkurs.

A. 1. Sælges *individuelt bestemt løsøre*, gælder derimod i almindelighed, at *erhververen umiddelbart ved aftalen* får en mod overdragerens kreditorer beskyttet ret. Overdragerens kreditorer kan således ikke gøre eksekution i det solgte, selv om det endnu ikke er leveret til køberen, og hvis sælgeren går konkurs, kan køberen forlange det købte udleveret af konkursboet, eventuelt mod at betale, hvad han endnu skylder af købesummen. Denne køberens stilling karakteriseres ofte med den vending, at ejendomsretten ved køb af individuelt bestemt løsøre overgår umiddelbart ved aftalen; men ejendomsrettens overgang benyttes undertiden også i en mere omfattende betydning, således at man taler om ejendomsrettens overgang i forhold til kreditorer, til successorer ifølge aftale, arvinger etc., samt eventuelt også om ejendomsrettens overgang i henseende til risikoen for varens undergang og standsningsrettens ophør.

For at hindre omgåelse af de regler, som gælder om panterettens stiftelse, jfr. nfr. 2, er det dog nødvendig at gøre indskrænkning i hovedreglen om beskyttelsens indtræden ved den blotte aftale. Det er nemlig forekommet, at løsøre er afhændet under omstændigheder, hvor køberen ingen interesse har haft i den til ham afhændede genstand, men hvor transaktionens eneste formål har været at sikre ham for en allerede bestående fordring eller for en samtidig under navn af købesum ydet forstrækning. Salgsgegenstanden forbliver da i sælgerens besiddelse, undertiden således, at der forbeholdes ham en tilbagekøbsret, undertiden uden tilbagekøbsret, men dog under sådanne forhold, at tilbagekøb vil være den naturlige afvikling af forholdet, hvis ikke sælgerens økonomiske sammenbrud bevirker, at køberen udnytter den ham overdragne ejendomsret. Da det særlig ofte har været skyldnerens indbo, som er overdraget en kreditor med sikkerhedsformål, har transaktionen fået betegnelsen „*møbellån*“.

Om transaktioner af den omtalte beskaffenhed gælder det, at de ikke nyder beskyttelse over for overdragerens kreditorer, medmindre pantsætningsformerne er iagttaget. Undtagelse er dog gjort i tilfælde, hvor en slægtning af skyldneren under en udlægsforretning hos denne har købt hans bohave og hermed afværget udlægsforretningen og siden ladet skyldneren beholde bohavet. Mere betænkeligt er det, når nogle ældre domme har opretholdt afhændelser til en kreditor af varepartier, der forblev i skyldnerens besiddelse, således at han skulle afhænde dem for køberens regning og indbetale provenuet til ham.

2. a. Til stiftelsen af en mod *pantsætterens kreditorer* beskyttet *håndpanteret over løsøre* kræves foruden pantsætterens erklæring tillige det pantsattes *overlevering* til panthaveren. Er genstanden ikke i pantsætterens besiddelse, kan en håndpanteret dog stiftes derved, at der gives den trediemand, som sidder inde med tingen, f. eks. en pakhusejer, i hvis pakhus tingen opbevares, *meddelelse* om, at det pantsatte ikke må udleveres til pantsætteren, forinden det godtgøres, at panthaveren er fyldstgjort. Er tingen allerede tidligere pantsat til en anden kreditor, kan der således gives en sekundær håndpanteret ved meddelelse til første panthaver om, at tingen også skal tjene til sikkerhed for anden panthaver. Kan skyldneren afskæres fra adgangen til at råde over det pantsatte på anden måde, uden at tingen overgives til panthaveren eller trediemand, kan det også være tilstrækkeligt. Gyldig håndpanteret over et vareparti kan således stiftes derved, at samtlige nøgler til det lagerrum, hvori partiet opbevares, overgives til panthaveren. Tilbageleveres det pantsatte senere til pantsætteren med panthaverens samtykke, bortfalder panterettens beskyttelse, men derimod ikke, fordi pantsætteren retsstridigt sætter sig i besiddelse deraf imod panthaverens vilje.

b. Til stiftelse af en omsætningsbeskyttet, *viljesbestemt underpanteret* kræves *tinglysning* af den aftale, hvorved panteretten stiftes i overensstemmelse med T.L. kap. 7. Der må derfor oprettes et skriftligt pantebrev, der anmeldes til tinglysning og indføres i dagbogen og i en personbog, således at virkningen regnes fra indførelsen i dagbogen, hvorhos genpart af pantebrevet opbevares på dommerkontoret. Endvidere sker der kundgørelse i Statstidende om pantsætningen. Efter at panteretten således er bekendtgjort, er kreditorerne advarede og kan således fremtidig udvise varsomhed med at indlade sig med pantsætteren.

Tinglysningen skal ske ved pantsætterens personlige værneting eller, hvis han ikke har værneting her i landet, ved Københavns byret. Forinden lovændring i 1960 skulle der, når pantets ejer flyttede til en anden retskreds, inden 14 dage ske fornyet tinglysning i denne; skete dette ikke bortfaldt panthaverens beskyttelse såvel over for pantsætterens kreditorer som over for personer, der i god tro havde fået overdraget ret over det pantsatte. Trediemands interesse i at erholde oplysning om, hvorvidt en person har underpantsat sine løsøregenstande, varetages herefter udelukkende af de private oplysningsbureauer, men justitsministeren er ifølge T.L. § 47, stk. 5 bemyndiget til at træffe bestemmelse om, at der oprettes et hele landet omfattende register, hvori samtlige tinglyste pantebreve i løsøre eller enkelte grupper heraf indføres.

c. I øvrigt skal *arrest i løsøregenstande* efter nævnte lovændring ikke tinglyses for at få gyldighed over for *aftaler*, der i god tro indgås med skyldneren om de arresterede genstande (T.L. § 47, stk. 6); jfr. også foran s. 13 f. om arrestens forhold til kreditorforfølgning.

d. Den panteret, som stiftes over løsøre ved *udlæg eller udpanning*, er gyldig *mod enhver* uden tinglysning eller overgivelse. Da eksekutionen foretages af en offentlig myndighed og indføres i fogedbogen, skabes der ikke derved mulighed for sådanne uheldige, hemmelige transaktioner, som tilsigter at narre pantsætterens kreditorer; dog taber udlægshaveren i løsøre, som er forblevet i skyldnerens besiddelse, sin af udlægget flydende sikkerhedsret over for *skyldnerens kreditorer* i tilfælde af konkurs eller senere udlæg, når han ikke inden *12 uger* efter udlægsforretningens slutning skrider til tvangsauktion eller får det udlagte bragt ud af skyldnerens besiddelse, medmindre visse særlige forhold har været til hinder derfor, rpl. § 533, 2. stk. Fristens overholdelse kan dog undlades, dersom kreditor inden udløbet fornyer det stedfundne udlæg under en ny foged-

forretning. Endvidere bortfalder *enhver* af udlæg i løsøre flydende *sikkerhedsret*, dersom udlægshaveren ikke drager omsorg for inden *et år* efter udlægsforretningens slutning at få tvangsauktion afholdt, medmindre han ved anke eller kære eller trediemands ret (f. eks. en forud prioriteret håndpanthavers ret eller et ejendomsforbehold) har været forhindret i at fremme tvangssalget, rpl. § 533, 3. stk.

B. Ved køb af *generisk bestemte genstande* kan omsætningsbeskyttelse imod overdragerens kreditorer selvfølgelig ikke opnås ved selve aftalen. Selv om det var muligt at give en fordringshaver ret til at udtage et kvantum varer af sælgerens lager, ville det stride imod konkursprincipperne, om man tillod sådant. I konkursen må alle artsbestemte krav, som ikke er sikret ved pant eller konkursprivilegium, rangere lige. Omvendt er det klart, at kreditorerne ikke kan anfægte salget, dersom sælgeren har *leveret* et parti varer som de solgte til køberen, og denne har accepteret dem. Endvidere er der ingen grund til at stille køberen af et oprindeligt artsbestemt vareparti, som senere ved parternes overenskomst eller ved sælgerens meddelelse til køberen er således *individualiseret*, at sælgeren skal levere netop disse varer, ringere end køberen af et allerede ved aftalens indgåelse således bestemt vareparti. Men man må formentlig gå endnu videre og antage, at omsætningsbeskyttelsen indtræder, selv hvor køberen ikke har fået meddelelse om udskillelsen af bestemte varer til opfyldelse af købet, når *udskillelsen dog er blevet bindende for sælgeren*, så at han ved at disponere over de udskilte varer ville gøre sig skyldig i et retsbrud over for køberen. Spørgsmålet om sælgerens berettigelse til at omgøre sin udskillelse behandles i læren om køb og skal ikke forfølges her. Kun skal bemærkes, at udskillelsen, så længe varen forbliver hos sælgeren, normalt når som helst kan omgøres, hvorimod sælgeren ofte efter at have afsendt varen vil være uberettiget i forhold til køberen til at standse det afsendte vareparti, selv om han har til hensigt at skaffe varer andetsteds fra til fyldestgørelse af køberen.

Efter en anden nyere opfattelse overgår ejendomsretten i forhold til sælgerens kreditorer ved krav bestemt efter art ved aftalen i forbindelse med enhver individualisering foretaget af sælgeren, selv om den alene består i, at varen henlægges for sig i sælgerens lager, parat til afsendelse, skønt individualiseringen ikke er bindende for sælgeren. Denne opfattelse har *imidlertid* næppe sikker støtte i domstolenes praksis og er da også blevet imødegået fra anden side. Især kan det anføres, at man i dansk ret i almindelighed for at forhindre „*selvbåndlæggelse*“ går ud fra, at en persons kreditorer – bortset fra lovhjemmel¹ og andre særligt begrundede undtagelser² – kan søge fyldestgørelse i samtlige de aktiver, som debitor ejer, og som han selv har den fulde ret til at anvende til et hvilket som helst formål. Køberen kan, hvis han vil sikre sig, drage omsorg for, at handelen indgås som et specieskøb, eller at bindende udskillelse har fundet sted, inden han har udbetalt nogen del af købesummen.

C. Spørgsmål af tilsvarende art opstår, hvor der er handlet om *genstande, som endnu ikke er kommet til eksistens*, men f. eks. skal fremstilles på sælgerens fabrik. Fremstilles en ting, som straks fra fremstillingens begyndelse skal være bestemt for denne bestemte køber, således som det

1 F. eks. rpl. § 509 om udtagelsesretten, lov om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker nr. 158 af 31. maj 1961 § 31 om ophavsmandens ret til at råde over sit værk samt F. A. L. om livsforsikring. – Se i det hele ndf. s. 110–112.

2 F. eks. nægtes udlæg i briller, kunstige tænder, andre proteser eller lignende, ligesom afbetalingssælgeren nægtes ret til at tage sådanne genstande tilbage.

som regel vil være tilfældet med et skib eller et mere specielt maskineri, vil køberen straks ved fremstillingens begyndelse kunne blive ejer af tingen og vil i tillid til sin ret til at fordre tingen udleveret af sælgerens eventuelle konkursbo kunne yde forskud til fremstillingen, efterhånden som den skrider frem¹. Bestilles derimod en standardvare, som lige så vel kan tænkes fremstillet til en anden køber, må man efter den herskende opfattelse kræve en handling, hvorved sælgeren særlig bliver forpligtet til at levere den for køberen bestemte vare, for at køberen kan opnå beskyttelse imod sælgerens kreditorer.

II. Vindikation eller ekstinktiv godtroenhedserhvervelse

Et andet ikke mindre vigtigt spørgsmål er det ved overdragelse af løsøre, hvorvidt erhververen af ret ifølge aftalen kan opnå den tilsigtede ret, selv om overdrageren manglede ret til at foretage overdragelsen. Overdragerens manglende ret kan bero på de forskellige forhold. Det kan være, at tingen er *stjålet* fra den oprindelige ejer eller *tabt* af ham. Han kan have *betroet* tingen til nogen til lån, leje, opbevaring eller pant, og tingen kan ved besidderens *svig* komme i omsætningen. Endvidere kan det forekomme, at overdrageren vel har tilforhandlet sig tingen eller en ret over den, men at den aftale, hvorved hans adkomst begrundes, er *ugyldig* på grund af umyndighed, tvang, svig, bristende forudsætninger, viljesmangel osv. Hans ret kan være *betinget*, således at han ikke er berettiget til at overdrage ubetinget ret over tingen; eksempel herpå forekommer, hvor løsøre er solgt på afbetaling, således at sælgeren har forbeholdt sig ejendomsret over tingen, indtil hele købesummen er betalt. *Underpanterettigheder eller udlægsrettigheder* kan være til hinder for den ved aftalen erhvervede ret, ligesom en *tidligere ejers kreditorer kan have ret* til tingen på grund af reglerne om aftalers omstødelse og afkræftelse til gunst for kreditorerne. Overdrageren kan have overdraget uforenelige rettigheder til flere (*dobbeltsalg*), eller han kan være en *svigagtig fuldmægtig*, som overskrider sin bemyndigelse.

I *romersk ret* gjaldt som hovedregel princippet prior tempore, potior jure. Den først stiftede ret måtte gå forud for den senere; selv den godtroende erhverver kunne derfor ikke få nogen bedre ret, end hans hjemmelsmand havde. Romerretten hjemlede således en almindelig vindikationsret.

I *ældre germansk ret* forefinder man en ganske anden grundsætning, som på tysk udtryktes med det malende udtryk „Hand muss Hand wahren“, ejeren må selv passe sin ting, og kommer den fra ham og går ud i omsætningen, kan han kun holde sig til den, han har betroet eller overdraget den til.

A. I *D.L.* 6-17-5 haves der hjemmel for ejerens vindikation af *stjålne ting*, selv om besidderen har torvekøbt kosten og sværger sig fri for at være tyv eller tyvs medvider, altså selv om han er i god tro.

B. Endvidere fastslås ejerens vindikationsret i *D.L.* 5-7-4 for det tilfælde, at håndpanthaveren *frempantsætter* den pantsatte ting for et højere beløb end det, for hvilket han har modtaget tingen til pant, og i *D.L.* 5-8-12 for det tilfælde, at låntageren *ulovligt fremlåner, sælger eller pantsætter ting, som han har modtaget til låns*. Støttet til disse bestemmelser har det været antaget i *teori og praksis*, at der i dansk ret gjaldt en lig-

¹ Ved køb af træ på roden eller en ejendoms høst må dog erindres, at panthavernes ret vedvarer og går forud for køberens ret indtil udskillelsen af bedriften, jfr. ndf. s. 168 I.

nende almindelig vindikationsgrundsætning som i romersk ret, og at der til ekstinktion af ejerens ret måtte kræves særlig hjemmel.

I nyeste tid er denne forståelse af D.L. blevet draget i tvivl, idet det er påstået, at bestemmelserne i D.L. 5-7-4 og 5-8-12 kun var anvendelige i tilfælde, hvor erhververen var i ond tro. At dette ikke er fremhævet i bestemmelserne, kan ikke give anledning til undren, da loven også på andre punkter tier om sådanne betingelser for erhvervelse af ret, som i vore dage udtrykkes i kravet om god tro, jfr. således bestemmelsen i D.L. 5-5-1 om hævd. Har de nævnte bestemmelser været knyttet til forudsætningen om ond tro hos erhververen, har regelen i D.L. 6-17-5 om vindikationsret over for den godtroende erhverver haft karakteren af en særbestemmelse, hvorfra der ikke kan sluttes til andre tilfælde, og spørgsmålet om vindikationsrettens udstrækning over for godtroende erhververe af ret over løsøre - bortset fra tilfældet tyveri - må i det hele siges at have været ulovbestemt.

Rent bortset fra, om den nye opfattelse af reglernes forståelse på D.L.s tid er rigtig (den er blevet imødegået fra anden side), turde det dog i vore dage antages, at vindikationsretten i betydeligt omfang er hjemlet ved *retssædvane*, som er opstået på grundlag af den traditionelle lovfortolkning.

C. Ganske sikkert turde det være, at den i D.L. 6-17-5 om stjålet gods givne vindikationsregel er analogisk anvendelig på *ting, som er tabt af ejeren*.

D. Endvidere gælder det ifølge *fast retspraksis*, at vindikationsretten trods erhververens gode tro tilkommer *underpanthaveren* og *arresthaveren*, *udlægshaveren* samt *den, som har betroet sin ting i en andens varetagelse til opbevaring, lån, leje eller pant*. Havde besidderen selv ved aftale erhvervet den overdragne ret, men var hans *adkomst ugyldig af grunde, som kan gøres gældende selv mod en godtroende løftemodtager*, såsom umyndighed, voldelig tvang eller falsk, må det samme gælde.

E. I praksis respekteres endvidere de i afbetalingshandelen forekommende *ejendomsforbehold*; afbetalingssælgeren, der har forbeholdt sig ejendomsretten over det solgte, indtil hele købesummen er betalt, kan derfor forlange salgsgenstanden udleveret fra personer, til hvem køberen har videresolgt eller pantsat den, selv om besidderen var i god tro. Undertagelse herfra gøres dog, hvor tingen er solgt med ejendomsforbehold til en forhandler åbenbart til videresalg. Her anses handelens formål for uforeneligt med et mod den godtroende køber gældende ejendomsforbehold. Har sælgeren alene forbeholdt sig en genkøbsret, kan denne næppe være beskyttet mod køberens disposition.

F. Ikke klart afgjort i retspraksis er spørgsmålet om, hvorvidt vindikation eller ekstinktion skal indtræde ved *dobbeltsalg*; det synes dog at fremgå af nyere retspraksis, at den senere erhverver går forud for den tidligere, når han har fået tingen i hænde¹.

G. Det samme gælder tilfælde, hvor *overdragerens adkomst rammes af en ugyldighedsgrund af den beskaffenhed, at den ikke ville kunne gøres gældende imod en godtroende løftemodtager*. Dette resultat er en vis støtte i grundsætningerne i aftl. §§ 29-32; når den umiddelbare retserhver-

¹ I hvert fald må det antages, at *aftale om en forkøbsret*, d.v.s. en ret til, hvis ejeren ønsker at sælge, at overtage tingen til den højere pris, som bydes, eller en aftale om ret til at købe tingen til en vis forud bestemt pris („*køberet*“) eller om *anden betinget ejendomsret*, ikke nyder beskyttelse mod den aktuelle ejers dispositioner, der strider mod den eventuelle ejers ret.

ver i god tro bliver berettiget uanset de mangler, som retshandelen lider af, er det rimeligt, at også den senere erhverver i god tro kan beholde tingen, selv om hans hjemmelsmand var ondtroende. Direkte støtte for resultatet kan dog næppe hentes fra de nævnte bestemmelser, da det udtrykkeligt fremgår af *aftl.s* motiver, at dette spørgsmål ikke skulle anses for præjudiceret. For så vidt angår omsætningen af *simple gældsbreve* gælder det da også, at erhververen - skønt godtroende - ikke får større ret end overdrageren, gbl. § 27.

1. Hjemmel for ekstinktion haves i *aftl.s regler om fuldmagt*, hvorved erindres, at fuldmagt til at sælge en ting ikke anses som en fuldmagt med særlig tilværelse over for trediemand, alene fordi tingen overgives fuldmægtigen.

2. Derimod har kommissionæren, der har kommissionsgodset i hænde, dermed fuldmagt til at råde over det, selv om han overskrider sine instruktioner, *kmsl. § 54*.

3. Samme regel synes at kunne anvendes i andre kommissionslignende forhold, således ved den såkaldte *kreditkonsignation*. Når varer gives i kreditkonsignation, vedbliver de ligesom ved den egentlige kommission at tilhøre vareleverandøren, men varerne sælges for den persons regning, som har modtaget lageret i kreditkonsignation. Kreditkonsignatøren betaler således ikke varerne i forhold til den ved videresalg opnåede pris, men efter en forud aftalt, bestemt pris.

4. Ifølge *aftl.s § 34* gælder det, at en *skriftlig viljeserklæring oprettet på skrømt*, og har den, til hvem erklæringen er afgivet, overdraget en ret ifølge samme til en godtroende trediemand, kan det ikke over for denne gøres gældende, at erklæringen var afgivet på skrømt. Dersom løsøre derfor ved en skriftlig aftale pro forma er overdraget nogen, kan det ikke over for den godtroende erhverver af ret over tingen i henhold til den ugyldige aftale gøres gældende, at overdragelsen ikke var gyldig. Det samme vil kunne antages i *andre tilfælde*, hvor tingens ejer på samme måde, f. eks. ved en mundtlig pro forma aftale, har bestyret erhververen i den tro, at overdrageren var berettiget til at råde over tingen. *Aftl. § 34* giver ikke anledning til nogen modsætningsslutning.

5. Om det tilfælde, at *overdragerens adkomst var afkræftelig*, giver *K.L. § 29* den regel, at konkursboets ret ekstingveres over for den godtroende erhverver. Det samme synes derfor at måtte gælde, hvor overdragelsen kunne omstødes af overdragerens kreditorer uden for konkurslovens afkræftelsestilfælde.

H. Om *penge* gælder en særlig vidtgående ekstinktionsregel, idet enhver, som i god tro modtager penge som betaling, kan beholde dem, selv om de tilhørte en trediemand, (eller selv om overdrageren var umyndig, jfr. foran s. 39 C).

J. Med hensyn til reglerne om vindikation af *gældsbreve og andre værdipapirer* henvises til afsnittet om overdragelse af fordringer.

K. Beror ekstinktionen på en *særlig legitimation*, hvormed rette ejer har udstyret besidderen som ved fuldmagt og kommission eller en pro forma overdragelse, fortæbes retten allerede *ved den blotte aftale* om overdragelse; *ellers* vil det være regelen, at ekstinktionen først indtræder, *når erhververen i god tro har fået tingen udleveret*.

L. Hele spørgsmålet om *vindikationsrettens udstrækning* har i de senere år været sat *under debat*. Afgørende for resultatet bør formentlig i første række *retstekniske hensyn* være. Den regel bør foretrækkes, som i videst omfang hindrer, at flere står med adkomst til samme ting. Således synes det begrundet, at vindikationsretten haves med hensyn til stjalne og tabte ting, idet denne regel bidrager til at skærpe opmærksomheden hos

køberne, som ofte ville kunne skyde sig ind under den gode tros værn, selv om de ikke havde rent mel i posen, hvorimod det næppe kan antages, at ejerne ville kunne vogte sig mere for tyveri og tab, fordi man indførte en ekstinktionsregel i disse tilfælde. Derimod kunne der måske være grund til at afskære ejerens vindikationsret i de tilfælde, hvor man har betroet sit gods til nogen, som svigter den ham viste tillid ved at disponere ulovligt derover, idet en sådan regel ville indskærpe ejerne forsigtighed med, hvem de viser tillid.

I visse tilfælde kan *andre hensyn* spille en rolle. For opretholdelsen af vindikationsretten ved salg med ejendomsforbehold også over for senere godtroende omsætningserhververe kan det anføres, at denne handelsgren ville lide et væsentligt afbræk ved indførelsen af en ekstinktionsregel. Da afbetalingssalget fra forskellige sider er genstand for højst forskellige vurderinger, er det forståeligt, at uenigheden om vindikationsregelens ønskelighed har været stor.

Fra en enkelt side har der været fremsat den opfattelse, at ekstinktion som almindelig regel bør indtræde over for den godtroende erhverver, som har *erhvervet sin ret „i det åbne marked“*, d.v.s. ad den sædvanlige vareomsætnings vej. Til støtte for en regel herom, hvortil sidestykke findes i fremmed ret, har man bl. a. henvist til den retspraksis, som er gengivet foran E om ejendomsforbehold, men det ses *dog* ikke rettere end, at de domme, som nægter sælgeren vindikationsret trods taget ejendomsforbehold, har tilstrækkelig forklaring i andre omstændigheder ved salget, og ikke heller i øvrigt ses der at være fast grundlag i retspraksis for den fremsatte teori.

§ 27. Fordringers overgang til en ny fordringshaver. Ikke negotiable fordringer.

De fleste fordringsrettigheder vil kunne overgå til en anden fordringshaver på lignende måde som de umiddelbare rådighedsrettigheder, således navnlig ved overdragelse af hele retten (transport), pantsætning, kreditorforfølgning, arv og ekspropriation. Visse fordringer er dog uoverførlige eller kan kun overføres på visse måder; hvor overførelse kan finde sted, gælder der endvidere regler, der værner skyldneren imod, at hans retsstilling forringes ved overførelsen.

I. *En række lovbestemmelser* indeholder således *forbud mod kreditorforfølgning*, hvor det af samfundsmæssige grunde eller af hensyn til fordringshaveren anses for magtpåliggende, at denne faktisk kommer i besiddelse af den ydelse, hvorpå han har krav. Dette gælder således om krav på underholdsbidrag, rpl. § 514, 3. stk., tjenestemænds krav på lønninger og visse andre ydelser, samt krav på pension, rpl. § 513. I medfør af F.A.L. §§ 116-117, jfr. §§ 118 og 123 er krav hidrørende fra livs-, ulykkes- og sygeforsikring i vidt omfang fritaget for kreditorernes forfølgning. Om offentligretlige krav på ulykkes- og invalideforsikringsydelser eller understøttelser gælder samme regel dels i henhold til udtrykkelig lovbestemmelse, dels uden særlig lovhjemmel. Af den omstændighed, at kreditorforfølgning er udelukket, kan ikke uden videre slutes, at rettighederne ikke kan være genstand for *overdragelse*; i lov om lønninger og pensioner til statens tjenestemænd nr. 154 af 7. juni 1958 §§ 34 og 35 er der således hjemmel for overdragelse af statstjenestemænds lønninger og pensioner inden for visse grænser, og livsforsikringspolice er endog et omsætningspapir, på hvilket reglerne om negotiabilitet finder anvendelse. Men hvis de hensyn, som har ført til fritagelse for eksekution, også kræver fordringshaverens beskyttelse mod hans egen disposition, må end-

videre overdragelse og pantsætning være udelukket. Krav på underholdsbidrag eller offentlig understøttelse kan slet ikke overdrages.

Ved § 15, 3. stk., i ikl. t. strfl. bestemmes, at krav på godtgørelse for ikke økonomisk skade i henhold til paragraffens øvrige indhold *falder i arv*, når det er anerkendt eller gjort gældende ved sagsanlæg eller fremsat på visse måder under en straffesag, men ellers ikke. Så længe kravet og dets størrelse ikke er anerkendt eller fastslået ved domstolene, kan det ikke overdrages. Heraf følger, at det ej heller kan gøres til genstand for *retsforfølgning*.

II. *Ved fordringer, der er stiftet ved aftale, vil kravets beskaffenhed eller de forhold, hvorunder opfyldelsen skal ske, ofte udelukke overgang til en ny fordringshaver.* Som hovedregel kan arbejdsgiverens ret til personligt arbejde eller lejerens ret til at benytte det lejede ikke overføres til trediemand uden skyldnerens samtykke. *Særlige vedtagelser om uoverførlighed* i tilfælde, hvor retten ellers normalt er overflødig, vil være gyltige, såfremt skyldneren har en særlig interesse deri, men ellers vil vedtagelsen ikke kunne udelukke fordringshaverens kreditor i at søge fyldestgørelse i retten, idet en sådan vilkårlig unddragelse af aktiverne fra kreditorernes dækning ville stride imod afgørende retshensyn¹. Dog vil giveren kunne bestemme, at gaven såvel før som efter opfyldelsen skal være uoverførlig. Et forbud mod kreditorforfølgning, men ikke mod frivillig overdragelse, må dog under ingen omstændigheder respekteres.

Efter rpl. § 511, 3. stk., gælder, at *udlæg* ikke kan gøres i det, som skyldneren måtte kunne erhverve ifølge *gensidig bebyrdende kontrakt*, der endnu ikke er fuldstændig opfyldt fra hans side, når det, der af ham skal ydes, er personligt arbejde eller tjeneste eller andet, som udlægshaveren ikke er eller ved udlægssforretningen sættes i stand til at give eller udføre. Denne regel skyldes hovedsagelig et hensyn til rekvisiti medkontrahent, som må befrygte, at rekvisitus vil blive mindre villig til eller ude af stand til at erlægge modydelsen, når vederlaget mod hans vilje unddrages ham. Det samme vil ikke i samme grad være tilfældet med hensyn til overførelse ved *transport* eller *pantsætning*; overdrager en entreprenør, der har påtaget sig udførelsen af et byggeforetagende, retten til byggesummen til sine leverandører og mulige underentreprenører, vil overdragelsen kun gavne bygherren ved at sikre den fornødne kredit. Bestemmelsen i rpl. § 511, 3. stk., anses derfor ikke for analogisk anvendelig på frivillig overdragelse (transport eller pantsætning).

Trods overførelse af retten ifølge en gensidig bebyrdende kontrakt ved aftale eller – i det omfang, hvori det efter rpl. kan ske – ved udlæg, hæfter naturligvis overdrageren (cedenten) resp. rekvisitus for modydelsens erlæggelse, og medkontrahenten (cessus) vil derfor over for erhververen ifølge aftale (cessionaren) eller udlægshaveren kunne *fremsætte de samme indsigelser* hidrørende fra misligholdelse med hensyn til modydelsens erlæggelse, som han kunne have fremsat over for cedenten. Giver misligholdelse ham ret til at hæve kontrakten, vil erhververen endog komme til at stå med tomme hænder.

Cessus' interesse i, at ret og pligt ikke skilles, antages endog at medføre videregående indskrænkninger i cessionarens (udlægshaverens) ret. Hvis der, selv om endnu ingen misligholdelse foreligger, er grund til at befrygte, at cedentens (rekvisiti) forpligtelse ikke vil blive opfyldt, hvis han ikke får vederlaget, *må betaling kunne erlægges til ham uanset transporten eller udlægget*. Dog kan dette ikke gælde, dersom cessus har fornøden sikkerhed for sit krav, eller cedentens (rekvisiti) forpligtelse opfyldes,

¹ Jfr. ovf. s. 106 B om genuskøberens beskyttelse mod overdragerens kreditorer.

eller sikkerhed for opfyldelse stilles af cessionaren (udlægshaveren).

Endvidere antages det, at cessionarius i et vist omfang må være berettiget til med cedenten (rekvisitus) at *forhandle om retsforholdets forandring og ophør*, idet han ikke behøver at finde sig i at måtte inddrage erhververen i sådanne forhandlinger, men den nærmere udstrækning af denne beføjelse turde måske kunne anses for tvivlsom.

Som det fremgår af bestemmelsen i rpl. § 511, 3. stk., kan *eksekution* ikke ske *i arbejdsløn for endnu ikke udført arbejde*. I fremmed ret forekommer tillige regler, som helt eller delvis forbyder eksekution i og overdragelse af *endnu ikke udbetalt arbejdsløn* svarende til den om tjenestemænds løn givne regel. Sådanne regler, der skyldes hensynet til at sikre lønarbejderen midler til sit og familiens personlige underhold, er dog, for så vidt angår værn mod kreditorforfølgning, ikke synderlig påkrævede, dels fordi lønnen udbetales umiddelbart efter, at den er fortjent, dels på grund af reglerne om *beneficium competentiae*. Derimod savnes der i vor ret regler, der forbyder *transport af arbejdsløn*. I retspraksis fra 1930'erne er det dog gentagne gange antaget, at en arbejdsgiver - selv efter at arbejderens forpligtelse var fuldstændig opfyldt - ikke behøvede at respektere en ældre transport på lønnen, men frigjordes ved betaling til arbejderen. Herefter tør man anse krav på arbejdsløn for uoverdragelige, i alt fald hvor det drejer sig om fast lønarbejde af underordnet karakter.

III. A. *Hvad angår overdragelsens virkning i forhold til trediemand*, gælder det i medfør af gbrl. § 31, 1. stk., at transport af et simpelt (ikke negotiabelt) gældsbrev¹ såvel til eje som til pant som hovedregel ikke har *gyldighed mod overdragerens kreditorer* uden meddelelse til skyldneren (denuntiation), og denne regel må anvendes analogisk på andre ikke negotiable fordringer. Om dobbeltoverdragelser, se ndf. D om gbl. § 31, stk. 2.

B. Uanset *transporten* kræver hensynet til skyldneren, at han, indtil han får meddelelse om overdragelsen, *i god tro kan frigøre sig ved betaling til den tidligere fordringshaver*. Gbrl. § 29 bestemmer således med hensyn til skyld ifølge simple gældsbreve, at skyldneren med frigørende virkning kan betale til overdrageren, medmindre han vidste, at denne ikke længere havde ret til at modtage betalingen, eller han ikke har udvist den agtpågivenhed, som forholdene krævede. De sidste ord viser, at man ikke i alle tilfælde kan stille samme krav. Ved betaling før forfaldstid vil alene bestyrket mistanke være tilstrækkelig. Hvor undladelse af betaling kan tænkes at pådrage skyldneren misligholdelsesfølger, kan det ikke kræves, at skyldneren udsætter sig for risiko ved ikke at betale sin gæld af hensyn til erhververen, der ikke melder sig til forfaldstid og godtgør sin ret.

Hvor *udlæg* eller *arrest* er gjort i en fordring, kan skyldneren ligeledes i god tro betale til den, hos hvem udlæg eller arrest er sket, rpl. § 531, 2. stk., og § 616, 2. stk.

På tilsvarende måde er skyldneren berettiget til i god tro at træffe *aftale* med den oprindelige kreditor *om ændring* i retsforholdet og om dets fuldstændige *ophævelse* mod eller uden vederlag.

Er der for skylden udstedt simpelt gældsbrev, er *indehaveren af gældsbrevet legitimeret til at modtage betaling*, selv om *transporten* var *ugyldig*. Dette gælder dog ikke, hvis skyldneren var i ond tro, eller hvis overdragelsen var falsk eller ugyldig på grund af umyndighed, voldelig tvang eller manglende fuldmagt, gbrl. § 30, jfr. § 17.

C. Ved overdragelse af en ikke negotiabel fordring kan overdrageren

¹ Se om, hvilke gældsbreve der er negotiable, nedenfor s. 114 f.

som hovedregel ikke skaffe erhververen større ret end den, som han selv havde, jfr. gbrl. § 27. Skyldneren bevarer derfor alle de *indsigelser*, som han kunne fremsætte imod overdrageren. I den henseende gør det ingen forskel, at løftet er skriftligt, når der dog ikke foreligger et omsætningsgælds-brev eller andet omsætningspapir. Undtagelse fra hovedregelen gælder dog i medfør af aftl. § 34 for det tilfælde, at en skriftlig skylderk-læring er afgivet pro forma. I så fald vil pro forma indsigelsen fortabes over for den, der i god tro ved aftale erhverver retten i henhold til dokumentet. Selv andre indsigelser vil muligvis kunne fortabes, hvor et skylddokument fremtræder som bestemt til over for trediemand at legitimere fordringshaveren til at disponere over retten, og udstederen har handlet uagtsomt.

D. Ved ikke negotiable fordringer bliver der derhos i almindelighed ikke tale om *ekstinktive godtroenhedserhvervelser*. Hvis overdrageren ikke er rette fordringshaver, bliver der ikke skabt ret for medkontrahenten. Hvis nogen pro forma har overdraget sin fordringsret til en anden ved skriftlig transport, finder aftl. § 34 også anvendelse på dette forhold, ligesom det i særlige forhold kan tænkes, at indehaveren af skriftlig transport kan være legitimeret til fordringens overdragelse med bindende virkning for den virkelige fordringshaver.

Er skylden fastslået ved simpelt gælds-brev, gælder dog de særlige regler i gbrl. § 31, 2.-4. stk.: Har fordringshaveren overdraget gælds-brevet til flere forskellige, går en senere erhverver forud, når skyldneren først har fået underretning om overdragelsen til ham, og erhververen var i god tro ved underretningen.

Når en handelsvirksomhed eller bogføringspligtig erhvervsvirksomhed af anden art overdrages sammen med virksomhedens udestående fordringer, anvendes disse regler dog kun, hvis overdragelsen sker til sikkerhed.

Medfører gælds-brevets særlige beskaffenhed, at skyldneren ikke frigøres ved at betale til andre end ihændehaveren, går den forud, som har fået gælds-brevet i hænde i god tro.

IV. Forholdet mellem overdrageren og erhververen

A. Er en fordring overdraget, og det viser sig, at skyldneren har indsigelser, som cessionaren ikke kendte, foreligger der misligholdelse fra overdragerens side, som pådrager overdrageren erstatningsansvar, jfr. gbrl. § 9: Overdrages et gælds-brev til eje eller pant, *indestår overdrageren for, at fordringen består* („nomen esse verum“). Dette gælder dog ikke ved gaver og heller ikke, når erhververen vidste, at fordringen ikke bestod, eller havde grund til mistanke derom. Hvis beløbet slet ikke skyldtes, må overdrageren som regel blive forpligtet til at opfylde cessus' forpligtelse, men dersom fordringen er solgt som usikker til underkurs, må hans forpligtelse begrænses til det beløb, som kunne være opnået hos skyldneren. Fordringshaveren vil også kunne hæve aftalen, hvis indsigelsen er af væsentlig betydning, og fordre tilbage det vederlag, som han har betalt for fordringen.

B. *At fordringen skønt gyldig ikke opfyldes af cessus*, giver derimod ikke cessionaren ret til at rette krav imod overdrageren¹, medmindre der kun foreligger en sikkerhedsoverdragelse, eller overdrageren har pådraget sig et videregående ansvar, gbrl. § 10. Hvis transporten betegnes som *skadesløs*, ligger deri, at overdrageren skal hæfte som simpel kautionist for opfyldelsen af den overdragne fordring. At *endossenten af en veksel*

¹ Det er altså ingen mangel, som pådrager overdrageren ansvar, at debitor ikke faktisk er god for beløbet („nomen esse bonum“).

eller check normalt hæfter for rigtig opfyldelse, omtales i formuerettens særlige del.

§ 28. Negotiable gældsbreve

I. A. Fordringsrettigheder er ikke i almindelighed egnet til at omsættes både på grund af den usikkerhed, som er knyttet til bedømmelsen af skyldnerens betalingsevne, og fordi man ikke i almindelighed kan værne erhververen imod indsigelsers fremsættelse eller imod, at andre hævder en bedre ret til den overdragne fordring. Undtagelsesfrit gælder dette dog ikke. Særlig ensidige fordringer, som kan dokumenteres ved skyldnerens skriftlige løfte, er egnet til omsætning i alt fald, når der knyttes særlige retsvirkninger til overdragelsen, således som det i alle moderne retsforfatninger i større eller mindre udstrækning sker ved reglerne om negotiabilitet.

De ensidige skylderkåringer har ikke alene betydning som omsætningspapirer, hvor forholdet virkelig ved udstedelsen er ensidigt som ved lån. Udstedes en ensidig skyldnererklæring, f. eks. en veksel for købesummen for endnu ikke leverede varer, vil formålet hermed netop være at sætte vekselmodtageren i stand til at omsætte vekslen før forfaldstid. Dette formål kan imidlertid kun opnås, dersom vekselfordringen ved omsætningen løsrives fra sammenhængen med vederlagskravet.

Reglerne om *negotabilitet* har da til *hovedformål* at sikre erhververen hans gennem omsætningen erhvervede fordringsret; for det første sker det ved at indrømme ham fordring mod skyldneren, skønt overdrageren ingen fordring havde eller kun havde en mindre ret end den, som dokumentet angiver (nfr. II).

For det andet kan erhververen vinde ret, selv om overdrageren ikke var rette fordringshaver, idet samtidig rette fordringshavers ret fortabes (nfr. III).

I tilknytning til omsætteligheden står reglerne om legitimationen over for skyldneren, idet skyldneren ikke i almindelighed som ellers kan regne med den oprindelige fordringshaver som sin kreditor, men må anse dokumentets indehaver som rette fordringshaver (nfr. V).

Af lignende grunde gælder det, at cessus ikke over for erhververen af en negotiabel fordring kan fremsætte *modfordringer* på cedenten, selv hvor erhververen kendte modfordringen ved erhvervelsen, jfr. ndf. s. 142 f.

B. *Af de negotiable dokumenter er de vigtigste gældsbreve*, hvilke i det følgende nærmest haves for øje. Ved et gælds brev forstås et ensidigt skriftligt løfte om at betale en bestemt sum penge, der fremtræder som løsrevet fra det til grund for udstedelsen liggende mellemværende. At forpligtelsen er knyttet til betingelser, vil ikke udelukke dokumentets karakter af gælds brev, når betingelsen ikke er en modydelses erlæggelse. Dog vil indholdet formentlig kunne være i den grad ubestemt, at negotiabilitetsreglerne ikke kan finde anvendelse på dokumentet. Et *skadesløsbrev* er ikke et gælds brev, fordi udstederens forpligtelse ifølge dokumentets eget udvisende beror på det underliggende gældsforhold¹.

Efter *tidligere ret* var alle gældsbreve negotiable, medmindre de selv bestemte det modsatte, f. eks. ved klausulen „ikke til ordre“ („rekta-klausul“). Imidlertid udstedes mange gældsbreve alene af hensyn til bevi-

1 Jfr. nfr. s. 159 F. – Et *ejerpantebrev i fast ejendom* vil derimod normalt være et omsætningsgælds brev, jfr. gbrl. § 4, stk. 2, nr. 3, omend af særlig karakter, jfr. nfr. s. 158 E.

set for fordringen, og uden at det har ligget inden for parternes tanke, at gældsrevet skulle omsættes. Dette vil således som regel være tilfældet med gældsbreve udstedt for familie- og venskabslån. Ud fra denne erkendelse bestemmes det i *gbrl. § 11*, at negotiabilitetsreglerne alene skal finde anvendelse på omsætningsgældsbreve; omsætningsgældsbreve er 1. gældsbreve, som lyder på betaling til ihændehaveren eller ikke angiver, hvem gælden skal betales til (ihændehavergældsbreve), 2. gældsbreve, der lyder på betaling til bestemt person eller ordre (ordregældsbreve), 3. gældsbreve, der giver pant i fast ejendom eller registreret skib eller luftfartøj¹, medmindre der i gældsrevet er indføjet ordene „ikke til ordre“ eller tilsvarende forbehold, 4. gældsbreve, der lyder på betaling til bestemt person (navnegældsbreve), når de utvetydigt angiver, at de skal være omsætningsgældsbreve.

C. At der udstedes gældsrev for en skyld, berører ikke *det materielle forhold mellem udstederen af gældsrevet og modtageren*. *Gbrl. § 1* udtaler herom: Den, der udsteder et gældsrev, mister ikke derved indsigelser fra det retsforhold, der gav anledning til gældsrevets udstedelse, medmindre andet er aftalt eller følger af særlige omstændigheder.

D. Ej heller berører negotiabilitetsreglerne som hovedregel² de *almindelige kontraktsreglers anvendelse på forholdet mellem erhververen på anden hånd af et gældsrev og hans umiddelbare hjemmelsmand*. Denne kan derfor fordr gældsrevet tilbage på grund af aftalens ugyldighed eller bristede forudsætninger, så længe gældsrevet ikke er transporteret videre.

E. Selv om gældsrevets udstedelse således ikke i sig berører udsteders og modtagers retsstilling, vil gældsrevet naturligvis udgøre *et vigtigt bevismiddel* i kreditors hånd lige over for skyldneren. Vil skyldneren gøre gældende, at han trods gældsrevets udstedelse ikke skylder beløbet, må han i almindelighed kunne føre bevis for sin påstands rigtighed.

F. Gældsrevets betydning som bevismiddel viser sig også i en anden retning, idet besidderen af gældsrevet med formel lovlig adkomst *formodes at være berettiget til at gøre fordringen gældende*, og skyldneren er derfor ikke berettiget til at fordr yderligere bevis som betingelse for betaling, modtagelse af opsigelse o. l. Andre, der vil bestride besidderens ret til gældsrevet, må godtgøre deres påstand. Ved gældsbreve, der lyder på eller er transporteret *til ihændehaveren*, er besiddelsen i sig tilstrækkelig adkomst, men ved gældsbreve, der *lyder på navn*, fordrer yderligere, at gældsrevet er stilet til den pågældende eller overdraget til ham eller til ihændehaveren ved skriftlige transporter, der fremtræder som en sammenhængende række, *gbrl. § 13*. De skriftlige transporter behøver dog ikke at være påtegnet gældsrevet.

G. Überørt af spørgsmålet om negotiabiliteten er spørgsmålet om *virksomheden af et gældsrevs overdragelse over for overdragerens kreditorer*. Herom gælder tilsvarende regler som om løsøre. *Erhververen* opnår derfor allerede ved aftalen en mod overdragerens kreditorer beskyttet ret til gældsrevet, medmindre talen er om en *pantsættelse* eller overdragelse med pantsætningsformål. I så fald må gældsrevet overleveres til den berettigede, således at overdrageren afskæres fra at disponere over gældsrevet, *gbrl. § 22*.

H. Efter gældende ret (§ 32 i lov om stempelafgift, lovbehold. nr. 309 af 11. oktober 1961) er det som hovedregel forbudt at udstede eller transportere *gældsbreve til ihændehaveren*. Undtaget fra forbudet er dog

1 Uanset om pantebrevet er tinglyst resp. registreret.

2 Se dog om overdragelse foretaget af en umyndig, *gbrl. § 14* og foran side 39.

checks, visse obligationer m.v., der i henhold til særlig begunstivelse ved lov eller bevilling enten fuldstændig eller alene med hensyn til transport er fritaget for stempelpligten.

II. Fortabelse af skyldnerens indsigelser

Om fortabelse af gældsrevsudstederens indsigelser findes hovedbestemmelsen i gbrl. § 15: Over for den, der (i god tro) ved overdragelse har erhvervet ret over et omsætningsgældsrev og fået det i hænde, kan udstederen *ikke gøre gældende*,

at gældsrevet var ugyldigt efter reglerne i lov om aftaler §§ 29-33 (ugyldighedsgrunde, der ikke kan gøres gældende over for en godtroende løftemodtager), eller at det efter at være underskrevet af ham er udgivet uden hans vilje,

at han ikke har modtaget det aftalte vederlag eller har andre indsigelser fra det retsforhold, som gav anledning til gældsrevets udstedelse,

at betaling var sket før overdragelsen, eller at skyldforholdet i øvrigt var ophørt eller ændret ved aftale, modregningserklæring, opsigelse eller dom.

En indsigelse fortæbes dog ikke, såfremt den fremgår af gældsrevet, eller dette har fået en påtegning, der ikke let kan fjernes, om betaling eller andet forhold, hvorpå indsigelsen støttes.

I gbrl. § 17 nævnes sådanne *indsigelser, som ikke fortæbes*, nemlig:

at gældsrevet var falsk eller forfalsket, underskrevet på udstederens vegne uden fuldmagt dertil (disse tilfælde må nødvendigvis være undtagne, for at ikke hvem som helst skal misbruge andres navne til at pådrage dem forpligtelser) eller ugyldigt på grund af voldelig tvang (lov om aftaler § 28), mindreårighed, tinglyst umyndiggørelse og lavværgemål eller manglende fornøft (lov om umyndighed og værgemål § 65),

at gældsrevet var erklæret dødt og magtesløst (jfr. herom ndf. i teksten), eller at fordringen var ophørt eller forandret efter lovgivningens regler om deponering, forældelse, præklusion eller tvangsakkord.

Såfremt regelen i gbrl. § 15 fastholdes fuldt ud, ville gældsrevudstederen se sig nødsaget til at kræve påtegning på gældsrevet om enhver betaling af *renter og afdrag*. For at fritage ham herfor er det i gbrl. § 16 bestemt, at skyldneren, der før overdragelsen har betalt forfalden rente, kan gøre dette gældende over for erhverver i god tro. Dette gælder også om afdrag, der efter gældsrevet skal erlægges til bestemt angivne tidspunkter (og disse tidspunkter er komne forinden overdragelsen).

En forudsætning for ekstinktion af indsigelser er, at erhververen har fået *gyldig adkomst* til gældsrevet. Kan dette vindiceres af rette fordringshaver, mod hvem skyldneren kunne gøre indsigelsen gældende, indtræder fortabelsen ikke, fordi sådan vindikation ikke finder sted. Hvorvidt en overdragelse er gyldig, afhænger af reglerne om rettigheders fortabelse, jfr. nfr. III.

Med hensyn til *tinglyste pantebreve* gælder om ekstinktion af indsigelser regelen i T.L. § 27, der i hovedsagen stemmer med de almindelige gældsrevregler. Særlige regler er givet i V.L. § 17 og chl. § 22 angående veksler og checks.

III. Fortabelse af rettigheder

Ifølge gbrl. § 14 gælder om fortabelse af rettigheder, at når et *ihændehavegældsrev* er overdraget til eje eller pant af den, der sad inde med det, og erhververen har fået gældsrevet i hænde, hindrer det ikke hans ret, at overdrageren var umyndig eller manglede ret til at råde over gælds-

brevet¹, medmindre erhververen vidste dette eller ikke har udvist den agtpågivenhed, som forholdene krævede.

Ved *andre omsætningsgældsbreve* gælder det samme, dersom overdragelsen er foretaget af den, der efter § 13 formodes at have retten til at gøre fordringen gældende eller nogen, der med grund antoges at være identisk med ham eller at have fuldmagt til at overdrage for ham. Støtter overdrageren sin ret på tidligere overdragelser, behøver erhververen ikke at prøve deres ægthed eller gyldighed, medmindre omstændighederne giver grund dertil.

IV. Nærmere betingelser for ekstinktionens indtræden

A. Ekstinktion såvel af indsigelser som af rettigheder indtræder kun til fordel for den, som har omsætningsadkomst, d.v.s. den, der har erhvervet ret over gældsbrevet *ved aftale*. Ekstinktion indtræder navnlig ikke til fordel for den kreditor, som gør eksekution i gældsbrevet; han må finde sig i alle de indsigelser, som skyldneren kunne fremsætte over for rekvisitus, ligesom han ikke kan modsætte sig vindikationskrav, som kunne gøres gældende over for rekvisitus. Ved overdragelsen af en begrænset ret, f. eks. en panteret, indtræder ekstinktionen dog naturligvis kun i det omfang, hvori det er fornødent af hensyn til panthaverens beskyttelse.

B. Ekstinktion forudsætter tillige, at erhververen har fået *gældsbrevet i hænde*. Så længe dette ikke er sket, nyder han ingen beskyttelse over for overdragerens senere ulovlige dispositioner, og der er derfor heller ikke tilstrækkelig anledning til at skabe betryggelse i andre retninger. Er dokumentet i en trediemands besiddelse, idet det f. eks. er deponeret i en bank, er det dog tilstrækkeligt, at banken underrettes om overdragelsen.

C. 1. Erhververen må derhos være *i god tro*. Herved må *i almindelighed* forstås, at han ikke kendte eller burde kende skyldnerens indsigelse eller trediemands ret. I almindelighed vil erhververen være i god tro, hvis retten eller indsigelsen ikke åbenbarer sig gennem selve dokumentet. Nogen undersøgelse af rigtigheden af overdragerens anbringender ud over dokumentet skal ordentligvis ikke foretages.

2. a. Med hensyn til fortabelse af *indsigelser* gælder en særlig bestemmelse af begrebet god tro ifølge *V.L. § 17 og chl. § 22*, idet det alene kræves, at erhververen ikke forsætlig har handlet til skade for skyldneren. Heraf følger, at det er uden betydning, at erhververen burde have indset, at skyldneren kunne fremsætte en indsigelse. Endog viden kan ikke i alle tilfælde udelukke ekstinktion.

b. Med hensyn til *fortabelse af rettigheder* over veksler og checks gælder, at ekstinktion kun er udelukket, hvor erhververen har kendt trediemands ret eller har gjort sig skyldig i grov uagtsomhed, *V.L. § 16, 2. stk., chl. § 21*. Heri ligger dog næppe mere, end hvad man uden særlig hjemmel ville have antaget, nemlig at kravene til agtsomheden naturligt må nedsættes ved de dokumenter, som i handelslivet går fra hånd til hånd.

3. Den gode tro antages at måtte være til stede ikke blot i det øjeblik, da aftalen træffes, men, hvis *overgivelse* sker senere, også når denne finder sted.

4. Endelig må det forudsættes, at den gode tro *støtter sig på gældsbevets udvisende*. Dette må ordentligvis have været forevist for erhververen.

¹ Også selv om dokumentet var forsynet med en påtegning, der ikke let kunne fjernes.

V. Legitimation over for skyldneren

En naturlig følge af reglerne om betalingsindsigelsens ekstinktion er, at skyldneren ikke er pligtig til at betale helt eller delvis uden til den, som kan fremvise gælds brevet til afskrivning af det modtagne eller - ved fuld- stændig betaling - tilbagelevere gælds brevet i kvitteret stand.

Selv om gælds brets ihænde haver ikke er rette kreditor eller - f. eks. som fallent - manglede ret til at gøre kravet gældende, frigøres skyldne- ren ved betaling til ham i god tro, såfremt indehaverens adkomst er i formel orden, gbrl. § 19. Ved *ihænde haver papirer* kan skyldneren således betale til enhver besidder; ved *navne papirer* må skyldneren søge at skaffe bekræftelse på, at ihænde haveren er den, som han giver sig ud for at være, men en fejltagelse i så henseende vil, når fornøden agtpågivenhed er udvist, ikke komme skyldneren til skade.

Ifølge V.L. § 40 virker betaling til en uberettiget *kun frigørende, så- fremt forfaldstiden er indtrådt*, men denne forskrift kan ikke anvendes ved *andre gælds breve*. Er gælden ikke forfalden, kan man dog stille stren- gere fordringer til skyldnerens pligt til at sikre sig, at ihænde haveren er den, som han giver sig ud for. Han løber da ingen risiko ved foreløbig at undlade betaling.

Betaler skyldneren til en anden end den, der kan møde med gælds bre- vet med formel adkomst, må han betale igen til rette ejer. Undtagelse herfra gøres alene med hensyn til *forfaldne renter eller afdrag*, der efter gælds brets skal erlægges til bestemt angivne tidspunkter. Disse kan skyldneren betale til den tidligere fordrings haver, indtil han får under- retning om fordringens overgang til en ny kreditor, jfr. gbrl. § 20, stk. 1¹, medmindre der for renten er udstedt kuponer.

VI. Notering

Masse gælds breve, d.v.s. gælds breve, der fremtræder som led i en sammen- hængende udgivelse af et større antal gælds breve med fælles tekst, jfr. gbrl. § 4, 2. stk. (f. eks. kreditforeningsobligationer), kan indeholde be- stemmelse om, at de kan noteres på navn. Er dette tilfældet, kan gælds- brets indehaveren få noteret i skyldnerens bøger, at gælds brets tilhører ham, hvorefter der meddeles gælds brets påtegning om, at det er noteret på navn. Af senere erhververe kan gælds brets forlanges noteret enten på navn eller på ihænde haveren.

Notering på navn har for det første den betydning, at skyldneren ikke *med frigørende virkning kan betale* til den, der alene støtter sin ret på en unoteret overdragelse, dersom det viser sig, at overdragelsen fra den noterede ejer var falsk, gbrl. § 38.

For det andet indtræder *ekstinktion* af den noterede ejers ret ikke i det fulde omfang efter gbrl. § 14. Var gælds brets noteret på en andens navn end overdragerens, indtræder fortabelsen først, når erhververen har ladet gælds brets notere på sit navn eller på ihænde haveren; retten går ikke tabt, hvis erhververen - inden han fik meddelelse om noteringen (af sin ret) - har fået kendskab til overdragerens manglende adkomst, gbrl. § 39, 1. og 2. stk. Var noterings påtegningen fjernet inden overdragelsen, vinder den godtroende erhverver dog ret over gælds brets, medmindre do- kumentets udseende gav grund til mistanke, § 39, 3. stk.

Når det er anmeldt for skyldneren, at det på navn noterede gælds brev er *bortkommet*, må gælds brets ikke på ny noteres, og også på anden måde er der truffet foranstaltninger til at hindre, at et gælds brev, der er frakommet rette ejer, bliver noteret.

1 Gbrl. § 16 omhandler kun ydelser, der forfaldt før overdragelsen.

VII. Kuponer til gældsbreve, aktier m.v.

Gbrl. §§ 23-25 giver nærmere forskrifter om rente- og udbyttekuponer, der er knyttet til masse gældsbreve eller aktier og lign. andelsbeviser. Sådanne kuponer anses som *ihændehavergældsbreve*. Er en kupon overdraget særskilt, finder bestemmelserne om fortabelse af indsigelser eller rettigheder dog kun anvendelse, når overdragelsen er sket ved forfaldstid eller inden for en måned før forfaldstid, og særskilt indfrielse af en kupon frigør alene skyldneren inden for den samme frist.

Med hensyn til *rentekuponer* gælder endvidere, at bestemmelser i gældsbrevenes *fælles tekst er bindende* for erhververen. Han må også finde sig i den *indsigelse*, at det gældsbrief, hvortil kuponen hørte, var ugyldigt, fordi det ikke var udgivet af udstederen. Er gældsbriefet, f. eks. en kreditforeningsobligation, med hjemmel i den fælles tekst udtrykket eller på anden måde forfaldent til indfrielse, giver senere forfaldne kuponer ikke krav på betaling.

På tilsvarende måde gælder om *udbyttekuponer*, at selskabets *vedtægter er bindende* for erhververen. Han må også finde sig i den indsigelse, at aktiebriefet eller andelsbeviset ikke gav andelsret i selskabet, dengang kuponen forfaldt.

Ifølge § 25 *falder fordringen ifølge en kupon bort*, hvis kuponen ikke er forevist til betaling inden 3 år fra forfaldsdagen eller den længere (ikke kortere) frist, der måtte være tilsikret kuponejerne. Den, der inden fristens udløb har anmeldt for skyldneren, at hans kupon er bortkommet, og som antagelig gør sin ejendomsret, kan efter fristens udløb fordrer kuponens beløb betalt. Dette krav forældes efter reglerne i lov nr. 274 af 22. december 1908. For krav ifølge kuponer, der er rettidigt forevist, men ikke indfriet, fastsætter gbrl. § 46 en tiårig forældelsesfrist.

VIII. Mortifikation

A. Efter fordringshaverens begæring

Den nøje forbindelse mellem gældsbriefkrav og gældsbrief kan ikke fastholdes fuldt ud, hvor gældsbriefet er *frakommet* fordringshaveren. Forlangte man ubetinget gældsbriefets forevisning ved betaling, ville skyldneren blive frigjort ved dokumentets undergang, og ejeren ville blive meget vanskeligt stillet, dersom dokumentet på anden måde er bortkommet. Til hjælp for fordringshaveren tjener reglerne om mortifikation i lov nr. 145 af 13. april 1938 om mortifikation af værdipapirer.

1. Den, som vil søge mortifikation på et gældsbrief, indgiver *til retten en begæring om offentlig indkaldelse* af den eller dem, som måtte være ihændehavere af dokumentet eller anse sig berettiget dertil. Begæringen må være ledsaget af oplysninger, der gør det antageligt, at den pågældende er berettiget til at erholde mortifikation, d.v.s. han må kunne sandsynliggøre, at gældsbriefet virkelig er frakommet ham, og at han var berettiget til det. Han må angive, hvorledes dokumentet er frakommet ham, og betegne gældsbriefet med en sådan tydelighed, at det ikke kan forveksles med andre.

Findes kravet om offentlig indkaldelse tilstrækkelig begrundet, tillader retten indkaldelse ved indrykkelse 1 gang i *Statsidende* i det første nummer i et fjerdingår og fastsætter en frist for fremsættelsen af indsigelser imod mortifikationen; denne frist skal i regelen være mindst 3 måneder.

Møder ingen og gør indsigelse på den i indkaldelsen bestemte retsdag, gives der *mortifikationsdom*, som lyder på, at gældsbriefet skal anses som „dødt og magtesløst“.

Om mortifikation af *visse aktier og obligationer* er der givet strengere forskrifter i mortifikationslovens §§ 10-15.

2. Om *mortifikationens virkning* bestemmes det i lovens § 9, at den omstændighed, at domhaveren ikke kan forelægge dokumentet, ikke skal være til hinder for, at han gør retten efter dokumentet gældende. Endvidere kan han forlange et nyt, tilsvarende dokument udstedt.

Fremdeles medfører mortifikationen, at *gældsrevet ophører med at være fordringens bærer*, således at der ikke ved en efter mortifikationsdommens afsigelse stedfunden overdragelse kan ske ekstinktion af mortifikantens ret til fordel for godtroende omsætningserhververe.

Derimod antages det *ikke*, at mortifikationsdommen *ekstingverer allerede tidligere erhvervede rettigheder* over gældsrevet. Viser det sig således, at mortifikanten ikke var rette fordringshaver, eller at hans ret er ekstingveret ved en inden domsafsigelsen stedfunden overdragelse, kan den således berettigede også efter mortifikationsdommens afsigelse forlange betalingen erlagt til sig¹. Har skyldneren forinden rette fordringshaver afkræver ham betaling, erlagt til mortifikanten, kan rette fordringshaver gøre krav på det modtagne hos mortifikanten. Dog antages det, at mortifikanten ikke er pligtig til at lægge beløbet fra sig, såfremt fordringshaveren har udvist forsømmelse.

B. Mortifikation kan også ske *efter skyldnerens begæring*, når det gøres antageligt, at beløbet ikke skyldes, idet f. eks. det én gang *indfrie*de gælds-brev er bortkommet. Mortifikationens betydning ligger da dels i, at den udelukker fremtidig ekstinktion af betalingsindsigelsen, dels i, at den legitimerer skyldneren som frigjort. Er der givet pant i fast ejendom for skylden efter gældsrevet, kan skyldneren på grundlag af mortifikationsdommen forlange panteskyldens udslettelse af tingbogen, lovens § 9, 3. stk.

Med hensyn til *forskellige dokumenter*, navnlig sparekasse- og bankbøger, statsobligationer, der er noteret på navn, og livsforsikringspolicer er der hjemlet en lettere fremgangsmåde, idet skyldneren *uden forudgående rejskendelse* kan indkalde mulige berettigede til at melde sig til ham, hvorefter han, hvis ingen melder sig, kan opfylde til den, der har antageliggjort at være berettiget til dokumentet.

§ 29. Andre negotiable dokumenter end gældsbreve. Legitimationspapirer

I. I søl. er der givet nærmere regler om *konnossementets* negotiabilitet. Da rederen ved konnossementet påtager sig pligt til udlevering af et bestemt vareparti, kan han over for den godtroende erhverver af dokumentet ikke blot gøre indsigelserne falsk, umyndighed, voldsom tvang m.v. gældende, men han kan også fremføre, at varen er gået hændeligt til grunde undervejs, at varen var indladet af en uvedkommende og nu udleveret til rette ejer, eller – hvis konnossement er udstedt i flere eksemplarer – at godset er udleveret til en anden konnossementsindehaver. I modsætning til et gælds-brev behøver et konnossement ikke at hjemle en rent ensidig forpligtelse for skipperen til varens udlevering, men udlevering kan gøres afhængig af betaling af fragt m.v. i overensstemmelse med derom i konnossementet taget forbehold.

Sparekasse- og bankbøger er kun at anse som simple gældsbreve, men visse særlige regler herom er givne i gbrl. kap. 4.

Varebeviser, d.v.s. skriftlige skylderklæringer, hvorved handlende påtager sig en ensidig forpligtelse til levering af et vareparti, kan formentlig

¹ Om ejendomsdom i forbindelse med mortifikation, se foran s. 82.

anses for negotiable, medmindre de indeholder bestemmelse om, at levering kan fordres uden afskrivning eller kvittering på varebeviset, f. eks. mod udleveringsseddel fra fordringshaveren.

Ved en *udleveringsseddel* forstås en anvisning fra en handlende på udlevering af varer beroende hos en trediemand. Modtageren af udleveringsseddel kan naturligvis ikke have bedre ret til varen, end udstederen har. Reglerne om fortabelse af indsigelser kan derfor ikke finde anvendelse i relation til besidderen af varen. Derimod er der i og for sig intet i vejen for at anse udleveringsseddelen for negotiabel med hensyn til spørgsmålet om udstedernes ansvar, fordi en godtroende omsætningserhverver ikke kan få varen udleveret, og om rettighedens ekstinktion. Om udleveringsseddel i disse henseender er negotiable, kan anses for tvivlsomt.

Livsforsikringspolicer er negotiable; dog vil forsikringsselskabet over for godtroende omsætningserhververe kunne fremsætte indsigelser grundet på særlige forsikringsretlige forhold, f. eks. undladt præmiebetaling, urigtige risikooplysninger, fareforøgelse under særlige forhold, selvmord o. desl. Indsigelsens ekstinktion er derfor indskrænket til de indsigelser, der beror på særlig retshandel med selskabet, og som ikke er påtegnet policen. Selskabet kan derfor ikke gøre gældende, at forsikringen er ophørt ifølge aftale, eller at der er aftalt særlige vilkår, som ikke har fundet udtryk i policen, F.A.L. § 113. Med hensyn til legitimationen over for selskabet gælder den særlige regel, at indehaveren af en til ihændehaveeren udstedt eller transporteret police ikke derved er legitimeret til at oppebære forsikringssummen uden at oplyse sin adkomst, F.A.L. § 115. Denne særregel skyldes den særlige fare for, at policen ved dødsfald kommer en uberettiget i hænde.

Aktier hører ligeledes til de negotiable dokumenter, og den indsigelse, at en aktionær ikke har opfyldt sin indskudsforpligtelse, eller at der i øvrigt er knyttet særlige betingelser eller indskrænkninger til hans ret, vil derfor fortabes over for godtroende omsætningserhververe, hvis den ikke fremgår af aktien. På den anden side er naturligvis aktionærens ret som en andelsret i selskabets formue undergivet de forandringer, som er betinget af selskabets udvikling.

Omtvistet har det været, hvorvidt de af banker og sparekasser udstedte *receptisser for deposita eller for håndpant* er negotiable. I nyere tid er spørgsmålets betydning dog forringet derved, at receptisserne ordentligvis indeholder forbehold, som udelukker negotiabiliteten; blandt andet under hensyn hertil synes det rettest at antage, at disse dokumenter ikke er negotiable.

II. Om alle negotiable dokumenter gælder det i øvrigt, at negotiabiliteten udelukkes ved dertil sigtende forbehold, f. eks. ved klausulen „ikke til ordre“ (*rektaklausul*). På den anden side vil der ikke være noget i vejen for en aftale, som gør reglerne om negotiable dokumenter anvendelige på dokumenter, der ellers ikke ville være omsætningspapirer.

III. Om *legitimationspapirer* taler man, hvor skyldneren er berettiget til i god tro at opfylde til den, som har papiret i hænde, uden at der dog til dokumentets overdragelse er knyttet ekstinktion af rettigheder og indsigelser. Som eksempler på legitimationspapirer kan nævnes garderobemærker, billetter til jernbanerne eller til forlystelser, assistenshussedler, postanvisninger, lotterisedler, mærker, der udgives for effekter, som indleveres til reparation o.l.

De fordringer, som må stilles til skyldnerens gode tro, kan ved sådanne dokumenter variere efter forholdenes beskaffenhed. Hvis det må anses som noget ganske ekstraordinært, at dokumentet omsættes, som tilfældet

er med garderobenumre for overtøj, vil det blotte kendskab til, at udlevering forlanges af en fremmed, kunne medføre, at nærmere forklaring må kræves. Ved pantelånersedler og lotterisedler, der ofte er genstand for omsætning, må der kræves yderligere grund til mistanke. At den berettigede har skrevet sit navn på dokumentet, vil i mange forhold ikke udelukke frigørelse til ihændeleveren, men i tilfælde, hvor det er naturligt, at rettigheder over beviset får udtryk ved påtegning af dokumentet, må ihændeleveren også have formel rigtig adkomst.

Er beviset af den karakter, at det regelmæssigt benyttes til omsætning, vil skyldneren ikke blive frigjort ved opfyldelse til den oprindelige fordringshaver, når han ikke er i besiddelse af beviset. I andre tilfælde gælder legitimationsreglen alene til fordel for skyldneren, således at han frigøres både ved opfyldelse til indehaveren af beviset og til den oprindelige fordringshaver. Er varer indleveret til reparation, vil reparatøren således blive frigjort både ved tilbagelevering i god tro til den, som har mærket, og til den, som har leveret tingen til reparation.

Om et *indløsningspapir* taler man, hvor skyldneren kan gøre opfyldelsen betinget af bevisets tilbagelevering. Frigøres skyldneren ikke ved erlægelse til andre end dokumentets indehaver, vil beviset naturligvis altid være et indløsningspapir, men også i andre tilfælde kan det antages, at der ikke foreligger pligt til opfyldelse uden bevisets tilbagelevering.

Da det kan hindre eller vanskeliggøre fordringshaverens gennemførelse af sit krav, at han har mistet et legitimationspapir, er reglerne om *mortifikation* af negotiable dokumenter også anvendelige på de førstnævnte papirer.

§ 30. Forpligtelsers overgang på en ny skyldner

I. Da fordringshaveren ikke kan finde sig i at få en ringere skyldner i stedet for den tidligere, og da det frembyder uoverstigelige vanskeligheder at formulere regler om, når en person, som skyldneren formår til at træde i sit sted, er lige så god eller bedre end han selv, gælder det som *hovedregel, at skyldovertagelse (delegation) ikke kan finde sted uden fordringshaverens samtykke.*

Undtagelsesfrit gælder regelen dog ikke. Under visse forhold kan en *sømand* fri sig for sin stilling i utide imod at stille en duelig og ordentlig mand i sit sted, og ifølge lov om livsforsikringsvirksomhed (nr. 147 af 13. maj 1959) kan *et livsforsikringsselskabs hele forsikringsbestand eller en del deraf* med forsikringsrådets godkendelse overdrages til et andet selskab, medmindre der efter stedfunden bekendtgørelse fremkommer indsigelse fra mindst en femtedel af forsikringstagerne. Overdrages en fast ejendom til en ny ejer, antages det uden særlig lovhjæmmel, at *ejerens pligt til vedligeholdelse og andre lignende pligter*, som normalt påhviler udlejer, uden videre går over på den ny ejer i den gamles sted. I tilfælde af lejerens død, separation, skilsmisse eller ophævelse af det ægteskabelige samliv har lejerens ægtefælle under de i lejel. §§ 84-85 angivne forudsætninger *ret til at fortsætte lejemålet* i hans sted. Fortsættes lejemålet ikke af en efterlevende ægtefælle, har en person, der i mindst 5 år har haft fælles husstand med afdøde og i ikke ubetydeligt omfang, herunder ved arbejde i hjemmet har bidraget til husstandens opretholdelse, samme ret til at overtage lejemålet. Tilsvarende ret har ved lejemål af erhvervsvirksomheder i lejet ejendom, lejerens livsarvinger, hvis lejerens efterlader sig børn eller svigerbørn, der er oplært i den branche, hvori forretningen hidtil har været drevet, og den pågældende ønsker person-

ligt eller i forbindelse med sin ægtefælle at drive forretningen videre, jfr. lovens § 83.

Undertiden kan det *på forhånd være vedtaget*, at skyldneren skal være berettiget til at sætte en anden skyldner i sit sted, f. eks. hvis det i en *lejekontrakt* er fastsat, at lejerens skal kunne udtræde af lejemålet, hvis han kan skaffe en solid lejer i sit sted. Er det i et *pantebrev* med pant i fast ejendom bestemt, at panteskylden skal henstå „fra ejer til ejer“, eller at den skal være uopsigelig i tilfælde af ejerskifte, ligger heri et forhåndssamtykke til, at en køber af ejendommen indtræder som personlig skyldner i stedet for pantsætteren, jfr. T.L. § 39 og nærmere ndf. s. 173 D.

II. Som skyldovertagelse betegner man også *den blotte aftale mellem skyldneren og en trediemand* om, at denne skal overtage opfyldelsen af skyldnerens forpligtelse. Sådant aftale vil særlig ofte træffes i forbindelse med salg af fast ejendom med hensyn til pantegælden eller ved overdragelse af retten i henhold til en gensidig bebyrdende kontrakt. Sælges f. eks. varer under transporten, vil det ordentligvis blive aftalt, at køberen skal betale fragt og eventuelt købesummen m. v., der forfalder ved varens modtagelse. Ved salg af en forretning forekommer det ligeledes ofte, at køberen påtager sig at tilsvare forretningens forpligtelser.

Som *hovedregel* antages det, at aftalen mellem skyldneren og en trediemand om skyldovertagelse *ikke er en egentlig trediemandsaftale til fordel for kreditor*. I mange tilfælde er det parternes hensigt at formå kreditor til at give afkald på den tidligere skyldner, men dette formål vil ikke have udsigt til at kunne gennemføres, hvis trediemand umiddelbart forpligtedes ved skyldovertagelsen. I så fald vil kreditor intet have at vinde ved afkaldet.

Hovedregelen må dog fraviges i *særlige tilfælde*, særlig ved overdragelse af forretning som helhed. Hvis f. eks. et trykkeri afhændes, vil det være naturligt, at pligten til at udføre det løbende arbejde med trykning af tidsskrifter, enkelte bøger m.v. uden videre går over på køberen. Endvidere må køberen af en virksomhed, som lader virksomhedens personale fortsætte deres arbejde, blive pligtig til at betale lønnen.

Bortset fra disse særlige tilfælde kan kreditor først holde sig til skyldovertageren, *hvis denne forpligter sig direkte over for ham, eller skyldneren transporterer sin ret efter aftalen om skyldovertagelsen til kreditor*. Leveres modydelsen til overtageren under sådanne forhold, at det er en tydelig forudsætning, at kreditor kan holde sig til ham for betalingen, forpligtes han også herved direkte over for kreditor.

Fordringshaverens ret mod den tidligere skyldner vil i ethvert tilfælde først ophøre, når den nye skyldner har *forpligtet sig* over for ham, men *desuden* må det fordres, at han enten har givet udtrykkelig afkald på retten, eller at han har tilkendegivet sin hensigt at holde sig til den ny skyldner. Hertil er det ikke tilstrækkeligt, at kreditor har rettet opfordring til den ny skyldner om betaling; men har han f. eks. modtaget veksel fra ham eller sagsøgt ham til betaling, vil hans ret imod den oprindelige skyldner ordentligvis være tabt. Om pantshaverens ret over for overdrageren af fast ejendom, se ndf. s. 173 D.

III. Beslægtet med aftalen om skyldovertagelse er aftalen med trediemand om, at han skal *tilsvare gælden i forening med den tidligere skyldner*. Sådant aftale vil særligt fremkomme, hvor en person indtræder som ansvarlig deltager i et *interessentskab*. Selv om det ikke ved en sådant aftale er forbundet med væsentlige betænkeligheder at antage, at den indtrædende umiddelbart forpligtes over for interessentskabets kreditorer, anses dog heller ikke denne aftale i almindelighed som en egentlig trediemandsretshandel. Sin største betydning har dette, hvor den indtrædende

går ud af firmaet igen uden at have pådraget sig nogen videregående forpligtelse ved sin adfærd. Han hæfter da kun for den gæld, der er stiftet, medens han var deltager i interessentskabet.

4. HOVEDAFSNIT

Om de ved aftale stiftede fordringsforhold

§ 31. Rigtig opfyldelse. Misligholdelse

Hvad en fordring nærmere går ud på, må afhænge af aftalen og det pågældende retsforholds art. Kun visse mere almindelige spørgsmål om fordringers virkning kan behandles i en fremstilling af formuerettens almindelige del. Rent abstrakt kan det siges, at fordringen giver kreditor ret til at fordre rigtig opfyldelse, hvorved fordringen bortfalder; ellers indtræder misligholdelse, som afføder en række retsvirkninger. Misligholdelse indtræder dog ikke, såfremt den manglende opfyldelse skyldes kreditor eller visse andre undskyldende omstændigheder.

I. A. Fordringens opfyldelse må ske på *rette sted*. For *pengeforpligtelser* gælder det som hovedregel, at betaling må erlægges på kreditors bopæl eller ved forretningskrav på hans forretningssted, jfr. gbrl. § 3. Flytter fordringshaveren til et andet land, eller erhverves fordringen af en person i et andet land, skal betalingen ske på det tidligere betalingssted. Kreditor er berettiget til at fordre betaling et andet sted i samme land, selv om bopælen eller forretningsstedet er uforandret, når blot det ikke medfører væsentlig ulempe eller udgift for skyldneren. Undertiden skal betaling ske hos skyldneren; veksler og checks må af kreditor præsenteres for skyldneren resp. trassatbanken, og det samme vil i almindelighed gælde om forpligtelser, for hvilke der er udstedt ihændehavergældsbreve. Indskud i sparekasser eller banker kan alene kræves udbetalt i det pågældende pengeinstitut, ligesom kreditor selv må hente, hvad han har at fordre som indehaver af statens eller kredit- og hypotekforeningers obligationer eller lignende i serier udstedte værdipapirer¹.

B. *Fordringer på andet end penge* kan, hvis ikke andet følger af aftalen eller sædvane, alene fordres opfyldt på debtors forretningssted eller bopæl.

I tilfælde af flytning må kreditor, som skal have ydelsen leveret på sin bopæl, være berettiget til at forlange opfyldelse på sin nye bopæl, hvis det ikke medfører væsentlig ulempe eller udgift for skyldneren. Med samme begrænsning vil skyldneren, som skal opfylde på sin bopæl, kunne fordre at levere fra sin nye plads.

II. Fordringen må opfyldes *i rette tid* eller til „forfaldstid“, det tidspunkt, da skyldneren er pligtig at opfylde. Om en opfyldelse inden forfaldstid er rigtig opfyldelse, må afhænge af omstændighederne i de enkelte skyldforhold. Skal en vare leveres i september, og tilkommer valget af leveringstiden sælgeren, er kravet på varen forfaldet med udgangen af september. Skyldnerens „frigørelsestid“ indtræder derimod med månedens begyndelse.

Er der intet andet aftalt om forfaldstiden, kan ydelsen fordres straks eller så snart det efter ydelsens beskaffenhed kan antages, at den kan erlægges.

¹ Således om massegældsbreve, gbrl. § 4.

Hvis et gældsbrevs forfaldsdag falder på en helligdag eller en lørdag eller på grundlovsdagen den 5. juni, udskydes forfaldsdagen til den følgende søgnedag. Dette gælder også, når gældsbrevet lyder på betaling inden en vis frist, som udløber på en helligdag, en lørdag eller på grundlovsdagen, gbrl. § 5, 2. stk. En tilsvarende regel findes i V.L. § 72, chl. § 55 og lejel. § 25¹. Gældsbrevslovens regel må vist nok anses for anvendelig på anden skyld, hvis der ikke foreligger modstående aftale eller sædvane.

Er der vedtaget betaling i 11. december eller 11. juni termin, tilkommer der skyldneren 7 løbedage, idet betaling, der erlægges senest den 18. i måneden, anses for rettidig. Skylden anses dog for forfalden allerede den 11., hvilket navnlig medfører, at morarenter beregnes uden hensyn til løbedage ved betaling efter den 18. Ved andre gældsbreve har skyldneren kun løbedage, når det er aftalt.

Ved gensidigt bebyrdende skyldforhold er i mangel af modstående aftale ingen af parterne pligtig at erlægge sin ydelse, uden at modydelsen samtidig erlægges, kbl. § 14. Om vedvarende skyldforhold gælder med hensyn til lejeforholdet, at lejen i mangel af aftale skal erlægges forud for en måned eller den kortere tid, for hvilken lejemålet måtte være indgået, lejel. § 12; i arbejdsforhold er formodningen omvendt for, at lønnen først skal erlægges efter arbejdets udførelse eller efter udløbet af den periode, for hvilken vederlaget er fastsat.

Undertiden fordres fra kreditors side et påkrav, en henvendelse til skyldneren med krav om betaling; dette gælder særlig, hvor kreditor skal hente ydelsen, samt hvor forfaldstiden er ubestemt og beror på, når kreditor forlanger opfyldelse, eller på andre omstændigheder, der ikke er kendelige for debitor.

Skal ved gensidigt bebyrdende skyldforhold ydelserne udveksles samtidigt, vil det påhvile en af parterne at tage initiativet og tilbyde sin ydelse. Den anden part kan da forholde sig afventende, indtil modydelsen tilbydes, jfr. om køb kbl. § 15.

III. Misligholdelsesvirkninger indtræder dog ikke, hvis der foreligger *fordringshavermora*, d.v.s., at den manglende opfyldelse beror på fordringshaverens forhold².

IV. For så vidt det tilbudte ikke er stemmende med, hvad skyldneren er pligtig at erlægge, kan kreditor afvise det gjorte tilbud, uden at ikke-opfyldelsen kan siges at bero på ham. Kreditor kan således afvise såvel mangelfuld opfyldelse og opfyldelse med ting, som ikke tilhører debitor, som delvis opfyldelse. Såfremt mangelen ved opfyldelsen alene er uvæsentlig, må han dog modtage ydelsen, ligesom han i medfør af udtrykkelig bestemmelse i V.L. § 39, 2. stk., chl. § 34, 2. stk., ikke kan nægte at modtage delvis indfrielse af en vekslel eller en check. Under udlæg eller udpantning kan kreditor ikke vægre sig ved at modtage delvis betaling, rpl. §§ 503, 518, 596 og 602, og det samme gælder om dividende under konkurs; men i disse tilfælde vil det vanskeligt kunne forekomme, at kreditor er interesseret i at afvise den delvise betaling.

Rent undtagelsesvis kan andre omstændigheder end de, der beror på fordringshaveren, udelukke denne fra at gøre den manglende opfyldelse gældende som misligholdelse. I arbejdsforhold må arbejdsgiveren således ofte betale arbejdslønnen, selv om han på grund af arbejderens sygdom ikke modtager den betingede arbejdsydelse. Også i andre tilfælde kan ri-

1 I lejel. § 25 er der dog endnu ikke indført en regel om udskydelse af forfaldsdagen fra lørdag til den følgende søgnedag.

2 Jfr. nedenfor § 41.

sikoen for ydelsens ikke-erlæggelse være lagt på fordringshaveren, jfr. kbl. § 17, 2. stk.

§ 32. Løfter fra og til flere

I. Løfter fra flere. A. Forskellige former for solidarisk hæftelse

1. Har flere personer i forening lovet en ydelse, må det, selv om ydelsen efter sin beskaffenhed er delelig, i *mangel af anden aftale antages*, at løftegiverne er solidarisk ansvarlige¹ for opfyldelsen. Er dette tilfældet, kan kreditor af hver enkelt *fordre hele ydelsen* og eventuelt gøre misligholdelsens følger gældende over for hver enkelt, f. eks. gøre hele sit erstatningskrav gældende. Kreditor har således en større sikkerhed for opfyldelsen, end hvor han kun havde en enkelt skyldner, idet han kan få fuld dækning, selv om enkelte af skyldnerne ikke kan overkomme hele ydelsen eller slet intet udrede. Når således en af skyldnerne har opfyldt forpligtelsen, er kreditors fordring bortfaldet.

2. Der kan være *aftalt begrænsninger* i den solidariske hæftelse, idet det f. eks. kan være aftalt, at skyldnerne hver skal hæfte for en andel af fordringen, men således at samtlige andele sammenlagt udgør mere end fordringens samlede beløb („*delvis solidaritet*“). Ved et køb kan det f. eks. være aftalt, at hver af fire købere skal indestå for indtil halvdelen af købesummen. På lignende måde begrænses det solidariske ansvar for kredit- og hypotekforeningsgæld, som påhviler låntageren².

3. Endvidere kan nogle skyldneres hæftelse være *subsidiær*, således at fordringen kun kan gøres gældende mod dem, for så vidt der ikke kan fås dækning hos den principale skyldner. Således gælder det efter dansk ret, at kautionisten i mangel af anden aftale kun er pligtig at udrede, hvad hovedskyldneren har vist sig ude af stand til at udrede (simpel kaution i modsætning til selvskyldnerkaution).

B. Pro-rata hæftelse

Hvor flere har forpligtet sig *anpartsvis*, foreligger i virkeligheden en flerhed af skyldforhold med fælles oprindelse, som kan påvirke retsforholdet. F. eks. kan det være, at opfyldelsen kun kan fordres under ét. Man taler da om *samfordringsforhold*. Endvidere kan det være, at den omstændighed, at den ene løftegivers løfte er ugyldigt, kan bevirke hele overenskomstens ugyldighed efter reglerne om bristede forudsætninger.

Ved gaveløfter må formodningen være for, at de enkelte løftegivere alene har forpligtet sig til at erlægge hver sin anpart.

C. Regresret mellem solidariske skyldnere

1. Hvor en af de solidariske skyldnere har fyldestgjort fordringshaveren, vil der ofte opstå et genkrav eller regreskrav imod de andre skyldnere. *Om regres haves, og da i hvilket omfang*, må bero på det mellem skyldnerne bestående retsforhold. Er skyldnerne blevet berettiget til modydelsen i et vist forhold, må formodningen være for, at betalingen må fordeles i samme forhold. Den, der alene hæfter som kautionist, må formodes at have fuld regres til hovedskyldneren, for hvem han har kautioneret. I mangel af aftale eller andet grundlag for regressens bedømmelse må det formodes, at hver af skyldnerne til sidst skal betale lige meget, således at tab ved, at nogle af skyldnerne intet kan udrede, fordeles på de øvrige.

¹ Se således angående forpligtelse ifølge gældsnavn gbrl. § 2, 1. stk.

² Jfr. ndf. § 45.

2. *Om regressens gennemførelse* bestemmes i gbrl. § 2, 2. stk.: Har en af skyldnerne ifølge gældsbrief betalt gælden, kan han afkræve hver enkelt af medskyldnerne hans del. Hvis en af medskyldnerne åbenbart ikke kan betale, eller hans opholdssted er ukendt, må de andre udrede hver sin del af, hvad han ikke har betalt. Det samme gælder, hvis han ikke har betalt sin del inden 14 dage, efter at kravet herom er fremsat eller på betryggende måde afsendt til ham.

II. *Løfter til flere* skaber normalt anpartsrettigheder for løftemodtagerne, der, hvis ydelsen er udelelig, og ofte selv om dette ikke er tilfældet, må fordre opfyldelse i forening (aktivt samfordringsforhold).

§ 33. Særligt om forpligtelse til betaling af penge

I. Ved pengeforpligtelser opstår det særlige spørgsmål *om kreditors ret til at fordre rente*. Spørgsmålets besvarelse beror naturligvis i første række på, hvad der følger af aftalen. Ved *pengelån* antages det, at spørgsmålet om rentepligt for tiden inden forfaldsdag må afgøres efter de synspunkter, som er bestemmende for, hvorvidt der i mangel af aftale skal svares vederlag for en ydelse, jfr. foran s. 31. Ved pengelån af en vis varighed må formodningen være for, at der skal svares rente. *Bortset fra pengelån* svares rente alene, hvor det er hjemlet ved aftalen eller ved lov eller sædvane. I handelsforhold svares ofte rente uden særlig vedtagelse.

I mangel af aftale om rentens størrelse svares en rente af 4 pct. p. a. Mellem handlende er rentefoden dog 6 pct. p. a.

II. Betaling skal erlægges i mønt, som er *lovligt betalingsmiddel* på betalingstiden. I tilfælde af *overgang til en ny møntsort* vil det være bestemt ved møntloven, hvorledes ældre forpligtelser skal omregnes, jfr. for vor nuværende møntfod møntloven af 23. maj 1873. Trods guldindløselighedens ophævelse vedbliver seddelpengene at være lovligt betalingsmiddel også for tidligere stiftede forpligtelser. *Forandringer i pengenes værdi* giver ikke kreditor ret til at fordre et større pengebeløb eller debitor ret til at frigøre sig med betaling af et mindre. I Tyskland anerkendes dog ved markens sammenbrud i mellemkrigsårene først gennem retspraksis og senere gennem lovgivning en opskrivning eller „Aufwertung“ af de da værdiløse markfordringer, men en sådan regulering er ikke egnet til at indgå som led i en normalt virkende møntordning.

Hvor ydelse sker mod kontant betaling, kan fordringshaveren ikke være pligtig til at modtage *betaling i check*, som ikke giver sikkerhed for indfrielse. I andre forhold vil der kunne være kutyme for, at betaling kan ske ved (evt. noteret) check, og på grund af checkbetalingens store udbredelse er det gjort gældende, at kreditor, der afviser betaling i check, ikke skal kunne påberåbe sig den derved foranledigede forsinkelse, såfremt debitor ufortøvet skaffer kontanter.

Hvis en *gældsforpligtelse lyder på betaling i fremmed mønt*, d.v.s. i anden mønt end den, som er gangbar på betalingsstedet, kan skyldneren desuagtet frigøre sig ved betaling såvel i den fremmede mønt som i betalingsstedets efter kursværdien på betalingstiden, jfr. gbrl. § 7, 1. stk., medmindre der udtrykkelig er vedtaget effektiv betaling i fremmed mønt. Ved veksler og checks må skyldneren dog betale efter forfaldsdagens kurs, jfr. V.L. § 41, chl. § 36.

Betaling i fremmed mønt vedtages ofte, fordi kreditor anser den fremmede mønts værdi for at være mere stabil end betalingsstedets. Samme formål har den hyppigt i pantebreve og i de senere år også undertiden i lejekontrakter forekommende *guldklausul*, hvorved kreditor har betinget sig betaling i guldmønt eller efter guldværdi el. lign. Selve formålet at

sikre kreditor betaling ikke af en vis pengemængde, men af penge med en vis købekraft, fortjener retsordenens interesse, og det er da også gentagne gange statueret, at guldklausulen måtte anses som bindende. Under de senere års valutafor skydninger har det dog vist sig, at guldklausulen ikke ganske er egnet til at opfylde sit formål, idet pengenes almindelige købeevne er undergået mindre forskydninger end guldets pris. Betaling efter guldværdien giver derfor kreditor penge med en købeevne, der er langt større end den, som pengene havde ved aftalens indgåelse, og forpligtelsen bliver derfor langt mere tyngende for skyldneren end af parterne forudsat. På grund af disse for parterne uforudseelige omstændigheder kunne der derfor være tale om at anse klausulen for i større eller mindre grad uforbindende, men hertil har domstolene kun været tilbøjelige, når det kunne bestyrkes, at det afgørende motiv for aftalen var, at ydelsen skulle være værdifast. Nu er det imidlertid i § 1 i lov om guldklausuler, nr. 254 af 27. november 1936, bestemt, at hvis et gælds-brev, som er udstedt før den 29. september 1931¹ forpligter skyldneren til i danske penge at betale et beløb i guldkroner eller beregnet efter værdien af et antal kroner i guld eller en på anden måde fastsat mængde guld, skal fordringshaveren indtil videre ikke herpå kunne støtte krav om at få kapital eller renter beregnet efter guldværdien. Noget vilkårligt forekommer begrænsningen til gældsbreve; det må dog antages, at lovens princip også vil påvirke domstolenes holdning over for andetsteds forekommende guldklausuler. Dette kan dog ikke gælde lejekontrakter vedrørende lejemål, der er omfattet af huslejestoppet.

III. *Betales pengeskyld ikke i rette tid*, uden at det skyldes fordringshaverens forhold², skal skyldneren fremdeles svare samme rente som hidtil, jfr. foran I. Derudover bliver der spørgsmål om skyldnerens pligt til at svare *morarente* eller forhalingsrente. *Skyldes et bestemt pengebeløb ifølge aftale*, beregnes morarente med 5 pct. årlig fra den dag, da gælden skulle være betalt. Fordringshaveren må dog minde skyldneren om betalingen, når det kræves af rimelig hensyntagen til skyldnerens interesse. Forsømmer han dette, fritages skyldneren for at betale forhalingsrente, indtil påkrav gives.

Såfremt pengeskyld *i andre tilfælde* ikke betales i rette tid, skal skyldneren betale 5 pct. årlig rente fra den dag, da fordringshaveren påbegyndte retsforfølgning til betaling af gælden. Hvor særlige forhold begrundet det, kan retten bestemme, at renten skal løbe fra et tidligere eller senere tidspunkt, eller at der under sagen kun skal svares en lavere rente.

Kunne fordringshaveren *på andet grundlag* kræve højere rente, bevarer han retten hertil. Han beholder også ret til erstatning for tab, som renten ikke dækker.

Det har sit forblivende ved de lovbestemmelser, der fastsætter forhalingsrenter for *særlige forhold*. Fører de til en lavere rente, skal skyldneren dog betale 5 pct. årlig rente fra den dag, da fordringshaveren begyndte retsforfølgning, jfr. gbrl. § 62.

Særlige bestemmelser om morarente findes f. eks. i kbl. § 38, V.L. §§ 48-49, chl. §§ 45-46, jfr. § 25, 2. stk., F.A.L. § 24, 2. stk. og i handelsforhold må det ofte uden hjemmel antages, at forhalingsrente løber fra forfaldstiden med 6 pct.

Tab, som renten ikke dækker, kan f. eks. være *kurstab*. Skal betaling

1 Det tidspunkt, da Danmark sidst suspenderede pengesedlernes guldindløselighed, jfr. lov nr. 238 af samme dato.

2 Se om fordringshaveremora ndf. § 41.

erlægges i betalingsstedets mønt, f. eks. i danske kroner i Danmark, må det dog som hovedregel være skyldneren uvedkommende, at kreditor agtede at omveksle beløbet, og at kursens fald under forsinkelsen tilføjer ham tab. Er betaling vedtaget i fremmed mønt, f. eks. svenske kroner ved betaling i Danmark, ligger det nærmere, at beløbet dog straks skal omveksles i danske kroner. Debitor kan jo endog normalt frigøre sig for skylden ved betaling i denne mønt efter dagskurs. Herom bestemmes det i gbrl. § 7, 2. og 3. stk.: Betaler skyldneren ikke i rette tid et gældsbevis, hvis mønt ikke er gangbar på det sted, hvor betaling skal ske, og er gældsbevets mønt faldet i kurs, har fordringshaveren krav på erstatning for det tab, han derved måtte have lidt. Hvis omstændighederne ikke giver grundlag for at opgøre tabet anderledes, kan han kræve betaling i mønt, der er gangbar på det sted, hvor betaling skulle ske, efter kursen på den dag, da gælden skulle have været betalt.

Kurstabet skal dog ikke erstattes, hvis forhalingen beror på fordringshaverens forhold eller skyldes lovgivningsforanstaltninger, standsninger i den almindelige samfærdsel eller lignende uovervindelige hindringer, som skyldneren ikke burde have regnet med ved gældsbevets udstedelse.

Betales en vekslel eller en check, der lyder på betaling i fremmed mønt uden effektivklausul, ikke i rette tid, kan vekselejerer dog uden at dokumentere, at tab er lidt, kræve beløbet betalt i landets mønt enten efter forfaldsdagens eller betalingsdagens kurs, V.L. § 41, 1. stk., chl. § 36, 1. stk.

For *andre tab end kurstab* vil der i regelen ikke kunne fordres erstatning, i særdeleshed ikke for sådanne tab, som kreditor lider ved ikke selv at kunne opfylde sine forpligtelser over for sine kreditorer; kreditors almindelige økonomiske status må være debitor uvedkommende. Undtagelse herfra må dog gøres i tilfælde, hvor lån til imødegåelse af økonomiske vanskeligheder eller til et bestemt foretagendes iværksættelse ikke udbetales i rette tid, uden at der er lovlig grund for långiveren til at vægre sig ved at udbetale lånet.

§ 34. Misligholdelses hovedformer. Dom til naturalopfyldelse

De vigtigste tilfælde af misligholdelse er ydelsens udeblivelse eller ikke-erlæggelse, mangelfuld opfyldelse og vanhjemmel.

Ydelsens udeblivelse kan have karakteren af *forsinkelse* med ydelsen eller endelig undladelse af opfyldelse, som typisk vil kunne være forårsaget af umulighed.

En *mangel* foreligger naturligvis ikke alene, fordi ydelsen har egenskaber, som forringer dens værdi i almindelig vurdering, men mangler må bedømmes under hensyn til aftalen, til hvad der er tilsagt fordringshaveren, eller hvad han efter de ved aftalens indgåelse foreliggende forhold med føje kan kræve. Hvilke nærmere egenskaber ydelsen skal have, beror på aftalens fortolkning.

Går aftalen ud på, at fordringshaveren skal have overdraget en ret, foreligger *vanhjemmel*, dersom retten ikke skaffes ham. Selv om overdrageren ikke selv var berettiget til det overdragne retsgode, foreligger vanhjemmel dog ikke, hvis fordringshaveren erhverver retten på grund af reglerne om ekstinktive erhvervelser. Partiel vanhjemmel foreligger, hvor begrænsede rettigheder over det overdragne alene gør indskrænkning i erhververens ret. Selv om erhververen ikke kendte indskrænkningen, vil han dog ikke kunne gøre vanhjemmelsfølger gældende, hvis indskrænkningen hører til dem, som normalt er til stede, således som det navnlig vil være tilfældet med visse byrder på fast ejendom.

Ved mange kontraktsforhold vil der kunne sondres mellem *hovedpligter* og *bipligter*. Ved køb kan sælgeren have den bipligt at holde salgsstanden forsikret, ved leje kan udlejerens være pligtig til at vedligeholde det udlejede. Desuden vil i de forskellige retsforhold parterne være pligtige til at give hinanden de underretninger, som varetagelsen af deres interesser gør påkrævet, samt til, hvis omstændighederne udkræver det, også at foretage sådanne skridt uden for de normale kontraktspligter, som er nødvendige til afværgelse af skade for den anden part. Skærpede krav i så henseende går hånd i hånd med de i nutiden strengere fordringer til tro og love i forretningsforhold.

I tilfælde af misligholdelse vil fordringshaveren i almindelighed kunne gå rettens vej og få *skyldneren tilpligtet at opfylde aftalen*. Dette vil dog ikke kunne ske, hvor det er udelukket på grund af ydelsens beskaffenhed, idet forpligtelsen f. eks. gik ud på udførelse af arbejde på en bestemt dag, som er gået, eller på grund af hændelser, som i øvrigt umuliggør rigtig opfyldelse, f. eks. at en bestemt ting, der skulle leveres, er tilintetgjort.

Naturalopfyldelse kan endvidere ikke fordres, hvor forandrede forhold har medført, at skyldnerens forpligtelse er ophørt som følge af de i § 6 omhandlede synspunkter. Når man trods forpligtelsens ophør henregner disse tilfælde til misligholdelse, beror det på, at fordringshaveren kan gøre misligholdelsesfølger gældende med hensyn til sin egen forpligtelse til at erlægge vederlagsydelsen.

Selv om sådanne omstændigheder, som stiller sig hindrende eller vanskeliggørende for opfyldelsen af skyldnerens forpligtelse, ikke befrier skyldneren, således at han eventuelt er erstatningspligtig, kan dom til naturalopfyldelse ikke fordres, hvis hindringerne er af en sådan beskaffenhed, at opfyldelsen in natura ville medføre et spild af økonomiske værdier eller uforholdsmæssig bekostning. Således er det antaget, at sælgeren af fast ejendom, som havde garanteret køberen tilkørselsret til ejendommen, ikke kunne dømmes til naturalopfyldelse, som forudsatte, at han erhvervede den dertil fornødne grund til en urimelig overpris. Hvis en udlejet ejendom bliver ødelagt ved ildsvåde eller anden ulykke, kan lejerens ikke kræve ejendommen genopført, jfr. således med hensyn til ikke tiltrådt lejemål lejel. § 13.

Selv om fordringshaveren kan få *dom* til naturalopfyldelse, må det erindres, at *en umiddelbar gennemførelse ved tvangsfuldbyrdelse* i almindelighed kun kan ske med hensyn til pengekrav og krav på udlevering af bestemt løsøre eller indsættelse i besiddelse af fast ejendom, jfr. foran s. 83 f.

§ 35. Misligholdelses betydning for pligten til at svare vederlag

I. Får fordringshaveren ikke, hvad han har krav på, vil han i regelen være berettiget til at *hæve kontrakten* eller, som det i særlige forhold udtrykkes, hæve købet, lejemålet o.s.v. I så fald bortfalder udvekslingen af de gensidige ydelser enten helt eller - ved vedvarende kontraktsforhold - for fremtiden.

A. Undertiden er *betingelserne for kontraktens ophævelse* direkte fastsat i loven, jfr. således om udlejerens ret til at hæve lejemålet lejel. § 86 og om ophævelse af en medhjælperkontrakt mhjl. §§ 17, 20, 22, 24, 26, 28 og 32. Bortset fra sådanne *særlige bestemmelser* gælder det, at kontrakten kan hæves, såfremt misligholdelsen er *væsentlig*. Væsentlig er misligholdelsen i alt fald, hvor den har en sådan betydning, at den efter en forstandig dom afgiver tilstrækkelig motiv for fordringshaveren til at ønske sig løst fra kontrakten. For at indskrænke ophævelsesbeføjelsen

til væsentlig misligholdelse i denne forstand taler ret stærke grunde. Til-
lader man ophævelse af kontrakten, hvor væsentlighed i denne forstand
ikke foreligger, giver man fordringshaveren et påskud til kontraktens op-
hævelse, hvor motivet i virkeligheden er omstændigheder, som han ellers
ikke var berettiget til at påberåbe sig. Ophævelsesretten tjener imidlertid
ikke blot den konkrete interesse hos fordringshaveren i nøjagtig opfyl-
delse. Hensynet til den almindelige sikkerhed i kontraktsforhold med-
fører nogen udvidelse af væsentlighedsbegrebet. Overskrider misligholdel-
sen en vis lavere grad, anses den altid som væsentlig uden hensyn til for-
dringshaverens større eller mindre interesse i rigtig opfyldelse. Hvor
streng man skal være, varierer efter kontraktens art. Ved entreprisekon-
trakter og lignende forhold af udpræget individuelt tilsnit må der kræves
en betydelig misligholdelse. Ved almindeligt køb er man strengere mod
skyldneren. I handelskøb gælder endog angående forsinkelse med leve-
ringen, at enhver misligholdelse anses som væsentlig, medmindre den
kun angår en ringe del af det solgte, kbl. § 21, 3. stk. En lignende streng-
hed må anvendes på pligten til at betale penge, jfr. kbl. § 28.

B. Selv om en misligholdelse er væsentlig, vil fordringshaveren *dog*
være afskåret fra at hæve kontrakten, hvis den *af medkontrahenten måtte*
forudsættes at være uvæsentlig, jfr. om forsinkelse med levering uden for
handelskøb kbl. § 21. Herved kan man dog ikke udelukkende tage hensyn
til den kundskab, som medkontrahenten har erhvervet ved kontraktens
indgåelse, men også til, om han senere har erfaret fra fordringshaveren,
at han af særlige grunde måtte lægge vægt på nøjagtig opfyldelse i visse
retninger, f. eks. med hensyn til leveringstidens overholdelse.

Retten til at hæve kontrakten kan også være udelukket, fordi parten
ved kontraktsindgåelsen *ikke har set sig tilstrækkeligt for* og derfor ikke
har opdaget mangler ved ydelsen, der kunne være opdaget ved en sådan
undersøgelse, som han havde adgang til at anstille, kbl. § 47. Retten kan
dernæst tabes ved *manglende reklamation*.

C. Ophævelsesbeføjelsen haves som hovedregel uden hensyn til, *om*
der kan lægges skyldneren noget til last. Dog gælder det inden for kbl.s
område, at køb kan hæves også på grund af uvæsentlig misligholdelse,
når medkontrahenten har handlet svigagtigt, jfr. også kml. § 15 og lejl.
§ 15, 2. stk. og § 19, 2. stk.

I *arbejdsforhold*, hvor, som tidligere nævnt, selv en væsentlig undladel-
se af at udføre det lovede arbejde på grund af sygdom eller anden util-
regnelig hindring ikke kan påberåbes af arbejdsgiveren som mislighol-
delse, haves ophævelsesbeføjelsen derimod naturligvis, hvor forholdet
rummer en forsømmelighed fra arbejderens side, selv om der i disse for-
hold må stilles ret strenge fordringer.

D. At den ene part selv har *modtaget modpartens ydelse*, afskærer ham
ikke fra at hæve kontrakten, f. eks. på grund af mangler og vanhjemmel,
såfremt ydelsen kan tilbagegives i samme stand, hvori den blev modtaget.

Kan ydelsen ikke leveres uskadt tilbage, gælder om køb regelen i kbl. §
58, der også må være anvendelig uden for løsørekøb. Med hensyn til
denne bestemmelse henvises til læren om køb.

Hvis tilbagelevering ikke kan ske på grund af ydelsens beskaffenhed,
kan kontrakten hæves, dersom ydelsen er ganske eller i det væsentlige
unyttig for fordringshaveren. Kommer den ham i væsentlig grad til nytte,
vil det i almindelighed være naturligst at henvise fordringshaveren til at
fordre forholdsmæssigt afslag i sin egen ydelse, jfr. nfr.

E. At fordringshaveren har *betalt for ydelsen*, udelukker ham ikke fra
at hæve kontrakten på grund af misligholdelse.

1. *Køberen, som har betalt købesummen*, er derfor ikke afskåret fra på

grund af mangler at fordre købesummen tilbage imod at stille salgsgenstanden til sælgerens disposition.

2. Den modsatte regel gælder, *hvor fordringshaverens pligt gik ud på andet end betaling af penge*. Har fordringshaveren udført et arbejde, vil han i almindelighed kun være berettiget til at fordre den lovede betaling; det samme gælder også i tilfælde, hvor ydelsen efter sin almindelige beskaffenhed kunne leveres tilbage. *Ved ydelse imod kredit* bortfalder afhængigheden mellem kravene i det øjeblik, da ydelsen overgives til medkontrahenten, kbl. § 28. For salg af fast ejendom gælder dog, at sælgeren kan hæve købet, så længe han ikke har givet ubetinget skøde.

Den angivne regel er dog deklaratorisk, således at *fordringshaveren kan forbeholde sig ret til at tilbagefordre sin egen ydelse*, hvis betalingen ikke bliver erlagt, således som det i forretningslivet i udstrakt grad sker ved salg med *ejendomsforbehold*.

II. Er sådant forbehold ikke taget, er det af den største betydning for den, som har påtaget sig en ydelse, for hvilken der er givet kredit med betalingen, at kunne hindre ydelsens overgivelse til medkontrahenten, hvis han har fået oplysninger om, at medkontrahenten er insolvent. Sådant *standsningsret* er hjemlet sælgeren af løsøre ved kbl. § 39; udover sælgeren sin standsningsret, kan levering kun fordres mod betaling eller sikkerhedsstillelse for betalingen. Sker dette ikke inden tiden for leveringen, kan sælgeren hæve købet. Reglerne i kbl. § 39 må også anvendes uden for kbl.s område, hvor der ikke er givet særlige bestemmelser, som i forholdet mellem kommissionær og kommittent, kmsl. § 37.

III. Om den betalingsusikkerhed, som åbenbares *ved konkurs*, gælder nogle særlige regler. Hvis ophævelsen afskæres ved overgivelsen, gælder dette ikke, *dersom ydelsen først efter konkursens indtræden er overgivet til konkursboet*, kbl. § 41. Havde fordringshaveren trods overgivelsen ophævelsesret, f. eks. på grund af ejendomsforbehold, kan denne ret også gøres gældende over for konkursboet.

Såfremt fallentens medkontrahent for sin fordring har stilling som almindelig konkurskreditor, kan han ikke af boet kræve opfyldelse in natura, K.L. § 13.

Medkontrahenten kan, hvor retten til at hæve ikke er ophørt ved levering, dog lige så lidt som ved insolvens uden for konkurs hæve aftalen alene på grund af konkursen, idet *konkursboet kan erklære at ville indtræde i handelen* med den virkning, at medkontrahenten opnår stilling som massekreditor. Sådant indtræden kan være fordelagtig for konkursboet for at afværge tab ved aftalens annullation. Det er dog en betingelse for boets ret til indtræden i kontrakten, at boet inden tiden for ydelsen (for betalingen eller leveringen, kbl. § 40) og senest 3 uger efter at være opfordret dertil skal afgive erklæringen, K.L. § 16. Efter kbl. § 39, kmsl. § 37, F.A.L. § 26, 2. stk. og mhjl. § 23 kan medkontrahenten tillige forlange sikkerhedsstillelse af boet for opfyldelsen.

Ved *arbejdskontrakter* gælder den særlige regel, at konkursboet uden videre indtræder i kontraktsforholdet og bliver pligtig til at udrede arbejdslønnen som masseforpligtelse. Dog medfører konkursen en ret for begge parter til at opsigte aftalen med sædvanligt varsel, uden at denne opsigelse i utide berettiger til erstatning.

Ved *lejeforhold*, som er tiltrådt af lejerer, gælder i tilfælde af lejers konkurs ligeledes, at lejemålet fortsættes, men der hjemles begge parter ret til at opsigte forholdet med sædvanligt varsel, dog kun mod at betale erstatning til den anden part, K.L. § 17. Opsiger boet kontrakten, er erstatningsfordringen kun simpel konkursfordring.

IV. Ret til *forholdsmæssigt afslag* er hjemlet ved kbl. §§ 42-43 for det

tilfælde, at salgsgenstanden lider af mangler, og ved lejel. §§ 15, 4. stk., 16, 19, 1. stk. og § 21, tildels jfr. § 48, for det tilfælde, at det lejede lider af mangler eller ikke rettidigt stilles til lejerens disposition, men tilsvarende afslag må kunne fordres også uden for disse loves område, hvor modydelsen skal erlægges i penge. Forholdsmæssigt afslag vil oftest medføre samme resultat for fordringshaveren som erstatning, fordi ydelsens værdi er ringere end lovet. Hvor der er en divergens mellem ydelsens værdi uden mangler og den aftalte betaling, divergerer disse størrelser dog. F. eks. pris 1000 kr., værdi uden mangel 800 kr., værdiforringelse på grund af mangel er 200 kr., forholdsmæssigt afslag i betalingen efter forholdet mellem værdi med og uden mangel derimod 250 kr. I praksis er der dog en ikke ringe tilbøjelighed til at udviske forskellen mellem erstatning for værdiforringelse og forholdsmæssigt afslag.

Det forholdsmæssige afslag fordrer ikke andre betingelser end misligholdelse. Uden betydning er det således i regelen, om misligholdelsen kan tilregnes skyldneren, samt om misligholdelsen er væsentlig eller uvæsentlig.

V. En *delvis ophævelse* af kontrakten kan forekomme, hvor der foreligger misligholdelse med hensyn til en del af en samlet forpligtelse, således navnlig, hvor ydelsen skal erlægges efterhånden, og en enkelt levering er mangelfuld eller leveres for sent, eller hvor en del af ydelsen er mangelfuld eller udebliver. De nærmere betingelser for således delvis at afvise ydelsen behandles navnlig i læren om køb.

§ 36. Om krav på opfyldelsesinteresse

1. Betingelserne for at kræve opfyldelsesinteresse

Sammenligner man reglerne om erstatningspligt i kontraktsforhold med de uden for kontraktsforholdet gældende erstatningsregler, vil man finde, at kontraktsreglerne frembyder de mest vidtgående ansvarsregler. *Uden for kontraktsforhold* bestemmes ansvaret som hovedregel af culpa-regelen, der forudsætter, at den skadelidte godtgør, at skadevolderen har handlet urigtigt. *I kontraktsforhold* gælder vel også som oftest culpa-regelen, men regelen vil i adskillige forhold skærpes derhen, at skyldneren for at fri sig for ansvar må godtgøre, at han ikke har forsømt sine pligter. Endvidere er der i adskillige henseender hjemlet erstatningsansvar trods det, at der antagelig ikke kan lægges skyldneren noget til last. I hovedsagen gælder dog også om disse tilfælde, at det drejer sig om retstekniske forskydninger af culpa-regelen, idet det videregående ansvar tjener til at afværge tvist om de ofte tvivlsomme spørgsmål om skyld eller fejl hos skyldneren. Strenge ansvarsregler kan således virke til en øget sikkerhed i samhandelen, og det kan næppe antages, at ansvaret i væsentlig grad kommer til at hvile som en byrde på løftegiverne, idet forholdene medfører, at den af parterne, som rammes af det strenge ansvar, ved sine kalkulationer og tilbud må regne med en avance, som er tilstrækkelig til at dække den øgede risiko.

Med hensyn til de nærmere betingelser for det kontraktlige erstatningsansvar kan der sondres imellem, om den omstændighed, som foranlediger misligholdelsen, ligger forud for aftalen eller er det efterfølgende.

A. 1. For misligholdelse, som skyldes *begivenheder, der er indtrådt efter kontraktens indgåelse*, er skyldneren ved *speciesydelse* ansvarlig, dersom han har udvist *forsømmelighed* med opfyldelsen af sine kontraktlige pligter; og skyldneren er ikke blot ansvarlig for skade, som han forsætlig eller uagtsomt tilføjer ydelsen, men også for *undladelse* af at foretage de

til opfyldelsen fornødne handlinger og af handlinger, som er nødvendige til afværgelse af skade på ydelsen, så længe den er i hans varetægt.

Ansvar for fejl og forsømmelse påhviler skyldneren også, hvor fejlen eller forsømmelsen er *begået af hans medhjælper*¹. Betingelsen for ansvars indtræden er naturligvis, at medhjælperen har foretaget en handling, som ville have pådraget skyldneren ansvar, hvis han selv havde udført den. Derudover må man tillige antage, at det er en forudsætning, at misligholdelsen er foranlediget ved en optræden, som har en *tilknytning til hvervet*. Hvis en arbejder efter arbejdstidens ophør sætter ild på fabrikken, hvori han arbejder, kan hans optræden ikke pådrage fabrikkens ejer ansvar, fordi det af arbejderen påbegyndte arbejde ikke kan fuldføres. Ansvaret må derimod indtræde, hvis forsinkelsen skyldes arbejderens tyveri af det halvfærdige produkt. I denne henseende går det kontraktlige ansvar ud over det ukontraktlige ansvar for medhjælperens forsømmelse i medfør af D.L. 3-19-2, som kun indtræder hvor handlingen tilsigter hvervets udførelse. På samme måde må f. eks. banker være ansvarlige for funktionærernes ulovlige tilegnelse af de i banken deponerede værdier. Ansvar indtræder dog ikke for forsømmelse begået af personer, der som selvstændige erhvervsdrivende overtager en del af hvervets udførelse, f. eks. transport af varer til køberen, såfremt brugen af selvstændig medhjælp har været sædvanlig eller særlig hjemlet efter aftalen.

Ifølge § 109 i lov om luftfart (nr. 252 af 10. juni 1960) er *luftbefordre* ren fri for ansvar, såfremt han beviser, at han selv og hans folk har taget alle nødvendige forholdsregler for at undgå skaden, eller at dette ikke har været muligt for dem.

Uden for disse tilfælde må skyldneren altid være ansvarlig for misligholdelse, som skyldes, at han *mangler de fornødne pengemidler* til at gennemføre opfyldelsen, uden at det kommer i betragtning, om det kan siges at være uforskyldt. I tilfælde af konkurs kan derfor de fordringshavere, som ikke kan forlange naturalopfyldelse af boet, fremsætte krav om erstatning, jfr. K.L. § 16 i.f.

Lige så lidt kan skyldneren påberåbe sig *uvidenhed om sin forpligtelse* til sin undskyldning. Dog er det omtvistet, om ikke sådanne omstændigheder, som skyldneren ikke kunne tage i betragtning, som forretningsbøgernes tilintetgørelse ved brand, kan fritage skyldneren for erstatningspligt for den derved forvoldte undladelse af at efterkomme forpligtelserne.

Den, som bruger en andens ting på en måde, der går ud over det tilfælde, og i et vist omfang den, som opbevarer en andens ting under andre forhold, end han var pligtig til, er ansvarlig for al skade, som derunder tilføjes tingen, selv om den er uforskyldt eller „hændelig“, jfr. således om leje af boliger eller lokaler til erhverv eller forretning, lejel. § 55, jfr. §§ 53-54. Hændelig skade betegnes som „casus“, og i de nævnte tilfælde siges der at foreligge „*casus mixtus*“ (nemlig cum culpa).

Efter lignende betragtninger, som kan begrunde regelen om ansvar for casus mixtus, gælder det, at den, som ved forsømmelse ikke har opfyldt sin forpligtelse i rette tid, bliver ansvarlig for begivenheder, som under forsinkelsen hindrer den behørig opfyldelse, selv om de er hændelige,

1 Bestemmelsen i D. L. 3-19-2, der giver en almindelig regel om husbondens ansvar for sine tjenere, antages at gælde både med hensyn til kontraktmæssigt og ukontraktmæssigt ansvar. Da ansvaret i kontraktsforhold imidlertid strækker sig ud over, hvad der kan anses som hjemlet i den anførte bestemmelse, er dens betydning her underordnet. – Jfr. om erstatning uden for kontraktsforhold nfr. s. 190 K.

medmindre det kan godtgøres, at skaden ville have ramt fordringshaveren også i tilfælde af rettidig opfyldelse. Regelen udtrykkes gerne med den romanistiske betegnelse „*obligatio perpetuatur*“.

2. *Er ydelsen generisk bestemt*, vil skyldneren i almindelighed ikke kunne undgå erstatningsansvar for misligholdelse. Når forpligtelsen kan opfyldes med alle genstande, som hører til arten, kan frigørelse kun indtræde, når det ikke er muligt at skaffe varen frem. Derudover indlægger man i kbl. § 24, som er hovedlovbudet på dette område, den regel, at en umulighed ikke virker frigørende, når umuligheden alene skyldes, at særlige hindringer har ramt de foranstaltninger, som skyldneren har truffet til opfyldelsen. Sælgeren af en vis vare, som ikke for tiden kan skaffes her i landet, kan således ikke påberåbe sig, at det skib, hvormed han rettidigt har indskibet varen, er forulykket undervejs, selv om det derved er blevet umuligt at skaffe varen.

3. I særlige kontraktsforhold gælder *skærpede ansvarsregler*. Ifølge § 40, jfr. § 20 i statsbaneloven nr. 210 af 11. juni 1959 frigøres jernbanerne kun for ansvar for *skade, som er tilføjet fragtgods og indskrevet rejsegods*, hvis det oplyses, at skaden skyldes vis major. Herved forstås sådanne begivenheder såsom ildsvåde, som kommer udefra, og som man erfaringsmæssigt trods anvendt forsigtighed står magtesløs overfor. Tyveri af godset undervejs falder derimod uden for begrebet. For skade tilføjet befordrede personer med deres håndbagage hæfter banerne ubetinget med visse begrænsninger med hensyn til erstatningens størrelse, lov nr. 117 af 11. marts 1921 §§ 1-5.

4. Ligeledes gælder det efter *D.L. 5-8-1*, at „Laan maa ej fortages, men skal lydesløst hjemkomme“, eller også skal ubetinget værdien erstattes. Dette kan dog naturligvis ikke gælde, hvor skaden skyldes tingens egne egenskaber, eller hvor forringelsen alene skyldes sådant slid, som på forhånd måtte forudsættes at blive følgen af den tilladte brug.

Omvendt er *giveren* i hvert fald kun ansvarlig for culpa og måske end ikke for den simple uagtsomhed.

B. Hvor umiddelbar opfyldelse ikke kan fordres på grund af *omstændigheder, som forelå allerede ved kontraktens indgåelse*, vil skyldneren altid være pligtig til at svare opfyldelsesinteressen, dersom han *kendte forholdet* eller har *garanteret* rigtig opfyldelse. Kendte han ikke forholdet, gælder det dog ubetinget, at han må svare erstatning i tilfælde af *vanhjemmel*, kbl. § 59, lejel. § 19, 1. stk., og det dermed beslægtede forhold, at en overdragen fordring ikke består, gbrl. § 9 (jfr. foran s. 113 A). På tilsvarende måde er udlejerens ansvarlig for, at den lejerens overladte brug ikke strider mod den ved lejemålets indgåelse gældende lovgivning eller andre af det offentlige givne forskrifter, lejel. § 19, 1. stk.

Med hensyn til *mangler* ved ydelsen, som var til stede ved aftalens indgåelse, gælder omvendt, at skyldneren ikke kan gøres ansvarlig for dem bortset fra tilfælde af svig eller særlig garanti, kbl. § 42, 2. stk. Det må dog herved erindres, at man ved ydelser bestemte efter art kun kan tale om oprindelige mangler, hvor hele arten var mangelfuld.

Med hensyn til *oprindelig umulighed* kan der næppe angives nogen almindelig regel, men besvarelsen må gives ud fra grundsætningen i kbl. § 24, hvorefter genussælgeren er ansvarlig, medmindre umuligheden skyldes omstændigheder, som sælgeren ikke ved køkets afslutning burde have taget i betragtning. Herefter vil sælgeren navnlig være ansvarlig, hvis han har undladt at foretage sådanne undersøgelser om sin evne til at opfylde sin forpligtelse, som almindelig handelsopfattelse kræver. Derfor må også et rederi, der f. eks. påtager sig en befragtning til et vist tidspunkt, svare befragteren erstatning, dersom skibets rettidige fremkomst til afskibnings-

havnen er udelukket på grund af allerede tidligere indtrådt havari, som skibets fører har forsømt at underrette rederen om.

Med hensyn til grænsen mellem oprindelige og efterfølgende hindringer må det imidlertid erindres, at forholdet ofte vil være det, at skyldneren ifølge aftalen er pligtig til inden opfyldelsen at fjerne hindringer, f. eks. sørge for istandsættelse af en udlejet lejlighed. I sådanne tilfælde bestemmes ansvaret efter reglerne om efterfølgende hindringer.

C. For den særlige art af skade, som består i, at der tilføjes medkontrahentens person eller gods skade på grund af *farlige egenskaber* ved den erlagte ydelse, gælder snævrere erstatningsbetingelser. Således f. eks., hvor et solgt kreatur lider af smitsom syge og påfører køberens øvrige besætning smitte, eller et kosmetisk middel har sundhedsfarlige virkninger. For sådanne følger vil skyldneren være ansvarlig, hvis han var eller burde have været klar over faren, og derfor enten ikke burde have opfyldt eller ved meddelelse til medkontrahenten eller på anden måde burde have afværget skaden. Endvidere må han være ansvarlig, såfremt der særlig er garanteret imod sådanne følger, eller dersom ydelsens farlige egenskaber skyldes forsømmelighed med opfyldelsen af kontraktlige pligter, selv om skyldneren hverken kendte eller burde kende faren.

D. Skyldneren kan ved aftalen *indskrænke det kontraktmæssige ansvar*. I videst omfang forekommer sådanne indskrænkninger i søretten gennem ansvarsfrie klausuler, der navnlig fritager rederen for ansvar for skade forårsaget ved skippers og mandskabs forsømmelse. En væsentlig begrænsning i disse klausulers lovlighed gælder dog nu ifølge søl. § 122, jfr. § 171 og lov nr. 150 af 7. maj 1937 om gennemførelse af den internationale konvention af 25. august 1924 om konnossementer § 3, 8. stk.

E. *Strengere følger end de almindelige* vedtages ofte i form af en konventionalbod eller hjemles ved de vedtagelser, der omhandles i aftl. § 37, om hvis gyldighed der er talt foran s. 52 ff. Er en konventionalbod aftalt, vil det i almindelighed være meningen, at boden skal tjene som erstatning, således at *erstatning* ikke kan fordres ved siden af boden; men der kan også forekomme vedtagelser, der hjemler bod som *tillæg til erstatningen*. Giver boden i førnævnte tilfælde ikke fuld dækning for det lidt tab, vil fordringshaveren i regelen kunne fordrer erstatning i stedet for boden.

II. Erstatningskravets omfang

Erstatningen skal i almindelighed bestemmes som opfyldelsesinteressen, d.v.s. at fordringshaveren gennem erstatningen skal *stilles, som om aftalen var opfyldt*. Kan naturalopfyldelse ikke fordres, eller er betingelserne for at hæve kontrakten til stede, og vil kreditor gøre brug af den, vil erstatningen blive beregnet som den skyldte ydelses økonomiske interesse for fordringshaveren med fradrag af værdien af, hvad han skulle erlægge som vederlag. Kan fordringshaveren ikke afvise naturalopfyldelse, eller fastholder han kravet herom, fremtræder erstatningen som et tillæg til ydelsen.

I almindelighed erstattes kun *økonomiske tab*, herunder eventuelt tab af forsørger¹. Hvor erstatning undtagelsesvis er hjemlet for *ikke økonomisk skade*, er bestemmelserne også anvendelige på kontraktmæssigt ansvar, jfr. således navnlig ikl. t. strfl. § 15².

Kun det tab, som en skyldner i den pågældende situation *normalt kunne påregne* ville blive følgen af misligholdelsen, skal erstattes. Hvis såle-

¹ Jfr. herom ikl. t. strfl. § 15.

² Se herom ndf. s. 189 F.

des nogen betror ting af særlig høj værdi eller skøre genstande, der kræver særlig forsigtig behandling, til opbevaring eller befordring, vil (fuld) erstatning for tingens ødelæggelse, forringelse eller bortkomst kun kunne fordres, såfremt ejeren har gjort opmærksom på den særlige beskaffenhed.

Med hensyn til *bevisbyrden* gælder det, at der ofte vil kunne tilkendes fordringshaveren en erstatning, som udgør det normale tab, uden særligt bevis for, at denne skade er lidt. Fordringshaveren kan dog fordrere mere, hvis han kan godtgøre, at tabet er større, medens omvendt skyldneren kan imødegå kravet ved at bevise, at ingen eller kun en mindre skade er lidt.

De almindelige regler om erstatningens beregning virker dog ikke i alle tilfælde tilfredsstillende. I forhold, *hvor handeler indgås efter almindelige forretningsbetingelser, og hvor vederlaget ikke kan varieres efter risikoen for erstatning*, kan der være grund til begrænsning til det normale tab. Jernbanerne kan f. eks. ikke være tjent med, når de beforder en højt betalt kunstner for samme pris som andre rejsende, at udsætte sig for at komme til at svare en ganske uoverskuelig erstatning for ulykkelige hændelser, som rammer ham under rejsen. I reglerne om transportvirksomhed, hvor dette hensyn gør sig stærkest gældende, findes der da særlig hyppigt bestemmelser, hvorved der sættes maksimum for erstatningen, jfr. således om erstatning for personskade forvoldt ved jernbanedriften, lov nr. 117 af 11. marts 1921 §§ 4 og 5, 2. stk., og om skade tilføjet person eller gods ved luftbefordring, luftfartslovens § 111.

Også i *andre tilfælde* forekommer særlige bestemmelser om erstatningens beregning, hvoraf de vigtigste er mhjl.s regler om erstatning for ophævelse af medhjælperforholdet, som fastsættes til et bestemt beløb i forhold til lønnen, mhjl. §§ 21, 23 og 25-28.

Dersom *fordringshaveren selv har medvirket* til skadens indtræden, vil hans krav kunne nedsættes eller bortfalde efter regler, som svarer til de regler, som gælder om erstatning uden for kontraktsforhold¹.

§ 37. Om krav på negativ kontraktsinteresse

Kravet på opfyldelsesinteresse lader ikke altid hensynet til fordringshaveren komme fuldt ud til sin ret. Har nogen f. eks. lejet et beboelseshus, der på grund af særlige forhold kun kan ventes genudlejet til tilfældige liebhavere, vil den økonomiske værdi for lejerens ofte være ringere end den sum, som han skulle betale i leje. Hæves kontrakten af udlejerens, er lejerens interesse i aftalens opfyldelse mindre end det vederlag, som han skulle have betalt; han har i virkeligheden tjent på ophævelsen. Han vil derfor ingen opfyldelsesinteresse kunne fordrere, men alligevel kan han have haft udgifter til advokathjælp og andre omkostninger ved kontraktens oprettelse, til indflytning m.v., som det kan synes urimelig, at han skal bære, når kontrakten ikke opfyldes af den anden part. Lejerens kan have et rimeligt krav på at blive stillet, *som om kontrakten ikke var blevet indgået*, altså have krav på godtgørelse for den negative kontraktsinteresse.

Betingelserne for at kunne fordrere erstatning efter denne målestok er til dels omtvistede.

Efter en opfattelse, som blev gjort gældende af *Jul. Lassen*, kunne kravet på den negative kontraktsinteresse ikke støttes på aftalen, når den hæves. Erstatningskravet var derfor efter hans mening alene begrundet,

¹ Jfr. herom nærmere ndf. s. 190 J.

hvor skyldneren havde gjort sig skyldig i et forhold, som, når man så bort fra løftet, kunne begrunde erstatning efter den almindelige erstatningsregel uden for kontraktsforhold. Dette var navnlig tilfældet, hvor løftegiveren ved aftalens indgåelse vidste eller burde vide, at løftet var ugyldigt, eller at opfyldelse ville være umulig.

Efter den opfattelse, som er gjort gældende af *Ussing*, er der intet til hinder for i kontrakten at indlægge tilsagn om erstatning efter andre regler end dem, der hjemler opfyldelsesinteresse. Ved den nærmere undersøgelse kommer han til det resultat, at negativ kontraktsinteresse kan fordres, når kontrakten hæves, og hvor betingelserne for at fordre opfyldelsesinteresse ville have været til stede. Er denne opfattelse rigtig, hvilket har støtte i de foreliggende retsafgørelser, *synes resultatet imidlertid at måtte blive*, at reglerne om opfyldelsesinteresse og om negativ kontraktsinteresse kan udtrykkes i en mere almindelig erstatningsregel, hvorefter erstatningskravet går ud på godtgørelse for de i anledning af kontrakten hafte udgifter og udlæg med tillæg af den mulige fortjeneste, som fordringshaveren ville have haft ved kontraktens opfyldelse¹.

§ 38. Andre misligholdelsesfølger

Undertiden giver misligholdelsen *fordringshaveren ret til at forlange afhjælpning af skaden*. Ved mangler kan der således være tale om krav om reparation, jfr. om leje, lejel. § 15, og ved vanhjemmel eventuelt om, at den kontraktsstridige adkomst bringes til ophør. Købeloven hjemler ikke køberen nogen ret til at forlange, at sælgeren skal afhjælpe mangler, men især når ydelsen går ud på tilvirkning af genstande (kbl. § 2), kan der være grund til at give køberen beføjelsen. I tilfælde, hvor ret til at fordre mangler afhjulpet tilkommer fordringshaveren, vil *skyldnerens ret* til ved afhjælpning at afværge kontraktens ophævelse gerne være særlig vidtgående. Se i øvrigt om skyldnerens ret hertil kbl. § 49, der anvendt analogisk i andre forhold ville være for streng mod skyldneren.

Er ydelsen bestemt efter art, kan mangelfuld opfyldelse foranledige krav om *levering af en anden ydelse i stedet*, kbl. § 43, 1. stk.

For det *tab*, som lides inden afhjælpningen eller omleveringen, kan erstatning fordres efter de almindelige regler.

5. HOVEDAFSNIT

Fordringsers ophør

§ 39. Opfyldelse

Opfyldelsen er den normale form for fordringsers bortfald. For så vidt som opfyldelsen sker frivilligt fra skyldnerens side, taler man om erlæggelse. Om opfyldelse af pengeforpligtelser bruges udtrykket betaling.

I. Opfyldelsen må være *rigtig*, d.v.s. gå ud på netop det, som skyldes. Dog vil en betaling, som ikke er rigtig, ofte kunne virke som rigtig opfyldelse, dersom fordringshaveren undlader at reklamere i anledning af den stedfundne erlæggelse.

II. Betaling kan gyldigt ske *til rette fordringshaver*. Er han umyndig,

¹ I særlig grad gælder det, hvis man antager, at der ikke i den negative kontraktsinteresse skal ske fradrag af den fordel, som ophævelsen medfører.

må betaling dog erlægges til værgen, medmindre den umyndige undtagelsesvis har rådighed over ydelsen, som tilfældet navnlig kan være med hensyn til selverhverv, jfr. foran s. 40 IV. Betaling til den umyndige vil dog blive virksom, hvis ydelsen faktisk bliver overgivet videre til værgen, ligesom retten til at fordrø betaling erlagt igen må indskrænkes eller bortfalde, såfremt det modtagne helt eller delvis er anvendt til den umyndiges underhold eller i øvrigt skønnes at være kommet ham til nytte, jfr. grund-sætningen i M.L. § 44, 1. stk.¹.

Betaling til andre end fordringshaveren kan være gyldig efter de regler, som gælder om legitimationen over for skyldneren i tilfælde af fordringers overgang, samt efter de regler, der gælder om omsætningspapirer og andre dokumenter, hvortil legitimationen er knyttet². Endvidere vil betaling kunne blive gyldig, når erlæggelsen sker til den, som har fuldmagt til at modtage betaling på fordringshaverens vegne.

Desuden vil opfyldelse gyldigt kunne ske til en trediemand, når det er tilladt af fordringshaveren, selv om den pågældende modtager ydelsen i eget navn. Dette gælder således om det tilfælde, at fordringshaveren ved en anvisning anmoder skyldneren om at erlægge til den i anvisningen nævnte person eller ihændehaveren.

Efter aftl. § 35 kan skyldneren i god tro med frigørende virkning betale til den, som præsenterer fordringshaverens kvittering, selv om kvitteringen er frakommet ham mod hans vilje, f. eks. ved tyveri. En forudsætning er det dog, at kvitteringen er ægte.

Særlige regler om, til hvem skyldneren kan erlægge, er givet om den, som har handlet med en kommissionær, jfr. foran s. 63 A.

Har skyldneren uden for tilfælde, hvorom de særlige legitimationsregler kan opstilles, uden at fordringshaverens optræden har givet anledning dertil, betalt til en uvedkommende, må skyldneren, uanset sin gode tro, betale igen til rette fordringshaver.

III. *Tilbud om fordringens opfyldelse, som af trediemand fremsættes over for fordringshaveren*, kan denne ordentligvis ikke afslå; men opfyldelse fra trediemands side bringer i almindelighed ikke ethvert krav på skyldneren til ophør, idet trediemand i regelen kan fordrø godtgørelse hos skyldneren. Indfrielse virker således over for skyldneren nærmest som en transport af det indfrie krav.

IV. I regelen kan skyldneren forlange *skriftlig kvittering* fra fordringshaveren og kan, indtil han får kvittering, tilbageholde sin ydelse. Er der uenighed mellem parterne om, hvor meget der skyldes, kan skyldneren ikke gøre sin betaling afhængig af, at kreditor giver saldokvittering, d.v.s. kvittering, der lyder på, at der i et vist forhold intet mere skyldes. Må det derimod stå kreditor klart, at han har fået alt, hvad der tilkommer ham, ville det være chicane fra hans side at nægte at udstede saldokvittering.

V. Et spørgsmål, som kan være praktisk betydningsfuldt, er *om kreditor i kvitteringen kan optage reservationer*, eller om kreditors erklæring om ikke at ville give ren kvittering berettiger skyldneren til at holde betaling tilbage. Herom er det - om end ikke undtagelsesfrit - antaget, at sådanne forbehold, som ikke i forening med skyldnerens modtagelse af kvittering, kan tolkes som en indrømmelse af forholdets rigtighed, frit kan optages i kvitteringen. Betales således leje for sent, kan udlejer i kvitteringen optage forbehold om sin ret til at påstå lejeren udsat af det lejede på grund af forsinkelsen, medmindre teksten affattes således, at det

¹ Se endvidere om gbrl. § 19 foran § 28 V.

² Jfr. foran s. 112 B, 118 V og 121 III.

ville være naturligt at tolke modtagelsen af kvitteringen som en anerkendelse fra lejerens side af udsættelseskraavets lovlighed.

VI. Har fordringshaveren krav på betaling af flere pengefordringer på samme skyldner, opstår spørgsmålet om, *hvorledes indbetalte beløb skal afskrives*. Herom gælder det, at skyldnerens over for kreditor ved betalingen tilkendegivne hensigt med betalingen må være afgørende; dog kan betaling ikke fordres afskrevet på hovedstolen, forinden forfaldne renter er betalt.

Har skyldneren intet meddelt om sin bestemmelse, kan kreditor afskrive det indbetalte, dog med hensyntagen til klare interesser hos skyldneren i, at en vis gæld betales først. Hvis således forsinkelse med betalingen af en vis fordring vil give kreditor ret til at hæve en kontrakt, medens sådanne særlige følger ikke er knyttet til anden forsinkelse, må kreditor afskrive betalingen først på den nævnte fordring. Afskrivning må i ethvert tilfælde ske på forfaldne fordringer frem for på uforfaldne, og ved gæld i løbende regning må den ældste gæld anses som først betalt. Undertiden kan særlige omstændigheder dog medføre, at kreditor må være forpligtet til at afskrive modtagne beløb forholdsmæssigt på samtlige fordringer, f. eks. hvis en advokat indkasserer en egen fordring og samtidig en klients fordring på samme skyldner. Kan særlige hensyn ikke forpligte fordringshaveren til en bestemt afskrivningsmåde, beror afskrivningen på hans frie valg.

Gennemtvings opfyldelsen ved retsforfølgning eller ved realisation af et af skyldneren stillet pant, kan kreditor afskrive det indvundne således, som det er bedst stemmende med hans egne interesser.

VII. Hvor det viser sig, at der er betalt et beløb, som ikke skyldes, eller skyldneren har betalt mere, end han skyldte, opstår det spørgsmål, om det for meget betalte kan søges tilbage, om den betalende har *condictio indebiti*. For en umiddelbar betragtning kunne det synes at være en selvfølge, at tilbagesøgningsretten måtte være hovedregelen. Vægtige argumenter kan dog anføres herimod. For det første gælder det, at den, som i god tro modtager et beløb, der erlægges til ham i urigtig formening om skyld, indstiller sig på, at beløbet er hans. Måske bruger han nu flere penge, end han ellers ville have gjort. På den anden side har den betalende part indstillet sine forhold på at undvære ydelsen. Endvidere er der et behov for, at skyldforhold bringes ud af verden inden for det tidsrum, som er påregnet af parterne. Tvivlsspørgsmål må rejses, medens skyldforholdet er løbende, og betalingen virker tillige som en afgang af mulige tvistemål derhen, at det er den erlagte ydelse, som nu må betragtes som den rette skyld. Disse hensyn bevirker, at der ikke kan opstilles nogen almindelig regel om tilbagesøgningsretten.

Hvis fordringshaveren har handlet *svigagtigt*, er tilbagesøgningsretten hjemlet ved reglerne om aftalers ugyldighed. Tilbagesøgning vil ligeledes kunne ske, dersom skyldneren alene har betalt imod „skadesløs kvittering“, eller det i øvrigt oplyses, at han har betalt under protest. Omtvistes kan imidlertid, i hvilket omfang skyldneren er berettiget til ved betalingen at gøre forbehold om tilbagesøgning. Herom må sikkert antages, at hvis skyldneren påberåber sig konkrete grunde for, at hans skyld er bortfaldet eller formindsket, kan han – selv om omstændighederne tvinger ham til at opfylde hele kreditors krav - gyldigt tage reservation. Derimod synes almindelige forbehold om tilbagesøgning af for meget betalt at måtte anses for uskrevne, eller hvis de særlig er fremhævede, at berettigede fordringshaveren til at afvise tilbudet som ikke behørigt.

Herudover vil tilbagesøgning være begrundet, hvor fordringshaveren

burde have indset, at det erlagte var for meget, eller det skyldes skødesløshed fra hans side, at der er afkrævet skyldneren for meget. Endvidere hvor det materiale, der var grundlaget for skyldens beregning, alene er tilvejebragt eller benyttet af fordringshaveren. Det offentlige, der har opkrævet for meget i skat, må derfor i almindelighed tilbagebetale det for meget betalte.

Hvis skyldneren har betalt samme skyld to gange eller har betalt sin skyld til en anden end kreditor uden derved at være frigjort, vil han også have tilbagesøgningsret, selv om modtageren var i god tro. Samme regel er antaget i tilfælde, hvor selvskeftende arvinger havde opfyldt afdødes mundtlig udtalte ønske om, at der tillagdes en vis person et legat, efter at boet var overgået til offentlig skiftebehandling, og arvingerne var tilpligtet at holde boet skadesløst på grund af dispositionens ugyldighed som testamente.

Selv om der foreligger grunde, som de allerede nævnte, der taler for *condictio indebiti*, må tilbagesøgningsretten dog være afskåret, hvis fordringshaveren havde føje til at tro, at modparten ville betale uanset indsigelser, som var ham bekendte, og han dog ikke har taget forbehold.

Det samme gælder, hvis den betalende kunne have rimelige motiver til at betale, selv om han ikke var forpligtet dertil, f. eks. hvor en mand betaler sin hustrus gæld. I slige tilfælde taler man undertiden om, at der foreligger en *obligatio naturalis*.

Endvidere er det antaget, at tilbagesøgning ikke kan ske, hvor betingelserne herfor i øvrigt var til stede, dersom kravet er gjort gældende med støtte i en udbredt retsopfattelse, som ikke tidligere er bestridt. Hvor visse afgifter af det offentlige var beregnet uden hjemmel gennem en længere årrække, inden spørgsmålene var blevet indbragt for retten, kunne afgørelsen først få virkning for fremtiden.

VIII. Er der omvendt betalt for lidt, opstår spørgsmålet, om fordringshaveren kan gøre *efterkrav* (*efterbetaling*) gældende. Dette spørgsmål må i det hele finde sin afgørelse efter lignende hensyn som spørgsmålet om *condictio indebiti*.

§ 40. Modregning

I. Hvor parter, der har fordringer imod hinanden, enes om gensidigt at give afkald på deres krav, taler man om *frivillig modregning*. Om denne gælder i det hele reglerne om fordringshavernes opgivelse af deres ret.

II. Desuden er der, hvor fordringerne er ensartede, hjemlet hver af parterne en vis adgang til at fremsætte modregningserklæring og derigennem opfylde sin egen forpligtelse gennem modpartens frigørelse for en tilsvarende forpligtelse. Man taler da om *tvungen modregning*.

A. Den tvungne modregnings *fordele* for den modregningsberettigede er iøjnefaldende. For det første spares ulempe, bekostning og risiko ved tilvejebringelsen og udvekslingen af de gensidige ydelser. Dernæst giver modregningsretten den berettigede en vis sikkerhed for opfyldelse af hans fordring. I det omfang, hvori modregningsretten beskyttes på den måde, at fordringers overgang til en anden fordringshaver ikke bringer den opståede modregningsret til ophør, og modregning i konkurs tilstedes fuld ud „krone for krone“, opnår fordringshaveren en retsbeskyttet adgang til at tilbageholde sin egen ydelse til sikkerhed for sit krav, som kan sidestilles med en panteret.

B. En betingelse for den tvungne modregningsret er det naturligtvis, at fordringerne er *ensartede*, således at det økonomiske resultat bliver det

samme, hvad enten udvekslingen af ydelserne sker eller ej. Modregning har derfor sin største betydning, hvor talen er om pengefordringer.

C. Desuden må tiden for opfyldelsen være kommet; i den henseende kan man ikke stille samme krav med hensyn til begge fordringer. Den modregnendes egen fordring, der gerne betegnes som *modfordringen*, *må være forfalden*, medens med hensyn til den anden parts fordring, ofte betegnet som *hovedfordringen*, *frigørelsestiden* må være kommet.

D. Et spørgsmål, som ikke har fundet nogen ensartet løsning i de forskellige landes ret, er, hvorvidt fordringer der er *illikvide* eller uklare, kan bringes i modregning imod uomtvistet gæld. Spørgsmålet må formentlig efter dansk ret besvares bekræftende, idet det navnlig er antaget, at erstatningskrav kan benyttes til modregning, selv om kravets rigtighed bestrides, og dets omfang ikke er fastslået. Under eksekutionsforretninger kan der dog kun fremsættes modkrav, der enten indrømmes, eller for hvilke rekvisitus har fået dom over rekvirenten, rpl. § 503, 3. stk.; men denne regel har dog kun processuel betydning, således at modregningen desuagtet har virkning, selv om den først kan gøres gældende under en af den modregningsberettigede anlagt ny sag. Det samme antages at gælde om bestemmelsen i rpl. § 445, der indskrænker modregningsretten under veksel- og checksager.

E. 1. Fordringerne må bestå *imellem de samme parter*. Den, der som fuldmægtig inddriver en andens fordring, vil derfor ikke være berettiget til at bringe fuldmagtsgiverens krav i modregning imod skyldnerens fordringer på ham selv. Trediemand, som i regelen kan betale skyldnerens fordring, vil ej heller være berettiget til at intervenere ved at forlange skylden modregnet med en ham selv tilkommende fordring. Fordringer, der alene haves mod en ægtefælle, vil ikke kunne modregnes mod fordringer, der tilkommer den anden ægtefælle o.s.v.

2. En vigtig *undtagelse* fra gensidighedsbetingelsen gælder, hvor en fordring overdrages eller på anden måde *overføres til en ny kreditor*. Cessus vil da imod cessionaren kunne bringe sådanne krav i modregning, som han har erhvervet på cedenten, inden han fik kundskab om overdragelsen. Gjaldt denne regel ikke, ville modregningsretten i væsentlig grad tabe sin betydning for den berettigede, idet han ikke ville kunne regne med modregningsrettens bevaring.

a. Undtagelse må dog gøres for det tilfælde, at modfordringen forfalder, efter at cessus har fået kundskab om overdragelsen, og senere end den overdragne fordring. I dette tilfælde har cessus ikke, inden han modtog meddelelsen om overførelsen, kunnet regne med udsigt til modregning¹.

b. Regelen gælder endvidere ikke, hvor der for den overdragne fordring er udstedt omsætningsgældsbrief² eller andet negotiabelt dokument. Dersom cessionaren hverken kendte eller burde kende modfordringen, følger resultatet allerede af reglerne om indsigelsers ekstinktion (gbrl. § 15, stk. 1), men regelen antages også at finde anvendelse, selv om cessionaren var i ond tro. Hensynet til, at ejeren af gældsbrief eller andet negotiabelt dokument kan omsætte sin fordring, sættes således over skyldnerens interesse i at være sikret ved modregning. *Dog* gælder det efter gbrl. § 18, at modregningsretten bevares, hvis erhververen vidste, at skyldneren havde en fordring, der kunne benyttes til modregning, og tillige, at han ville lide tab ved overdragelsen, dersom den afskar modregning. Herved

1 Disse regler lovfæstedes ved gbrl. § 28, for så vidt angår skyld ifølge et simpelt gældsbrief.

2 Dette fremgår forudsætningsvis af K. L. § 15, 2. stk.; jfr. foran § 28 I A.

hindres illoyale transaktioner, hvis eneste eller vigtigste formål er at sætte overdrageren i stand til at unddrage sig opfyldelsen af sin egen forpligtelse.

c. Tilsvarende undtagelse fra hovedregelen om modregningsret over for cessionaren gælder med hensyn til lejekrav. Over for køberen af fast ejendom kan lejereren ikke fremsætte modfordringer på den tidligere ejer imod krav på den fremtidige leje.

F. *Udelukkelse af modregning*. 1. *Hvor eksekution i en fordring er udelukket*, vil i alt fald som regel også modregning imod den være afskåret. Et underholdskrav vil således ikke kunne opfyldes ved modregning.

2. Modregning kan være *udelukket ved aftale*, og i visse kontraktsforhold kan det være rimeligt at antage det samme ifølge *deklaratorisk retsregel*; den, der har givet *penge til opbevaring*, kan, selv om modtageren ikke var pligtig til at holde det modtagne afsondret fra sine egne penge, næppe mødes med modregning, når han forlanger dem tilbage, idet han må antages at have lagt vægt på at have beløbet disponibelt. Det samme kan ofte antages at være tilfældet, hvor nogen har overgivet en *anden penge til anvendelse til et bestemt formål*, f. eks. hvor en person har givet sin advokat penge til betaling af husleje. Betaler han alligevel lejen selv, ville det i mange tilfælde stride imod forudsætningerne, om advokaten beholdt det modtagne til dækning af ældre krav. Omtvistet er det, hvorvidt *banker og sparekasser* imod krav på indskud på almindelig sparekasse- og bankkonto kan bringe krav på indskyderen i modregning. For modregnings udelukkelse kan navnlig anføres, at det åbenbart er hensigten med sådant indskud at kunne have beløbet disponibelt som kassebeholdning. Den almindelige opfattelse i forretningskredse, der også har støtte i flere domsafgørelser, går dog ud på, at modregning kan finde sted.

3. Dersom nogen gør sig skyldig i et *retsbrud* for derved at opnå adgang til modregning, må følgen blive, at modregning nægtes. Dette gælder således, hvor nogen f. eks. ulovligt sælger modpartens ting eller undlader at levere skyldige varer i den hensigt at skaffe sig dækning for en tvivlsom modfordring ved modregning imod debtors erstatningsfordring. Ellers ville man ofte kunne sætte sig ud over den betingelse for modregning, at fordringerne skal være ensartede.

4. *Garantiforpligtelser*, hvoraf de vigtigste er dem, der påhviler deltagerne i et interessentskab, vil ordentligvis ikke kunne opfyldes ved modregning, jfr. således lov om aktieselskaber nr. 123 af 15. april 1930 § 31 om forpligtelsen i henhold til aktionærernes forskrivninger.

G. *Virkning*. Ved modregningen bortfalder de gensidige fordringer regnet fra erklæringens fremsættelse. Derimod udelukker det ikke misligholdelse, at skyldneren har en kompensabel modfordring, så længe han ikke har erklæret at ville modregne.

H. *Konnekse fordringer*. Hvor de gensidige fordringer hidrører fra samme mellemværende, over det afhængighedsforhold, hvori ydelserne står til hinanden, på forskellig måde sin virkning på modregningsretten. Selv om en fordring er *overført* til en anden kreditor inden modfordringens opståen, bevares modregningsretten dog, og dersom den overdragne fordring er knyttet til et negotiabelt dokument, fortabes modregningsretten kun over for erhververe ad omsætningsvejen i god tro¹. Endvidere antages det, at modregningens *virksomheder* må regnes allerede fra modregningsrettens opståen og ikke fra erklæringen, hvilket har betydning med hensyn til beregning af rente og misligholdelses indtræden. Denne

1 Gbrl. § 18, 2. stk.

særlige modregningsret med „konnekse“ fordringer betegnes her i landet som den egentlige modregningsret.

I *1 tilfælde af konkurs* bevares modregningsretten på den måde, at den modregningsberettigede kan *afkorte hele sin fordring* og ikke blot sit krav på dividende i sin gæld til konkursboet, K.L. § 15. Han siges da at have fuld modregningsret.

Endvidere kan modregning ifølge § 15 ske uden hensyn til fordringer-nes eller modfordringernes natur, således at man ser bort fra, om fordrin-gernes *forfaldstid* eller *uensariethed* ville være til hinder for modregning uden for konkurs.

En betingelse for den fulde modregningsret i konkurs er det dog ifølge K.L. § 15, at *fordringen på boet er erhvervet inden konkursen* og på et tidspunkt, da *erhververen ikke allerede anså konkursen for nært forestå-ende*. Har nogen senere ved indfrielse af fallentens forpligtelse erhvervet et regreskrav, der kan gøres gældende imod boet, er det dog tilstrækkeligt, at han inden nævnte tidspunkt havde påtaget sig en forpligtelse til ind-frielse, f. eks. som kautionist eller endossent på en veksel.

Endvidere må det, selv om § 15 tier derom, være en selvfølgelig forud-sætning for den fulde modregningsret, at *forpligtelsen over for boet er overgået til dette fra fallenten* og ikke f. eks. opstået ved køb på boets auktion over fallentens ejendele. Er forpligtelsen vel overgået fra fallenten, men opstået umiddelbart før konkursen, vil anvendelsen af grundsætnin-gerne om afkræftelse kunne føre til modregnings udelukkelse. Dette gælder således om det tilfælde, at en kreditor, som ikke ville være berettiget til be-taling, i stedet køber af fallenten på kredit for at kunne modregne. Et så-dant tilfælde må rammes af K.L. §§ 20-22.

§ 41. Fordringshavermora

Om fordringshavermora taler man, hvor skyldforholdets normale afvikling ved opfyldelse hindres ved fordringshaverens forhold.

I. *Betingelser*. Den første betingelse for, at man kan tale om fordrings-havermora, er, at *det tidspunkt er kommet, da skyldneren har ret til op-fyldelse*. I mange tilfælde vil frigørelsestiden falde sammen med forfalds-tiden, det tidspunkt, hvor fordringshaveren kan fordrer betaling. Dette gæl-der således, hvor en aftale om køb fastsætter leveringstiden til en bestemt dato. I andre tilfælde, f. eks. hvor talen er om rentefrit lån, eller hvor le-vering af en vare skal ske inden for et vist tidsrum efter skyldnerens valg, indtræder frigørelsestiden inden forfaldstid. Kan omvendt fordringshave-ren vælge opfyldelsestiden, indtræder frigørelsestiden først efter forfalds-tid, nemlig ved udløbet af den fordringshaveren givne frist.

Det er dernæst en forudsætning, at *skyldneren virkelig har været i stand til at opfylde*, således at alene fordringshaverens forhold er skyld i ikke-opfyldelsen. Det forhold, som giver anledning til fordringshavermora, kan i øvrigt være af forskellig art. Det kan være, at fordringshaveren f. eks. på grund af fravær er ude af stand til at modtage ydelsen fra skyldneren, eller forholdet kan være det, at han ikke kan behørigt legitimere sig som for-dringshaver, idet han f. eks. er ude af stand til at tilbagelevere udgivet gælds-brev i kvitteret stand. Måske ønsker kreditor ikke at modtage ydelsen, eller han undlader fra sin side at svare vederlaget og berettiger derved skyldneren til at holde sin ydelse tilbage. I sidstnævnte tilfælde foreligger såvel fordringshavermora som skyldnermora, og den anden part kan da efter sit valg påberåbe sig fordringshaverens forhold enten som fordrings-havermora eller som misligholdelse.

Efter omstændighederne må det antages, at virkningerne af fordrings-

havernora først kan indtræde, når skyldneren forgæves har *opfordret* fordringshaveren til at modtage ydelsen, eller, dersom skyldneren skulle tage initiativet til opfyldelsen, når han har gjort *forsøg på opfyldelse* ved forgæves tilbud af ydelsen.

II. *Virkning*. Reglerne om fordringshavernora behandles traditionelt under afsnittet om fordringers ophør, skønt kreditors undladelse af at modtage ydelsen kun ved visse forpligtelser f. eks. i regelen ved leje og arbejdsforhold, bevirker, at skyldnerens forpligtelse bortfalder, medens han dog bevarer retten til det betingede vederlag.

Om virkningerne af køberens fordringshavernora er der givet regler i kbl. §§ 33-37¹, der i alt fald i vidt omfang må anvendes analogisk på andre forpligtelser til at levere en ting.

A. 1. Dersom fordringshaveren ikke kan modtage et *pengebeløb*, kan der ikke være tale om, at skyldneren af den grund skulle være fri for betalingen. Han må derfor *senere*, når betaling fordres, og hindringen er bortfaldet, med rimeligt varsel kunne *præstere betalingen*. Dette gælder, selv om skyldneren havde lagt et pengebeløb til side, og beløbet i mellemtiden er blevet stjålet.

2. Skyldneren kan dog frigøre sig fuldstændig for pengeskyld (og for pligt til at levere værdipapirer) ved *deponering* af ydelsen i overensstemmelse med reglerne i deponeringsloven nr. 29 af 16. februar 1932.

Deponeringen må ske i Danmarks nationalbank, eller på et dertil af justitsministeriet autoriseret forvaringssted. Autorisation er i medfør af loven givet en række banker og sparekasser. Indbetales penge, indgår beløbet i vedkommende pengeinstituts kasse, hvorimod værdipapirer holdes i særskilt forvaring.

Deponeringen sker til fordel for fordringshaveren, hvorfor fordringshaveren må opgives eller, hvis flere jævnsides fordrer sig anerkendt som fordringshavere, skylden på anden måde individualiseres. Forbeholder skyldneren sig ret til at fordre det deponerede beløb tilbage, kan deponeringen ikke virke frigørende.

Virksomheden af deponeringen viser sig deri, at beløbet nu henstår for fordringshaverens regning og risiko. Han må betale gebyret for opbevaring, og dersom vedkommende pengeinstitut bliver insolvent, kan fordringshaveren intet fordre af skyldneren i den anledning.

Melder fordringshaveren sig ikke inden 20 år fra deponeringen og godtgør sin ret, er den bortfaldet, og skyldneren har nu i et år ret til ydelsen, men derefter tilfalder den statskassen.

Selv om deponering ikke finder sted, lempes skyldnerens forpligtelse dog derved, at en mulig bestående pligt til at svare renter bortfalder, så længe fordringshavernoraen vedvarer. Hvis rimelig hensyntagen til fordringshaveren efter hindringens særlige beskaffenhed kræver, at skyldneren indsætter beløbet i bank eller sparekasse, må han dog tilsvare fordringshaveren, hvad der ville være indvundet herved, gbrl. § 6.

3. *Har skyldneren haft udgifter*, f. eks. til forgæves tilbud af pengeydelsen, vil han have krav på godtgørelse herfor ifølge analogien af kbl. § 36². Hvor forpligtelsen går ud på betaling i fremmed mønt, kan der opstå spørgsmål om, hvorvidt skyldneren kan fordre erstatning i anledning af, at den fremmede mønt er steget i kurs. Herimod taler, at skyldneren kunne

1 Se også kmsl. § 38.

2 En udtrykkelig forskrift herom findes i gbrl. § 3, 3. stk., om det tilfælde, at fordringshaveren er flyttet, eller fordringen er overgået på andre hænder, uden at skyldneren har fået kundskab derom.

have sikret sig ved fordringshavermoraens indtræden at indkøbe den fremmede valuta og således dække sig imod tab ved kursstigning.

B. Med hensyn til følgerne af fordringshavermora i *andre forhold*, må der henvises til formuerettens specielle del.

§ 42. Fordringshaverens opgivelse af sin ret

I. *Begreb.* Fordringshaverens opgivelse af sin ret kan have karakteren af en gave til skyldneren. Navnlig, hvor dette er tilfældet, taler man om eftergivelse. Selv om fordringshaveren delvis giver afkald på sin ret uden afslag i modydelsen eller andet vederlag, vil opsigelsen dog ikke ubetinget være en gave. Undertiden vil forholdet være det, at fordringshaveren ved at opgive en del af sin fordring kan være så meget mere sikker på at få resten.

Hvis skyldneren er insolvent, kan en frivillig akkord, hvorved kreditorerne giver afkald på en del af deres krav, således ofte give kreditorerne større dækning, end de ville opnå ved en konkursbehandling, navnlig dersom skyldneren kan formå nogen til at yde støtte til akkordens gennemførelse ved at stille midler til rådighed til akkorddividendens udbetaling eller ved for deres eget vedkommende at renoncere på den dem som kreditorer tilkommende dividende.

Opgiver kreditor sin fordring imod at få en anden ydelse end den, som han har krav på, taler man om *datio in solutum*. Opstår der i stedet for den opgivne fordring en ny forpligtelse, betegnes forholdet som *novation*.

II. Et spørgsmål, som har været drøftet, er, hvorvidt *kvittering for en del* af det, som tilkommer fordringshaveren, kan betragtes som en opgivelse af resten. For en del er dette spørgsmål uden betydning, idet det som nævnt i § 39 VIII ofte vil være udelukket at gøre efterkrav gældende, når en ydelse er erlagt til fyldestgørelse af hele fordringen, uanset om kvittering er udstedt eller ikke. I øvrigt vil en kvittering ikke i almindelighed kunne opfattes som et afkald på en kreditor tilkommende ret, allerede fordi han er pligtig til at give kvittering. Men særlige omstændigheder, f. eks. at kvitteringen er en saldokvittering, vil kunne vise, at der ligger en disposition i udstedelsen af kvittering.

Endvidere vil en kvittering, hvis den ikke lyder på, at et beløb er betalt a conto, efter omstændighederne have betydning som bevis ved at understøtte skyldnerens påstand om ikke at skyldte mere end det allerede betalte.

III. Om opgivesretshandelen gælder i det hele *de almindelige regler om løfter*. Et spørgsmål af mere almindelig betydning er, hvorvidt fordringshaveren, som mod vederlag har opgivet sit krav, i *tilfælde af den nye forpligtelses misligholdelse* kan hæve opgivesretshandelen og falde tilbage på den gamle fordring. Spørgsmålet må i de enkelte tilfælde afgøres ved fortolkning af opgivesretshandelen.

A. Det er således klart, at den, der har *modtaget en check*, ikke dermed er indgået på en endelig opgivelse af sin fordring, men kun på at forsøge at opnå dækning ved checkens præsentation. Det samme antages, hvor fordringshaveren har modtaget *veksel* for sit krav, selv om vekslen er accepteret af en trediemand.

B. Er fordringshaveren indgået på *en frivillig akkordordning*, antages det, at han kan træde tilbage fra aftalen, dersom skyldneren gør sig skyldig i væsentlig misligholdelse med den begrænsede forpligtelse, som han ved akkorden har påtaget sig. Den modsatte regel gælder i tilfælde af *tvangsakkord*, hvor kun misligheder ved akkordforhandlinger kan begrunde tilbagetræden fra akkorden.

C. *Transport af en mundtlig fordring til dækning af gæld* vil som regel

kun frigøre skyldneren endelig, dersom fordringen opfyldes, og undertiden vil transporten kun have virkning som en pantsætning, således at fordringshaveren ikke er pligtig til at søge at opnå dækning hos cessus, inden han kræver cedenten.

D. Modtager fordringshaveren for sin fordring kreditforeningsobligationer eller pantebrev med pant i fast ejendom eller andre *fordringer*, der normalt er genstand for omsætning, vil formodningen være for ubetinget opgivelse. Kreditor kan da ikke, fordi den ejendom, hvori pant haves, sælges, uden at der bliver dækning til ham, rejse krav på sin tidligere skyldner.

IV. Særlige former for novation foreligger, *hvor en ny fordringshaver eller skyldner indtræder i forholdet*. Til fordringens overgang til en ny fordringshaver vil man dog i regelen kunne nøjes med en transport, men den ny fordringshaver vil dog kunne have interesse i, at skyldneren afgiver et nyt løfte direkte over for ham, idet skyldneren derved ofte vil blive afskåret fra at fremsætte indsigelser, som han ville kunne have fremsat over for den tidligere kreditor, jfr. bl. a. gbrl. § 27. Endvidere vil, hvor en fordringsret ikke er transportabel, ofte samme resultat som ved transport kunne opnås ved skyldnerens medvirkning til novation.

En novation foreligger endvidere også i de i § 30 omtalte tilfælde, hvor fordringshaveren samtykker i, at en anden indtræder som skyldner.

I tilfælde, hvor nye parter således indtræder i det nye skyldnerforhold, vil formodningen altid være for, at man ikke kan falde tilbage på det gamle skyldforhold, selv om det nye ikke opfyldes. Derimod vil det i almindelighed være en forudsætning for det gamle skyldforholds ophør, at det nye er gyldigt stiftet.

§ 43. Andre ophørsmåder. Særlig om solidariske skyldforhold

I. Om fordringers bortfald ved *forældelse* og *prækclusion* se foran i §§ 21 og 23, om *tvangsakkord* s. 89 b.

Om fordringsrettigheders bortfald i tilfælde af misligholdelse eller andre indtrådte begivenheder, som giver skyldneren ret til at *træde tilbage fra af-talen*, er talt foran i §§ 6 og 35.

II. Ved *solidariske skyldforhold* opstår spørgsmålet, *hvorvidt den omstændighed, at fordringshaveren mister sit krav på en af de solidariske skyldnere, berører hans fordring imod de øvrige*.

A. Såfremt bortfaldet skyldes, at en af skyldnerne har *fyldestgjort* fordringshaveren, er det åbenbart, at han, så vidt fyldestgørelsen rækker, mister sit krav på de øvrige skyldnere. I andre tilfælde er der ikke nogen almindelig nødvendighed for, at kravets bortfald over for en enkelt skyldner skal have virkning for de øvrige.

B. Dog vil det naturligtvis hyppigt være således, at samme bortfaldsgrund i lige grad kan påberåbes af skyldnerne, f. eks. vil fordringshaverens misligholdelse kunne give alle skyldnere ret til at træde tilbage fra kontrakten.

C. Endvidere vil sådant forhold fra kreditors side som *eftergivelse* til fordel for enkelte skyldnere kunne medføre, at de andre skyldnere frigøres i det omfang, hvori de havde regres til medskyldneren. Var dette ikke tilfældet, ville eftergivelsen ikke være skyldneren til nogen nytte.

D. Hvor et af skyldforholdene trods solidariteten er det principale, således som forholdet er ved kaution, består der et nærmere afhængighedsforhold mellem hovedskyldnerens forpligtelse og kautionsforpligtelsen, som medfører, at kreditor ikke kan gøre kautionsforpligtelsen gældende, hvis han ved *forsømmelighed* ved varetagelsen af sine interesser har bevirket, at hans krav på hovedskyldneren er forældet.

E. For det tilfælde, at en af skyldnerne opnår *tvangsakkord*, gælder det

efter K.L. § 113 og akkordlovens § 19, at nedsættelsen af den pågældende skyldners forpligtelse ikke påvirker medforpligtedes ansvar.

F. Går en af de solidarisk forpligtede skyldnere *konkurs*, må fordringshaveren, som *endnu ikke har modtaget afbetaling fra nogen* af skyldnerne, naturligvis kunne anmelde hele sit krav i boet. *Har han allerede modtaget afdrag*, vil en ret til alene at anmelde sin restfordring ikke i alle tilfælde lade de hensyn, som fører til solidarisk hæftelse, komme fuldt ud til deres ret. Tænker man sig, at der er tre solidariske skyldnere, der alle går konkurs, således at dividenden henholdsvis andrager 20, 30 og 50 pct., kan kreditor ikke opnå fuld dækning, såfremt han i bo nr. 2 må fradrage den dividende, som han har modtaget i bo nr. 1 og på tilsvarende måde i bo nr. 3 må fradrage dividenden fra de to første boer.

I et sådant tilfælde hjemler K.L. § 18 fordringshaveren *fuld anmeldelsesret*, d.v.s. ret til i hver af skyldnerens konkursboer at anmelde hele sin fordring og få dividende deraf uden hensyn til de afdrag, der indgår fra medskyldnerens konkursboer.

Endvidere antages det, at fordringshaverens ret til dividende af en solidarisk hæftende skyldners konkursbo ikke nedsættes på grund af *betalinger*, som efter konkursen indgår fra medskyldnerne, selv om disse ikke selv er under konkurs. Denne regel har sin største betydning ved kaution, hvor kautionisten har begrænset sin hæftelse til en del af fordringens beløb. Hæfter kautionisten således med 10.000 kr. for en fordring på 20.000 kr., kan kreditor uanset, at kautionisten efter konkursens begyndelse betaler sin anpart, få dividende af 20.000 kr. i hovedskyldnerens konkursbo.

En følge af fordringshaverens fulde anmeldelsesret er det, at *medskyldnerens regresret indskrænkes tilsvarende*, idet samme fordring ellers ville blive gjort gældende flere gange i samme bo. I det omtalte tilfælde vil kreditors fulde anmeldelsesret således afskære kautionisten fra i hovedskyldnerens konkursbo at anmelde sit regreskrav på 10.000 kr. Er alle skyldnerne under konkurs, bestemmer også K.L. § 18, at den indbyrdes regres mellem boerne bortfalder. Dersom fordringshaveren gennem den fulde anmeldelsesret opnår mere end fuld fyldestgørelse, skal dog det overskydende afgives til det eller de boer, som ellers ville have kunnet gøre regres gældende imod de andre.

G. De hensyn, som ligger bag ved bestemmelsen i K.L. § 18, kan måske begrunde den fulde anmeldelsesret i endnu videre omfang, navnlig hvor de *erlagte afdrag inden konkursen* er indgået gennem *tvangsakkord* eller en retsforfølgning, som viser, at medskyldnerens *betalingsevne er udtømt*, men hvorvidt man i så henseende bør gå, kan være tvivlsomt.

6. HOVEDAFSNIT

De faste ejendomme. Realkrediten m. m.

§ 44. De faste ejendomme, ekspropriation og naboret

I. En fast ejendom med de på ejendommen værende bygninger m. m. udgør i regelen *en afgrænset, naturlig økonomisk enhed af blivende karakter*. Til denne enheds bevaring knytter der sig både store offentlige og private interesser. *Det offentliges interesser* er tildels af social natur; det er af betydning, at ejendommene ikke udstykkes, sammenlægges eller benyttes på en måde, der strider med de samfundspolitiske formål. Disse interesser har navnlig sat sig spor i lovgivningen i de talrige bestemmelser, der påbyder

almindelige indskrænkninger i ejerens rådighed over sin ejendom. For en stor del er det offentliges interesse i de faste ejendomme også af finansiell karakter; en del af skattebyrden har fra gammel tid været knyttet til besiddelsen af fast ejendom. For at disse interesser kan komme til deres ret, er en fasthed i ejendommens retsforhold af afgørende betydning.

I samme retning virker *de private interesser*, som ved siden af ejerens er knyttet til ejendommen. Selve uforanderligheden muliggør, at andre interesser end ejerens kan knyttes til ejendommen med fuld retsbeskyttelse på en måde, som ville være uforenelig med løsørets mere flygtige karakter. Beskyttede rettigheder over løsøre ved siden af ejerens haves kun, hvis retten som en brugsret eller håndpanteret er knyttet til tingens besiddelse - og med ringere retsbeskyttelse - i form af underpant. I princippet kan derimod enhver ret over fast ejendom, når den sikres gennem tinglysning, sikres over for hvem som helst.

Også for de begrænsede rettighedshavere over fast ejendom er det af betydning, at ejendommens enhed opretholdes. Ganske åbenbart er dette for deres vedkommende, hvis ret umiddelbart omfatter ejendommen i sin helhed, som tilfældet er med hensyn til panthavere og ofte med brugsberettigede. Også den, der som servituthaver, som køber af træ på roden eller af en parcel af ejendommen kun har en ret, der giver ham rådighed over en del af ejendommen, har dog en betydningsfuld indirekte interesse i den samlede faste ejendom. Denne interesse viser sig navnlig i tilfælde, hvor flere rettigheder over ejendommen kolliderer under en tvangsforfølgning, der fører til ejendommens salg ved tvangsauktion. Alle over ejendommen stiftede rettigheder skal da fyldestgøres efter deres prioritet, efter den tidsfølge, hvori de er stiftede og tinglyste på ejendommens folio i tingbogen. Kan ejendommen ikke sælges med behæftelser af den nævnte begrænsede beskaffenhed, således at alle forud prioriterede opnår fyldestgørelse, slettes retten, men hæftelsens udstrækning til den hele ejendom giver sig udtryk i, at den, hvis ret er slettet, opnår ret til, hvis auktionsprovenuet strækker til, at opnå i alt fald delvis godtgørelse for sit ved rettens udslættelse forvoldte tab.

Både private og offentlige interesser har derfor skabt trangen til opretholdelse af de faste ejendommers enhed og relative uforanderlighed, til at skabe ejendommens retlige enhed.

A. Denne enhed viser sig i forskellige henseender, for det første med hensyn til den almindelige fordring om, at *udstyknings* ikke må ske uden matrikelmyndighedernes godkendelse, lov nr. 290 af 31. marts 1949 § 1¹. Endvidere skal det bringes på det rene, hvilke servitutter, der fremtidig skal hvile på samtlige ejendomme, og hvilke der, som f. eks. en vejret, kun vedrører en enkelt parcel af det udstykkede, jfr. T.L. § 22. Forinden skal de nye grænser fastlægges ved en udstykningsforretning, hvortil der må søges bistand fra en landinspektør. Ved sammenlægning af flere faste ejendomme må i tilfælde, hvor de ejendomme, der ønskes sammenlagt, er forskelligt behæftede, prioritetsforholdet mellem den ny samlede ejendoms behæftelser fastslås ved aftale eller eventuelt fastsættes af dommeren efter de nærmere regler i T.L. § 21, hvilket efter omstændighederne forudsætter, at der stilles vedkommende panthaver betryggende sikkerhed for det tab, han vil kunne lide. Hvis et grundstykke udskilles af en fast ejendom for umiddelbart efter at sammenlægges med en anden ejendom, må det forinden være befriet for de tidligere pantehæftelser, hvilket som regel forudsætter et samtykke fra panthaverne til frigørelse for pantet. Dog kan, hvis det drejer sig om udskillelse af et efter ejendommens størrelse og værdi

1 Lovbekg. nr. 252 af 7. juni 1963.

ubetydeligt grundstykke, og den kan ske uden nogen som helst fare for pantesikkerheden, panteretten uden videre slettes for det udskilte stykkes vedkommende, T.L. § 23. Når i dette tilfælde eller i øvrigt et ikke pantsat grundstykke sammenlægges med en pantsat ejendom, omfatter pantet for fremtiden det tillagte grundstykke, dog med prioritet efter de på dette hvilende andre byrder (servitutter m. v.), T.L. § 24.

B. *Til den faste ejendom hører ikke blot grunden selv og de på denne værende bygninger, men også andre ting, der findes på ejendommen som dennes naturlige tilbehør.* Til tilbehøret hører blandt andet hegn, den uhøstede afgrøde, træ på roden, for beboelsesejendomme som regel kakkellovne, nøgler til dørene o.s.v. Ved salg af fast ejendom formodes ejendommen altid at være solgt med alt naturligt tilbehør. Vil ejerens kreditorer gøre eksekution, kan de ikke gøre særskilt eksekution i sådanne genstande. Ved landbrugsejendomme er den almindelige regel om tilbehøret dog ikke fuldt tilstrækkelig til at værne ejendommen *mod retsforfølgning* mod de for ejendommens drift nødvendige effekter. Det bestemmes derfor i rpl. § 507, 3. stk., at gødning såvel som strå og hø samt føde- og sædekorn, foderroer, foderkartofler og sukkerroeaffald, for så vidt til ejendommens drift findes fornuddent, ikke må skilles fra ejendommen ved udlæg. Når det i bestemmelsen også nævnes, at ej heller må sæd på marken omhugges, eller anden afgrøde indhøstes, før den er moden dertil, er dette næppe mere, end hvad der følger umiddelbart af afgrødens almindelige karakter af tilbehør. *I relation til panthaverne* har tilbehøret til ejendommen, når ingen anden aftale er truffet, en endnu videre udstrækning ifølge T.L. § 37, og da der næsten altid vil være optaget lån i ejendommen, vil adgang til eksekution være yderligere begrænset ved panthaverens ret, jfr. ndf. § 47.

C. For sikkerheden i ejendomsforholdene er det af den største betydning, at *grænserne mellem de faste ejendomme* er autentisk fastlagte. Midlerne hertil haves dels i skelsætningen, dels i kortlægningen af de faste ejendomme. Hvor naturlige skel som søer eller vandløb savnes, afsættes grænsen mellem de faste ejendomme ofte med skelsten, diger, levende hegn eller underjordiske mærker, f. eks. en række i jorden nedlagte sten. Sådanne mærkers bevisende evne afhænger naturligvis i høj grad af den omhu, hvormed afmærkningen af grænselinjen er foretaget.

Kartografiske midler til at fastslå grænsen mellem ejendommene haves navnlig i matrikkelen. Den nugældende matrikel, der trådte i kraft i 1844, og som ligesom de tidligere matrikler er udarbejdet med hartkornsbeskatningen for øje, indeholder en fortegnelse og kortlægning af alle landets faste ejendomme. Efter overgangen fra hartkornsbeskatningen til ejendoms-skyld tjener matrikkelen fortrinsvis til at adskille ejendommene fra hinanden og angive deres areal, men netop i denne henseende er den behæftet med store mangler. Dels har den fra første færd ikke været nøjagtig, dels har grænserne i ikke ringe omfang forskudt sig siden matrikelens udarbejdelse såvel ved hævde som ved frivillige overdragelser, der ikke er blevet indtegnet på matrikelen.

I København gælder dog ifølge instruks for stadskonduktøren for København af 27. april 1856, jfr. lov nr. 148 af 29. marts 1939 § 13, en anden ordning, idet det påhviler stadskonduktøren at vedligeholde en nøjagtig kortlægning, og de af ham udfærdigede *målebreve* er derfor udstyret med offentlig troværdighed¹.

Med større nøjagtighed end matrikelen udarbejdedes de ved frd. af 23.

¹ En lignende ordning er nu indført på Frederiksberg, hvor matrikelvæsenet er henlagt under stadslandinspektøren, jfr. lov nr. 187 af 1. maj 1923 og bekg. nr. 281 af 20. november 1924.

april 1781 om jordfællesskabets ophævelse § 33 påbudte *udskiftningskort*¹, men disse kort er dels forkomne, dels udelukker de ikke, at senere forskydninger er indtrådt uden at være påtegnet kortet. Noget tilsvarende gælder om de ved frd. af 21. april 1848² foreskrevne *udstykningskort*, der skal tilvejebringes ved enhver udstykning. Jo nyere et sådant kort er, des større vil naturligvis dets evne til at udgøre bevis for en ejendoms rette grænser være.

I øvrigt har fornævnte lov af 31. marts 1949 åbnet ejeren af fast ejendom adgang til ved en landinspektør at lade *grænsen autentisk fastlægge*. Hvis ikke eventuelle stridsspørgsmål om grænsen indbringes for domstolene inden en kort frist, bliver den af landinspektøren fastsatte grænse bindende for parterne³.

D. I øvrigt består der en *nær tilknytning imellem tinglysningsvæsenet og matrikelen*. I tingbøgerne anføres ejendommene således med den betegnelse, som de har i matrikelen. Denne betegnelse angiver ejendommens matr. nr., litr. og ejerlav, f. eks. matr. nr. 4 dm af Ordrup sogn. Hvis en ejendom består af flere sammenlagte grunde, kan den bestå af flere matrikelnumre. Som nævnt i det foregående, må tinglysning af overdragelse, der kræver godkendelse af matrikelmyndighederne, ikke foretages, inden ændringen i matrikelen har fundet sted.

II. Blandt de indskrænkninger, som lovgivningen gør i ejerens almindelige rådighed over sin ejendom, kan som den mest almindelige nævnes *ekspropriationsretten*⁴.

Denne ret var allerede før grundloven af 1849 hjemlet ved flere love, bl. a. frd. af 5. marts 1845 angående grundafståelser i anledning af jernbanens anlæg. Ved junigrundlovens § 87, nu grundlovens § 73, er ekspropriationsretten nærmere bestemt og begrænset. Hovedbestemmelsen i *grundlovens* § 73 lyder i sin nuværende affattelse således:

Ejendomsretten er ukrænkelig. Ingen kan tilpligtes at afstå sin ejendom, uden hvor almenvellet kræver det. Det kan kun ske ifølge lov og mod fuldstændig erstatning.

Bestemmelsens andet stykke, der under visse betingelser hjemler udsættelse af vedtagne ekspropriationslovforslags kongelige stadfæstelse, indtil nyt valg til folketinget har fundet sted, og det nye folketing har vedtaget lovforslaget påny, behandles i statsretten.

A. Bestemmelsen i § 73 om, at ekspropriation skal ske *ifølge lov*, tilsigter ikke blot at fastslå det selvfølgelig, som også måtte antages, selv om intet derom var sagt, at et indgreb som ekspropriation må have lov-hjemmel; det har tillige været hensigten at stille yderligere krav om speciel lovhjemmel. Det ville derfor være i strid med § 73, om det ved lov bestemtes, at ekspropriation i alle tilfælde kunne ske, f. eks. efter beslutning af et ministerium eller en særlig dertil nedsat kommission. På den anden side er det ikke meningen, at ekspropriationsloven skal nævne hvert enkelt forekommende tilfælde, hvilket ville give anledning til et formålsløst lov-mageri, idet f. eks. ekspropriationer til vejanlæg forekommer til stadighed. Bestemmelsen forstås derimod således, at der må tilvejebringes lovhjemmel *for hvert enkelt ekspropriationsformål*. En lov kan således give almindelig

1 Se om kort ved udskiftning af skove frd. af 27. september 1805 og om tørve-moser lov af 30. oktober 1858.

2 Se nu lovebek. nr. 258 af 8. august 1958 § 5.

3 Se lovens §§ 28-36.

4 Denne ret omfatter dog også løsøre og andre rettigheder, men spiller her under normale forhold en underordnet rolle.

hjemmel for foretagelsen af ekspropriation, f. eks. til gader og veje. De enkelte ekspropriationer iværksættes da administrativt.

En følge af det anførte er, at en ekspropriation ikke må strækkes videre end fornødent til at gennemføre lovens ekspropriationsformål. Således er det antaget, at bygningsloven for København¹, der hjemlede ekspropriation af arealer til gader, veje og torve, ikke afgav hjemmel til ekspropriation også af den del af en ejendom, der lå bag ved den projekterede vej, og som alene inddroges under ekspropriation, for at København kommune kunne opnå en økonomisk vinding ved grundens videresalg til privat bebyggelse.

Ekspropriationsformålet i loven må *dog opfattes ret frit*. Ved en højesteretsdom er det således antaget, at en ekspropriation til jernbaner efter omstændighederne lovligt kunne udstrækkes til arealer, der skulle anvendes til funktionærboliger for banens tjenestemænd. Ved samme dom antoges det, at ekspropriation lovligt kunne ske, selv om de eksproprierede arealer først ud i fremtiden skulle anvendes efter det formål, som berettigede til ekspropriation. Sådan ekspropriation med fremtidigt formål for øje vil ofte være hensigtsmæssig for at hindre, at der på arealet opføres bygninger eller andre anlæg, som ellers til sin tid skal erstattes ejeren, medens de måske ikke kommer eksproprianten til nytte.

En anvendelse af denne tanke er gjort ved lov om fastsættelse af byggelinier ved veje og gader nr. 275 af 28. november 1928, der, hvor det måtte anses fornødent at sikre offentlig vej eller gade mulighed for udvikelse, hjemlede kommunalbestyrelserne ret til at bestemme, at fremtidig bebyggelse holdtes i en vis afstand fra vejen (fastsætte en byggelinie). Uagtet man i almindelighed antager, at tvangspålæggelsen af en servitut i et vist øjemed er en ekspropriation, der omfattes af grundlovens § 73 ligeså vel som den fuldstændige ejendomsafståelse, hjemlede loven i almindelighed først erstatning, når til sin tid grundafståelsen fordres. Kun hvor fastsættelsen af byggelinien medførte, at den øvrige del af grunden ikke hensigtsmæssigt kunne anvendes til bebyggelse, havde ejeren krav på erstatning allerede for det påviselige tab, som han led ved byggeliniens fastsættelse. - Reglerne om byggelinier findes nu i *lov om bestyrelsen af de offentlige veje* nr. 95 af 29. marts 1957 kap. IV (§§ 40-46); vejbestyrelsesmyndighedernes kompetence er udvidet og i stedet for de tidligere gældende regler om ejerens snævert begrænsede ret til erstatning i anledning af selve byggeliniepålægget, kan ejeren begære det med byggelinie belagte areal overtaget af vejbestyrelsen mod erstatning, såfremt indgrebet bevirker, at ejeren efter taksationsmyndighedernes skøn (med rekurs til domstolene) afskæres fra en efter ejendommens beliggenhed og øvrige beskaffenhed økonomisk rimelig og forsvarlig udnyttelse af arealet, svarende til den af andre tilstødende eller omliggende arealer faktisk stedfindende udnyttelse.

Hvis ekspropriation er lovligt foretaget, kan det ikke antages, at den bliver ugyldig, fordi *formålet bliver opgivet*, og arealet anvendes til andet formål.

B. At *almenvellet* kræver afståelsen, medfører ingen betydelig indskrænkning i ekspropriationsadgangen. Bestemmelsen må formentlig forstås i overensstemmelse med den almindelige lovgivningspraksis. Herefter turde en ekspropriation være udelukket, hvor der er frit marked for genstande af den art, som skal anvendes, og disse kan fås i tilstrækkelig mængde og til den gængse pris. Videregående krav synes i hvert fald kun at burde op-

¹ Lov nr. 77 af 12. april 1889 § 14 som ændret ved lov nr. 21 af 27. februar 1897. - Se nu lov nr. 148 af 29. marts 1939 § 41.

stilles, hvor der eksproprieres til rent forretningsmæssige formål. At frivillig afståelse kan opnås til en pris, som eksproprietanten finder for høj, kan ikke udelukke ekspropriation.

C. For ekspropriationen skal svares *fuld erstatning*, og gennem optagelsen af bestemmelsen herom i grundloven er borgerne sikret imod, at en almindelig lov bestemmer, at der i givet tilfælde ikke svares erstatning. Det kan dog kun antages at være økonomiske tab, som erstattes, ikke sådanne personlige affektionsinteresser, der kan forhøje værdien for ejeren, selv om de medfører, at han ved frivilligt salg ville fordrø særlig høj pris. Endvidere er der i adskillige ekspropriationslove truffet bestemmelse om, at der i erstatningen bliver at afkorte den værdiforøgelse, som tilføres ejendommen ved det foretagende, f. eks. anlæggelsen af hovedfærdselsåre, hvortil ekspropriationen sker. Endelig er det i praksis antaget, at det ikke kunne anses som stridende mod daværende grundlovs § 80 (nu § 73) at der i loven var optaget nærmere bestemmelser om erstatningens beregning, som medførte, at erstatningen ikke i alle tilfælde ville komme til at modsvare det eksproprieredes øjeblikkelige værdi, men f. eks. gennemsnitsværdien gennem en længere årrække.

Berettiget til erstatning er ikke blot ejeren af den eksproprierede ting (ved fordringer fordringshaveren), men også alle de, der som panthavere, brugere eller servituthavere har en ret over det eksproprierede¹.

D. Om *fremgangsmåden ved ekspropriation* vedrørende fast ejendom er givet regler ved lov nr. 186 af 4. juni 1964. Erstatningsfastsættelsen er overladt til en *ekspropriationskommission*, hvis kendelse kan indbringes til efterprøvelse for vedkommende *taksationskommission*. Afgørelser vedrørende erstatningens størrelse kunne indtil grundlovsændringen i 1953 ikke indankes for domstolene. Også andre spørgsmål, f. eks. om ekspropriationens omfang kunne være unddraget domstolenes påkendelse. Den nærmere afgrænsning af domstolenes kompetence i sådanne tilfælde gav ofte anledning til tvivlsomme retsspørgsmål. Grundlovens § 73, stk. 3 bestemmer imidlertid nu, at ethvert spørgsmål om ekspropriationsaktens lovlighed og erstatningens størrelse kan indbringes for domstolene. Prøvelsen af erstatningens størrelse kan ved lov henlægges til domstole oprettet i dette øjemed. Den nævnte lov om fremgangsmåden ved ekspropriation indeholder endvidere materielle regler om ekspropriationens omfang, erstatningssummerens udbetaling m. v.

E. Ret til erstatning er ikke sikret ejeren, hvor der ikke finder en ekspropriation sted, men der sker almindelige indskrænkninger i ejernes adgang til at råde over deres ejendom. Sådanne indskrænkninger forekommer i stor udstrækning med hensyn til faste ejendomme, navnlig i landbrugslovgivningen, fredskovsloven og bygningslovgivningen. *Grænselinien mellem ekspropriation og almindelige indskrænkninger i ejendomsretten* er imidlertid noget flydende. Det vigtigste hensyn ved afgørelsen af, om der foreligger en ekspropriation eller ikke, må være, om vedkommende lovbestemmelse er motiveret ved almindelige hensyn, som gør sig gældende på ensartet måde for en større kreds af ejendomsberettigede. Yderligere må dog sikkert tilføjes, at der kun kan antages at tilkomme lovgivningsmagten beføjelse til uden grundlovsændring at beskære de subjektive rettigheder, men ikke til at ophæve dem, selv om det sker efter almene regler på et vist nærmere begrænset område. Endvidere turde det være stridende mod de hævdede synspunkter, om lovgivningen ville indvirke på formuefordelingen, f. eks. ved en lov, hvorefter kreditorer skulle kvittere en del af deres krav, hvor skyldneren var i stand til at betale.

1 Se særlig om panthavernes stilling ndf. s. 171 X.

Derimod er det ikke ekspropriation, dersom det ved lov bestemmes, at kreditorer, f. eks. panthavere, under visse omstændigheder skal miste den del af deres krav, som ikke kan dækkes af skyldnerens midler. Sådant retstab kan efter gældende ret påtvinges kreditorernes mindretal under en tvangsakkord. Fremdeles er det antaget, at der ved lov kan påbydes en almindelig henstand med betaling af visse forpligtelser, herunder pantegæld. Endelig må det under forhold, hvor værdierne undergår forandringer, være berettiget ved lov at træffe sådanne bestemmelser om regulering af betalinger o. l., som tjener til at eliminere følgerne af værdiforandringerne. Eksempel herpå har man set i Tyskland ved den stedfundne „Aufwertung“ af de efter den tyske marks fald i mellemkrigstiden værdiløse pengefordringer, og her i landet i den nyere tid i loven om guld Klausuler¹.

Hvornår der i øvrigt foreligger en sådan subjektiv ret, at ejeren har krav på erstatning for en ekspropriation, kan i øvrigt være tvivlsomt. Ikke alle interesser er beskyttet ved grundlovens § 73. Den omstændighed, at en vej ud for en forretningsejendom hæves eller forsænkes, således at publikum kan antages at søge andre veje, begrunder ikke noget erstatningskrav. I almindelighed har ejerne af grunde, der ligger ved kysten, ikke ret til erstatning for almenyttige foranstaltninger, der træffes på søterritoriet, og som forringer ejendommens værdi. Om grundlovens § 73 yder beskyttelse for sådanne subjektive rettigheder, der ikke er af privatretlig natur, såsom retten til at udøve en vis næring, kan måske være noget tvivlsomt.

I det følgende skal gives en oversigt over de vigtigste love, der ud over de allerede nævnte hjemler almindelige indskrænkninger i ejendomsretten eller giver hjemmel til tvangsindgreb mod erstatning.

1. De forskellige *bygningslove*².

2. Lov om *landbrugsejendomme* nr. 291 af 31. marts 1949 (lovbebg. nr. 259 af 8. august 1958), hvis hovedbestemmelse påbyder, at enhver landbrugsejendom af en vis størrelse og værdi skal opretholdes som selvstændigt brug og være forsynet med bygninger og beboere, der driver jorden fra de pågældende bygninger, og *lov om jords udstykning og sammenlægning m. m.* nr. 290 af s. d. (lovbebg. nr. 252 af 7. juni 1963), hvorefter sammenlægning af flere landbrugsejendomme kun undtagelsesvis kan finde sted med landbrugsministeriets approbation, ligesom der gøres visse begrænsninger i adgangen til udstykning af landejendommene, der også er gjort afhængig af ministeriel approbation.

3. *Lov om skove* nr. 164 af 11. maj 1935, der påbyder, at de såkaldte fredskove, som har eksisteret som skove allerede i 1805, da skovene første gang frededes, eller som senere er gjort til fredskove, skal holdes beplantede med skov.

4. *Vandløbsloven* nr. 214 af 11. april 1949, jfr. lov nr. 171 af 3. maj 1963, der træffer nærmere bestemmelser om de retsforhold, der fremkommer mellem grundejere, hvis ejendomme gennemstrømmes af et vandløb, og som nu pålægger det offentlige vedligeholdelsen af de offentlige vandløb.

5. Lov om efterforskning og indvinding af råstoffer i kongeriget *Danmarks undergrund* nr. 181 af 8. maj 1950, der i § 1 bestemmer, at råstoffer i undergrunden, der ikke tidligere har været undergivet privatøkonomisk udnyttelse, tilhører staten, der alene har retten til efterforskning og indvinding. Den hertil fornødne benyttelse af vedkommende grundareal skal

1 Jfr. ovf. s. 127.

2 Byggelov for staden København nr. 148 af 29. marts 1939, bygningslov for Frederiksberg kommune, lovbebg. nr. 212 af 1. august 1912 og byggelov for købstæderne og landet nr. 246 af 10. juni 1960.

dog ske mod erstatning, og grundejeren har endvidere en vis fortrinsret til at få koncession på udnyttelsen.

6. *Lov om bygningsfredning* nr. 137 af 12. marts 1918 der hjemler fredning af bygninger, der har en kunstnerisk eller historisk værdi og tillige som regel skal være over 100 år gamle.

7. *Lov om naturfredning* nr. 140 af 7. maj 1937 (lovbekg. nr. 194 af 16. juni 1961), hvorefter der kan iværksættes fredning af områder, der på grund af deres skønhed, beliggenhed eller ejendommelighed har væsentlig betydning for almenheden, og af områder, planter og dyr, hvis bevarelse af naturvidenskabelige, undervisningsmæssige eller historiske hensyn er af væsentlig interesse. Endvidere kan der åbnes adgang til at færdes i naturen, hvor sådan færdselsret af hensyn til befolkningens friluftsliv er af væsentlig betydning for almenheden. Bestemmelse om fredning træffes i regelen af fredningsnævn nedsatte for de enkelte amtsråds kredse, hvis kendelser kan og i visse tilfælde skal indankes for et for hele landet fælles overfredningsnævn.

Medens den tidligere naturfredningslov fra 1917 i det væsentlige indskrænkede sig til at give regler om disse specielle fredninger af særligt afgrænsede områder, der i medfør af grl. § 73 kun kan finde sted mod fuld erstatning, indeholder den gældende naturfredningslov tillige betydningsfulde almindelige indskrænkninger i ejerens rådighed, der som sådanne ikke medfører ret til erstatning. Således åbnes ved lovens § 23 alle for græsvækst blottede strandbredder, der ikke inden den 1. januar 1916 var inddraget under havearealer eller en på ejendommen dreven erhvervsvirksomhed, for færdsel. Derimod kan grundejeren forbyde ophold og badning, medmindre fredningsnævnet ved kendelse (og mod erstatning) har givet adgang dertil. Ved § 24 sikres på tilsvarende måde almenhedens adgang til de staten, kommuner, kirker, præsteembeder og offentlige stiftelser tilhørende skove. Endvidere gøres der ved § 25 indskrænkninger i grundejerens ret til at opføre bygninger m. v. i en vis afstand fra skov, strand, større indsøer og offentlige vandløb samt visse hovedlandeveje og landeveje. Ved § 30 forbydes normalt enhver art af friluftsreklamer uden for gader, veje og pladser og bylignende bebyggelser. En vigtig nydannelse indførtes endelig ved lovændringen i 1961, idet der i lovens § 22 stilles krav om tilladelse fra fredningsmyndighederne til byggeri uden for byer og områder for hvilke der er udarbejdet byplan eller byudviklingsplan, medmindre der er tale om bygninger til landbrugs-, skovbrugs- eller fiskerierhvervet eller lokal helårsbeboelse. Virkningen af denne bestemmelse forringes dog derved, at ejeren, hvis tilladelse til bebyggelse nægtes, har krav på erstatning af det offentlige, og økonomiske overvejelser derfor sætter ret snævre grænser for bestemmelsens anvendelse.

8. *Lov om byplaner* nr. 181 af 29. april 1938 (lovbekg. nr. 242 af 30. april 1949) hvorefter indenrigsministeriet kan godkende en byplan for kommuner eller dele af disse, indeholdende bestemmelser om anlæg af veje og pladser, beliggenhed af offentlige bygninger og anlæg, byggegrundenes udnyttelse og bebyggelsens ydre udformning. For købstæder og bymæssige bebyggelsers vedkommende skulle der inden en i loven fastsat frist af 5 år tilvejebringes en byplan.

9. *Lov om boligtilsyn og om sanering af usunde bydele* nr. 185 og 184 af 5. juni 1959, der fastsætter de krav, der må stilles til bygninger, der benyttes til beboelse eller ophold for mennesker, og som giver boligtilsynet beføjelse til at skride ind med forbud mod beboelse eller ophold eller pålæg om afhjælpning af mangler.

III. Medens man i ældre tid antog, at der, hvor der ikke var gjort særlig undtagelse i lov, måtte tilkomme ejeren af fast ejendom en næsten

fuldkommen rådighed over sin ejendom, har der nu også i retspraksis udviklet sig visse regler, der medfører begrænsninger i rådigheden af *hensyn til ejerne af de tilstødende ejendomme*. Ikke blot antages det, at en ejer af fast ejendom ikke på sin ejendom må træffe sådanne foranstaltninger, som *umiddelbart beskadiger naboejendommen*, f. eks. udgravninger, der bevirker sammenstyrtninger på naboejendommen; men også sådanne foranstaltninger, som fremkalder *andre ulemper* for naboerne, såsom lugt, røg, rystelser, larm, støv o. l., kan anses som stridende mod naboernes ret til uforstyrret nydelse af deres ejendom.

Bestemt formulerede regler, om hvorvidt ejerens rådighed strækker sig i de nævnte henseender, lader sig imidlertid ikke opstille, fordi omstændigheder, som veksler fra sted til sted, vil spille ind ved afgørelsen. Hvad der må anses som lovligt i et udpræget fabrikskvarter, vil kunne anses for en utilbørlig overskridelse af ejerens rådighed i et udpræget beboelseskvarter, særlig hvad angår ulemper som støj fra maskiner og røgplage. En vis, omend måske mere underordnet rolle, kan det spille, hvorvidt grundens anvendelse til den ulempeforvoldende virksomhed ligger forud for anvendelsen af nabogrunden til beboelsesbygninger. Endelig må hensyn også tages til, om den virksomhed, der forvolder ulempe, af særlige grunde netop må eller dog bedst kan foretages på det bestemte sted, hvorom talen er.

I de tilfælde, hvor det sidstnævnte hensyn har gjort sig afgørende gældende, er man i praksis gået en mellemvej mellem de nærmest liggende løsninger, enten at erklære foranstaltningen for *ulovlig* eller ubetinget at *tillade* den; man har i sådanne tilfælde ladet det blive bestående ved de foreliggende forhold, men samtidig indrømmet naboen, der led under ulemperne ret til *erstatning* derfor hos grundens ejer. Bag dette erstatningskrav står samme hensyn, som fører til erstatningskrav for ekspropriation; hvor man undtagelsesvis tillader nogen at handle på en måde, som skader andenmands eller beskyttede interesser, fordi den handlende har en interesse, der overstiger den skadede interesse, må den tilføjede skade erstattes. Ikke blot retfærdighedshensyn, men også økonomiske hensyn taler for en sådan regel. De ulemper, som ved en vis virksomhed tilføjes trediemand, må hvile som en omkostning på den pågældende virksomhed, for at dens samfundsmæssige driftsresultat kan anses for rigtigt opgjort.

På offentlig vej kan det offentlige opstille sådanne indretninger, såsom transformatorstationer, der må anses som påkrævede, selv om de medfører ulempe for grundejere, men stiger ulemperne over et vist mål, er ejeren berettiget til erstatning.

IV. Som en anden indskrænkning i ejendomsretten, der ikke har utrykkelig hjemmel i lovgivningen, kan nævnes den såkaldte *uskadelige nyttesret*, hvorefter ejeren af fast ejendom på steder, der er tilgængelige for offentligheden, ikke kan modsætte sig indsamling af bær, vilde blomster, svampe, rav og deslige, som sker under sådanne forhold og i sådan ringe målestok, at det ikke kan være til skade for ejendommen.

V. Endelig antages det i vore dage, at en ejer ikke er berettiget til at udnytte sin ret på en måde, hvorved hans eneste formål er at chikanere andre. Denne „*chikaneregul*“, der i og for sig må gælde alle formuerettigheder, har fundet udtryk i en dom fra 1898, der statuerede, at en servitutberettiget ikke kunne forbyde en servitutstridig benyttelse af et baghus til beboelse, da benyttelsen ikke havde generet ham. Endvidere er regelen forudsat i den foran nævnte retspraksis, der har motiveret lovligheden af anbringelser af indretninger på offentlig vej med, at anbringelsen havde et rimeligt formål.

§ 45. Pant i fast ejendom. Hvad hæfter pantet for?

I. *Ved en panteret forstås* som tidligere bemærket en ret til, hvis en formueydelse ikke erlægges, da at søge sig fyldestgjort i det pantsattes værdi. Efter sit begreb forudsætter panteretten ikke, at panthaveren ved siden af panteretten har en personlig fordring, d.v.s. at panthaveren ved siden af sin ret til at søge dækning i pantet har fordringshaverens almindelige ret til at holde sig til sin skyldners hele formue. I praksis gives pant dog altid til sikkerhed for en gæld, der påhviler enten pantsætteren eller trediemand. Man kan derfor i alle praktisk vigtige tilfælde gå ud fra, at pantet stilles for en fordring.

II. *Den fordring, som pantet stilles for*, kan være bestemt angivet i pantebrevet. Pantebrevet er da et negotiabelt gældsbevis, jfr. foran s. 114 B, og de i § 28 II-V og VIII behandlede regler om fortabelse af indsigelser og rettigheder over gældsbevis samt om legitimationen over for skyldneren og virkningen af mortifikation medfører samme retsvirkninger for den berettigedes stilling som fordringshaver og som panthaver.

III. A. *Pantet hæfter* da for det første *for*¹ *gældens hovedstol*. Denne vil så godt som altid være fastsat som et bestemt pengebeløb enten i dansk eller fremmed mønt. Pant kan dog også gives for en skyld, der bestemmes på anden måde, f. eks. som værdien af en vis mængde korn eller guld. Er en guldklusul optaget i et før den 29. september 1931 udstedt pantebrev, er den dog sat ud af kraft ved loven om guldklusuler².

B. Desuden hæfter pantet også for *renter*, vedtagne i pantebrevet.

C. Endelig hæfter pantet selv uden udtrykkelig vedtagelse derom også for de *omkostninger*, som fordringshaveren pådrager sig ved sin retsforfølgning mod skyldneren til inddrivelse af pantefordringen. *Er pantet stillet for trediemandes gæld*, må det dog afhænge af omstændighederne, hvorvidt panthaveren kan søge fyldestgørelse i pantet også for omkostninger ved en resultatløs retsforfølgning mod den personlige skyldner.

D. Ved lån, der ydes af *kredit- og hypotekforeninger*, hæfter pantet ikke blot for lånets hovedstol, men også for det låntageren som medlem af foreningen påhvillende *solidariske ansvar over for foreningens kreditorer* (kasseobligationsejerne). De, som opnår lån i en kredit- eller hypotekforening, modtager ikke lånet i kontanter, men i kasseobligationer, der hjemler et krav på foreningen, og som lyder på det samme beløb, for hvilket låntageren forpligter sig over for foreningen. Låntageren må da selv realisere kasseobligationerne, og disses kurs bliver derfor afgørende for, hvor fordelagtigt lånet bliver for låntageren. Til foreningen svarer låntageren foruden visse indskud en fast årlig ydelse til dækning af den rente, foreningen må udrede til indehaverne af kasseobligationerne, bidrag til administration og reservefond samt afdrag på gælden stigende efterhånden, som lånet nedbringes. Tilbagebetalingen til kasseobligationsejerne finder sted derved, at der hvert år udtrækkes og indfries et antal kasseobligationer. Vil et medlem udtræde af foreningen og indfri sit lån, vil dette kunne ske ved tilbagelevering af kasseobligationer i overensstemmelse med statutterne.

Lån, der ydes af *kreditforeninger*, skal holdes inden for 3/5 af ejendommens taksationsværdi, lovbekg. om kreditforeninger nr. 139 af 15. april 1957 § 19; når hensyn tages til muligheden for forandringer i ejendommens værdi, giver denne grænse ikke fuld sikkerhed for, at en kreditforening vil kunne opfylde sine forpligtelser. Til yderligere betryggelse for ejerne af kasseobligationer er der derfor pålagt låntagerne en begrænset

1 Om hvilke genstande panteretten omfatter se nfr. § 47.

2 Jfr. foran s. 127 II.

solidarisk hæftelse for obligationsejernes krav, idet låntagerne er solidarisk ansvarlige - dog kun med deres pantsatte ejendomme - for foreningens forpligtelser med et beløb, der svarer til 2/3 af vedkommende låns hovedstol, jfr. nævnte lovs § 21. Indtrædelse af medlemmer kan dog i henhold til statutbestemmelse ske i serier, således at der ikke finder solidarisk ansvarlighed sted mellem serier. En serie kan dog som regel først afsluttes, når der er ydet lån for 6 mill. kr., og medlemmerne af den senest sluttede serie er solidarisk ansvarlige for de af en ny serie udstedte kasseobligationer, indtil denne har medlemmer for 8 mill. kr., lovens § 22.

I modsætning til kreditforeningerne, der som regel kun giver lån mod 1ste prioritet, har *hypotekforeningerne* til formål at yde lån mod sekundær prioritet. De af foreningerne ydede lån skal holdes inden for $\frac{3}{4}$ af ejendommens taksationsværdi, og den solidariske hæftelse er fikseret til et beløb svarende til det modtagne låns hovedstol. For dette beløb hæfter låntagerne med deres samlede formue. Inndeling i serier finder sted på lignende måde som ved kreditforeninger¹.

Betydningen af det solidariske ansvar ved kredit- og hypotekforeninger har sikkert været betydelig overdrevet. Da i 1931 for første gang vanskelighederne indtrådte for en hypotekforening (Jydsk Landhypotekforening), gav disse vanskeligheder stødet til en lov, hvorved foreningen - under forudsætning af, at ikke 40 pct. af kasseobligationsejerne protesterede mod ordningen - sattes under administration, således at renten til obligations-ejerne nedsattes, og udtrækningen af obligationer foreløbig suspenderedes; der pålignedes kun medlemmerne et ret forsvindende ekstrabidrag, og der åbnedes dem adgang til mod betaling af den ordinære gæld med tillæg af den kapitaliserede værdi af ekstrabidraget, dog ikke over 7 pct. af hovedstolen, helt at frigøre sig for det solidariske ansvar². Skulle lignende vanskeligheder vise sig i fremtiden for andre foreninger, tør man formentlig gå ud fra, at man atter vil vige tilbage for de alvorlige konsekvenser, som virkeliggørelsen af det solidariske ansvar vil have både for låntagerne og deres kreditorer.

E. Et retsforhold af særegen beskaffenhed fremkommer, hvor *et ejerpantebrev eller en akkomodationsobligation*³ gøres til genstand for pantsætning. *Ejerpantebrev* er et pantebrev, der af ejendommens ejer udstedes til ham selv; *akkomodationsobligationen* udstedes til en trediemand, men uden at denne har noget at fordr af udstederen. Formålet med pantebrevets udstedelse, der i sig er rent pro forma, vil da være det senere at rejse penge på pantebrevet ved salg eller pantsætning af det. Medens akkomodationsobligationerne længe har været kendt, er ejerpantebreve af ret ny dato, idet de først er kommet i brug efter T.L. De bør ubetinget foretrækkes frem for akkomodationsobligationen, der frembyder den risiko, at den stråmand, til hvem den er udstedt, misbruger sin legitimation ved at råde over pantebrevet til egen fordel. Særlig udstrakt anvendelse har disse pro forma dokumenter fundet ved banklån mod håndpanteret i pantebrevet. Dette udstedes da i regelen for et højere beløb, end lånet andrager, f. eks. til et pålydende af 50.000 kr. til sikkerhed for et lån på 30.000 kr.

Udstrækningen af panthaverens ret i et sådant tilfælde vil kunne give anledning til tvist. Såfremt banken indskrænker sig til som panthaver at inddrive pantefordringen ved at foranstalte den pantsatte ejendom solgt

1 Se lov nr. 197 af 4. juni 1964.

2 Se lov nr. 6 af 10. januar 1932.

3 Til trods for at særlige omstændigheder kan gøre sig gældende vedrørende ejerpantebreve og akkomodationsobligationer, jfr. straks ndf., må det fremhæves, at disse pantebreve i princippet er negotiable, jfr. gbrl. § 11, stk. 2, nr. 3.

ved tvangsauktion, er stillingen dog klar; auktionsprovenuet må afskrives på bankens fordring, og hvis pantet udbringer 25.000 kr., har banken en restfordring på 5.000 kr., for hvilken den kan gøre eksekution hos pantsætteren, og som den eventuelt vil kunne anmelde i hans konkursbo. Tvivlen opstår først, dersom banken benytter sig af sin ret til som håndpant-haver at stille pantebrevet til tvangsauktion. I regelen vil den da *selv overtage dette på auktion*, i det angivne eksempel f. eks. for 20.000 kr. Hvis man nu antog, at banken, foruden som køber af pantebrevet at have et krav på 50.000 kr., tillige havde en udækket restfordring på 10.000 kr., ville den, hvis pantsætters konkursbo giver en dividende af 50 pct., under de angivne forudsætninger få 25.000 kr. ved ejendommens salg + 50 pct. af 10.000 kr. og af 25.000 kr. (den udækkede del af pantefordringen) eller 17.500 kr. eller i alt 42.500 kr., skønt den for en fordring på 30.000 kr. kun have reel sikkerhed for 25.000 kr. Et sådant resultat ville være urimeligt såvel over for pantsætteren som over for hans kreditorer. Det må derfor formentlig antages, at panthaverens retsstilling ikke i nogen henseende forbedres, fordi han går den omvej at sætte pantebrevet til auktion. Han må alligevel afskrive ejendommens provenu på sin oprindelige reelle fordring og kan kun gøre dennes udækkede rest gældende mod pantsætteren. *Sælges dokumentet på tvangsauktion til en trediemand*, der er bekendt med dets karakter, må hans ret være undergivet samme begrænsning, hvilket imidlertid gør denne fremgangsmåde ganske uegnet. Er køberen i god tro, bevirker reglerne om ekstinktion af indsigelser imidlertid, at køberen erhverver den fulde ret i henhold til pantebrevet, men banken måtte i så fald være pligtig til at tilsvare det tab, som pantebrevets udsteder eller hans konkursbo måtte lide. Sikkert fastslået i sin helhed er disse grund-sætninger dog ikke, men den, der modtager håndpant i en akkommodationsobligation eller et ejerpantebrev, bør dog være forberedt på, at han ikke ved at benytte denne særlige kreditform har garanti for en forbedret retsstilling lige over for den, som direkte får pant i ejendommen for sit krav.

F. En gruppe for sig udgør de pantebreve, der ikke har et på forhånd bestemt indhold, men som et *skadesløsbrev* kun angiver størstebeløbet af den mulige skyld, for hvilken der gives pant. Denne panteretsform benyttes særlig, hvor skylden hidrører fra et stadig løbende mellemværende, hvor gælden er snart større, snart mindre. Undertiden benyttes skadesløsbrev dog også ved egentlige faste lån, f. eks. til sparekasser.

Da selve forpligtelsens omfang ikke fremgår af skadesløsbrevet, kan dette ikke være negotiabelt, og den nøje afhængighed, som består mellem panteretten og det underliggende forhold, bevirker, at panteretten i det hele ikke kan have en af fordringsretten uafhængig karakter. Hvis f. eks. gælden forældes, bortfalder dermed uden videre retten over den pantsatte ejendom.

At skadesløsbreve ikke er negotiable, medfører, at forskellige af de i T.L. om pantebreve givne bestemmelser ikke kan finde anvendelse på dem. Dette gælder således om bestemmelsen i T.L. § 28 om fortabelse af rettigheder over pantebreve. Den, som lader sig tiltransportere retten ifølge et skadesløsbrev, kan derfor næppe sikre sig imod, at kravet er transporteret til andre; mod indsigelser fra skyldnerens side kan han kun sikre sig ved at opnå hans anerkendelse af gælden.

I øvrigt medfører transport af et skadesløsbrev udstedt af en person A til en anden B for alt, hvad A måtte skyldte B, naturligvis ikke, at erhververen C, dersom skadesløsbrevet ikke er fuldt udnyttet ved overdragelsen, inden for det overskydende skulle erhverve panteret for sine egne fordringer på A.

G. Som benyttelsen af skadesløsbreve viser, kan pant gives *for fremtidige fordringer*. Udstedelsen af pantedokumentet skaber da i og for sig ingen panteret, men forbereder den kun; når forpligtelsen opstår, er pante retten da med det samme til stede. En særlig fremtrædende rolle spiller en sådan pantsætning ved *byggeriets finansiering*.

Hvad enten det drejer sig om det større eller det mindre byggeri, gælder det i almindelighed, at den, for hvis regning bygningerne opføres (bygherren), ikke selv vil være i besiddelse af tilstrækkelige midler til finansieringen. Den fornødne kredit skal til sin tid endelig tilvejebringes ved belåning i kredit- og hypotekforening og eventuelt ved optagelsen af yderligere private lån. Desuden vil i de fleste tilfælde en tidligere ejer af grunden have været nødsaget til at lade en del af sit tilgodehavende blive indestående som grundprioritet i ejendommen. Den normale, varige belåning af ejendommen kan imidlertid først finde sted, når ejendommen er fuldført. Allerede under byggeriets udførelse må bygherren derfor skaffe sig kredit, og denne kredit tilvejebringes ved et samvirke mellem håndværkere, leverandører og finansieringsinstitutter, navnlig banker. Således som ejendommen foreligger inden byggeriets påbegyndelse, behæftet med grundprioriteten, vil den ikke frembyde grundlag for en bankkredit. Håndværkere og leverandører må derfor i første omgang yde den nødvendige kredit. Forinden må bygherren dog have sikret sig, at han vil kunne opnå byggelån i en bank, efterhånden som byggeriet skrider frem. Håndværkere og leverandører sikrer sig da i almindelighed for den væsentligste del af deres krav ved at forlange transport på en forholdsmæssig andel af byggelånet, der vel oftest vil andrage ca. 70 pct. af byggesummen.

Til sikkerhed for byggelånet udsteder bygherren i almindelighed *et ejer-pantebrev, der håndpant sættes i banken*; undertiden udstedes dog i stedet *skadesløsbrev* til banken. Udbetalingen finder sted i rater, efterhånden som byggeriet skrider frem, og banken opnår derved en rimelig sikkerhed for sine krav. Udbetalingen kan f. eks. i byggelånskontrakten være bestemt således: 1ste rate udbetales, når stuebjælkelaget er lagt, 2den rate, når huset er under tag, 3die rate, når gulvene er lagt, 4de rate, når snedkerarbejdet i det væsentlige er færdigt, 5te rate, når entreprisen er færdig og huset afleveret i kontraktmæssig stand. Byggelånets tilbagebetaling sker i regelen, når ejendommen prioriteres efter fuldførelsen. Ved loven om kreditforeninger (jfr. ovf.) § 28, stk. 1 er der dog åbnet adgang til mod bankgaranti at yde kreditforeningslån allerede inden opførelsen, hvorved bygherren kan undgå de uheldige virkninger af fald i obligationskurserne under opførelsen. Tilsvarende gælder nu også for hypotekforeningslån.

Såfremt byggeriet er omhyggeligt planlagt, vil håndværkere og leverandører, når byggelånet er fuldt udbetalt, have fået forholdsmæssig andel i lånets provenu. Forfaldstiden for restkravet vil da for den dels vedkommende, der ikke skal blive stående i ejendommen som en eventuel håndværkerprioritet, i almindelighed være fastsat til ejendommens endelige prioritering, dog ikke ud over en vis frist efter færdiggørelsen. Ligesom håndværkere og leverandører kan sikre sig ved transport på byggelånet, kan de også sikre sig transport på prioriteringens provenu. Yderligere sikkerhed kan de opnå ved en aftale om, at det til banken udstedte pantebrev foruden til at sikre banken også med sekundær håndpanteret skal tjene til sikkerhed for dem, eventuelt også på den måde, at der udstedes et selvstændigt pantebrev med sekundær panteret i ejendommen, som håndpant sættes til leverandører og håndværkere. Hvis en enkelt håndværker eller leverandør som hovedentreprenør har overtaget hele entreprisen og påtager sig at indestå for betalingerne, kan også han alene have sikret sig særligt ved pant.

Formålet med de således beskrevne transaktioner kan kortelig siges at være det, at der opnås sikkerhed for, at de værdier, der skabes gennem byggeriet, først og fremmest kommer dem til gode, som ved indskud af kapital eller arbejde har bidraget til værkets fuldførelse. Det, som betinger opnåelsen af dette formål, er dels, at bygherren selv afskæres fra en belåning, hvis provenu anvendes i andet øjemed, før byggegælden er betalt, dels at bygherrens kreditorer afskæres fra under byggeforetagendet ved eksekution i ejendommen at skaffe sig fyldestgørelse på byggekreditorernes bekostning. For at dette formål skal nås, er det af tvingende nødvendighed, at alle fornødne kontrakter affattes med den allerstørste nøjagtighed og omtanke. I det større byggeri vil de interesserede så godt som altid besidde den fornødne erfaring og sagkundskab; ved det mindre, kapitalsvage byggeri derimod begås der mange skæbnesvangre fejl og forsømmelser, som har givet anledning til fremsættelsen af ønsker om en lovordning af bygningsentreprenørernes omsætningsbeskyttelse. En sådan lovgivning, der sikrer byggekreditorerne ligelig dækning af de beløb, som ejendommen kan udbringe ved belastning eller salg, må sikkert anses for overordentlig ønskelig.

§ 46. Flere panthavere i samme ejendom. Ejerpant.

I. Panterettens placering ved stiftelsen.

A. Giver ejeren af fast ejendom successivt pant til flere kreditorer i samme ejendom, må deres indbyrdes retsstilling *som hovedregel bestemmes ved regelen i T.L. § 1*. Den panthaver, hvis pantebrev først anmeldes til tinglysning, går forud for senere panthavere, dog at dokumenter, der anmeldes til tinglysning samme dag, er ligestillede. Ved en tvangsrealisation af ejendommen vil derfor den senere panthaver ingen fyldestgørelse få, forinden forud prioriterede panthavere er fuldt ud dækkede.

B. Fuldt ud gennemføres prioritetsordenen dog ikke med hensyn til renter, idet det i T.L. § 40, stk. 4, er bestemt, at en panthaver ikke, når han giver skyldneren *henstand med renter eller lignende ydelser*, kan bevare sin panteret for disse forud for de efterfølgende eller sideordnede panthavere ud over et år fra forfaldsdagen. Uden en sådan regel ville den efterfølgende panthaver ikke med nogen sikkerhed kunne skønne over, hvilken værdi hans sikkerhedsret vil få ved tvangsauktion over ejendommen. Den kreditor, som vil bevare sin bedre prioriterede panteret for renter, må derfor senest et år efter forfaldstid træffe de fornødne foranstaltninger til indrivelse af rentekravet ad rettens vej. Undtagelse gælder kun med hensyn til skadesløsbreve, der slet ikke sonder mellem hovedstol og renter; for skadesløsbreves vedkommende udgør pantebrevets maksimumsbeløb altid yderste grænse for pantefordringen, uden hensyn til, om den består i hovedstol eller renter. I øvrigt må det fremhæves, at § 40, stk. 4, ikke medfører, at enhver panteret for renterne mistes, men kun at panteretten ikke kan gøres gældende til skade for de efterfølgende panthavere.

C. Regelen i T.L. § 1 om rangfølgen mellem flere panthavere *er kun deklaratorisk*. Der er derfor intet til hinder for, at det i flere pantebreve, der ikke anmeldes samtidigt til tinglysning, bestemmes, at de desuagtet skal være *sideordnede*. Sådanne sideordnede prioriteter vil navnlig kunne forekomme, hvor der består et fællesskab i fordringernes oprindelse. F. eks. vil det ikke være unaturligt, at køberen af en fast ejendom, der tidligere har været i sameje mellem flere (f. eks. arvinger), berigtiger restkøbesummen ved udstedelse af sideordnede obligationer, en til hver af de tidligere ejere.

D. Fremdeles er der intet til hinder for, at en panthaver samtykker i, at hans panteret fremover skal stå tilbage for andre først nu indrømmede retigheder over ejendommen. Fremgangsmåden vil da være den, at der med-

deles pantebrevet *rykningspåtegning*, indeholdende panthaverens samtykke, og denne påtegning tinglyses da samtidig med den nye ret over ejendommen.

E. Endvidere kan panthaveren også *på forhånd* ved en klausul i pantebrevet have forpligtet sig til at respektere visse bestemte rettigheder („*rykningsklausul*“), navnlig forudgående panterettigheder, som ejeren senere måtte ønske at stifte. Ved køb af grund til bebyggelse vil køberen således som oftest betinge sig, at grundprioriteten skal vige først for byggelån og senere for størst muligt kredit- og hypotekforeningslån og eventuelt også for yderligere lån. Hvis ejeren af en ejendom med beboelseslejligheder påtænker at forsyne ejendommen med centralvarmeanlæg m. v., vil det være naturligt for ham, når han låner til andre formål, at betinge sig, at de optagne lån til sin tid skal vige for de fornødne lån til forbedringen. Forudsat at ejendommen derved stiger tilsvarende i værdi, lider de tidligere panthavere ingen skade ved rykningen, hvorimod det ofte vil være en betingelse for tilvejebringelsen af de fornødne midler, at fuld betryggende sikkerhed kan ydes. Hvis rykning forringer panthaverens sikkerhed, vil det være naturligt, om han betinger sit samtykke af, at et til forringelsen svarende beløb af pantegælden udbetales ham.

F. Pantsætterens ret til at indrømme panteret forud for bestående panterettigheder kan også bero på, at *en tidligere pantehæftelse er indfriet eller på anden måde bortfaldet*. Hvis der i det efterfølgende pantebrev alene fandtes en rent *abstrakt henvisning* til det ældre forpantebrev („respekterer 20.000 kr. a 5 pct. p. a.“), er det selvfølgelig, at pantsætteren i stedet for det indfrie pantebrev kan sætte et nyt. Anderledes, dersom klausulen lyder på, at pantebrevet *respekterer en konkret forprioritet*, f. eks. 20.000 kr. a 5 pct. p. a. til Landmandsbanken, eller efterpanthaveren i sit pantebrev har *forbeholdt sig oprykning* for det tilfælde, at det foranstående pantebrev helt eller delvis indfries.

II. Oprykningsretten

Kan i det sidstnævnte tilfælde en ny prioritet sættes på den bortfaldnes plads? Efterpanthaveren, der, da han ydede ejeren kredit, ikke kunne opnå en bedre retsstilling, har naturligvis interesse i klausuler, der medfører, at ejendommens befrielse for forpantebreve kommer ham selv til gode ved oprykning på den ledige plads. På den anden side har ejeren en interesse i, at den ledige plads kan udnyttes til opnåelse af ny kredit på vilkår, som svarer til den sikkerhed, som kan bydes. Har han indfriet 1ste prioriteten, strider det mod hans interesser, at 2den prioritet med for ham mere tyngende lånevilkår rykker op i 1ste prioritets sted.

A. Som *hovedregel* har T.L. anset ejerens interesse i at kunne optage et lån på den ledige plads for så betydningsfuld, at den ved en *præceptiv lovbestemmelse* har afskåret efterpanthaverens oprykningsret. Ophører en tinglyst panteret i fast ejendom, være sig helt eller delvis, eller viser den sig ikke at være gyldigt stiftet, har ejeren uanset modstående aftale med en efterstående panthaver eller andre ret til at besætte – straks eller senere – den således ledige plads med en ny panteret, medmindre han ved ophøret eller senere giver afkald på denne ret, T.L. § 40, 1. pkt.

Afgørende for denne bestemmelse har navnlig været den omstændighed, at oprykningsretten ikke har nogen videre værdi for efterpanthaveren, når han ikke på forhånd kan regne med oprykningen, idet han ikke kan vide, hvorvidt den foranstående prioritet overhovedet vil blive indfriet og nedbragt.

B. I T.L. § 40, 3. stk., gøres der derfor den undtagelse fra hovedregelen, at det *dog gyldigt skal kunne vedtages i et efterstående pantebrev*, at pan-

teretten ifølge dette rykker op, efterhånden som en foranstående prioritet afdrages, eller når denne panteret til et forud angivet, bestemt tidspunkt helt indfries.

Stillingen er herefter den, at hvor der ingen vedtagelse findes, er der ej heller nogen oprykning. Når det er vedtaget rykker efterpanthaveren op efter beløb, der som kreditforeningsafdrag betales *til bestemt forud angivne tidspunkter*; derimod kan efterpanthaveren aldrig rykke op, såfremt hel eller delvis indfrielse skyldes *opsigelse* eller *ekstraordinære udbetalinger* ved ejerskifte, misligholdelse etc. Hvis den sekundære prioritet er forfalden, er der dog intet til hinder for, at henstand betinges af oprykning, idet den præceptive regel kun rammer den forudgående aftale. På den anden side må en aftale om, at den sekundære prioritet forfalder, fordi der udbetales afdrag på forprioriteten, eller denne helt indfries, være ugyldig som omgåelse, idet den normalt ville give efterpanthaveren et tvangsmiddel til at opnå den oprykning, som han ikke forud kan betinge sig.

C. En forudsætning for oprykning er det endvidere, at afdrag ikke blot skulle betales, men også *faktisk er blevet betalt*. Hvis afdragene ikke er betalt, bevarer forpanthaveren naturligvis sin ret fuldt ud, og skyldneren må endvidere være i stand til at ombytte den foranstående prioritet med en anden af samme størrelse.

D. Til værn for efterpanthaverens oprykning er der da givet den bestemmelse, at forpanthaveren i tilfælde, hvor oprykning lovligt er vedtaget, ikke kan indgå på en nedsættelse af afdragets størrelse eller anden standsning i lånets afvikling. En *henstand med afdrags erlæggelse* fra forpanthaverens side kan dog ikke bevirke, at efterpanthaverens kapital er forfalden, hvorimod efterpanthaveren i så fald kan forlange det forfaldne beløb udbetalt til sig selv som afdrag på skylden til ham. Hvis flere efterpanthavere kan gøre nævnte ret gældende, tilfalder afdraget den bedst berettigede, T.L. § 40, 3. stk. Denne beskyttelse for efterpanthaveren er dog højst ufuldkommen, idet han ikke har midler til at konstatere, at henstand er givet. Bestemmelsen spiller derfor næppe nogen rolle i det praktiske liv.

E. Af betydning for efterpanthaverens sikkerhed er ikke blot størrelsen af forprioriteterne, men også *de nærmere vilkår*, hvorpå disse er stiftede. Jo mindre tyngende disse lån er, jo bedre pris vil der kunne fås på tvangsauktionen, og jo mere udsigt er der også til, at ejeren kan klare sine forpligtelser over for panthaveren. *Efterpanthaveren har derfor en interesse*, som fortjener en vis beskyttelse, i, at der ikke uden hans samtykke sker ændringer i lånevilkårene for de foranstående prioriteter, eller at en ny prioritet, der træder i stedet for en ældre, nu indfriet, ikke optages på vilkår, hvorved hans sikkerhed forringes. Heroverfor står imidlertid en *interesse hos ejeren* i at forbeholde sig en vis bevægelsesfrihed; når første prioritet forfalder, kan det være nødvendigt at indrømme en højere rente end den tidligere, hvis det skal være muligt at formå pantekreditor til at prolongere lånet eller for at skaffe nyt lån i det gamles sted. Ligesom med hensyn til oprykningsspørgsmålet løser T.L. denne interessekonflikt ved præceptive lovregler.

1. Hvis der i et pantebrev er vedtaget, at det *står tilbage for lån af offentlige midler*, kan en foranstående panteret *ikke* uden efterpanthaverens samtykke gives til sikkerhed for *andre lån* end lån af Overformynderiet og andre anstalter, der ifølge statsanerkendte regler giver lån i fast ejendom efter reglerne om anbringelse af umyndiges midler, samt lån af de af staten anerkendte kreditforeninger, hypotekforeninger og kredittasser, T.L. § 41, 1. stk.

2. Hvis der i et efterstående pantebrev er henvist til, at det *står tilbage for et lån i en af staten anerkendt kreditforening, hypotekforening eller*

kreditkasse, således at lånet kan indfries ved de af nævnte foreninger udstedte ihændehavergældsbreve, der har kurs på Københavns børs, kræves efterpanthaverens samtykke til enhver forhøjelse af renten på den foranstående panteret samt til anbringelse på denne plads af andre midler end de nævnte foreningsmidler, T.L. § 41, 2. stk. Indeholder anden prioritetens bestemmelse om, at den viger for et kreditforeningslån a 4 pct. p. a., har den sekundære panthaver således sikkerhed for at kunne indfri første prioriteten til den kurs, som 4 pct. kreditforeningsobligationer har på børsen.

3. Når en foranstående panterets plads besættes med et lån i en kreditforening, hypotekforening eller kreditkasse af ovennævnte art, kræves efterpanthaverens samtykke til *påtagelse af det statutmæssige solidariske ansvar* i en sådan forening eller kasse eller ændringer i dette ansvar, *medmindre* det er vedtaget, at efterpanthaveren står tilbage for lån af offentlige midler, T.L. § 41, 3. stk. Da der i praksis ikke regnes synderligt med det solidariske ansvar i dets fulde udstrækning, er det dog et spørgsmål, om man ikke burde have tilladt påtagelsen af det solidariske ansvar uden efterpanthaverens samtykke. Kravet herom vil kunne give ham anledning til som betingelse for samtykket at betinge sig fordele, f. eks. ekstraordinære afdrag eller oprykning, som ikke står i forhold til risikoen ved det solidariske ansvar.

4. Endvidere kræves samtykke fra efterpanthaverne (eller sideordnede panthavere), for at forpanthaveren med skyldneren kan træffe aftale om *længere uopsigeligthed fra skyldnerens side*, end der var aftalt, da den efterstående (eller sideordnede) ret blev stiftet. Ej heller kan forpanthaveren træffe aftale med skyldneren om en *højere rente*, end der gjaldt på dette tidspunkt, uden nævnte berettigedes samtykke, dersom den årlige rente derved ville overstige 5 pct., T.L. § 40, 5. stk. Med hensyn til aftaler om længere uopsigeligthed fra skyldnerens side skyldes regelen, at man vil sikre efterpanthaveren den engang fastsatte adgang til at befri ejendommen for tyngende byrder.

5. Til alle *andre ændringer i en forpanterets vilkår og virken* kræves ikke efterpanthaverens samtykke. Vedtagelser i modsat retning er ugyldige, T.L. § 40, 6. stk. Dette gælder således om vedtagelser om en højere rente, når renten dog ikke derved kommer op over 5 pct. p. a., om kortere opsigeligthed fra skyldnerens side eller om længere opsigeligthed fra kreditors side; fremdeles om strengere bestemmelser om følgerne af udeblivelse med renter og afdrag etc.

Nogen *tvivl* hersker med hensyn til det spørgsmål, hvorvidt forpanthaveren uden efterpanthaverens samtykke kan træffe aftale om *kortere opsigelsestid fra kreditors side*. Undertiden forekommer der i forpantebreve den bestemmelse, at panteskyllden ikke forfalder i tilfælde af tvangsauktion, og en sådan bestemmelse har selvsagt den allerstørste betydning for de sekundære prioritetshavere, idet den mindsker de krav om kontant udbetaling, som må stilles til den, der overtager ejendommen på tvangsauktion. Den anskuelse er derfor blevet fremsat, at man i alt fald efter omstændighederne må kunne anvende bestemmelsen i T.L. § 40, 5. stk., analogisk på vedtagelser om kortere opsigelsestid fra fordringshaverens side; da tilfældet imidlertid tydeligt falder ind under ordene i den præceptive regel i T.L. § 40, 6. stk., er det vel tvivlsomt, om en sådan fortolkning er tilladelig.

III. Ejerpant

Som det fremgår af reglerne om oprykningsretten, anviser T.L. hver af de på ejendommen hvilende pantehæftelser sin bestemte plads inden for prioritetens ordenen. Ophører eller indskrænkes en foranstående prioritet, er ejeren

- bortset fra det i T.L. § 40, 3. stk., omhandlede tilfælde - berettiget til at udfylde huller i prioritetsrækken med nye panterettigheder inden for de grænser, som er afstukket af T.L. §§ 40-41; sådanne *huller i prioritetsrækken* betegnes som ejerpant. Ejerpantet, som naturligvis ikke er en panteret i almindelig forstand, vil ofte ikke fremgå af tingbogen, fordi afdrag på forprioriteterne ikke tinglyses, men blot afskrives på pantebrevet.

A. *Aflyses* pantebrevet, uden at ejeren *samtidig* benytter sig af sin ret til at besætte den ledige plads med en ny panteret, skal det *på begæring* noteres i tingbogen, at den tidligere panteret nu tilkommer ejeren. Er notering ikke foretaget, rykker de efterstående i ejendommen berettigede op i den ledige plads, T.L. § 40, stk. 1, pkt. 2 og 3. Før indførelsen af disse regler ved lov nr. 176 af 29. april 1960 var notering af ejerpant kun rent oplysende, medens pantsætteren nu udsætter sig for retstab, såfremt han fejlagtigt forsømmer at begære ejerpant noteret. Er tinglysningsdommeren i tvivl om, hvorvidt begæret ejerpant opstår ved aflysning - f. eks. fordi der kan være tvivl om et tidligere tinglyst pantebrevs placering - må han da notere ejerpant. En sådan notering indebærer derfor ikke, at dommeren uden videre kan lyse et nyt pantebrev på ejerpantets plads uden retsanmærkning. Ligeledes kan *et engang med rette noteret ejerpant indskrænkes og helt bortfalde* på grund af en efterstående panthavers oprykningsret uden at dette forhold finder udtryk i tingbogen. - På den anden side kan *et ejerpant bestå uden at dette er noteret i tingbogen*, f. eks. når afdrag på en panteret *ikke* er blevet aflyst, når ejerpantet dækkes af et *ejerpantebrev*, der ligger på skyldnerens hånd, samt når en eller flere panthavere i deres pantebreve har forpligtet sig til at stå tilbage for panterettigheder, som pantsætteren senere agter at besætte („prioritetsforbehold“, jfr. om rykningsklausuler s. 162 E). - Da notering af ejerpant således hverken behøver at være afgørende i positiv eller negativ henseende, synes de gældende regler herom uhensigtsmæssige.

B. *Retsforfølgnings prioritet*. Når en kreditor ved udlæg søger fyldestgørelse i den pantsatte ejendom, vil hans prioritetsstilling i forhold til andre hæftelser på ejendommen *som hovedregel være bestemt ved T.L. § 1*.

1. Udlæg må derfor vige for de bestående panterettigheder, men hvilken indflydelse skal det nu have, at der på ejendommen findes en ledig plads, et *ejerpant*, mellem de viljesbestemte panterettigheder?

Forinden ovennævnte lovændring i 1960 greb et udlæg i ejendommen ethvert ejerpant, som bestod i udlæggets øjeblik; dette gjaldt også om den ledige plads, der kunne bestå inden for rammerne af et ikke fuldt udnyttet skadesløsbrev (og som også må betegnes som et ejerpant, jfr. ndf.). Udlægget fik den nævnte retsstilling uanset om tingbogen udviste den ledige plads, og uanset om det i fagedprotokollen anmærkedes, at der fandtes ejerpant, ja endog selv om udlægshaveren var ganske ubekendt med dets eksistens. Disse regler kunne med rette kritiseres, dels fordi et senere udlæg kunne få prioritet forud for et tidligere, idet ejerpantet var opstået på en prioritet foran det først gjorte udlæg forinden det andet blev foretaget. Endvidere opstod der særdeles komplicerede spørgsmål på tvangsauktioner vedrørende rettighedernes indbyrdes placering; det var ikke altid lige let at søge oplyst, hvornår afdrag havde fundet sted på de forskellige panterettigheder og ejerpant derfor opstået. Endelig følte det urimeligt, at de simple kreditorer (udlægshaverne) kunne få dækning af auktionssummen forud for de faste prioriteter i ejendommen.

T.L. § 40, stk. 1, pkt. 4 og 5 er nu affattet således: Ved tvangsauktion tilfalder en ledig plads de øvrige i ejendommen berettigede. Det samme gælder, såfremt ejendommen på anden måde end ved tvangsauktion bortsælges af et konkurs- eller gældsfragåelsesbo.

Med denne bestemmelse har det ifølge lovforslagets motiver været meningen, at et foretaget udlæg ikke skal berøre ejerens ret til at besætte det ledige ejerpant. Dette rummer en meget betænkelig afvigelse fra de almindelige regler, hvorefter en debtors midler skal tjene til fyldestgørelse af hans kreditorer¹. For at forhindre at pantdebitoren optager lån på den ledige plads – som han efter loven er berettiget til – til skade for udlægshaveren, må denne hurtigst mulig foranstalte tvangsauktion. Frygter udlægshaveren, at tvangsauktionen ikke vil kunne gennemføres idet ejeren besætter ejerpantet med en panteret, vil det være sikrest, om udlægshaveren begærer sin skyldner konkurs samtidig med foretagelsen af udlægget. Her ved ophører ejerens rådighed over sin formue; gennemførelsen af en konkurs kan dog ofte strande på bekostningen.

De tilsigtede forbedringer i den tidligere gældende retstilstand kunne uden at medføre de lige nævnte uheldige konsekvenser være nået ved en regel om, at ejeren af ejendommen ikke efter det gjorte udlæg kunne optage lån til præjudice for udlægget eller med andre ord at lade de foranstående panterettigheder rykke op i ejerpantet for udlægsbeløbet.

2. Efter lovændringen kan en udlægshaver ikke forbedre sin retsstilling i henhold til T.L. § 40, stk. 1, pkt. 4 og 5 ved at foretage *udlæg i et ejerpantebrev, der ligger på skyldnerens hånd*².

3. *Afdrages et på sidste prioritet lyst pantebrev, opstår der intet ejerpant.* Spørgsmålet er herefter, om et udlæg da kan foretages inden for rammerne af et sådant pantebrev eller *et skadesløsbrev, der ikke er udnyttet for det fulde beløb*. Almindelige retsbeskyttelseshensyn taler afgjort imod, at ejeren ved at lyse panterettigheder, der er større end fornødent (eller ved at undlade aflysning, når panteskylden går ned), skal kunne lægge hindringer i vejen for kreditorernes fyldestgørelse. Udlægget synes derfor at måtte gå ind bag restgælden, uanset om den sidste prioritet er et almindeligt pantebrev, et ejerpantebrev eller et skadesløsbrev³. Noget andet er, at udlægshaveren under de samme betingelser som en panthaver, der får pant inden for rammerne af et pantebrev, som hjemler pant for fremtidig gæld, under visse omstændigheder må finde sig i, at retten forringes ved udvidelser af forprioriteten (jfr. ndf. D).

4. Udlægshaverens *ret til at modsætte sig forskydninger i forpanterettighederne* bestemmes efter de i T.L. §§ 40-41 givne regler. Dog er det i prak-

1 Jfr. ovf. s. 106 B om den bindende udskillelse af genussydelser.

2 Om udlæg i et ejerpantebrev, der er placeret på sidste plads i prioritetsordenen og som ligger på skyldnerens hånd, se næstfølgende note.

3 Udlæg som nævnt i foregående note synes – skønt forekommet i praksis – at være en anomali. Pantsætteren ifølge et ejerpantebrev har ingen fordring på sig selv og følgerig heller ingen panteret. Han har kun et dokument. Når et ejerpantebrev er håndpantset, har panthaver pant i ejendommen. Heller ikke en udlægshaver synes da at kunne opnå andet end pant i ejendommen. Måtte udlæg være gjort alene i ejerpantebrevet, kan umiddelbart udlæg i ejendommen (jfr. ndf. s. 174 f) ikke foretages i henhold til rpl. § 478, heller ikke under de i denne bestemmelses nr. 4 nævnte betingelser. En forauktionering af et ejerpantebrev støder endvidere på lignende vanskeligheder som et bortsalg for en håndpanthavers regning. Køberen vil ikke kunne udnytte sin ret i større udstrækning, end det materielle skyldforhold begrunder. For at undgå de tvivlsspørgsmål, som tvangsrealiteten af håndpantsette ejerpantebreve eller akomodationsobligationer giver anledning til, er det derfor rettest at antage, at et ejerpantebrev, der befinder sig på ejerens hånd, slet ikke kan være genstand for udlæg, men at udlæg i ejendommen også omfatter den ved ejerpantebrevet forbeholdte plads.

sis antaget, at udlægget, skønt det som retsdekret naturligvis ikke kan indeholde nogen vedtagelse om oprykning, dog uden videre rykker op, efterhånden som foranstående prioriteter til bestemt forud angivne tidspunkter afdrages eller helt indfries.

C. Endelig er der *visse afbetalinger* på bestående forprioriteter, der, om end de ikke sker til et forud bestemt tidspunkt, *ikke giver anledning til ejer-pant*. Hvis panteskulden nedbringes gennem udbetaling til panthaveren af den ham tilkommende andel i ejendommens *brandforsikring*, eller hvis panthaveren som betingelse for at opgive sin panteret i en *parcel, der sælges fra pantet*, forlanger et sådant beløb udbetalt, at hans sikkerhed ikke derved bliver forringet, erhverver ejeren ingen ret til at indskyde nye prioriteter i den anledning. Sådanne tilfælde falder ganske uden for reglerne i T.L. § 40.

D. Særlig intrikate retsspørgsmål om *ejerens ret til at besætte en ledig panteret, hvor ejeren har givet pant for fremtidig gæld*, f. eks. ved udstedelse af skadesløsbrev for 20.000 kr., men hvor gælden i et givet øjeblik kun andrager 15.000 kr. Hvilken virkning vil det da have, at skyldneren med prioritet foran en mulig andenprioritet udsteder et pantebrev for et lån på 4.000 kr., der kun skal respektere 15.000 kr.? Pantebrev af dette indhold vil ikke kunne afvises fra tingbogen, men vil naturligvis få *rets-anmærkning* fra dommerkontoret om ejerens manglende adkomst. Trods det nye pantebrev må *skadesløsbrevets indehaver* dog opnå pant indtil skadesløsbrevets fulde pålydende, dersom han *ikke er underrettet* om den senere panteret, og dersom *gælden opstår uden hans vilje*¹, men utvivlsomt også, dersom *hans sikkerhed eller andre interesser fordrer, at skyldforholdet udvikler sig i overensstemmelse med den mellem ham og ejeren trufne ordning*. Den, som f. eks. har lovet en købmand kredit mod skadesløsbrev, behøver næppe at standse kreditten, fordi købmanden finder det stemmende med sine interesser nu at disponere anderledes over sin kreditbasis. Hvor fordringshaveren derimod uden skade for sine egne interesser kan lukke for fremtidig kredit til ejeren, er det højst tvivlsomt, hvorvidt han desuagtet uden hensyn til det nye pantebrev kan forøge gælden til maksimum af skadesløsbrevet. En forsigtig kreditor vil i alt fald iagttage den største varsomhed, når han er blevet bekendt med ejerens mod skadesløsbrevet stridende disposition.

Hvis på den anden side ejendommen går til tvangsauktion, uden at skadesløsbrevet er fuldt udnyttet, ses der i hvert fald intet til hinder for, at den indskudte prioritet på tvangsauktionen bevarer sin fortrinsret på den ubenyttede del af skadesløsbrevet.

På et tidspunkt må dog en opgørelse finde sted, nemlig på *tvangsauktionen over ejendommen*. Tvangsauktionen, hvorved der sker en samlet opgørelse mellem panthaverne, må bringe en afslutning på retten til at forøge gælden ifølge skadesløsbrev, og da må i ethvert fald den almindelige regel, at ejerant tilfalder de øvrige i ejendommen berettigede, finde anvendelse. Dog har man i hvert fald forinden lovændringen i 1960 af T.L. § 40, stk. 1 antaget, at der må gøres en enkelt undtagelse, nemlig for det tilfælde, at skadesløsbrevet er udstedt til sikkerhed for panthaverens tilgodehavende for opførelse af bygninger eller lignende på ejendommen eller for udlæg dertil (f. eks. skadesløsbrev for byggelån). Hensynet til panthaverens sikkerhed kræver her, at der gives ham ret til at anvende en forhåndenværende margin inden for skadesløsbrevet til at fuldføre bebyg-

1 F. eks. krav på rente og omkostninger, samt pant for en kasserers eventuelle besvigelser.

gelsen også efter tvangsauktion, idet han ellers risikerer, at de allerede gjorde udlæg vil være spildte.

§ 47. Hvad omfatter pant i fast ejendom?

I. Panteretten omfatter for det første *den faste ejendom med dens naturlige tilbehør*¹ i den skikkelse, hvori den til enhver tid forefindes. Hvis der på en pantsat grund opføres *nye bygninger*, gribes disse eo ipso af panteretten. På tilsvarende måde kommer det panthaveren til gode, hvis ejendommens areal *forøges ved hævd* over nabogrunden, ved *tilskylning* af nyt areal af søterritoriet eller ved, at et ikke pantsat grundareal *tillægges* den pantsatte ejendom². Ved *sammenlægning* af flere pantsatte ejendomme udvides de bestående panterettigheder til hele ejendommen, hvis de ikke indfries, og deres indbyrdes fremtidige prioritet fastlægges efter de nærmere regler i T.L. § 21. *Udstykkes* en pantsat ejendom, berører det derimod ikke panteretten, der bliver bestående i hver af de nye ejendomme.

II. Undtagelsesvis kan det forekomme, at en *bygning opføres på fremmed grund*. Den kan da opnå sit eget folium i tingbogen, og særskilt panteregt såvel som andre rettigheder over bygningen kan da tinglyses her.

III. *Hvor der på ejendommen drives en erhvervsvirksomhed*, en fabrik, et hotel etc., vil panteretten normalt tillige omfatte sådanne genstande, som ikke så meget kan anses som tilbehør til ejendommen som til virksomheden. Herom bestemmer T.L. § 37, 1. stk., at hvor en fast ejendom varigt er indrettet med en særlig erhvervsvirksomhed for øje, omfatter tinglyst pantebrev i ejendommen, når intet andet er aftalt, også det dertil hørende driftsinventar og driftsmateriel - derunder maskiner og tekniske anlæg af enhver art - og ved landejendomme tillige den til ejendommen hørende besætning, gødning, afgrøder og andre frembringelser, for så vidt de ikke udskilles ifølge en regelmæssig drift af den pågældende ejendom.

A. For de *industrielle ejendomme* o. l. lader det sig ikke gøre blot antydningssvis at angive, hvilke genstande der i medfør af den citerede bestemmelse er indbefattet under pantet. Kun må det fremhæves, at varelagre bestemt til salg eller bearbejdelse ikke falder ind under pantet.

B. For *landbrugsejendomme*s vedkommende er bestemmelsen mere omfattende og medfører i praksis, at så godt som alle de aktiver, som overhovedet har tilknytning til virksomheden, er inddragne under panteretten og som følge deraf undtagne fra ejerens almindelige kreditores retsforfølgning, en omstændighed, som under vanskelige økonomiske forhold for landbruget i høj grad bidrager til at svække landbefolkningens personlige kredit, men som på den anden side har sat mange landbrugere i stand til uforstyrret at fortsætte deres bedrift, skønt de har været ude af stand til fuldt ud at tilsvare deres forpligtelser.

Uden for panteretten falder rideheste, kalkuner, kaniner og andre dyr, der findes på ejendommen og ikke normalt hører til en landbrugsbedrift. Endvidere sådanne produkter, der som huggede skærver, harpet grus, bearbejdet træ m. v. ikke er egentlige landbrugsprodukter.

Klart inden for panteretten falder alle dyr og al afgrøde og frembringelser, som ikke blot er bestemt til øjeblikkeligt salg, men udgør et mere eller mindre nødvendigt led i ejendommens almindelige drift. Tvivl hersker derimod med hensyn til sådanne produkter, der findes på ejendommen i færdig stand og blot venter på salg, f. eks. frø ud over det for ejendommens udsæd nødvendige, fedesvin, som har opnået den til slagtning fornødne

¹ Jfr. ovf. s. 150 B.

² Se om det sidste tilfælde T. L. § 24.

vægt o.s.v. Afgørelsen må bero på, hvad man indlægger i lovens udtryk, at produktet udskilles af driften. Forstås udskillelsen driftsteknisk, hører sådanne slutprodukter ikke under pantet og kan følgelig være genstand for særskilt eksekution efter begæring af ejerens simple kreditorer. For denne opfattelse kan navnlig anføres et vist hensyn til den almindelige, personlige kredits sikkerhed. Imod den taler vel nok lovordenes naturlige forståelse, der mere peger hen på den udskillelse, som foretages af ejeren, idet han disponerer over frembringelserne, og retstekniske hensyn, idet afgørelsen af, om frembringelserne er bestemt til umiddelbart salg, ofte volder betydelig vanskelighed, navnlig fordi den må træffes under hensyn til hver enkelt landbrugsejendoms særlige driftsform. I ethvert tilfælde må al rimelig tvivl sikkert komme panthaveren til gode, og de personlige kreditorer gør sikkert klogest i at regne med, at skyldnerens faste ejendom med besætning, inventar og afgrøde, hvis ejendommen er overprioriteret, ikke frembyder noget eksekutionsgrundlag for den personlige gæld.

IV. Panthaverens ret begrænses dog derved, at det som hovedregel må være en forudsætning, at den enkelte af pantet omfattede genstand *tilhører pantsætteren*, men i denne hovedregel må der dog gøres forskellige begrænsninger.

A. For det første erindres det fra afsnittet om *frembringelse*, at en andendoms ting kan være bragt i en så nøje forbindelse med fremmed ejendom, at ejeren ikke kan forlange udskillelse. Er dette tilfældet, må pantet også omfatte den indføjede ting, og panthaveren må være berettiget til uden hensyn til modstående aftale med ejendommens ejer at modsætte sig udskillelsen.

B. Endvidere kan, hvis en fremmed ting er anbragt på ejendommen på en sådan måde, at udskillelsen vel kan ske uden væsentlig skade for ejendommen, men tingen dog fremtræder som en del af ejendommen, ejerens borttagelsesret fortabes i medfør af reglerne om *tinglysningsens ekstinktive virkning* over for den, der senere erhverver panteret over ejendommen i god tro. For at undgå dette kan dog tingens ejer drage omsorg for borttagelsesrettens bevaring ved selv at lade borttagelsesretten tinglyse.

C. Over for den, som sælger effekter, der bringes i forbindelse med ejendommen, under forbehold af ejendomsret, indtil købesummen er fuldstændig betalt, har man dog ikke ment, at de almindelige regler om frembringelse yder panthaverne tilstrækkeligt værn. Med hensyn til en række for ejendommen meget værdifulde anlæg, ovne, varme anlæg, en lang række maskinanlæg m. v. gælder det, at de ofte opstilles på en sådan måde, at de uden væsentlig skade for ejendommen kan fjernes igen. Hvis det nu tilstedes ejeren at lade ældre og udtjente anlæg ombytte med nye, som, indtil købesummen er betalt, tilhører leverandøren, udsættes panthaveren for at se værdien af pantet successivt forringet i betænkelig grad. Til værn for panthaveren er der derfor ved *T.L. § 38* truffet den bestemmelse, at når en bygning er opført, helt eller delvis, og når maskiner, kedler, ovne eller lign., er blevet indlagt i ejendommen på ejerens bekostning til brug for ejendommen eller en der værende erhvervsvirksomhed, kan særskilt ret over bygningens materialer og over nævnte tilbehør *ikke forbeholdes, være sig som ejendomsret eller på anden måde*. Tinglyst pantebrev omfatter uden særlig vedtagelse også dette tilbehør.

D. Hovedregelen, at panteretten ikke omfatter ting, der anbringes på ejendommen som tilbehør til denne, men som er undergivet en andens ejendomsret, panteret el. lign., gælder derfor alene fuldt ud med hensyn til *sådanne aktiver, der som dyr, løst inventar* (tærskemaskiner, traktorer og de almindelige landbrugsmaskiner) *etc. ikke bringes i fast forbindelse med ejendommen*. For sådanne tings vedkommende må panthaveren da

også respektere ejendomsforbehold, som den tidligere ejer ved salget har taget, en omstændighed, som ikke mindst i de senere år har bidraget til at forringe værdien af pantet i dette tilbehør. Under den personlige landbrugskredits næsten fuldstændige sammenbrud viste det sig nødvendigt for landbrugerne i stedse stigende omfang at foretage køb af de nødvendige tilbehørsgenstande på det vilkår, at sælgeren forbeholder sig ejendomsret over det solgte. En sådan udstrækning har disse køb fået, at man må befrygte, at panteretten i besætning og inventar taber væsentlig i betydning for panthaveren, medmindre regelen i T.L. § 38 udvides i alt fald til en del af det løse tilbehør.

V. Fremdeles omfatter panteretten *alle af ejendommen flydende indtægter*, såsom lejeindtægter, forpagtningsindtægter o.l., dog først fra det tidspunkt, da panthaveren skrider til fyldestgørelse i ejendommen ved udlæg eller ved at lade sig indsætte i besiddelse af den som brugelig pant.

VI. *Stiftes panteretten ved udlæg*, beror det på udlægget, hvorvidt tilbehøret er indbefattet under panteretten. Er der givet udlæg i ejendommen med tilbehør, er udlægget dog ikke til hinder for, at løsøre forbruges eller afhændes af ejeren, når forbruget eller afhændelsen sker som led i en regelmæssig udnyttelse af ejendommen. Retten hertil ophører dog, når der er sket indkaldelse til det møde, hvor auktionsvilkårene fastsættes, og den indtræder slet ikke, hvis udlægshaveren under udlægsforretningen har erklæret, at han agter at skride til tvangsauktion, og indkaldelsen til det nævnte møde sker inden 2 uger. Omvendt anses nyt løsøre, der som led i driften tilføres ejendommen, som omfattet af udlægget, rpl. § 528, 3. stk. Denne bestemmelse svarer således nøje til regelen i T.L. § 37, 1. stk.

VII. Ifølge udtrykkelig bestemmelse i justitsministeriets pantebrevsformular, der, som tidligere berørt, skal være grundlaget for ethvert pantebrev, omfatter pantet også *rettigheder i andelsmejerier, -slagterier og lign.*, se de alm. betingelsers post 4. En betingelse for, at slige fordringer inddrages under pantet ved særlig vedtagelse, må dog være, at de har en vis tilknytning til ejendommen og derfor naturligt kan opfattes som accessorier til denne. Ellers må pantebrevet tillige tinglyses efter reglerne om pant i løsøre, og retsstillingen vil da i det hele bestemmes efter disse regler.

VIII. Selv uden vedtagelse derom omfatter pantet også *det pantsattes forsikringssum*, T.L. § 37, 2. stk. Sin fulde betydning for panthaveren får denne regel først gennem andre regler, der påbyder forsikringspligt, og som sikrer panthaveren forsikringssummens udbetaling under alle forhold.

A. For landbrugsejendommens vedkommende gælder i medfør af lov om landbrugsejendomme, nr. 259 af 8. august 1958 § 2, stk. 6, en ubetinget *pligt til at holde bygningerne brandforsikrede* i et af staten anerkendt brandforsikringsselskab. Denne regels umiddelbare formål er offentligtretligt, idet den skal sikre, at ejendommen til enhver tid kan opretholdes som selvstændigt brug med de fornødne bygninger; indirekte kommer den imidlertid også panthaveren til gode. En lignende kontraktmæssig bestemmelse om pligt til at tegne og vedligeholde bygningsbrandforsikring indeholdes i pantebrevsformulærens post 6.

B. For panthaverens ret til forsikringssummen er det uden betydning, at *ejendommens ejer selv ved at have sat ild på* har mistet sin ret til erstatning for brandskaden, F.A.L. § 54, smh. med §§ 18-19, ligesom panthaverens ret ikke fortabes, fordi ejeren har givet forsikringsselskabet *urigtige oplysninger* ved forsikringens tegning eller på grund af *ikke anmeldt risikoforøgelse* selv har tabt sin ret, F.A.L. § 86. *Forsikringens ophør* på grund af aftale, restance med præmiebetaling o. lign. får endvidere først virkning for panthaveren 14 dage efter, at han fra selskabet får meddelelse

om ophøret, hvorved han bliver sat i stand til enten at opsiges sin kapital eller selv forsikre sin risiko, F.A.L. § 87.

C. Er forsikringen tegnet i et af *de af staten godkendte brandforsikrings-selskaber*¹, giver disses vedtægter panthaveren en endnu videregående sikkerhed, idet vedtægterne foreskriver, at forsikringen ikke kan hæves uden panthaverens samtykke, og at restance af præmiebetalingerne ikke berører panthaverens ret til erstatning. Til gengæld er præmien til disse selskaber sikret ved pant i ejendommen med fortrinsret som offentlige skatter (T.L. § 4) og kan opkræves sammen med disse.

D. Panthaverens ret til andel i forsikringssummen er dog betinget af, at skaden ikke udbedres. *Genopføres de nedbrændte bygninger, og genanskaffes løsøret*, kan naturligvis hele forsikringssummen udbetales til ejeren, se F.A.L. § 58, 1. stk.

IX. Ind under panthaverens ret går også uden særlig vedtagelse sådanne *reelle servitutter over andre faste ejendomme*, som er knyttet til den pantsatte ejendom. Ejeren er derfor uberettiget til uden panthaverens samtykke at opgive sådanne rettigheder. Af praktiske grunde gælder dog ifølge T.L. § 11, 1. stk. den legitimationsregel, at en sådan servituts udslettelse kan ske alene på grundlag af en erklæring fra ejeren, medmindre andre over ejendommen berettigede (herunder panthaveren) har ladet tinglyse særlig erklæring på den tjenende ejendom om, at også deres samtykke skal indhentes.

X. *Eksproprieres ejendommen* helt eller delvis, eller beskadiges den under sådanne forhold, at der derved opstår et *erstatningskrav mod tredie-mand*, tilkommer der panthaveren et direkte krav mod denne med hensyn til en sådan andel af erstatningen, som svarer til den værdi, hvormed panthaverens sikkerhed er blevet forringet. Ved ekspropriationen er panthaverens ret dog, hvis den pågældende ekspropriationslov indeholder bestemmelse derom, betinget af, at han melder sig og fremsætter sit krav efter udstedt præklusivt proklama.

§ 48. Retsforholdet mellem panthaver og pantsætter.

I. Pantsætterens vigtigste pligt over for panthaveren er den at *betale de skyldige ydelser*, for hvilke pantet er stillet, *til forfaldstid*.

A. For den panterets vedkommende, som stiftes ved *udlæg*, gælder det, at fordringen allerede inden udlægget må være forfalden. Udlægshaveren vil derfor altid straks kunne skride til fyldestgørelse ved tvangsauktion. Ofte vil kreditor dog ikke finde det stemmende med sine interesser at gå så vidt. Anser han på grund af de foranstående prioriteter sin sikkerhed for tvivlsom, vil han kunne være bedst tjent med at stille sig afventende og håbe på, at der ved et senere under mere rolige forhold stedfindende salg også vil kunne skaffes dækning for hans krav. Udlæg vil derfor ofte kunne blive stående i årevis på ejendommen.

B. 1. For den *viljebestemte panterets* vedkommende vil der - hvis det ikke drejer sig om et skadesløsbrev - så godt som altid i pantebrevet være truffet *bestemmelse om forfaldstiden* for såvel kapital som renter. Undertiden som ved kredit- og hypotekforeningslån svares en fast periodisk ydelse, der inkluderer såvel rente som afdrag på kapitalen.

Forfaldstiden for kapitalen kan enten være forud bestemt, eller beløbet kan indestå på opsigelse, der i regelen må ske med et vist varsel til ter-

1 Se om disse navnlig 2 love af 23. april og 14. maj 1870 og lov nr. 47 af 12. april 1889.

2 Se dog ovf. s. 165 1 om udlæg i ejendomme, i hvis prioritetsorden indgår et ejerpant forud for udlægget.

minen. Ved skadesløsbreve og i tilfælde, hvor et ejerpantebrev eller en akkomodationsobligation er givet i håndpant, må det bero på det underliggende forhold, når kreditors fordring er forfalden.

2. Foruden bestemmelser om den normale forfaldstid vil et pantebrev i almindelighed indeholde bestemmelser om fordringshaverens ret til *uden hensyn til mulig indrømmet uopsigelighed eller opsigelsesfrist straks at forlange kapitalen udbetalt*, hvis der indtræder begivenheder, som er egnet til at bringe panthaverens sikkerhed i fare. Efter justitsministeriets pantebrevsformular post 8 forfalder kapitalen således i følgende tilfælde:

- a. dersom renter eller afdrag udebliver over 7 dage efter forfaldsdagen – for terminsbetalingers vedkommende over 7 dage efter den første terminsdag.
- b. dersom debtors bo kommer under offentlig skiftebehandling som konkursbo eller som gældsfragåelsesbo,
- c. dersom der gøres udlæg i pantet, eller dersom ejendommen tages til brugelig pant,
- d. dersom leje hæves for mere end $\frac{3}{4}$ år forud,
- e. dersom bygninger af væsentlig betydning for pantets værdi, uden betryggende garantistillelse, nedrives, eller pantet i øvrigt kendeligt forringes eller vanrøgtet,
- f. dersom debitor ikke på opfordring inden 7 dage godtgør, at til udpantning forfaldne skatter og afgifter eller forfaldne ydelser til bedre eller lige prioriterede er betalt,
- g. dersom debitor nægter kreditor eller hans befuldmægtigede adgang til at efterse pantet, så vel som hvis debitor ikke på opfordring godtgør, at det pantsatte er behørigt brandforsikret, eller
- h. dersom debitor - bortset fra udtrykkelig vedtagelse i pantebrevet - skulle afhænde den pantsatte ejendom eller væsentlige dele deraf.

Mangler der i et pantebrev bestemmelser som de nævnte, må det dog gælde, at enhver væsentlig misligholdelse med betaling af renter eller afdrag eller med hensyn til opfyldelsen af andre panteskyldneren påhvillende forpligtelser medfører, at hele kapitalen straks er forfalden til udbetaling.

Vedtagelsen under punkt a., hvorefter enhver udeblivelse med renter og afdrag ud over forfaldsdagen og de 7 løbedage medfører ret for kreditor til straks at fordr hele sit lån udbetalt, er meget streng over for skyldneren, idet den gælder uden hensyn til, om forsinkelsen skyldes skyldneren utilregnelige årsager. Hvis kreditor gentagne gange uden forbehold har fundet sig i overskridelser af betalingsfristen, vil han dog ved denne passivitet kunne have mistet retten til at påberåbe sig klausulen i al dens strenghed. Det samme gælder, hvis forsinkelsen beror på kreditor, f. eks. fordi han er flyttet uden at meddele det til skyldneren; endelig har man set bort fra klausulen i enkelte tilfælde, hvor forsendelsen var rettidigt indleveret til postvæsenet, eller hvis forsinkelsen beroede på en misforståelse, der enten måtte være kendelig for kreditor inden fristens udløb, uden at han dog har påmindet skyldneren, eller hvortil kreditor eller hans repræsentant har bidraget, idet det i sådanne tilfælde er fremhævet, at forholdene ikke gav anledning til at tro, at forsinkelsen skyldtes manglende evne eller vilje til rettidig betaling.

II. Foruden pligten til at betale de skyldige ydelser til panthaveren har skyldneren *forskellige bipligter*, hvis misligholdelse som anført bringer kapitalen til at forfalde. Da denne retsvirkning har altoverskyggende betydning for panthaveren, er det kun af teoretisk betydning, hvorvidt pantsætteren desuden kan dømmes til at opfylde bipligterne, f. eks. at sørge for forsvarlig vedligeholdelse.

A. Pantsætteren skal således sørge for *vedligeholdelse af pantet* og må ikke udsætte det for væsentlig forringelse. Denne pligt gælder ikke blot med hensyn til selve ejendommen, men også med hensyn til sådant tilbehør, som er omfattet af pantet. Over tilbehøret må ejeren dog have en vis dispositionsfrihed. Inventar må kunne fornyes, besætning og afgrøde på en landejendom må kunne omsættes, men ejeren må sørge for, at nye værdier i det omfang, driften udkræver, træder i stedet for det forbrugte eller solgte.

B. Den dispositionsfrihed, som ejeren således naturligvis må forbeholde sig medfører i øvrigt, at *panthaverens ret til tilbehøret ikke kan nyde den fulde omsætningsbeskyttelse*. Selv om ejeren „afklæder“ ejendommen på en mod panthaverens ret stridende måde, vil hans afhændelser blive virksomme over for godtroende omsætningserhververe. En vis beskyttelse for panthaveren ligger dog deri, at en afklædning af ejendommen er strafbar som skyldnersvig i medfør af strfl. § 283, nr. 1.

C. Ejers i pantebrevsformulærens post 8 f. forudsatte pligt til *ikke at pådrage pantet restancer af skatter og ydelser til foranstående prioritets-havere* skyldes den forringelse af sikkerheden, som er følgen af, at forprioriteterne vokser med restancerne, eller - for restancer med afdrag - at ikke betalte ydelser skaber usikkerhed og mulighed for tvangsauktion. Bestemmelsen i pantebrevsformulærens post f. kan i øvrigt ikke finde anvendelse, hvis afdrag til en foranstående eller sideordnet prioritet ikke erlægges, fordi kreditor har givet *henstand* med ydelsen. Sådant henstand vil kun kunne berøre efterpanthaveren, såfremt han har oprykningssret; er dette tilfældet, giver T.L. § 40, 3. stk. ham imidlertid ret til at forlange afdraget erlagt til sig selv til afskrivning på hans egen gæld, og vedtagelser om videregående følger er ugyldige¹.

D. Som en misligholdelse af pantsætterens forpligtelser vil man ikke kunne karakterisere *ejendommens salg*, selv om pantebrevet indeholder den i pantebrevsformulærens post 8 h givne bestemmelse om, at *kapitalen forfalder* i tilfælde af ejendommens salg. Grundene til denne også tidligere meget udbredte pantebrevsbestemmelse er formodentlig flere. Dels vil det ikke være uden betydning for panthaverens sikkerhed, hvem der ejer ejendommen, om det er en ordentlig og vederhæftig mand, der kan formodes at ville sørge for pantets vedligeholdelse. Endvidere medfører ejendommens salg næsten altid, at sælgeren får en kontant udbetaling, større eller mindre. Når der således kommer penge til stede, er der al anledning til, at der netop på dette tidspunkt sker afbetalinger på pantegælden.

Da det dog kun er ret begrænsede midler, som normalt kan skaffes til veje ved salg, har ejeren en stærk interesse i, at i alt fald den væsentlige del af pantegælden ikke forfalder i tilfælde af ejerskifte. Undertiden gælder det, at ikke hele kapitalen, men kun et *ekstraordinært afdrag* skal betales ved ejerskifte. Salget vil da kunne ordnes på den måde, at den del af købesummen, som svarer til den uopsigelige del af pantegælden, berigtiges på den måde, at køberen lover at tilsvare gælden.

Foreligger sådan *aftale om gældsovertagelse, og bestemmer pantebrevet*, at gælden ikke kan forlanges udbetalt i tilfælde af ejerskifte, gælder det endvidere i medfør af T.L. § 39, 1. stk., at erhververen, når hans adkomst er tinglyst som ubetinget, er indtrådt i og overdrageren frigjort fra sin forpligtelse over for panthaveren. Denne bestemmelse medfører, at den panthaver, som ud over den sikkerhed, som pantet giver, lægger vægt på

¹ Om panteskyldnersens pligt til at holde pantet brandforsikret og til ikke at opgive rettigheder over andre ejendomme er der talt side 170 f (VIII og IX).

ejerens almindelige betalingsevne, ikke bør indgå på udtrykkelig bestemmelse om uopsigelig. Han risikerer når som helst ved salg at få en anden personlig skyldner, der intet ejer ud over pantet. Dog indeholder bestemmelsen den yderligere regel, at panthaveren er berettiget til at kræve den tidligere ejer for alle ydelser efter pantebrevet, så længe han ikke har modtaget meddelelse om overtagelsen og den nye ejers tinglysning med fornødent bevis herfor. Overdrageren har endvidere ret til at forlange, at der gives pantebrevet en af panthaveren underskrevet påtegning om gældsovertagelsen.

§ 49. Panterettens ophør, panthaverens fyldestgørelse.

I. Rent undtagelsesvis vil panteretten kunne bortfalde, uden at det krav, for hvilken pant er stillet, bliver opfyldt. Det er tidligere omtalt, at pant ifølge et skadesløsbrev er genstand for *forældelse*. Panteretten vil endvidere kunne bortfalde, såfremt pantsætteren *succederer i panthaverens ret til pantebrevet* (konfusion) f. eks. ved arv, eller omvendt panthaveren erhverver den pantsatte ejendom. Såfremt pantebrevet ikke kvitteres til udslettelse af tingbogen, har det dog virkning som et ejerpantebrev¹, og panteretten genoplives, såfremt pantebrevet igen sættes i omsætning.

Den almindelige form for panterettens bortfald vil dog være enten *opfyldelse* af pantsætterens forpligtelse eller panterettens *udslettelse ved tvangsauktion*.

II. A. *Tvangsauktionen* er den normale form, hvorunder kreditorerne søger fyldestgørelse for deres krav i ejendommen. Ved tvangsauktion fordeles det, som indvindes ved ejendommens salg, til kreditorerne i forhold til deres prioritetsstilling, indtil de er fuldt ud dækkede. Opnås dette ikke, befries ejendommen dog for den udækkede rest, der slettes af tingbogen.

B. 1. Tvangsauktion kan begæres såvel af panthaver som af ejerens øvrige kreditorer under forudsætning af, at den pågældende være sig panthaver eller ikke har *gjort udlæg i ejendommen*. Når fordringen om udlæg også opstilles for panthaverens vedkommende, beror det på, at der forinden tvangsauktionen må ske den nødvendige prøvelse og afgørelse af, hvorvidt panteskylden består og er forfalden. Som hovedregel må derfor panthaveren, der vil skride til tvangsauktion, forinden ligesom de simple kreditorer *søge dom over skyldneren* og foretage eksekution.

2. I mange tilfælde vil retsforholdet på grund af forholdets ensidige og klare karakter være af den beskaffenhed, at det ville være et ganske unødigt omsvøb at bebyrde panthaveren med at anlægge søgsmål, og der er derfor ved rpl. § 478, nr. 3, åbnet panthaveren en vis ret til at gøre udlæg i ejendommen *uden foregående lovmål og dom* alene på grundlag af pantebrevet. Betingelserne herfor er, at pantebrevet er tinglyst, at pant er givet for en bestemt pengesum, at pantebrevet er oprettet eller vedkendt for notarius publicus, for en advokat eller for to vitterlighedsvidner², og at forfaldstiden er indtrådt enten på grund af opsigelse, eller fordi det tidspunkt, der i pantebrevet er fastsat som betalingstermin, er kommet, eller, for så vidt sådan følge udtrykkelig er betinget i pantebrevet, på grund af

1 Det samme må gælde pantebreve, der oprindeligt er udstedt til en bestemt person (eller ordre), men som senere enten er tiltransporteret pantsætteren eller kvitteret af panthaveren; for det sidstnævnte pantebrevs vedkommende gælder det dog, at vil pantdebitoren udnytte den latente mulighed for stiftelse af en ny panteret, må han give pantebrevet en påtegning om, at det fremtidig skal gælde som ejerpantebrev (eller om at det skal gælde til fordel for en ny kreditor).

2 Efter T. L. skal denne bestemmelse være opfyldt for alle tinglyste pantebreve, jfr. foran § 25 I.

udeblivelse med renter. Er pantebrevet udstedt til en bank, en sparekasse eller en godkendt kredit- eller hypotekforening, kan umiddelbar eksekution tillige ske, hvis forfaldstiden indtræder på grund af forringelse af pantsat driftsinventar, driftsmateriel eller besætning, og sådan følge udtrykkelig er betinget i pantebrevet. Umiddelbar eksekution kan ske også særskilt for renter, og den kan forlanges også af den, som har pantebrevet i håndpant. Udlægget kan ikke udstrækkes til andet end pantet. En *forfølgning af det personlige krav mod pantsætteren* forudsætter derfor altid forudgående dom. Umiddelbar eksekution på grundlag af *tinglyst skadesløsbrev* oprettet for vidner som angivet kan derhos i medfør af rpl. § 478, nr. 4, ske, når gældens størrelse og forfaldstidens indtræden er erkendt af skyldneren. Den kreditor, der har *håndpant i en akkomodationsobligation eller et ejerpantebrev*, kan ligeledes kun foretage umiddelbart udlæg, når betingelserne i nævnte bestemmelses nr. 4 er opfyldte. Derimod antages den, der har fået sådanne pantebrev *tiltransporteret til eje*, at kunne gå frem efter bestemmelsens nr. 3.

C. Foruden at tvangsauktion kan afværges ved, at skyldneren betaler auktionsrekvirentens fordringer, er der ved D.L. 5-7-14 tillagt enhver af *de øvrige panthavere en ret til at udløse andre panthavere*, som ved retsforfølgning søger deres ret gennemtvunget. Gennem denne udløsning kan navnlig sekundære panthavere afværge en tvangsauktion, hvorved deres sikkerhed bringes i fare. Fremkommer tilbud om udløsning fra en pant-haver med ringere sikkerhed, kan den panthaver, der forlanger fyldestgørelse, dog vælge selv at udløse den anden¹.

D. De nærmere regler om tvangsauktionens afholdelse og de interesserede parter fremsættelse af deres krav findes i rpl. Her skal alene omtales *de materielle regler, hvorefter mellemværendet gøres op*. Efter behørig indkaldelse af de interesserede og bekendtgørelse af auktionen *udbydes ejendommen* på det for auktionens afholdelse berammede møde til salg, først således at ejendommen opråbes med samtlige ud over pantrettighederne på ejendommen hvilende behæftelser, servitutter, brugsrettigheder m.v. Viser det sig imidlertid af de fremkomne bud, at der ikke ved salget kan blive dækning for alle forud for sådanne hæftelser prioriterede panterettigheder, opråbes ejendommen uden de sekundære hæftelser i fornødent omfang. Bevirker slettelsen af f. eks. en langvarig brugsret eller en aftægtsret, at budene stiger ud over de forud prioriterede, bliver den, hvis ret således går tabt, berettiget til at forlange den ham hos ejeren tilkom-mende erstatning udredet af det overskydende.

På auktionen *tilslås ejendommen den højstbydende*; dog kan auktionen ikke fordres fremmet, hvis de fremkomne bud ikke giver nogen som helst dækning til de panthavere, som ønsker auktionen fremmet, og hvis fordringer er forfaldne, og såvel ejeren som enhver, som ikke opnår fuld dækning ved auktionen, kan mod at stille sikkerhed for de derved for-voldte udgifter forlange afholdt endnu en auktion.

Efter auktionen kan køberen eller den, til hvem han overdrager sin ret, når han har opfyldt auktionsvilkårene, forlange skøde på ejendommen, det såkaldte auktionsskøde, og i tingbogen slettes de hæftelser, som køberen ikke har overtaget. Opfylder køberen ikke sine forpligtelser, sættes ejendommen på ny til auktion og bortsælges for køberens risiko, således at

¹ Denne ret spiller i vore dage ingen rolle; på D. L.s tid tjente den utvivlsomt til at sikre første panthaver udsigten til at overtage ejendommen efter vurdering, en interesse, som sikkert har spillet en ikke ringe rolle som motiv for at udlåne penge mod pant.

han må tilsvare, hvad der på denne auktion bydes mindre, dog uden ret til, hvad salget måtte indbringe ud over det tidligere bud.

E. De bud, som falder på tvangsauktion, vil erfaringsmæssigt være lavere end det, som kan indvindes ved salg af ejendomme under rolige forhold. For de pant- eller udlægshavere, hvis sikkerhed er i fare, vil det derfor være en nærliggende udvej til at mindske deres tab selv at møde som købere på auktionen og siden realisere pantet på fordelagtigere vilkår. På auktionen får en sådan panthaver en fordel frem for andre købere ved den ret, der ved rpl. § 578 er tillagt ham til at *overtage ejendommen som ufyldstgjort panthaver uden hammerslag* (og uden de dermed forbundne gebyrer). Betingelsen herfor er, at panthaveren (herunder også udlægshaveren) under auktionen har gjort det højeste bud og herved vil få andel i auktionssummen uden dog fuldt ud at fyldestgøres.

F. Hæfter ejeren personligt for pantgælden, *vedvarer den personlige hæftelse for den del af pantgælden, som ikke dækkes ved tvangsauktionen*. Dette gælder også med hensyn til den del af gælden til den pant- eller udlægshaver, der på auktionen har overtaget ejendommen, som overstiger auktionsbudet, men med hensyn til denne gæld har man dog ment at kunne gøre en modifikation i regelen til skyldnerens fordel. Hvis det ved et påfølgende salg eller på anden måde viser sig, at auktionsbudet står i misforhold til ejendommens værdi, nedsættes den personlige fordring i tilsvarende omfang. I tilfælde af uenighed herom kan skyldneren (eller hans kautionist) få spørgsmålet om ejendommens værdi ved overtagelsen og om restfordringens størrelse fastslået ved dom, rpl. § 578, 2. og 3. stk.

G. I tilfælde af konkurs foretages tvangsauktion ved konkursboets foranstaltning, og panthaverne får deres krav fyldestgjort gennem boet, hvorfor de som tidligere nævnt indgår i konkursordenen i dennes *tredie klasse*. Dog har panthaverne, hvis de ikke vil gøre noget personligt krav gældende i boet, en vis ret til efter fremsat begæring selv at iværksætte forfølgningen som *separatister*, men således, at et muligt fremkommende overskud naturligvis tilfalder boet¹.

Bortset fra disse særlige tilfælde gælder, at panthaverne, når fallenten hæfter personligt for gælden, foruden at holde sig til pantet tillige kan *anmelde deres fordringer i konkursboet som almindelige kreditorer*, men i medfør af K.L. § 130 vil de kun få udbetalt dividende af den del af kravet, som ikke dækkes ved pantets realisation. Pantet og skyldnerens almindelige formue kan således ikke siges at hæfte solidarisk for pantgælden. Denne regel antages dog kun at finde anvendelse, hvor pantet er stillet af fallenten. Er *pant af trediemand* stillet for fallentens forpligtelser, ses der ikke i princippet i K.L. § 130 at være noget til hinder for, at fordringshaveren anses berettiget til at anmelde og modtage dividende af hele sit krav uden først at søge fyldestgørelse i pantet. Men anmeldes hele fordringen, må det være en følge af princippet i K.L. § 18 (jfr. herom s. 148 F), at trediemand, der har stillet pantet, ikke jævnsides med panthaveren kan anmelde den eventuelle regresfordring, som han vil erhverve ved pantets realisation. Hvem anmeldelsesretten for den dels vedkommende, som dækkes af pantet, skal tilkomme, må derfor bero på forståelsen af aftalen mellem pantsætteren og kreditor, og den almindelige opfattelse, der har støtte i tilsvarende regler om anmeldelsesretten, hvor der er stillet kaution, går ud på, at anmeldelsesretten tilkommer panthaveren.

III. Foruden gennem tvangsauktion kan panthaveren ifølge pantebrevet også skaffe sig fyldestgørelse ved at *overtage ejendommen til brugeligt pant* i overensstemmelse med reglerne i D.L. 5-7-8 til 10. Fremgangsmåden

¹ Rpl. §§ 680-681, jfr. foran s. 91 note 2.

er da den, at panthaveren henvender sig til fogeden, der ved en umiddelbar fogedforretning *uden forudgående dom* indsætter panthaveren i besiddelse af pantet. Panthaveren må dog ved fremlæggelsen af pantebrev dokumentere sit krav og bevise, at det er forfaldent. Hvis der hersker uklarhed om kravets berettigelse, vil fogeden ikke efterkomme begæringen uden forudgående dom, men retten til umiddelbar indsættelse er ikke indskrænket til de tilfælde, hvor der kan ske udlæg uden forudgående dom. Også panthaveren ifølge skadesløsbrev kan lade sig indsætte i besiddelse af pantet, hvis der foreligger en klar anerkendelse af skylden, f. eks. i et gælds-brev eller retsforlig.

Efter således at have taget pantet i besiddelse er panthaveren berettiget til at overtage administrationen af ejendommen, oppebære leje, sælge ejendommens produkter o.s.v., idet han samtidig af indtægterne afholder de nødvendige driftsudgifter. Overskudet kan han beholde og afskrive først på skyldige renter og derefter på hovedstolen. Er det en sekundær pant-haver, der har overtaget pantet til brugelighed, påhviler der ham ingen forpligtelser til af overskudet at betale restance på forprioriteterne, men hvis han ikke gør det, må han regne med, at forpanthaveren enten sætter ejendommen til tvangsauktion eller selv lader sig indsætte i besiddelsen af pantet, hvorved hans egen besiddelse naturligvis må fortrænges.

Når panthaveren igen afgiver ejendommen, må han aflægge regnskab til ejeren, og hvis brugen strækker sig over et længere tidsrum, antages han også at have pligt til aflæggelse af årligt regnskab. For skade, der tilføjes ejendommen ved egen eller hans folks forsømmelse, må han svare ejeren erstatning i alt fald efter de almindelige regler om ansvar i kontraktsforhold.

§ 50. Håndpant¹.

I. Da det til stiftelsen af en håndpanteret kræves, at pantsætteren afskæres fra at disponere over det pantsatte, vil en gyldig håndpanteret *kun kunne stiftes over løsøre og fordringer o. lign.*, men ikke f. eks. over en forfatterret eller lignende ret, som ikke direkte kan overgives til panthaveren, og med hensyn til hvilken der ej heller kan foretages sådanne skridt, som berøver den berettigede hans rådighed over retten.

II. Pantsættes løsøre, følger det af de krav, der stilles til panterettens stiftelse, at panthaveren, hvis ikke pantet beror hos trediemand, er berettiget til at have pantet i sin varetægt. Han vil da have pligt til at sørge for dets *forsvarlige forvaring*, og hvis pantet ved hans forsømmelse forringes eller forkommer, pådrager han sig derved erstatningsansvar over for ejeren. Nogen ret til at *bruge pantet*, f. eks. til at bære pantsatte smykker, tilkommer der ikke panthaveren, medmindre det er aftalt eller forudsat ved pantsætningen.

III. A. At *frugter* falder af pantet under pantsætningen, har praktisk betydning, dels med hensyn til dyr, der føder afkom eller giver mælk eller uld, og dels med hensyn til pantsatte fordringer, aktier o. lign., som afkaster rente eller andet udbytte. Om sådanne frugter gælder det utvivlsomt, at panteretten, hvis ikke andet er aftalt, også omfatter dem, hvis de ikke er faldne eller - ved renter og udbytte af værdipapirer - oppebårne på det tidspunkt, da panthaveren søger *fyldestgørelse* i pantet.

B. Mere tvivlsomt er det, hvorvidt panthaveren også, *inden hans fordring er forfalden*, kan tilegne sig frugterne og afskrive provenuet på pantegælden. Med hensyn til *frugter af dyr* vil de forudsætninger, som

1 Om stiftelsen af en håndpanteret er talt foran i § 26 I A 2 a.

parterne i et givet tilfælde har haft, formentlig ofte give holdepunkter for afgørelsen. I modsat fald er den deklaratoriske regel måske, at panthaveren kan realisere frugterne, selv om hans fordring ikke er forfalden, og afskrive provenuet på pantegælden. Med hensyn til *pant i rettigheder* er spørgsmålet omtvistet, men det må dog nok antages, at pantsætteren, selv i tilfælde, hvor rente- og udbyttekuponer sammen med det værdipapir, hvortil de er knyttet, er overgivet til panthaveren, er berettiget til at gøre krav på renten eller udbyttet. Om *bonus*, der falder på en pantsat livsforsikring, forinden panthaveren søger fyldestgørelse i policen, gælder i medfør af F.A.L. § 112, 3. stk., at den tilfalder pantsætteren, men der er dog intet til hinder for, at parterne træffer modstående aftale.

IV. Ifølge F.A.L. § 54 anses en *tingsforsikring*, der er tegnet uden angivelse af nogen bestemt interesse, bl. a. også tegnet til fordel for den, som har pant i tingen. I kraft af denne bestemmelse har panthaveren i løsøre ligesom panthavere i fast ejendom en selvstændig ret til andel i forsikringssummen. Bestemmelsen afgør i og for sig intet om, hvorledes forsikringssummen skal fordeles mellem panthaveren og ejeren, såfremt den ikke fuldt ud dækker skaden, f. eks. i tilfælde af underforsikring. Hvis pantsætteren har påtaget sig pligt til at tegne forsikring, må panthaveren formentlig have fortrinsret; i modsat fald synes ejeren at måtte være berettiget til at gøre gældende, at forsikringen i første række skal dække hans eget tab, noget han særlig vil være interesseret i, såfremt han ikke hæfter personligt for pantefordringen. På tilsvarende måde erhverver panthaveren et direkte krav i tilfælde, hvor *pantet eksproprieres* eller forringes eller forgår under forhold, der giver anledning til *erstærtningskrav mod tredie-mand*.

V. Håndpanteretten nyder som tidligere omtalt *fuld omsætningsbeskyttelse* over for såvel pantsætterens kreditorer som andre, til hvem han måtte overdrage ret over pantet. Denne beskyttelse tabes dog, hvis panthaveren giver pantet tilbage til pantsætteren; derimod ikke, fordi pantsætteren ulovligt mod panthaverens vilje sætter sig i besiddelse af pantet.

VI. A. I tilfælde af misligholdelse med erlæggelse af panteskylden kan panthaveren søge *fyldestgørelse* i pantet enten ved at stille det til *offentlig auktion* eller ved at *overtage pantet til ejendom efter vurdering* i overensstemmelse med den i D.L. 5-7-2 til 3 anviste fremgangsmåde. I sidste fald udnævner panthaveren en vurderingsmand og opfordrer pantsætteren til også at udnævne en vurderingsmand, og panthaveren kan da mod at tilsvare pantsætteren eller mulige sekundære panthavere det eventuelle overskud ud over pantegælden overtage pantet til den værdi, hvortil det af vurderingsmændene ansættes. Vil pantsætteren ikke udnævne sin vurderingsmand, udnævner panthaveren dem begge. Vil panthaveren sætte pantet til auktion, skal han dog i medfør af K.L. § 155 forinden være pantsætteren ad, for at han kan indløse pantet. Et eventuelt overskud ud over pantefordringen tilfalder også i dette tilfælde pantsætteren eller sekundære panthavere. Er pantet *et værdipapir*, der har kurs på Københavns børs, må det dog ikke stilles til auktion, men skal i stedet *sælges ved en vekselmægler*, K.L. § 155.

B. Er der givet *pant i en fordring*, vil panthaveren dog i stedet for at stille pantet til auktion kunne *inddrive fordringen hos skyldneren*, en fremgangsmåde, som i regelen vil give et for pantsætteren mere fordelagtigt resultat, fordi fordringers værdi for det almindelige auktionspublikum altid må være i høj grad usikker. På en *auktion over fordringer* møder derfor ofte panthaveren som eneste køber og erhverver fordringen til spotpris. For at give skyldneren adgang til at varetage sine interesser og for at bidrage til at hæve budene er det derfor ved rpl. § 544, 4. stk., foreskrevet, at såvel

fordringshaveren, skyldneren, kautionister som så vidt muligt enhver anden (f. eks. sekundære panthavere), hvis rettigheder med hensyn til fordringen må antages at blive berørt ved salget, skal underrettes om salget, hvis de har bekendt bopæl her i landet. Vedtagelse om, at underretning frafaldes, er ugyldig. Sådan underretning hjælper dog ikke pantsætteren, hvis han savner midler til at indfri pantefordringen eller til i det mindste selv at byde på auktionen, og det ville sikkert være rigtigst helt at forbyde fyldestgørelse ved auktion over pantsatte fordringer og indskrænke panthaverens beføjelse til at indrive fordringen og søge fyldestgørelsen i det fra skyldneren oppebårne.

C. Det kan være *vedtaget*, at panthaveren skal *fyldestgøres på anden måde end nævnt*, f. eks. ved overtagelse af pantet for restgælden. Sådan vedtagelse vil dog, hvis den er åbenbart ubillig, rammes af bestemmelsen i aftl. § 37, 2. stk., jfr. foran s. 53 D.

D. I tilfælde af *pantsætterens konkurs* er panthaveren *separatist* og kan som sådan søge en fyldestgørelse uden hensyn til konkursboet. Er hans fordring endnu ikke forfalden, eller har han begrundet ønske om at opsætte realisationen, vil boet ikke kunne forlange øjeblikkeligt bortsalg. I boet kan panthaveren dog i medfør af K.L. § 130 kun forlange dividende af den del af panteskulden, som ikke dækkes af pantet¹.

E. Den retsforfølgning, som iværksættes af panthaveren ved bortsalg af pantet, medfører *bortfald af sekundære rettigheder* over pantet, dog med forbehold af de sekundære rettighedshaveres ret til andel i salgsprovenuet. I modsætning til, hvad der gælder om pant i fast ejendom, tilkommer der ikke sekundære panthavere, herunder udlægshavere, nogen ret til at stille pantet til tvangsauktion uden forpanthaverens samtykke.

VII. *Bortfalder en forpanteret*, indtræder der ikke ved løsøre noget egentligt ejerpant. Hvorvidt ejeren kan indrømme andre panteret inden for rammen af den bortfaldne ret, må bero på aftalens forståelse. I mangel af særlige holdpunkter for en sådan ret, kan han det næppe.

§ 51. Underpant i løsøre

I. Med hensyn til adgangen til at stifte underpant i løsøre indeholder lovgivningen *visse indskrænkninger*, der vender sig imod de i ældre tider forekommende vedtagelser om underpant i pantsætterens hele formue, vedtagelser, der i virkeligheden er ensbetydende med en ret for skyldneren til at indrømme konkursprivilegier.

Viljesbestemt underpant kan derfor for det første ikke gives i alt, *hvad pantsætteren ejer eller ejendes vorder*, K.L. § 151. Dernæst ej heller i *samlinger af ensartede eller til fælles brug bestemte ting, der betegnes ved almindelige benævnelser*, f. eks. „mine møbler“ eller „mit varelager“, K.L. § 152. Dog kan efter paragraffens 2. stk. *lejerer, der driver erhvervsvirksomhed* uanset bestemmelsen i stk. 1 pantsætte det til virksomheden hørende driftsinventar og driftsmateriel - derunder maskiner og tekniske anlæg af enhver art - og ved landejendomme tillige den til ejendommen hørende besætning, gødning, afgrøder og andre frembringelser. Pantsætningen er ikke til hinder for, at de nævnte genstande udskilles ifølge en regelmæssig drift af virksomheden. Bortset fra sådan særlig hjemmel medfører reglerne i K.L. §§ 151-52, at det pantsatte i pantebrevet må være *tilstrækkeligt specificeret*, så at det klart fremgår, hvilke genstande der omfattes af panteretten. Sælges genstande, der omfattes af pantet, med panthaverens samtykke,

¹ Jfr. dog om pant stillet af trediemand det foran s. 176 G om pant i fast ejendom bemærkede.

vil de genstande, der i stedet indkøbes, ikke uden videre indgå under pantet, men nyt pantebrev må eventuelt oprettes.

Ifølge T.L. § 47, stk. 4 skal *omsætningspapirer, simple gældsbreve og andre fordringer* fremtidig ikke kunne pantsættes ved *tinglysning af underpanterer*. Allerede efter den hidtidige ret var sådan pantsætning dog særdeles upraktisk, da de til stiftelsen af den langt bedre beskyttede håndpantret foreskrevne former, overlevering eller underretning til skyldneren, dog vil være nødvendige for at berøve pantsætteren legitimation til at råde over fordringen eller modtage betaling.

II. Det følger af den viljesbestemte underpanterets natur, at pantsætteren bevarer *den faktiske rådighed*, besiddelsen, over pantet. Ligesom ved fast ejendom påhviler der ham *en vis omsorgspligt*, og hvis pantet *forringes væsentligt*, må det medføre, at kapitalen forfalder til øjeblikkelig udbetaling. Nogen ret til at *selge pantet*, selv med forbehold af panthaverens ret, tilkommer der ikke pantsætteren, da sådant salg for let ville kunne medføre, at panthaveren tabte sit pant af syne. Også et salg uden panthaverens samtykke må derfor medføre, at *kapitalen forfalder*. En pligt til at holde pantet *forsikret* vil kun foreligge, hvor det særlig er vedtaget.

III. Om panthaverens ret til forsikringssummen eller til andel i et ejeren tilkommende erstatningskrav kan henvises til det om håndpant bemærkede.

IV. I misligholdelsestilfælde kan panthaveren kun opnå *fyldestgørelse* ved at gå fordringshaverens almindelige retsvej, søge dom, gøre eksekution og sætte pantet til tvangsauktion. Efter foretaget udlæg vil panthaveren naturligvis have samme retsbeskyttelse som andre udlægshavere.

V. Pantebreve, der giver underpant i løsøre, skal *tinglyses* for at få gylldighed mod aftaler, der i god tro indgås med pantets ejer, og mod retsfølgning (T.L. § 47, stk. 1)¹. Gennem tinglysningsmåden påses det ikke, at pantsætter er berettiget til at råde over det pantsatte løsøre², men en panteret stiftet af en uvedkommende trediemand kan - som også formuleringen af T.L. § 47, stk. 1 viser - ikke gøres gældende til skade for ejeren og dem, der afleder deres ret fra ham³.

§ 52. Tilbageholdsretten

I. En lignende sikkerhedsret som håndpanteretten, om end mindre vidtgående, er tilbageholds- eller retentionsretten, d.v.s. *retten til, hvis en ydelse ikke erlægges, at holde tingen tilbage i sin besiddelse*. Fra håndpanteretten adskiller tilbageholdsretten sig navnlig ved den manglende ret til at søge fyldestgørelse i den ting, som udgør rettens genstand.

II. A. En tilbageholdsret kan *stiftes ved aftale* i forbindelse med tingens overgivelse til den berettigede. I tvivlstilfælde må dog overgivelse af en ting til sikkerhed for en fordring stedse formodes at skabe en egentlig håndpanteret, idet en aftale, der direkte går ud på at stifte tilbageholdsret, er en sjældent forekommende foreteelse.

B. Langt større praktisk betydning har den *uden særlig derpå rettet viljeserklæring* opstående tilbageholdsret, der dels kan opstå ganske uden aftale, dels i tilknytning til et mellem parterne bestående kontraktsforhold.

1. *Ganske uden tilknytning til et kontraktsforhold* kan tilbageholdsret stiftes ved *uanmodet forretningsførelse*, idet forretningsføreren for sine i anledning af hans handlen på anden mands vegne opståede krav⁴ vil kun-

1 Jfr. ovf. s. 105 b.

2 I modsætning til tinglysning af rettigheder over fast ejendom, jfr. ovf. s. 93 I.

3 Om underpanthaverens stilling i pantsætterens konkursbo henvises til det ovf. s. 86 c bemærkede.

4 Se herom foran s. 71 III.

ne udøve tilbageholdsret i de ting, som han under sin virksomhed har fået i sin besiddelse. På samme måde vil *den, der har foretaget bekostninger på andenmands ting i den tro, at tingen var hans egen*, i regelen kunne stille det som en betingelse for tingens udlevering til rette ejer, at hans udgifter godtgøres ham i det omfang, hvori de forhøjer tingens værdi¹.

2. Hvor nogen *efter anmodning af ejeren* har repareret eller forbedret en ting, har opbevaret den eller i øvrigt *haft udgifter eller arbejde i ejerens interesse*, vil der selv uden aftale derom tilkomme ham ret til at tilbageholde tingen, indtil hans krav fyldestgøres. Så vidt er tilbageholdelsen udtryk for, at den ene part i kontraktsforholdet ikke skal afgive sin ydelse uden samtidig betaling af vederlaget, medmindre der er givet henstand. Tilbageholdsretten rækker dog videre, idet man som almindelig hovedregel kan opstille den sætning, at tilbageholdsret haves overalt, hvor en ting tilhørende den ene part i kraft af en kontrakt er kommet i medkontrahentens besiddelse, til sikkerhed for alle *forfaldne krav, som udspringer af samme kontrakt*. Køberen, som vil hæve købet, kan derfor holde salgsgenstanden tilbage ikke blot til sikkerhed for udgifterne til tingens modtagelse, men også for købesummens tilbagebetaling og sit mulige krav på erstatning for mistet fortjeneste; *advokaten* antages på tilsvarende måde at have tilbageholdsret i sagens akter til sikkerhed for sit krav på dækning af udlæg og salær (se dog nfr. III B). En *kommissionær, agent eller handelsrejsende* har ifølge udtrykkelig bestemmelse tilbageholdsret i prøver, mønstre eller andet, som tilhører hvervgiveren og ikke er bestemt til salg, for hvad han har til gode i anledning af hvervet, dog kun hvis hans sikkerhed ellers ville udsættes for fare, kmsl. §§ 39, 74 og 87.

III. A. Tilbageholdsret vil dog ikke kunne udøves, hvor en genstand som et pas, et næringsbevis o. lign. må anses som *uafhængelig og uadskillelig fra den, hvem genstanden angår*. Hvorvidt der for krav på revisionshonorar kan udøves tilbageholdsret over en bogføringspligtig virksomheds forretningsbøger, er omtvistet. For den benægtende besvarelse taler afgørende, at tilbageholdelsen lægger væsentlige hindringer i vejen for bogføringspligtens opfyldelse.

B. Endvidere tør det formodentlig antages, at der i alt fald ikke uden udtrykkelig aftale derom vil kunne udøves tilbageholdsret over *dokumenter o. lign. uden formueværdi, hvis rettens udøvelse vil kunne medføre uforholdsmæssig ulempe for ejeren*, f. eks. hvis han hindres i at råde over fast ejendom. Visse grænser må derfor formentlig drages for advokatens ret til tilbageholdelse af en sags akter. Drejer det sig alene om ejerens interesse i en bestemt brug af dokumentet som bevismiddel, f. eks. under en retssag, vil besidderens forevisning af dokumentet uden opgivelse af besiddelsen og tilbageholdsretten dog ofte være fyldestgørende.

C. Endelig vil tilbageholdsret over dokumenter ikke kunne udøves, hvis det kan medføre særlig *fare for misbrug* af dokumentet, når det er på fremmede hænder. En fuldmægtig kan ikke udøve tilbageholdsret over for fuldmagtsgiveren over den ham givne, men nu tilbagekaldte, skriftlige fuldmagt, men denne skal altid på begæring tilbagegives, aftl. § 16, 2. stk. Tilsvarende tør formodentlig ifølge en analogi antages om kundelister o. lign., som er overgivet til en handelsrejsende, og som han efter sin afskedigelse ikke er berettiget til at benytte sig af ved arbejde for en ny principal.

IV. *Retentionsrettens formål* er, hvis den angår ting af formueværdi, et dobbelt. For det første sikrer den den berettigede, at der, når han får dom for sit mulige krav på ejeren, er ting i hans egen besiddelse, som kan tjene som *genstand for eksekution*. Endvidere virker *tingens afsavn* som en stærk

1 Jfr. foran s. 74 B.

tilskyndelse for ejeren til at opfylde retinentens krav, i jo højere grad, jo mere tingen er uundværlig for ejeren, eller dens værdi overstiger retinentens krav. Undertiden kan den pression, som således lægges på ejeren, være så stærk, at han nødsages til at indgå på at opfylde retinentens krav, selv om han anser dem for uberettigede. Særlig ubilligt vil det virke, hvis retinenten, når ingen aftale om størrelsen af det ham tilkommende vederlag er truffet, skal kunne gennemtvinge en anerkendelse af en urimelig betaling.

For at værne ejeren mod en sådan ulempe giver *adskillige love*¹ ham ret til at fordre *tingens udlevering mod sikkerhedsstillelse* for retinentens fordring. Om en sådan ret tilkommer ejeren *uden udtrykkelig hjemmel i lov*, er ikke afgørende fastslået i retspraksis, men såfremt sikkerhed stilles ved deponering af penge eller sikre, letsælgelige værdipapirer på sådanne vilkår, at sikkerheden kan realiseres af retinenten, hvis ejeren ikke inden en kort frist ved domstolene anlægger sag til bestridelse af retinentens fordring, ses der ikke at kunne anføres noget rimeligt hensyn til retinenten som hindring for udlevering.

V. Tilbageholdsretten nyder *beskyttelse* over for ejerens kreditorers retsforfølgning og andre, til hvem ejeren overdrager ret over tingen ganske som håndpanteretten. Var den, der har betroet tingen til retinenten, ikke ejer eller ikke berettiget til at råde over tingen, må de *forud berettigede* dog kunne fordre tilbageholdsretten tilsidesat, medmindre kravet går ud på godtgørelse for bekostninger, som har forøget tingens værdi, og retinenten har været i god tro. Herved må imidlertid erindres, at ikke ethvert kendskab til forud bestående rettigheder er udtryk for ond tro hos retinenten. Selv om f. eks. en automobilreparatør ved, at et automobil, der indleveres til reparation hos ham, er solgt på afbetaling eller pantsat, må han gå ud fra, at vognmanden i forhold til sælgeren eller panthaveren er berettiget til at lade vognen reparere med indrømmelsen af vanlig tilbageholdsret for reparatøren.

VI. Efter at retinenten har fået sit krav fastslået ved *dom*, vil han, hvis den tilbageholdte ting har formueværdi, kunne gøre *eksekution*. Er imidlertid ejeren gået *konkurs*, ophører retten til individualforfølgning, og den *herskende opfattelse*, der frakender retinenten enhver særlig ret til fyldestgørelse i det tilbageholdte, går da ud på, at også retinenten afskæres fra eksekution. Han må derfor, hvis konkursboet ikke indfrier hans krav, vente til boet er sluttet og konkursen dermed ophørt. Endvidere antages det, at der, hvis ejeren overdrager tingen til en anden, savnes hjemmel til eksekution af den over ejeren erhvervede dom. Da det dog ikke kan fordres, at retinenten skal fortsætte besiddelsen i det uendelige, vil han ifølge en *analogi af reglerne om fordringshavermora* dog efter en passende tids forløb kunne skride til afhændelse af tingen og da søge sig fyldestgjort ved modregning mod ejerens krav på provenuet. Da der vil foreligge konnek-sitet mellem kravene, vil modregning kunne ske, selv om tingen er overdraget til trediemand efter retentionsrettens stiftelse².

1 Bl. a. kmsl. § 39, jfr. §§ 74 og 87 og kbl. § 57.

2 Det ville formentlig være rimeligt, om man gik et skridt videre, og i *alle tilfælde* tillod retinenten at søge fyldestgørelse i den tilbageholdte ting. Retinentens retsstilling ville da kun afvige fra håndpanthaverens deri, at han ikke uden lovmål og dom kunne bortsælge den ting, hvori han har sikkerhed. Da dækning er hovedformålet med retentionsretten, er det kunstigt og tjener kun til at forhale retinentens retsnydelse, at dækning kun kan søges, hvor reglerne om fordringshavermora giver ret til at foretage realisation.

7. HOVEDAFSNIT

Erstatning for skadegørende handlinger

§ 53. Den almindelige erstatningsregel (culparegelen)

I *den ældre germanske ret* var erstatningspligt ikke knyttet til subjektive betingelser såsom skyld. Under indflydelse af *romerretten* trængte dog efterhånden den regel igennem, at skade tilføjet andre som hovedregel kun skulle erstattes, hvor skadevolderen ved skyld eller culpa havde tilføjet en anden skade. At nogen ved en ganske undskyldelig handling er kommet til at skade en anden, er i sig selv ingen grund til erstatningspligt, idet erstatningsydelsen nu engang ikke er i stand til at gøre det skete usket, men kun til at flytte skaden fra en person til en anden. Pålæggelse af erstatningsansvar må derfor have et *praktisk formål* ud over det rene *oprettelsesformål*.

Erstatningsansvarets praktiske grund fandt man i den periode, hvor culparegelen næsten var enerådende, i *ansvarets præventive virkning*. Udsigten til at måtte svare erstatning virker som motiv til at vise tilbørlig hensyntagen til andres interesser. Erstatningsansvarets betydning, har man ment, lå i denne erstatningstrusselens virkning.

I *den nyeste tid* fra slutningen af det forrige århundrede har der fundet en stærk udvikling af erstatningsretten sted. Ansvar pålægges nu i betydeligt omfang også *uden culpa*, og desuden har den udbredte anvendelse af forsikring, navnlig ansvarsforsikring, medført en forskydning i opfattelsen af erstatningsreglernes præventive funktion. Over for den, som har dækket sig ved *ansvarsforsikring*, har erstatningstrusselen mistet sin brod. Han har på forhånd mod betaling af en mindre præmie sikret sig mod følgerne af sin mangel på hensyntagen til andres interesser. Kun kan man ikke ved ansvarsforsikring dække sit ansvar for forsætlige handlinger, ligesom ansvarsforsikringen ofte vil indeholde forbehold med hensyn til skade voldt ved grov uagtsomhed. Kun i disse grovere tilfælde har derfor teorien om erstatningsansvarets grund i erstatningstrusselens præventive virkning fremdeles gyldighed.

En *omvurdering* af erstatningsregelens betydning må derfor finde sted. Ved afgørelsen af erstatningsspørgsmål skabes der *retningslinier for den grad af påpasselighed, som kræves af andre*. Pålægges der således en entreprenør erstatning for skade tilføjet en person ved nedstyrtning i en ikke på behørig måde afmærket eller afspærret udgravning, skabes derved en vejledning for lignende tilfælde og en tilkendegivelse af det urigtige i den anvendte fremgangsmåde. Den almindelige opfattelse af *handlefrihedens grænser* skabes således og opretholdes i væsentlig grad gennem afgørelserne i erstatningssagerne.

Culparegelen kan kortelig gengives på den måde, at den, som ved uforvarlig adfærd har tilføjet en anden skade på en ved erstatningsreglen beskyttet interesse, skal erstatte den derved på adækvat måde tilføjede skade, i regelen dog kun økonomisk skade. De enkelte led i regelen trænger dog til nærmere uddybning.

I *regelen opstiller man* som betingelse for erstatningsansvar, at den skadegørende handling skal have været både *retsstridig* og *tilregnelig*. Kravet om *retsstridighed* refererer sig i regelen til handlingens objektive beskaffenhed, navnlig dens farlighed, medens kravet om *tilregnelse* har hensyn til personens subjektive stilling til handlingen og dens følger. Handlingen er således tilregnelig, hvis skaden er forsætlig, d.v.s. at den enten er villet eller har kunnet forudses som en sikker følge af handlingen, eller

skadevolderen har handlet uagtsomt, idet han enten har forudset skaden som en mulig følge eller burde have forudset den og derfor afholdt sig fra at handle. Kunne handlingens følger ikke være forudset, er skaden utilregnelig.

Mod denne problemstilling, som kun har støtte i et enkelt lovbud (rpl. § 1011), kan indvendes dels, at retsstridigheden i mange retninger alene vil bero på, om erstatningsansvar pålægges, dels, at afgørelsen i praksis træffes efter et umiddelbart skøn over handlingens forsvarlighed. Når man ikke opfatter retsstridigheden som en selvstændig betingelse for ansvaret, kan der derimod næppe indvendes noget imod, at man betegner ansvaret efter culperegelen som et ansvar for retsstridig handlen.

Med hensyn til *de nærmere betingelser for erstatningsansvar* kan der være grund til at sondre mellem integritetskrænkelser, d.v.s. handlinger, hvorved der rent fysisk (eller kemisk) voldes skade på andres person eller gods (I), og andre ansvarspådragende handlinger (II).

I. Integritetskrænkelser

A. Ansvar for integritetskrænkelser er utvivlsomt det ansvar, hvis rødder går længst tilbage i tiden, og erstatningsreglerne har på dette område opnået en større fasthed end på andre områder. *Man må som hovedregel ikke udsætte andres ejendom for nærliggende fare.* I mange retninger er de krav, som i almindelighed må stilles, f. eks. med hensyn til indretning af fabrikker, motorkøretøjer, opbevaring af brandfarlige væsker, bygningers indretning, grusning af fortove i glat føre o.s.v. *fastsat i loven eller i de i medfør af lov udfærdigede forskrifter*; sådanne bestemmelser må være vejledende for domstolene ved afgørelsen af erstatningsspørgsmål. Afgørende kan de dog ikke være; overtrædelsen medfører rent umiddelbart kun, at den handlende ifalder strafansvar. Er der f. eks. givet en forskrift om indretningen af opbevaringssted for brandfarlige væsker, vil skade forårsaget af brand ikke skulle erstattes alene, fordi opbevaringsstedet ikke er forskriftsmæssigt, hvis det desuagtet må siges at være betryggende. Endvidere vil det ikke ubetinget fritage skadevolderen for erstatningsansvar, at han i et givet tilfælde har handlet i overensstemmelse med de givne forskrifter, hvis dette efter omstændighederne ikke kan anses som tilstrækkeligt.

Hvor særlige forskrifter om en vis indretning eller optræden ikke er givet, er afgrænsningen af erstatningspligten overladt til *domstolenes skøn*. På adskillige områder er der dog efterhånden udviklet en retspraksis, som må være rettesnor også for fremtiden, hvis erstatningsregelen skal udfylde sit praktiske formål. *Ejeren af hus* må drage omsorg for, at bygningen ikke frembyder fare for dem, der færdes i eller ved bygningen eller på naboejendommen, f. eks. ved nedstyrtning af gesimser, ved fald på glatte trapper eller gennem rådne lofter. Om ryster, larm, røg og desl. henvises til det i § 44 bemærkede. Den, som lader en lem i gulvet stå åben, må advare andre, der færdes på stedet, mod nedstyrtning. I byerne påhviler det husejeren at *gruse* på fortovet i glat føre. Falder nogen i lovligt ærinde på en glat havegang, vil ejeren vel også blive erstatningspligtig, men derimod er det antaget, at kommunen ikke kunne anses for pligtig til at erstatte skade ved fald på en ikke gruset skolegård, da der ikke er pligt til grusning der. De fordringer, man må stille, afhænger således i høj grad af stedets beskaffenhed. *Ejeren af dyr* må foretage, hvad der efter den almindelige opfattelse udkræves til at sikre sig imod, at de slipper løs og volder skade på fremmed ejendom. *Offentlige veje* skal være i forsvarlig stand. Vedkommende kommune er således anset pligtig til at erstatte skade voldt ved fald

på en skråt stillet flise eller en opstående vandhane. Ved reparation af veje skal fornøden afmærkning og efter mørkets frembrud eventuelt belysning af farlige steder finde sted. *Under udførelse af arbejder* af alle slags må der udvises fornøden agtpågivenhed for at afværge skade på personer eller gods. Eventuelt må forbipasserende advares. Arbejdsgiveren eller den, der på hans vegne fører tilsyn, må drage omsorg for, at arbejderne ikke under arbejdet udsættes for skade, f. eks. på grund af arbejdsstedets eller arbejdsredskabernes mangelfulde indretning. Den, som *påtager sig sygebehandling*, må udføre behandlingen forsvarligt og svarer ellers for skaden. I dette såvel som i mange andre forhold vil erstatningsansvar *også kunne støttes på aftalen*, men det antages, at ansvaret tillige følger af den almindelige erstatningsregel. At den, som kommer til skade, selv er *advaret mod faren*, vil ikke i alle tilfælde fritage for ansvar. Hvor en dreng faldt ned fra et kørende tærskværk, er det således antaget, at de voksne, som fulgte med, var erstatningspligtige, uagtet de havde opfordret drengen til forsigtighed. Arbejdsgiveren vil heller ikke i almindelighed kunne påberåbe sig, at arbejderen frivilligt arbejder under forhold, som ikke er forsvarelige.

Undladelser pådrager som hovedregel ikke erstatningsansvar uden for kontraktsforhold eller andre særlige retsforhold, som medfører en positiv pligt til at handle i andres interesser. Dog medfører det naturligvis erstatningspligt, hvis nogen under udførelsen af en i og for sig forsvarlig handling undlader at træffe de påkrævede sikkerhedsforanstaltninger, og endvidere består der en almindelig pligt til at komme andre til hjælp, hvis de er i livsfare, strfl. § 253¹ og til at afværge alvorlige forbrydelser, strfl. § 141.

B. Foruden faren for skade forudsætter erstatningsansvaret også en *subjektiv uforsvarlighed*, den egentlige culpa. For den rent hændelige skade hæfter ingen efter den almindelige erstatningsregel. Hvis f. eks. nogen på grund af isslag glider på fortovet eller på en glat trappe så tidligt på morgenen, at man ikke har kunnet regne med, at beboerne var oppe og havde strøet grus, kan man ikke idømme ejeren erstatning. Vælter en skorsten i stormen, må erstatningsansvar forudsætte, at ejeren burde have forudset begivenheden og i rette tid have truffet sikkerhedsforanstaltninger.

Denne bedømmelse af ansvarsbetingelsernes subjektive side sker dog *til en vis grad objektivt*, under hensyn til hvad en person i skadevolderens stilling og med den medhjælp, som han har til rådighed, efter livets almindelige erfaring kunne have gjort for at undgå skadens indtræden. Sådanne *personlige undskyldningsgrunde* som skadevolderens sygdom, legemlige defekter eller manglende erfaring med hensyn til den virksomhed, hvorunder skaden er voldet, befrier derfor ikke for erstatningsansvar, selv om de bevirker, at man ikke moralsk kan lægge skadevolderen noget til last.

Hvilket mål af påpasselighed og kunnen man i de enkelte tilfælde forlanger af den handlende, må naturligvis ganske afhænge af handlingens beskaffenhed og de øvrige forhold. Hvis nogen indlader sig på udførelsen af vanskelige opgaver, hvis forsvarlige løsning udkræver den største grad af agtpågivenhed og påpasselighed eller en særlig sagkundskab eller øvelse, skærpes fordringerne, medens de nedsættes over for de af dagliglivets handlinger, hvorved man normalt ikke har grund til at regne med fare. Som en rettesnor kan man opstille den regel, at man *ikke er pligtig til at udvise større agtpågivenhed, end forsigtige folk i tilsvarende stilling plejer at ud-*

1 Se endvidere færdselslov nr. 153 af 24. maj 1955 § 29 (påkørsel eller færdselsuheld) og lov om udøvelse af lægegerning, lovebekg. nr. 236 af 9. august 1955 § 7 (ydelse af fornøden lægehjælp).

vise; hvis det for retten godtgøres, at efterladenhed har vundet udbredelse på et vist punkt, er det dog netop erstatningsregelens formål at korrigere sådanne fejl.

Helt undtagelsesfrit gælder det dog ikke, at man ganske ser bort fra den handlendes *individuelle mangler*. Kan disse siges at være *normale*, idet de skyldes enten køn, alderdomssvækkelse eller ungdommens mangel på erfaring eller betænksomhed, eller særlig udtalte såsom blindhed, døvhed o. l., må målestokken sænkes, medmindre forholdet er det, at skadevolderen har indladt sig på en handling, der netop stiller særlige krav til den handlendes fysiske styrke, modenhed eller sundhed.

En nedsættelse af de almindelige fordringer til agtpågivenheden må dog også finde sted, hvor skadevolderen netop er anbragt under forhold, hvor særligt hensyn tages til den legemlige defekt, eller hvor skaden er tilføjet af en gæst i skadelidtes hjem, hvor det ville være anstødeligt at gøre ansvar gældende uden personlig skyld. I sidstnævnte tilfælde må vel endog en grovere skyld være en betingelse for ansvar.

Er skadevolderen et *barn under 15 år*, hjemles en yderligere lempelse i erstatningsansvaret ved M.L. § 63, der vel fastslår, at børn under 15 år er erstatningspligtige for skadegørende handlinger efter samme regler som personer over denne alder, men derefter tilføjer, at erstatningen kan nedsættes eller endog helt bortfalde, for så vidt det findes billigt på grund af manglende udvikling hos barnet, handlingens beskaffenhed og omstændighederne i øvrigt, derunder navnlig forholdet mellem den skadegørendes og den skadelidtes evne til at bære tabet og udsigten til, at skaden kan fås godtgjort hos andre. En udsigt til at få skaden godtgjort hos andre vil navnlig kunne foreligge, hvis forældrene ved at forsømme den dem påhvillende tilsynspligt har pådraget sig et medansvar for skaden, eller hvis den skadegørende handling er foretaget i forening med personer over 15 år.

En ganske tilsvarende regel er ved M.L. § 64 givet om personer, der på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand har *manglet evnen til at handle fornuftsmæssigt*, dog at hensynet til manglende udvikling er erstattet med hensynet til personens sindstilstand. Endvidere tilføjes det i paragraffens 2. stk., at har den skadegørende ved misbrug af beruselsesmidler eller på lignende måde forbigående hensat sig i en sindstilstand som nævnt, er en lempelse i erstatningsansvaret udelukket.

Trods den overensstemmende affattelse af reglerne i §§ 63 og 64 i M.L. bliver der dog nogen forskel mellem børns og abnormes erstatningsansvar som følge af den allerede nævnte regel, at *hensyn må tages til alderstrinet*. Børn under en vis udviklingsgrad pådrager sig derfor under ingen omstændigheder erstatningsansvar for deres skadegørende handlinger, og selv for større børn må forudsætningen under alle omstændigheder være, at der er udvist en i forhold til barnets alder dadelværdig optræden. Den abnorme derimod må kunne blive erstatningspligtig, selv om han endog handler uden bevidsthed.

C. Den skade, som forlanges erstattet, må naturligvis være *forårsaget af den skadegørende handling (kausalitet)*. Da det almindelige videnskabelige årsagsbegreb næppe tillader at tale om undladelser som årsag til en vis skade, må det fremhæves, at der er tale om et specielt, praktisk årsagsbegreb. Skaden siges at være forårsaget ved den ansvarspådragende handling eller undladelse, hvis den ikke ville være indtrådt under forudsætning af rigtig optræden.

D. Herudover fordres tillige, at skaden skal være *en adækvat følge af handlingen*. Selv om de forannævnte erstatningsbetingelser findes at være til stede, kan der forekomme tilfælde, hvor der er *trang til en begrænsning*

af skadevolderens ansvar; han bør ikke svare for alle fjerne følger af sin handling. Over for dette hensyn står imidlertid hensynet til skadelidendes interesse i at få erstattet sin (fulde) skade. Problemet bliver i sidste instans gennem en *afvejelse af hensynet til parterne* at afgøre, hvem af dem, der gennemsnitlig skal bære *risikoen for ekstraordinære (atypiske) følger*. - Man har tidligere udtrykt denne tanke således, at skadevolderen fritoges for ansvar i det omfang følgen af hans handling i en eller anden forstand kunne siges at have været upåregnelig (eller uforudselig) for ham i handlingens øjeblik. Imidlertid kan adskillige domme ikke forenes med en sådan regel om skadevolderens psykologiske forhold til den indtrådte skade og dens følger, ligesom det ofte vil være en fiktion at knytte ansvar for de mere eller mindre tilfældige følger af en given handling til ubestemmelige psykologiske realiteter. Var det „påregneligt“ for den ansvarlige i et færdselsuheld, at lægen begik en fejl under behandlingen af den forulykkede modpart, så denne afgik ved døden? Var det „forudseligt“, at en tilskadekommens ægtefælle fik et chok ved meddelelsen om ulykken, hvilket chok bevirkede uarbejdsdygtighed i flere uger? Måtte skadevolderen „påregne“, at skadelidte forinden ulykken manglede synet på det ene øje og derfor blev blind ved at miste det andet? Skadevolderen i de ovenfor omtalte tilfælde, hvor ansvar er pålagt i praksis, må formodes ikke at have gjort sig muligheden for følgerne af sin ansvarspådragende handling klar. Hvis man derfor må konstruere „påregneligheden“ sådan, at ansvaret omfatter alle de følger af handlingen, som overhovedet kunne tænkes, eller som kunne tænkes af en fornuftig og forstandig person i den handlendes situation ses kriteriet ikke at indeholde nogen begrænsning i ansvaret; et hvilket som helst begivenhedsforløb kan jo tænkes sat i gang ved en banal dagligdags handling. Hvorfor er det „upåregneligt“, at ambulancen, der transporterer en skadelidte til hospitalet, påkøres af et andet automobil, således at skadelidte af den grund afgår ved døden? På samme måde forholder det sig med et skibs afgang fra havn, når denne forsinkes ved en culpøs handling, hvorfor skibet kommer ud i en orkan og forliser. I disse tilfælde vil man ikke pålægge erstatningsansvar på grund af manglende adækvans.

I andre tilfælde bliver grænsen mere flydende; i praksis er det f. eks. anset for „upåregnelig“ følge af et færdselsuheld, at en dame blandt tilskuerne har fået et nervechok. Det samme kan derimod ikke gælde, hvor choket rammer en af passagererne i de kolliderende vogne, medmindre uheldet er ganske ubetydeligt. Kører man en mand ned på gaden, idet han er på vej hen for at aflevere en opsigelse, vil det vel være en „upåregnelig“ følge af begivenheden, at opsigelsen ikke afleveres rettidigt, hvorimod det ligger inden for handlingens adækvate følger, at tilskadekomnes næring i det hele forsømmes under hans påfølgende sygeleje.

Selv om der ikke kan siges at være skabt klarhed omkring adækvanslærens indhold, må det vist være berettiget at konstatere, at *tyngdepunktet i højere grad er blevet forskudt fra det psykologiske til det mere objektive plan*. Adækvanslæren bliver herefter ligesom retsstridighedslæren blot en almindelig anvisning på, at erstatningsreglerne må forstås med visse præciserende forbehold - en slags „sikkerhedsventil“ til udelukkelse af ansvar, hvor der mangler en vis rimelig forbindelse mellem handlingen og den følge, for hvilken man vil gøre skadevolderen ansvarlig. Dette er ikke det samme som, at afgørelsen i det enkelte tilfælde afgøres efter et frit skøn. På grundlag af den juridiske tradition er det domstolenes opgave at opstille regler for ligeartede forhold. Efterhånden kan en vis gruppe af mere eller mindre atypiske følger tænkes udskilt fra adækvanslæren til en særlig regel, der begrunder ansvarsfrihed. Man har således nu grundlag for at kunne give mere detaljerede regler for, hvornår erstatning kan kræves i tilfælde af

chok fremkaldt af en i øvrigt ansvarspådragende handling; tidligere nøjedes man med en henvisning til adækvanssynspunktet.

Hvis retskrænkelsen har bestået i en uberettiget brug af fremmed ejendom, følger det dog af den tidligere¹ omtalte regel om *casus mixtus*, at også inadækvate følger af den ulovlige brug medfører erstatningspligt.

E. Ikke uden slægtskab med kravet om adækvans er den begrænsning af erstatningsansvaret, som ligger i, at *skaden skal være tilføjet en ved erstatningsregelen beskyttet interesse*. Visse fjernere følger af handlingen kan, selv om de ikke kan siges at være inadækvate være udelukket fra at begrunde erstatningspligt.

1. Ved *tingsbeskadigelse* tilkommer retten til erstatning således ikke enhver, som lider skade ved tingens undergang eller forringelse, men som hovedregel kun ejeren, panthaveren, brugeren eller andre, som har en om sætningsbeskyttet ret til tingen. Sætter nogen ild til en fabrik, vil ret til erstatning således kun tilkomme fabrikkens ejer, panthaver o.l.; hverken andre næringsdrivende, som ikke kan få deres varer på grund af standsningen af fabrikkens produktion, eller de arbejdere, som i samme anledning bliver arbejdsløse, kan rejse krav mod skadevolderen.

Er tingen forsikret, tilkommer der ej heller forsikringsselskabet, der må erstatte skaden, noget direkte krav mod skadevolderen; men i det omfang, hvori selskabet har betalt erstatning til den sikrede, indtræder det i dennes krav. Dog må det herved bemærkes, at erstatningspligten kan nedsættes eller bortfalde, hvir forsikring dækker tabet, jfr. ndf. s. 191 f.

2. Ved *skade på person* gælder på tilsvarende måde, at ret til erstatning kun tilkommer *den tilskadekomne*. Derimod vil hans *arbejdsgiver ikke* have noget *selvstændigt krav* på erstatning, f. eks. til udgifter til vikar, selv om arbejdsgiveren må betale den tilskadekomne løn i den tid, hvori han er uarbejdsdygtig. Hvis dog arbejdsgiveren ved udredelse af lønning til den tilskadekomne eller ved at pådrage sig forøget pensionsbyrde over for ham delvis har holdt ham skadesløs for det lidte tab, *indtræder arbejdsgiveren for så vidt i skadelidtes krav*, dog at han ikke kan fordre erstatning for mere end det lidte tab. Har en tilskadekomne tjenstemands arbejde kunnet udføres af hans arbejdskolleger, tilkommer der ikke staten ret til erstatning, fordi tjenstemanden under sin uarbejdsdygtighed har fået sin løn; men den faktisk afholdte udgift til vikar kan fordres erstattet. Kommer en pensionsberettiget tjenstemand således til skade, at han må afskediges med pension, skal retten skønne over, hvilken erstatning for invaliditet den pågældende ville kunne forlange, hvis han ikke havde haft ret til pension. Heraf tilkendes der da tjenstemanden så meget, som hans virkelige tab under hensyn til pensionsretten udgør, medens staten indtræder i retten for den overskydende dels vedkommende indtil det beløb, som pensionsbyrdens forøgelse andrager.

Har den tilskadekomne tegnet *livs-, ulykkes- eller sygeforsikring*, der giver anledning til udbetaling på grund af den tilføjede skade, har forsikringsselskabet intet krav på skadevolderen, end ikke på den måde, at selskabet indtræder i skadelidtes ret mod skadevolderen. På den anden side påvirker det ikke i ringeste måde tilskadekomnes krav hverken mod skadevolderen eller forsikringsselskabet, at der er tegnet sådan privat forsikring. Skadelidte kan derfor få dobbelt erstatning. Undtagelse gøres alene med hensyn til *ulykkes- og sygeforsikring, for så vidt forsikringsydelsen har karakteren af en virkelig skadeserstatning*, F.A.L. § 25, 2. stk.² Dette vil navn-

¹ Se foran s. 134.

² Iflg. § 4 i lov af 20. maj 1933, jfr. lovbekg. nr. 142 af 8. maj 1959, om den *lovpligtige ulykkesforsikring* indtræder vedkommende forsikringsselskab i kra-

lig være tilfældet, når retten mod forsikringsselskabet går ud på godtgørelse for udgifter til læge, medicin og hospitalsophold. Det modsatte vil gælde om kapital- eller dagpengeforsikring, der udbetales uden hensyn til, om noget tab er lidt.

Hvis den tilskadekomne afgår ved døden som følge af den ham overgåede skade, vil *boet* kunne fordre erstatning for de inden dødsfaldet afholdte udgifter til *sygehusbehandling* og *mistet arbejdsfortjeneste* og til *gravelsesudgifterne*. Derudover kan der for andre, der lider tab ved dødsfaldet, blive spørgsmål om krav på erstatning for *tab af forsørger*.

Om sådan erstatning findes i ikl. t. strfl. § 15, 2. stk. følgende bestemmelse: Den, som efter dansk rets erstatningsregler er ansvarlig for en andens død, kan dømmes til at give den, som derved har mistet en forsørger, erstatning for det tab, han antages derigennem at lide, fastsat enten til en sum én gang for alle eller til et løbende underholdsbidrag, i sidste fald mod eller uden sikkerhedsstillelse, samt godtgørelse for forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold.

Mærkes må særligt, at regelen er *fakultativ*. I første række vil retten naturligvis tilkomme afdøde *ægtefælle og børn*, men der er intet til hinder for at gå ud over den kreds, over for hvilke afdøde havde forsørgelsespligt, til andre, der blot *faktisk forsørgedes* af ham. Nogen udtrykkelig hjemmel til at nedsætte erstatningen i tilfælde, hvor tabet overstiger et jævnt borgerligt udkomme, indeholder bestemmelsen ikke, men da fuld erstatning ofte vil kunne ramme skadevolderen urimelig hårdt, og det afhænger af domstolene, hvorvidt erstatning overhovedet skal tilkendes, bør erstatningens størrelse formentlig kunne fastsættes efter et skøn over samtlige omstændigheder. Holdes de efterladte helt eller delvis skadesløse ved *pension*, gælder også i dette tilfælde, at retten til erstatning kan overgå til den, som pådrages forøget pensionsbyrde ved dødsfaldet. Derimod vil i dette tilfælde ej heller et *livs- eller ulykkesforsikringsselskab* indtræde i retten; hvis tabet i væsentlig grad udlignes ved en sådan forsikring, synes dette dog på grund af erstatningskravets fakultative karakter i nogen grad at bidrage til, at erstatningen ikke sættes så højt, som tilfældet ellers ville være.

F. Med hensyn til *erstatningens størrelse* gælder som hovedregel, at den skadelidte tilføjede skade med den begrænsning, som følger af kravet om adækvans, skal *erstattes fuldt ud*. Ved tingsbeskadigelse skal derfor ikke alene tingens værdi eller værdiforringelsen erstattes, men også det øvrige tab, som den berettigede lider, f. eks. næringstab på grund af bedriftsstandsning.

For *andre følger end det økonomiske tab* ydes der derimod som hovedregel ikke erstatning. Efter ikl. t. strfl. § 15, 1. stk. gælder dog, at den, som efter dansk rets erstatningsregler er ansvarlig for krænkelser af en andens legeme eller frihed . . . kan dømmes til, foruden at yde erstatning for økonomisk skade eller tab, at betale den forurettede godtgørelse for lidelse¹, tort, ulempe, lyde og vanskaber samt for forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold.

G. Med hensyn til *bevisbyrden* gælder det, at det må påhvile den, der rejser krav om erstatning, at godtgøre, såvel at skaden er voldt, og hvilket omfang den har, som at betingelserne for at gøre indstævnte ansvarlig for skaden foreligger. I mange tilfælde vil beviset for skaden dog ikke kunne

vet mod skadevolderen for et af forsikringen omfattet ulykkestilfælde i det omfang, i hvilket selskabet i medfør af loven har betalt eller er pligtig til at betale erstatning til den tilskadekomne. Kravet kan dog ikke overstige tilskadekomnes ret mod den erstatningspligtige.

¹ Det samme som „svie og smerte“.

føres strengt, men det er domstolenes sag efter et skøn over de fremkomne oplysninger at fastsætte en rimelig erstatning, ikke mindst hvor talen er om erstatning for legemsbeskadigelser. Her at fordre strengt bevis for tab ville i høj grad forflygtige ansvarets betydning.

H. *Har flere i forening voldt en skade* under omstændigheder, som pådrager dem ansvar, er de *solidarisk ansvarlige* for erstatningen. Mellem skadevolderne indbyrdes opstår derfor spørgsmålet om mulig *regres*. Herom gælder formentlig, at der kan forekomme tilfælde, navnlig ved alvorligere forbrydelser, hvor det ville *stride mod lov og ærbarhed* at gøre et regreskrav gældende ved domstolene. I *andre tilfælde* må opgaven være at fordele ansvaret mellem skadevolderne på en sådan måde, at hver af skadevolderne kommer til at bære en passende andel af skaden. Ansvarret må derfor fordeles i første række efter beskaffenheden af de begåede fejl, søl. § 220, 2. stk. Har en af parterne indvundet en økonomisk fordel ved handlingen, eller er denne af en mand i fremmed tjeneste udført efter principals ordre, vil dog også disse omstændigheder kunne spille en rolle. I praksis fordeles erstatningsbeløbet, f. eks. for skade ved færdselsuheld, ofte på den måde, at på hver skadevolder faldende andel fastsættes til en brøkdel, f. eks. $\frac{1}{4}$ og $\frac{3}{4}$ af den samlede skade.

Med hensynet til skade voldt ved *skibssammenstød* gælder dog en undtagelse fra regelen om solidarisk hæftelse ifølge søl. § 220, 3. stk., idet hver enkelt af de skyldige kun er ansvarlig for den på ham faldende del af erstatningen, undtagen når død eller skade på helbred er forårsaget.

J. Beslægtet med det tilfælde, at skaden er voldt af flere, er det, at den *skadelidende selv ved uforsigtighed har været medvirkende til, at skaden er indtrådt* („egen skyld“). Sådant forhold fra den skadelidendes side medfører, at han selv må bære en del af ansvaret, hvis størrelse fastsættes efter beskaffenheden af de på begge sider begåede fejl, se således søl. § 220, 2. stk., lov om erstatning for jernbanedrift nr. 117 af 11. marts 1921 §§ 1, 3. punkt, 5, 1. stk., 7 og 9, færdselslov nr. 153 af 24. maj 1955 § 65, stk. 1. Angående befordret person eller gods bestemmer lov om luftfart nr. 252 af 10. juni 1960 § 110, at beviser befordrerens, at den skadelidte ved egen skyld har medvirket til skaden, kan erstatningen nedsættes eller helt bortfalde; er skade derimod forvoldt på person eller ting uden for fartøjet, gælder ifølge § 127, stk. 2, at erstatningspligten bortfalder, såfremt det oplyses, at den skadelidte selv ved fortsæt eller grov uagtsomhed har hidført skaden. Loven om nukleare anlæg (atomanlæg) nr. 170 af 16. maj 1962 § 18, stk. 1 giver hjemmel for erstatningens nedsættelse eller bortfald, når skadelidte forsætligt eller uagtsomt har medvirket til skaden, medmindre kun ringe uagtsomhed er udvist.

K. Ansvarlig for skaden er ikke blot skadevolderen, men, hvis skaden er voldt under udførelsen af et hverv for en anden, i et vist omfang *skadevolderens principal*, jfr. D.L. 3-19-2: „End giver Husbond sin Tiener, eller anden, Fuldmagt paa sine Vegne at forrette noget, da bør Husbonden selv svare til, hvad derudi forseis af den, som hand Fuldmagt givet haver, og af hannem igjen at søge Opretning“¹.

Principalens ansvar efter denne bestemmelse forudsætter for det første et *tjenesteforhold*, om end et ganske kortvarigt forhold kan være tilstrækkeligt. Hvis et færdselsuheld indtræder for en droskechauffør, hæfter derfor vognmanden, ikke passageren, der har hyret vognen, for skaden².

1 En tilsvarende forskrift findes angående rederens ansvar for skippere og mand-skab i søl. § 8.

2 Denne begrænsning gælder ikke ved anvendelsen af søl. § 8; rederen hæfter således for forsømmelser begået af en tvangslods, d.v.s. en lods, som han er

For det andet må det kræves, at handlingen er *et led i hvervets udførelse*. Husbonden hæfter derfor ikke, hvis hans chauffør under udbringelsen af varer finder lejlighed til at udøve et tyveri. Endelig må handlingen *ikke være et ganske abnormt skridt til udførelsen*. Principalen kan således ikke blive ansvarlig for vold, som tjeneren uden principalens tilskyndelse anvender for at skaffe sig besiddelsen af ting, som han er sendt ud for at hente. Om disse betingelser er til stede, kan i øvrigt i det enkelte tilfælde være tvivlsomt. Ifølge fast praksis er principalen ansvarlig for færdselsuheld under svinkeærinder, som tjeneren har foretaget for egen regning. Fremdeles er en kommune anset for erstatningspligtig i et tilfælde, hvor en snekaster af kådhed kastede sne og grus efter et forbigående automobil.

For en opfattelse, der ser erstatningsregelens formål igennem trusselen om erstatningspligt at skabe motiver for rigtig optræden, må ansvaret ifølge D.L. 3-19-2 antage en accessorisk karakter og forklares på anden måde end den umiddelbare skadevolders ansvar. *Forklaringen* har man fundet i forskellige hensyn, navnlig i, at regelen indskærper forsigtighed i *valget af medhjælpere*, at den, i hvis interesse handlingen udføres, kan være *nærmest til at bære skaden*, og at *hvervets udførelse netop giver en anledning*, som ellers ikke ville være indtrådt, til den skadegørende handling.

Når man mener, at erstatningsansvaret kun, hvor der foreligger grov skyld, har dette direkte præventive formål, er det ikke mere unaturligt, at principalen gøres ansvarlig, end at ansvaret pålægges den umiddelbart handlende. *Ansvaret må lægges der, hvor det udfylder sit formål, at ufor- svarlig adfærd fremdrages og fastslås*. Dette formål opnås mere effektivt ved principalens ansvarlighed; hos tjeneren vil der erfaringsmæssigt i de fleste tilfælde ingen dækning for erstatningskravet kunne fås. Mange sager ville derfor ikke føres, og ansvaret forflygtiges uden regelen om principalens ansvar.

Derimod kan man under nutidens forhold sætte spørgsmålstegn ved slutningsbestemmelsen i D.L. 3-19-2, der giver principalen *regres mod tjeneren*. For principalen vil ansvaret falde inde under *driftsrisiko*, der ofte ikke vil føles som nogen væsentlig byrde, i alt fald for større virksomheder; mindre bedrifter vil på den anden side kunne dække sig ved *ansvarsforsikring*. For tjenerens vedkommende vil ansvaret derimod i de få tilfælde, hvor han overhovedet har midler, virke urimeligt tyngende, og det er noget ganske usædvanligt, at han sikrer sig ved ansvarsforsikring især mod erstatningsansvar, som opstår under udførelse af arbejde for andre. Meget taler derfor for at begrænse kravet mod tjeneren til tilfælde af grov skyld og med mulighed for kravets nedsættelse, hvor der ikke er handlet med forsæt, samt i tilfælde, hvor ansvaret er gjort gældende mod tjeneren direkte, at give denne regres mod principalen.

L. 1. At skadevolderen skal betale den fulde lidte skade, føles som alerede antydnet som en ubillighed i mange tilfælde. I de senere år har der derfor rejst sig en vis stemning for at åbne mulighed for *erstatningens nedsættelse* i tilfælde hvor skadevolderen kun har udvist *ringe skyld*. Af hensyn til skadelidtes interesse i oprejsning for den lidte skade har man dog endnu *ikke* ment at kunne opstille nogen *almindelig regel* om adgang for domstolene til at nedsætte erstatningen.

2. Kun, hvor skadelidte på anden måde kan få oprejsning for sit tab, er

pligtig til at overlade kommandoen. Heller ikke i øvrigt er begrænsningen strengt fastholdt i nyere retspraksis. Således er der flere gange pålagt en amtskommune ansvar for forsømmelse begået af en selvstændig entreprenør under vejarbejders udførelse

der åbnet adgang til at lempe det strenge erstatningsansvar. Herom bestemmer *F.A.L. § 25, 1. stk.* vel, at forsikringsselskabet som hovedregel indtræder i retten mod skadevolderen, jfr. foran i afsnittet E, men derefter føjes der til, at hvis trediemand har forvoldt skaden ved en uagtsomhed, der ikke kan betegnes som grov, *eller* hans ansvar udelukkende hviler på bestemmelsen i D.L. 3-19-2, kan skadevolderens erstatningspligt nedsættes eller efter omstændighederne helt bortfalde¹.

Denne bestemmelse, der *kun angår skadesforsikring*, vil naturligvis i det lange løb medføre, at de skadelidende selv gennem højere præmier kommer til at betale skaden; heri kan de til en vis grad selv være interesserede, idet de, når skaden er voldt af en gæst, en slægting eller en person i skadelidtes tjeneste, oftest ikke vil nære noget ønske om, at forsikringsselskabet skal indtræde i deres ret mod skadevolderen. Tilfælde af denne art nævnes derfor i motiverne som særlig praktiske eksempler på regelens anvendelse.

I øvrigt er der siden F.A.L.s ikrafttræden i vid udstrækning gjort brug af adgangen til erstatningens nedsættelse eller bortfald, særlig hvor skadevolderen har gjort sig skyldig i en *distraktionsfejl*, hvorved hans agtpågivenhed i et vist øjeblik har været slappet. Derimod går det ikke an at lade ansvaret bortfalde, hvor skaden skyldes *uheldige indretninger*, der frembyder fare for retssikkerheden, eller *gammel slendrian*, som pludselig giver anledning til skade.

3. En særlig hjemmel for nedsættelse af erstatningsansvaret findes i *sømandsloven § 50, 2. stk.*, med hensyn til skade voldt af en sømand under tjenesten. Under hensyn til de store beløb, sagen ofte vil kunne dreje sig om, er nedsættelse i dette tilfælde også særlig påkrævet.

M. Særlige omstændigheder kan medføre, at en handling, der normalt medfører erstatningspligt, undtagelsesvis er lovlig. De typiske tilfælde er her de såkaldte *objektive ansvarsfrihedsgrunde*.

1. Dette gælder således om handlinger foretaget i *nødværge*. Ved nødværge forstås sådant forsvar over for et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb, som er nødvendigt for at modstå eller afværge dette og ikke åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt, strfl. § 13.

2. Det samme gælder med hensyn til *nødretshandlinger*, som foretages i den hensigt at afværge truende skade på person eller gods, og den tilføjede skade er af forholdsvis underordnet betydning i forhold til de værdier, som søges reddet. Nødretshandlingens lovlighed viser sig deri, at den ikke pådrager den handlende som sådan erstatningspligt. Er den handlende tillige den, hvis værdier søges reddet, vil han derimod blive erstatningspligtig efter andre synspunkter, jfr. ndf. s. 197 B.

3. Erstatningspligt vil endvidere kunne udelukkes på grund af den *skadelidendes samtykke* til skadetilføjelsen. Hvad særlig legemskrænkelser angår, gælder det, at strafbarheden kun udelukkes ved skadelidtes samtykke ved den laveste grad af legemskrænkelser, tørre hug o. lign. Selv ved grovere legemskrænkelser vil et samtykke dog nok kunne indeholde et gyldigt afkald på erstatningen, men visse grænser for et sådant afkalds gyldighed må dog gælde ud fra synspunktet om aftaler stridende mod lov og ærbarhed.

4. Endelig vil en udvidelse af handlefrihedens almindelige grænser kunne være følgen af reglerne om *uanmodet forretningsførelse*².

1 Om den lovpligtige ulykkesforsikring se foran s. 188 note 2.

2 Jfr. foran s. 71 III.

II. Ikke-integritetskrænkelser

A. Ved integritetskrænkelserne var den centrale grundsætning, som vi så, at man må handle således, at man ikke volder nærliggende fare for at tilføje andre skade. Menneskene har imidlertid mange andre måder, hvorpå de i vore dage kan tilføje hinanden skade, end de direkte angreb på person og legemlige goder. Rent i flæng kan nævnes nedsættende omtale, påførelse af konkurrence, udelukkelse fra beskæftigelse og handelssamkvem, fremsættelse af kritik o.s.v. Grænserne for handlefriheden lader sig på disse områder ikke bestemme gennem en tilsvarende enkel formel som ved integritetskrænkelserne. I et vist omfang er det klart, at skade voldt ved konkurrence eller kritik ikke kan fordres erstattet; grænserne for retten til at tilføje andre skade må derfor udfindes ved *en empirisk undersøgelse ved en gennemgang af de tilfælde, hvor lovgivningen eller praksis har fundet det påkrævet at værne individerne*. Særlig med hensyn til de skader, som her haves for øje, har der i de senere år fundet en stærk udvikling af erstatningsretten sted. Jo mere kompliceret omsætningsmaskineriet er blevet, og jo større magt de forskellige produktionsfaktorer gennem sammenslutningerne har fået, jo rigere er mulighederne for at gribe forstyrrende ind i andres forhold.

1. Betragter man de enkelte tilfælde, hvorved skade kan opstå, må man først opholde sig ved kravet om *en vis redelighed og sanddruhed med hensyn til andres forhold*. Ikke blot må den, som ved uberettigede sigtelser for et ærekrænkende forhold tilføjer andre skade, stå til ansvar for sin handling, men også andre urigtige anbringender om andres forhold kan medføre erstatningspligt. Dette vil således gælde med hensyn til usande anbringender om konkurrentens varer eller om urigtige meddelelser, der fremsættes af en af parterne under en arbejdskamp, f. eks. om den anden parts afvisning af enhver forhandling, for derigennem at volde ophidselse og hindre stridens bilæggelse. Pligtig til at svare erstatning efter den almindelige erstatningsregel er endvidere den, som ved svig formår en anden til at foretage en tabbringende retshandel eller anden disposition, eller som ved falsk vidneforklaring giver anledning til en urigtig domsafgørelse.

En følge af kravet om redelighed er fremdeles en række af de regler, der behersker *konkurrenceretten*, og som navnlig finder udtryk i lovgivningen om retten til firma og om illoyal konkurrence og varebetegnelse. Denne lovgivning søger ikke blot at ramme den direkte usandfærdige konkurrence, men rammer også i vid udstrækning den blotte efterligning af firma, varemærke, vareudstyr o. l., som kan skuffe med hensyn til frembringelernes beskaffenhed eller oprindelse. At der i så henseende er en tendens til skærpelse af de krav, som stilles til de næringsdrivende, har givet sig udtryk i den såkaldte generalklausul, som er indsat i loven som værn mod illoyal konkurrence og varebetegnelse ved lovændringen i 1937: I erhvervsøjemed foretagne handlinger, der, selv om de ikke omfattes af lovens bestemmelser, strider mod redelig forretningsskik, medfører erstatningsansvar og kan ved dom forbydes.

2. Erstatningspligtig efter den almindelige erstatningsregel er fremdeles den, som anvender *ulovlig tvang*. Afgørende for, hvornår anvendelsen af trusler er ulovlig, vil også, hvor det, som søges fremtvunget, ikke er en retshandel, de foran i § 9 fremstillede grundsætninger være.

3. En interessesekreds, som værnes gennem de foran s. 84 C gengivne regler om skyldnersvig m. v., er *kreditorernes interesse i, at den insolvente skyldners formue kommer dem til gode*.

4. Fremsætter nogen *sande ytringer om andre*, enten over for offentligheden eller under andre forhold, hvorunder de er *egnet til at skade*

den pågældende, f. eks. til vedkommendes arbejdsgiver, rammes sådant forhold ikke af injurielovgivningen. Alligevel vil sådanne ytringer som ubeføjet indblanding i andres forhold kunne være ulovlige og pådrage erstatningsansvar. I det hele må personer have ret til en vis fred, hvis grænser ganske vist ikke er lette at afstikke. For så vidt der til en persons optræden navnlig i erhvervslivet, i det politiske liv, som embedsmand, børneopdrager, agitator etc. er knyttet almen interesse til personens gøren og laden, vil hans person og virksomhed i mange retninger kunne være genstand for berettiget omtale og kritik. I konkurrencekampen må det sikkert antages, at en omtale af konkurrenternes produkter i umiddelbar sammenligning med egne frembringelser ofte må være utilladelig, selv om fremstillingen ikke er misvisende. Ikke uden betydning i vore dage er endvidere retten til at forbyde gengivelse af portrætter enten i reklameøjemed eller i øvrigt under forhold, hvorunder gengivelse kan være krænkende. I så henseende må imidlertid bemærkes, at et ret vidt spillerum er tillagt karikaturtegningen og vittighedspressen.

5. Særlige bånd på handlefriheden lægger vore domstole over for *kollektiv handlen på erhvervslivets område*. Medens det i regelen må stå den enkelte med hans begrænsede magtmidler frit for, med hvem han vil indlade sig i forretningsforbindelse, hvem han vil have i sin tjeneste o. s. v., bliver forholdet et andet, hvor en organisation sætter ind. Da bliver kræfterne så store, at den enkeltes hele velfærd sættes på spil. Imod sådan fare reagerede den liberalistiske teori og praksis ved forbud mod sammenslutninger, som virkede „in restraint of trade“. I vor tid har man indset sammenslutningernes nytte, og domstolene indskrænker sig derfor til en afbøden af de altfor strenge virkninger af erhvervslivets monopolisering. I hvilken grad dette er tilfældet, er genstand for nærmere undersøgelse i arbejds- og konkurrenceretten¹. Her skal derfor kun bemærkes, at *domstolene i et vist omfang forlanger forhold mellem mål og middel*. Den hensigtsløse ødelæggelse af andres økonomi af skadelyst eller økonomiske kampmidlers anvendelse i andet øjemed end konkurrencen, f. eks. i politisk eller andet agitatorisk øjemed, er derfor som hovedregel forbudt. Endvidere har domstolene ved i ikke ringe omfang at give alle, som hører til kredsen af interesserede være sig erhvervsdrivende eller arbejdere, en selvstændig ret til optagelse i de almindelige erhvervsorganisationer, i vidt omfang givet de pågældende adgang til at nyde godt af de fordele, som organisationerne har tilkæmpet sig. Når dette er tilfældet, kan man i nogen grad lade dem, der desuagtet finder deres fordel i at blive stående udenfor, tage skade for hjemgæld.

B. Vender man sig til *de subjektive betingelser for erstatningsansvar*, vil forskellige, tidligere nævnte forhold allerede have indiceret, at uagtsomhedsbegrebet kun delvis dækker lavmålet for de subjektive betingelser for ansvar under denne gruppe. Ud over det, at skadevolderen indså eller burde indse skadefuldheden, må der ofte fordres forsæt, således med hensyn til betingelserne for at gøre ansvar gældende mod en kreditor, som af den insolvente skyldner er blevet begunstiget på de øvrige kreditors bekostning. Ved erhvervsstridigheder må man derudover ofte kræve en vis hensigt eller et vist motiv for at gøre ansvar gældende. Hvor meget man i ethvert tilfælde må kræve, må foruden på positive lovbestemmelser tillige bero på, hvad formålet med erstatningsansvaret i de enkelte relationer kræver.

C. Med hensyn til spørgsmålet, *hvilke interesser der værnes gennem erstatningsregelen*, må det ligesom ved integritetskrænkelser gælde, at som hovedregel kun den direkte skadede får ret til erstatning. F. eks. er det an-

1 Se også foran s. 48 VII.

taget, at en ulovlig boykotning af en budforretning ikke gav de i forretningen ansatte bude ret til erstatning for indtægtstab som følge af den mod forretningen rettede ulovlige forfølgelse. Hvis hensigten med en ulovlig handling, f. eks. trussel over for en arbejdsgiver om arbejdsnedlæggelse, hvis bestemte arbejdere ikke straks afskediges, netop er indirekte at skade disse arbejdere, pådrager handlingen tillige ansvar over for dem.

D. Med hensyn til spørgsmålet om *hvilken slags skade der kan kræves erstattet*, må naturligvis også i denne retning kravet om *adækvans* opretholdes. Om erstatning for *ikke økonomisk skade* bliver der også her i visse tilfælde tale. Foruden ved legems- og frihedskrænkelser finder bestemmelsen i ikl. t. strfl. § 15, 1. stk., også anvendelse med hensyn til krænkelse af en person i øvrigt, hans fred eller hans ære; men erstatningen er i dette tilfælde betinget af retskrænkelsens strafbarhed.

I de senere år har det *været drøftet*, hvorvidt man ikke i endnu større udstrækning skulle kunne tilkende erstatning for ikke økonomisk skade¹. Sådan erstatning har ganske vist ikke evnen til at gøre det skete ugjort; den én gang tilføjede krænkelse med den deraf følgende lidelse og tort lader sig ikke genoprette. Derimod kan et krav på erstatning dels ved den oprejsning, det rummer, dels også ved de andre glæder, man ved penges hjælp kan skaffe sig, give et ækvivalent for de tilføjede ulemper. Gennem en videregående ret til erstatning for ikke økonomisk skade ville man endvidere være i stand til at ramme en del forulempelser, som nu må gå upåtalet hen, fordi økonomisk skade ikke er lidt.

Det er dog et spørgsmål, om man ikke ved reglerne i ikl. t. strfl. § 15, 1. stk., i enkelte retninger er gået videre, end rigtigt er. Medens man ikke har kunnet spore nogen uvilje mod krav om erstatning for *svie og smerte*, har det ofte vist sig, at den berettigede har kviet sig ved at beholde penge, tilkendt som erstatning for *tort* tilføjet ved injurier og derfor har forkyndt, at beløbet blev skænket til velgørende formål. I andre tilfælde har det forekommet usmageligt, at erstatning er fordret. I tilfælde hvor der mellem parterne hersker bitre følelser på grund af fortrædeligheder, synes overhovedet en ret for den ene til at gå til domstolene og kræve en pengeydelse uden økonomisk tab som baggrund kun at være egnet til at forøge bitterheden.

E. *Er skade tilføjet af flere i forening*, vil man ikke uden videre kunne anse alle medvirkende for ansvarlige for skaden. Hvor skadetilføjelsen er led i den økonomiske kamp, vil ansvaret som hovedregel kun kunne gøres gældende imod den, som er *bærer af den økonomiske interesse*, eller som i alt fald har været *den ledende* i det ulovlige foretagende. Forholdet ligger dog ikke ganske på samme måde i alle relationer. Med hensyn til overtrædelse af konkurrencelovgivningen vil man næppe være i tvivl om, at kun vedkommende firma og eventuelt den, der som virksomhedens indehaver eller selvstændige leder kan idømmes straf for overtrædelsen, hæfter for erstatningen. Ved ulovlig boykot iværksat af fagorganisationerne er, når foreningen dømmes til at udrede erstatning, undertiden endog foreningens ledelse frifundet, og ansvaret vil under alle omstændigheder være indskrænket til formanden, bestyrelsen eller andre, der udadtil optræder ved iværksættelsen af de ulovlige skridt.

F. Uden for integritetskrænkelser volder *erstatningens fastsættelse* ofte ganske særlige vanskeligheder, og den rent skønsmæssige fastsættelse af erstatningen må finde en endnu mere udstrakt anvendelse. Hvis der virkelig er grund til at tro, at skade er tilføjet f. eks. en næringsdrivende ved nedsettende omtale af hans virksomhed, bør domstolene ikke være for karrige

¹ Se navnlig Carl Popp-Madsen, Bod, 1933.

med erstatningen, men tilkende et sådant beløb, som blot med rimelighed kan antages at svare til skaden. I overensstemmelse med denne tankegang bestemmes det i § 17, 5. stk., i lov om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse nr. 98 af 29. marts 1924 (lovbkg. nr. 145 af 1. maj 1959), at domstolen under en sag om overtrædelse af lovens straffebestemmelser da, når nogen enkelt person eller forretning må antages at have lidt skade, på skadelidtes begæring kan tilkende denne en erstatning af indtil 1000 kr., uanset at bevis for skadens omfang ikke kan føres.

G. Med hensyn til *ansvaret for indholdet af et her i riget trykt periodisk skrift* er særlige regler givet i lov om pressens brug nr. 147 af 13. april 1938. Hovedregelen er efter lovens § 7, at *straf* alene kan pålægges redaktøren eller - hvis forfatteren er navngivet - denne. Samme hovedregel gælder om *erstatningsansvaret*, dog at skriftets udgiver hæfter for erstatningsbeløb, som er idømt redaktøren, lovens § 12, ligesom der er hjemlet et almindeligt, subsidiært erstatningskrav mod alle medvirkende, hvis den eller de principalt erstatningspligtige ikke kan drages til ansvar eller ikke kan udrede erstatningen. For *betalte annoncer* vedkommende gøres der den modifikation, at annoncøren altid anses for navngiven forfatter; denne særregel beror på, at det ikke vil være naturligt at drage redaktøren til ansvar for de overtrædelser af særlovgivningen, f. eks. konkurrencelovgivningen, som hyppigt kan forekomme i annoncer. Måske kan presselovens bestemmelser i det hele fortolkes indskrænkende, således at ansvaret for *lovovertrædelser, der ikke er almindelige presseforsøelser*, undtages fra den særlige ansvarsordning, selv om lovovertrædelsen ikke fremkommer i en betalt annonce.

III. A. I enkelte henseender, hvor *faren for skade er særlig stor*, skærpes de almindelige ansvarsregler i nogen grad. For skade voldt ved *brugen af motorkøretøjer* gælder således i medfør af færdselslovens § 65, stk. 1¹, at den for motorkøretøjet ansvarlige er forpligtet til at erstatte skaden, *medmindre det enten oplyses*, at den skadelidende forsætlig har hidført skaden, *eller det fremgår af omstændighederne*, at denne ikke kunne være afværget ved den agtpågivenhed og omhu, der udkræves ved benyttelsen af motorkøretøjer såvel i henseende til driften som i henseende til materiellet. Oplyses det, at den skadelidende ved uagtsomhed har hidført eller medvirket til skaden, kan erstatningen dog nedsættes eller endog helt bortfalde.

Ansvaret påhviler ifølge § 65, stk. 5 den – være sig *ejer* eller *bruger* - der benytter motorkøretøjet eller lader det benytte. Ansvar påhviler tillige *føreren*, dersom skaden skyldes overtrædelse af nogen ham som sådan påhvilende forpligtelse (altså et ansvar efter culpa-reglen).

I øvrigt afviger reglerne om erstatning i færdselsloven navnlig fra de almindelige erstatningsregler derved, at *kravet om erstatning for lidelse, lyde og vansir* i tilfælde af legemsbeskadigelse og for *tab af forsørger* i tilfælde af dødsfald er *obligatorisk*, færdselsloven § 65, stk. 4.

Erstatningskravet sikres ved den lovpligtige ansvarsforsikring, som enhver ejer af motorkøretøj i medfør af færdselslovens § 66, stk. 1 skal tegne inden køretøjets registrering. For at sikre, at forsikringen ikke igen ophører, skal forsikringselskabet give meddelelse til politiet om forsikringens ophør. Politiet påser da, at ny forsikring tegnes, eller tager køretøjets nummerplader i forvaring.

B. Lignende regler, som gælder om ansvar for brugeren af motorkøretøjer, er givet om ansvar for *skade voldt ved stærkstrømsanlæg*, jfr. lov om stærkstrømsanlæg, nr. 169 af 11. maj 1935 §§ 6-8.

1 Lov nr. 153 af 24. maj 1955.

§ 54. Erstatning uden for den almindelige erstatningsregel

I. A. Erstatning for *indgreb i andres rettigheder* hjemles som tidligere berørt for *ekspropriation*. Ekspropriationsretten giver ikke offentlige eller andre, hvem ekspropriationsret er tillagt, nogen ret til at berige sig på andres bekostning, men fuld erstatning må svares, jfr. grundloven § 73¹.

B. På lignende hensyn som erstatning for ekspropriation hviler retten til erstatning for ellers uberettigede handlinger foretagne i en *nødssituation* til afværgelse af betydelig skade på person eller gods². Den, i hvis interesse opofrelsen af fremmed ejendom sker, antages at måtte svare den skadelidte erstatning for skaden. Hvis opofrelsen er sket for at redde liv eller helbred, må man dog måske opstille den grænse for ansvaret, at dette ikke må true den reddedes velfærd. Ansvar er i øvrigt uafhængig af, om redningsforanstaltningen lykkes. Reglerne om erstatning for nødretshandlinger er endvidere anvendelige ikke blot ved den forsætlige opofrelse af andres gods, men også hvor en nødssituation berettiger til at handle på en måde, hvorved man i ellers uforsvarlig grad udsætter andres ting for nærliggende fare, f. eks. ved på grund af maskinskade at kaste anker i nærheden af et under søisk kabel.

C. Beslægtede synspunkter fører endvidere til at pålægge ansvar for skade voldt ved en virksomhed, som vel er lovlig også uden for en nødssituation på grund af dens *overvejende nytte*, men dog medfører en nærliggende fare for andres ejendom eller person. Den skade, som kan påregnes at blive følgen af sådan virksomhed, må, for at virksomhedens samfundsmæssige driftsresultat bliver gjort rigtigt op, pålignes virksomheden. Endvidere kan ansvaret også for hændelige skader i disse virksomheder på heldig måde bidrage til, at virksomheden i størst muligt omfang søger at træffe sikkerhedsforanstaltninger til afværgelse af skade.

Disse betragtninger har ført til *særlige lovregler* med hensyn til skade voldt af *jernbaner* eller ved *luftfarten*. Ifølge lov nr. 117 af 11. marts 1921 om erstatningsansvar for skade voldt ved *jernbanedrift* hæfter jernbanerne for den *skade på person*, som tilføjes de rejsende eller udenforstående, selv om skaden er hændelig, medmindre det oplyses, at skadelidte selv forsætlig eller ved uagtsomhed har hidført skaden. Er der tillige medskyld fra banens side, afgøres det efter beskaffenheden af de begåede fejl, om og i hvilket forhold erstatningen skal ydes, se lovens § 1. Samme regel gælder om skade tilføjet *passagerernes håndbagage og andre ejendele, som de personlig medfører*, § 5, og for så vidt angår *anden skade voldt ved påkørsel eller andre driftsuheld*, § 9, samt med hensyn til *skade ved ildsvåde*, der foranlediges ved gnister eller gløder fra jernbanen, dog med en vis begrænsning med hensyn til bygninger, der er opført efter baneanlæggets påbegyndelse, § 7. Erstatningskravet omfatter godtgørelse såvel for lidelse, ulempe, lyde og vansir som for næringstab og tab af forsørger, men disse sidste krav kan ikke overstige visse i loven fastsatte maksimumsgrænser, jfr. nærmere lovens §§ 2-4. På samme måde påhviler det ejeren af *luftfartøj* eller den, der benytter luftfartøj, som hovedregel at erstatte enhver skade, der ved benyttelsen tilføjes *personer eller gods i og uden for fartøjet*, efter de nærmere fastsatte regler i §§ 106-119 og 127-129³. Desuden påhviler det ejeren af et privat luftfartøj til sikkerhed for mulige erstatningskrav enten at tegne *ansvarsforsikring* eller at stille en af ministeriet for offentlige arbejder *godkendt sikkerhed* (lovens § 130).

I fremmed ret ser men også uden lovhjemmel pålagt erstatningsansvar

1 Se foran s. 151 II.

2 Jfr. foran s. 192 M.

3 Luftfartsloven.

for skader voldt ved farlig, retmæssig bedrift. Efter at ansvaret *her i landet* principielt er anerkendt ved de nævnte love, vil der formentlig intet være i vejen for at opstille en tilsvarende almindelig regel i dansk ret og f. eks. tilkende erstatning for hændelig skade voldt ved eksplosion af en sprængstoffabrik¹.

II. Et andet forhold, der medfører erstatningspligt, er *udnyttelsen af andres formuerettigheder*.

A. Forbruger eller afhænder nogen en andens ting i *ond tro*, følger det naturligvis af den almindelige erstatningsregel, at den handlende må erstatte ejeren enhver derved voldt skade.

B. Handlede den pågældende i *god tro*, gælder endvidere som hovedregel, at han må erstatte tingens *værdi* eller i hvert fald den indvundne, *ugrundede berigelse*. Ansvarsfri såvel for forbrug som for videresalg i god tro er dog den, som har erhvervet tingen *gennem omsætning*, selv om erhvervelsen ikke har kunnet skaffe ham retten til tingen. Ansvarlig for forbrug er derimod f. eks. en *arving*, der i god tro forbruger arven, når det viser sig, at der er en nærmere arving, eller at arvet gods ikke tilhørte arveladeren; fremdeles en fordringshaver, der uberettiget har gjort gods, der ikke tilhørte hans skyldner, til *genstand for retsforfølgning* og solgt det ved tvangsauktion. I dette tilfælde er det klart fastslået i praksis, at erstatningskravet er begrænset til det beløb, som tingen har indbragt ved auktion.

Erstatningspligtig er fremdeles den, som har *modtaget den en anden tilkommende betaling eller ydelse* uanset god tro, og den, som ved at *disponere over et gældsbevis* har bevirket, at skyldnerens indsigelser er *ekstingveret* over for erhververen.

III. En vidtgående erstatningspligt er knyttet til *uberettigede retsforfølgningsskridt*. Den, der rekvirerer en fogedforretning, være sig udlæg, udpantning, tvangsauktion, arrest, forbud eller indsættelse i besiddelse af en ting, eller som fremsætter begæring om konkurs, bliver pligtig til at yde *rekvisitus erstatning* for det ved forretningen voldte tab, tort og kreditspilde, hvis det viser sig, at forretningen ikke er lovlig, *uden hensyn til*, at rekvirenten har været i *fuldstændig god tro*, f. eks. således, at fejlen nærmest er begået af fogeden eller skifteretten. Rekvirentens ansvar er i rpl. §§ 608 og 641 samt § 652, smh. m. § 641 udtrykkelig fastslået med hensyn til udpantning, arrest og forbud. Da de sidstnævnte paragraffer i modsætning til § 608 særlig fremhæver ansvar for tort og kreditspilde, antages erstatning herfor ved arrest og forbud at kunne tilkendes uden særligt bevis for skaden. Erstatning må dog nægtes, hvis rekvisitus selv har givet anledning til forretningens foretagelse.

IV. Nærmest tilhørende den offentlige ret er de regler, der hjemler en sigtet i en straffesag *ret til erstatning for uforskyldt anholdelse, fængsling og strafudståelse m. v.*, derunder også for den ved frihedsberøvelsen tilføjede lidelse og tort. Har en sigtelse i en straffesag ikke medført frihedsberøvelse eller andre ekstraordinære retsskridt som beslaglæggelse eller ransagning, tilkommer der ikke den med urette sigtede nogen erstatning, rpl. kap. 93 a.

V. En gruppe særlige regler er de, som giver ret til *erstatning for skade voldt af dyr*. Ifølge lov om mark- og vejfred nr. 107 af 31. marts 1953 § 1 jfr. § 3 er den, der holder *husdyr*, pligtig at holde dem på sit eget og er, hvis de kommer *ind på anden mands ejendom*, pligtig at erstatte den skade, som de volder på ejendommen eller på andre husdyr. Lignende strenge ansvarsregler gives i D.L. 6-10-4 om skade voldt af *vilde dyr*, såsom ulve

1 Se endvidere om erstatning for ulemper i naboforhold, som efter omstændighederne anses for retsmæssige, foran s. 155 III.

og bjørne, der holdes i fangenskab, samt i 6-10-2, 3 og 5 om skade, der under visse forhold voldes af *husdyr*. Ifølge § 15 i bkg. af lov om *hunde* nr. 232 af 23. juni 1962 er besidderen af en hund forpligtet til at erstatte den skade, hunden forvolder. Til dækning af sit ansvar ifølge loven skal besidderen tegne ansvarsforsikring, lovens § 15, stk. 2.

VI. Ifølge § 10 i lov om jagten nr. 145 af 28. april 1931¹ er *den jagtberettigede* pligtig til at godtgøre vedkommende al den skade, som han ved at udøve eller lade udøve jagt på ejendomme, som haves i eje eller brug af andre, påfører ejeren eller brugeren. Selv har han ret til erstatning for skade, der tilføjes ham ved, at løsgående hunde ihjelbider eller beskadiger vildtet i fredningstiden, lovens § 11, 3. stk.

VII. I de under I-VI nævnte tilfælde vil ansvar for den umiddelbart handlende naturligvis begrundes ved culpareglen, hvis han i det enkelte tilfælde har handlet uforsvarligt. I øvrigt må det fremhæves som et fælles karakteristisk træk, at det er *den, for hvem der handles*, hvem det strenge ansvar alene påhviler. Foreligger der *skyld hos den umiddelbart handlende*, vil hans derpå støttede ansvar kunne nedsættes eller bortfalde i medfør af *F.A.L. § 25*; det videregående ansvar for hændelig skade påvirkes derimod ikke af denne lovbestemmelse.

1 Lovbekg. nr. 109 af 25. marts 1959.

Fortegnelse over benyttede forkortelser

- Aftl.: Lov om aftaler og andre retshandler på formuerettens område nr. 242 af 8. maj 1917.
- Chl.: Checklov nr. 69 af 23. marts 1932.
- D. L.: Kong Christian den Femtes danske lov af 15. april 1683.
- F. A. L.: Lov om forsikringsaftaler nr. 129 af 15. april 1930.
- Gbrl.: Lov om gældsbreve nr. 146 af 13. april 1938.
- Ikl. t. strfl.: Lov om ikrafttræden af borgerlig straffelov m. m. nr. 127 af 15. april 1930.
- Kbl.: Lov om køb nr. 102 af 6. april 1906.
- K. L.: Lov om konkurs m. m. af 25. marts 1872.
- Kmsl.: Lov nr. 243 om kommission, handelsagentur og handelsrejsende.
- Lejel.: Lov om leje nr. 355 af 27. december 1958.
- Mhjl.: Medhjælperlov nr. 156 af 31. maj 1961.
- M. L.: Lov om umyndighed og værgemål nr. 277 af 30. juni 1922.
- Rpl.: Lov om rettens pleje nr. 90 af 11. april 1916, jfr. lovbekendtgørelse nr. 265 af 15. september 1953.
- Strfl.: Borgerlig straffelov nr. 126 af 15. april 1930, jfr. lovbekendtgørelse nr. 286 af 1. juli 1963.
- Søl.: Søllov nr. 56 af 1. april 1892, jfr. lovbekendtgørelse nr. 319 af 1. dec. 1937.
- T. L.: Lov om tinglysning nr. 111 af 31. marts 1926.
- V. L.: Veksellov nr. 68 af 23. marts 1932.

Sagregister

- A fortiori*-slutning 8
- Abnorme personer* 41
- Accept*
 - af forsikringsbegæring 25
 - afkald på 24 f
 - begreb 17
 - forsinket 23
 - hvornår kræves 19
 - tilbagekaldelse 25
 - uoverensstemmelse 23 f
- Acceptfrist* 19, 22 f
- Adkomst*
 - som betingelse for tinglysning 93
- Adkomstrubrikken* 96
- Advokater*
 - tilbageholdsret 181
- Adækvat forårsagelse* 136 f, 186 ff
- Afbestillingsret* 36
- Afbetaling*
 - urimelig pris 53
- Afbetalingsloven* 69
- Afgifter*
 - tinglysning af 100
- Afgrøder*
 - fast ejendom 150
 - pantets omfang 168
- Afhjælpning*
 - af mangler 138
- Afkald*
 - på accepterede løfter 19
- Afkræftelse*
 - ekstinktion 109
 - konkurs 87
- Afskrivning*
 - på flere fordringer 140
- Afslag*
 - af løfter 19
 - af tilbud 22
 - se også forholdsmæssigt afslag
- Aftaleloven* 17
- Aftale*
 - begreb 16 ff
 - se også fortolkning og udfyldning
 - se også ugyldighed
- Afvisning*
 - fra dagbogen 95
 - fra tingbogen 95
- Agenter* 57 f
- Agenturgiver* 57 f
- Akkomodationsobligation*
 - begreb og funktion 158 f
 - forfaldstid 171
 - udlæg i 166 n. 3
- Akkord* 89 f
 - frivillig 146
 - misligholdelse 146
- Akten* 93, 96
- Aktier*
 - negotiable 121
- Aktionærforskrivninger*
 - modregning 143
- Aktivt samfordringsforhold* 127
- Alderstid*(shævd) 77, 77 f
- Almene hensyn*
 - aftaler mod 47
- Almenvellet* 152 f
- Almindelige forretningsbetingelser* 29
- Almindelig hæderlighed* (aftl. § 33)
 - 38, 45 f
- Almindelige rådighedsindskrænkninger* 153 ff
- Analogislutning* 8
- Andelsmejerier og -slagterier*
 - pantets omfang 170
- Anerkendte blanketter* 94
- Anholdelse*
 - erstatning for uforskyldt 198
- Anmeldelsesret*
 - konkurs 148
- Annoncekontrakt* 53
- Annoncer*
 - ansvar 196
- Anordninger* 7
- Anpartsvis hæftelse* 126
- Anprisninger* 42
- Ansvarligt interessentskab*
 - se interessentskab
- Ansvarsforsikring* 183, 191
 - hunde 199
 - lovpligtig motorkøretøjsforsikring 196
 - luftfartøjer 197

- Ansvarsfraskrivelse* 136
Anvisning 139
Apotekervarer
 priser 52
Arbejdsaftaler
 arbejdsgiverens konkurs 132
 forfaldstid 125
 ophævelse ved forsømmelighed 131
 opsigelse 48
 sygdom 125
Arbejdsfortjeneste
 se tabt arbejdsfortjeneste
Arbejdsgivers
 krav på erstatning 188
Arbejdsløn
 udlæg, transport 112
Arrest 13 f
 erstatning for ulovlig 198
 i løssøre, sikringsakt 105
 i løssøre, vindikation 108
 konkurs 91
Artsbestemte krav 11
 se genuskrav
Arv, forladt 72
Arveadkomst
 T.L. § 1, 97
Arvingers
 ansvar for forbrug 198
Assistenshussedler 121
Atomanlæg
 skadelidtes medvirken 190
Atypiske følger
 af skadegørende handlinger 186 ff
Aufwertung 127, 154
Auktionsopråb
 som tilbud 20
Auktionsskøde 175
Autentisk fastlæggelse
 af ejendomsskel 151

Bankbøger
 på andenmands navn 20
 simple gældsbreve 120
Befordringsaftale
 som trediemandsretshandel 26
Begravelsesudgifter
 erstatning for 189
Begrebsjurisprudens 17
Begrænsede rettigheder
 tinglysning 98 f
Bekendtgørelser 7
Bemægtigelse 72
Beneficium competentiae 84
Berigelsesgrundsætning 198

Berigtigelse
 T.L. § 20, 96
 T.L. § 34, 98 f
Beruselse 46, 46 f
Bestemte ting
 se specieskrav
Bestillingskøb
 individualisering 106 f
Besætning
 pantets omfang 168
Betalinger
 i flere skyldforhold 140
Betalingsmidler
 lovlige 127 f
Betingede løfter 33 f
Betinget skøde 93
 frembringelse 75
 ophævelse 132
Betroelse
 vindikation 108, 110
Bevisbyrde
 aftalers indgåelse og indhold 31
 ansvarets omfang i kontrakt 137
 erstatning uden for kontraktsforhold 189 f
Bier 73
Billetter 121
Bindende udskillelse
 genuskøb 106
Bipligter 130
 pantsætterens 172 f
Bjærgeløn 45, 71, 73
Blomster
 tilegnelse af 156
Boligtilsynsloven 155
Bomærke
 som underskrift 69
Bona fides 84
Bonus
 af pantsat livsforsikring 178
Bortfald af erstatningspligt 191 f, 199
Boycotaftaler 48
Brandforsikringssum
 ejerpant 167
Briller
 udlæg 106 n. 2
Bristede forudsætninger 126
Brugeligt pant 176 f
Brugsret 11
 konkurs 91
Brugsrettigheder
 mortifikation 82
 tinglysning 99 f
Bud 55
Byggelinjer 152

- Byggelån*
fortrinsret 161, 167 f
- Byggeri*
finansiering 160 f
- Bygninger*
omfattes af panteretten 150, 168
på lejet grund 168
- Bygningsfredning* 155
- Bygningslovgivningen* 154
- Byplanlovgivningen* 155
- Byrderubrikken* 96
- Byudviklingsplan* 155
- Bær* 73
tilegnelse af 156
- Børns*
erstatningsansvar 186
- Casus mixtus* 71, 134
uden for kontraktsforhold 188
- Check*
delbetaling 125
opgivelse af fordring 146
som kontant betaling 127
- Chikaneregul* 156
- Chok*
erstatningsansvar 187, 187 f
- Civil kommission* 64, 65
- Condictio indebiti* 140 f
- Culpa* 185 f
- Culpareglen* 133, 183 ff
- Dagbogen* 95
- Danefæ* 72
- Danske Lov* 5
- Datio in solutum* 146
- Deklaratorisk*
se fravigelig
se også udfyldning
- Del credere* 65, 66
- Delegation*
se skyldovertagelse
- Delvis erlæggelse* 125
- Delvis ophævelse* 133
- Delvis solidaritet* 126
- Denuntiation*
se underretning
- Deponering* 145
- Desvetudo* 9
- Dissens*
m.h.t. aftalers indhold 27 ff
- Dividenderet*
konkurs 148
- Dobbeltsalg*
ekstinktion 108
simple gældsbreve 113
- Dom til naturalopfyldelse* 130
se også naturalopfyldelse
- Dyr*
ansvar for 184, 198 f
- Død*
fuldmagtsgiverens 60, 61
- Dødt og magtesløst* 119
- Efterbetaling* 141
- Efterfølgende misligholdelse* 133 ff, 136
- Eftergivelse* 146
over for solidarisk skyldner 147
- Efterkrav*
se efterbetaling
- Egen skyld*
se skadelidtes medvirken
- Ejendomsdom* 82
- Ejendomsforbehold* 132, 69
vindikation 108, 110
se også afbetaling
- Ejendomsret* 10, 11
- Ejerpant* 164 ff
håndpanteret 179
- Ejerpantebrev*
begreb og funktion 158 f, 160
forfaldstid 171 f
negotiabelt 114 n. 1
udlæg i 166
umiddelbart udlæg 175
ved transport til ejeren 174
- Ejerskifte*
pantegældens forfald 173 f
skyldovertagelse 122 f
- Eksekution* 13 f
- Ekspropriation* 151 ff
tinglysning 94
T.L. § 1, 97
- Ekspropriationssummer*
pantets omfang 171
- Ekstinktion*
af løsøre 107 ff
fast ejendom 96 ff
tidspunktet 109
- Ekstinktive erhvervelser* 91
- Ekstraordinært afdrag*
ved ejerskifte 173
- Endossent*
veksel og check 113 f
- Entreprenør*
ansvar for 190 n. 2
- Entreprisekontrakter*
ekstraregninger 69
ophævelse 131

- Erhvervslejemål*
 opsigelse, ændring, godtgørelse 54 f
- Error in motivis* 46
- Erstatning*
 af statskassen ved tinglysning 101 f, 102 f
 andres fejl, se husbondansvar
 ekspropriation 153
 forsinket tinglysningsekspedition 95
 uden for den almindelige regel 197 ff
 uden for kontraktsforhold 183 ff
 ulemper i naboforhold 156
 se også frembringelse
- Erstatningsberegningen* 189
 ikke-integritetskrænkelser 195 f
- Erstatningskrav*
 pantets omfang 171
- Faktura*
 reklamation mod 70
- Falsk*
 T.L. § 27, 101
 vindikation 108
- Farlig bedrift*
 ansvar 197 f
- Farlige egenskaber*
 ansvar for 136
- Fedesvin*
 pantets omfang 168 f
- Fejl*
 i tingbogen 96, 97 f
 ved tinglysningen 102 f
- Findeløn* 72
- Fingeraftryk*
 som underskrift 69
- Firmalov* 58
- Firmanavn* 12
- Fiskeriret* 73
- Flere skadevoldere* 190
 ikke-integritetskrænkelser 195
- Foder*
 udlægsfritagelse 150
- Forbigående sindsforvirring* 41
- Forbud*
 erstatning for ulovligt 198
 se endvidere kreditorforfølgning
- Fordrings*
 overdragelse 110 ff
 frigørende betaling 112
- Fordringshaveremora* 125, 128, 144 ff
- Fordringsret* 11
- Fordringsrettigheder*
 retsbeskyttelse 83 ff
- Foreløbig tinglysning* 94 f
- Foreningsnavn* 12
- Forfaldstid* 124 f, 144
 panteret i fast ejendom 171 f
- Forfatter*
 ansvar 196
- Forfatterret* 12
- Forhalingsrente* 128
- Forholdets natur* 9
- Forholdsmæssigt afslag* 36, 132 f
- Forkøbsret*
 ekstinktion af 108
- Forladt arv* 72
- Forlovelse*
 løfte om formueydelse ved ophævelse af 48
- Formue* 10
- Forordning* 7
- Forpagtning*
 frembringelse 75 f
- Forpagtningsafgifter*
 pantets omfang 170
- Forretningsførelse*
 se uanmodet forretningsførelse
- Forretningskendetegn* 12
- Forretningssalg*
 skyldovertagelse 123
- Forretningsskik*
 aftaler mod god 53
- Forsikring*
 for fremmed regning (af trediemands interesse) 25 f
- Forsikringsaftaleloven* 53
- Forsikringsaftaler*
 forældelse 81
 opsigelse 35
- Forsikringsbegæring*
 accept af 25
- Forsikringsbidrag*
 tinglysning 100
- Forsikringspligt*
 fast ejendom 170
- Forsikringspolice*
 fortolkning 28
- Forsikringssummer*
 pantets omfang 170 f
- Forsinkelse* 34, 129
- Forstrand* 73
- Forsørgertab* 136, 189
 motorkøretøjsansvar 196
- Fortielser*
 svig 42 f
- Fortolkning* 8
 af aftaler 27 ff, 32 ff
- Forudbetaling*
 af leje 100

- Forudselighed*
 se adækvans
Forventningsprincippet 17 f
Forældelse 76 f, 78 ff
 krav ifølge rente- og udbytte-
 kuponer 119
Forældremyndighed 40
Fotografiske billeder 12
Fragt
 betaling af 71
Fragtbrevspublikat 26
Fragtgods
 ansvar for 135
Fravigelig 7 f
Fredningslovgivningen 155
Fredsskov 154
Frembringelse 72, 73 ff
 pantets omfang 169
Fremkaldt vildfarelse 46
Frem'ån
 vindikation 107, 108
Fremmed mønt 127, 128 f
 fordringshaveremora 145 f
Frempantsætning
 vindikation 107, 108
Fremtidig gæld
 pant for 167 f
Frigørelsestid 124, 144
Frihedshævd 78
Frist
 tinglysning 95
Frivillig akkord 89, 146
 misligholdelse 146
Frugter
 håndpanthaverens ret til 177 f
 vindikation 81 f
Frygt 46
Frø
 pantets omfang 168 f
Fuldmagt 55 ff
 betaling 139
 ekstinktion 109
 uanmodet forretningsførelse 71
 uigenkaldelig 61
 umyndighed 39 f
 se også generalfuldmagt
Funktionærloven
 konkurrenceklausuler 51
Fyldestgørelse
 håndpant 178 f
 underpant i fast ejendom 174 ff
 underpant i løsøre 180
Fængsling
 erstatning for uforskyldt 198
Færdselsansvar 196
- Garantiforpligtelser*
 modregning 143
Garderobemærker 121
Gaver
 ansvar for 135
 konkurs 87, 88
Gaveløfter
 gyldighed 46
 hæftelse 126
Generalfuldmagt 48, 61
Genkrav
 se regres
Genkøbsret
 ekstinktion 108
Genoprettelseshensynet 183
Genpart
 tinglysning 93
Gensidig bebyrdende kontrakt
 skyldovertagelse 123
 udlæg, transport og pantsætning
 111 f
Gensidigt bebyrdende aftale 17
Gensidigt bebyrdende retsforhold
 forfaldstid 125
Genuskrav
 retsbeskyttelse 83 ff
Genuskøb
 sikringsakt 106
God tro
 begreb 38
 forældelse 79, 80
 gbrl. §§ 14 og 15 og § 29, 117
 hævd 77 f
 legitimationspapirer 121 f
 tidspunktet for 38
 T.L. § 5, 98
 veksler og checks 117
 viljesmangel 44
 vindikation af frugter m.v. 82
Godtgørelse
 se erstatning og frembringelse
Grov uagtsomhed 38
Grundbyrde
 begreb 12
 mortifikation 82
Grundprioritet 160, 162
Grænseoverskridelser 74 f
Guldindløselighed 127, 128 n. 1
Guld klausuler 127 f, 154
Gyldighedsvirkning 97, 100 ff
Gældsfragtelse
 fuldmagtsgiverens død 60
Gældsbreve
 af særlig beskaffenhed 113
 afgivelse 25

- begreb 114
- ejendomsdom 82
- forfaldstid 125
- forældelse 78 f
- god tro 38
- hævd 76
- se også negotiable gældsbreve og simple gældsbreve
- Gældsovertagelse*
 - panteret i fast ejendom 173 f
- Gødning*
 - pantets omfang 168
 - udlægsfritagelse 150
- Hand muss Hand wahren* 107
- Handelsagenter* 57 f
- Handelsbrug* 30 f
- Handelshus* 58
- Handelskommissionær* 63 f, 64 f
- Handelskøb* 70
- Handelsregister* 58
- Handelsrejsende* 58, 62
- Handelssædvaner* 31
- Hartkornsbeskatning* 150
- Havet*
 - jagt og fiskeri 73
- Havstokken* 73
- Hegn* 150
- Henstand*
 - med afdrag 163
 - med renter 161
 - på forprioritet 173
- Historiske skole* 15
- Hittegods* 72 f
 - vindikation 108, 109 f
- Hovedentreprenør* 160
- Hovedpligter* 130
 - pantsætterens 171 f
- Hunde*
 - ansvar for 199
- Husbondansvar*
 - i kontraktsforhold 134
 - uden for kontraktsforhold 190 f
- Husdyr*
 - ansvar for 198 f
- Hypotekforeninger* 157 f
- Hændelig skade*
 - ansvar 197 f
- Hævd* 76 ff
 - pantets omfang 168
 - tinglysning 100
 - T.L. § 1, 97
- Hæve*
 - se ophævelse
- Høsten*
 - panthaverens ret 107 n. 1
- Håndpanteret* 177 ff
 - konkurs 91
 - sikringsakt 105
- Ihændehavergældsbreve* 115
 - forbud mod udstedelse 115 f
 - fortabelse af rettigheder 116 f
 - rente- og udbyttekuponer 119
- Ikke-økonomisk skade* 10, 136
 - ikke-integritetskrænkelser 195
 - overdragelse af godtgørelse 111
- Ikke-integritetskrænkelser* 193 ff
- Illikvide fordringer*
 - modregning 142
- Illoyal konkurrence*
 - erstatning 193, 194, 196
- Immaterialrettigheder* 12
- Individualisering*
 - genuskøb 106
 - genusydelse 91 f
- Individuelle mangler*
 - erstatningsansvar 185 f
- Individuelt bestemte ting*
 - se specieskrav
- Indløsningspapir* 122
- Indseende med priser* 49
- Indsigelser*
 - inter partes 115
 - negotiable gældsbreve 116, 117
 - simple gældsbreve 112 f
- Indskrænkende fortolkning* 8
- Industriejendomme*
 - pantets omfang 168
- Inhabilitet* 38 ff
- Interesse*
 - beskyttet af erstatningsreglen 188 f, 194 f
- Interessentskab* 11
 - forpligtelse ved indtræden i 123 f
 - modregning 143
 - opløsning 35
- Integritetskrænkelser* 184, 184 ff
- International privatret* 6
- Jagt*
 - erstatning 199
- Jagtret* 73
- Jernbaneansvar* 135, 197
 - erstatningens omfang 137
 - skadelidtes medvirken 197
- Juridiske personer* 11

- Karikaturtegninger*
 erstatning 194
Kartelaftaler 48
Kasseobligationer 157
Kausalitet
 ved skadegørende handlinger 186
Kaution
 anmeldelsesret i konkurs 148
 betinget løfte 35
 bortfald ved hovedfordrings bort-
 fald 147
 hæftelse 126
 regres 126
 umyndighed 40
Kendelig vildfarelse 47
Kloakbidrag
 tinglysning 100
Kollektive aftaler 48 ff
Kollektive arbejdsaftaler
 fortolkning 29
 tvang 41, 41 f, 42
 »Kommet frem« 22
Kommission 55, 63 ff
 ekstinktion 109
Kommissionær 63
 konkurs 63, 64
Kommittent 63
Kompulsiv tvang
 se tvang
Konfusion
 panterrettigheder 174
Konkurrence
 erstatning for illoyal 193, 194 196
Konkurrencebegrænsning
 se især monopollovgivningen
Konkurrenceklausuler 50 f
Konkurs 14, 84 ff
 anmeldelsesret 148
 delbetaling 125
 fuldmagtsgiverens 60 f, 61
 modregning 144
 ophævelse af kontrakter 132
 tinglysning 93
Konkursklasser 85 ff
Konneksitet
 modregning 143 f
 tilbageholdsret 181
Konnossement 26
 negotiabilitet 120
Konsignation
 ekstinktion 109
Konstruktioner
 juridiske 17 f
Kontraktfrihedens grundsætning 47
Kontraktsinteresse
 se negativ kontraktsinteresse
Kontraktstype
 udfyldning 30
Konventionalbod 52 f, 136
Kreditforeninger 157 f
Kredit- og hypotekforeninger
 lån efter 163 f
Kreditorfølgning
 udelukkelse af 110 ff
Kreditkonsignation
 ekstinktion 109
Kreditsalg
 ophævelsesret 132
Kreditspilde
 erstatning for 198
Kunstige tænder
 udlæg 106 n. 2
Kunstnerret 12
Kurstab
 erstatning for 128 f
 fordringshaveremora 145 f
Kutyme 9, 30 f, 36
Kvasiløfter 70 f, 71
Kvittering
 betaling (aftl. § 35) 139
 krav på 139
 med forbehold 139 f
 som opgivelse 146
Køberet
 ekstinktion 108
Ladningsmodtager 71
Landbrugsejendomme
 pantets omfang 168 f
Landbrugslovgivningen 154
Lavhævd
 se ejendomsdom
Lavværgemål 40 f
Legitimation
 simple gældsbreve 112
 til at modtage betaling 139
 T.L. § 29, 103
Legitimationspapirer 121 f
Leje
 forudbetaling 100
Lejede ting
 vindikation 108
Lejeindtægter
 pantets omfang 170
Lejekontrakter
 affattelse 69
 fortolkning 28
Lejemål
 ansvar for ulovlige indretninger 135

- betaling af leje efter ophævelse 53
- forfaldstid 125
- forholdsmæssigt afslag 133
- forældelse 77 n. 1, 80, 81
- genopførsel 130
- guld klausuler 128
- lejerens konkurs 132
- misforholdsleje 53 f
- ophævelse 130
- opsigelse 35
- opsigelsesvarsel 33
- panteret i driftsinventar 179
- skyldovertagelse 122 f
- tilbagesøgning 55
- tinglysning 99 f
- se også erhvervslejemål
- Lejet grund*
 - bygning på 168
- Lex commissoria-aftale* 53
- Liberalismen* 15
- Licitation* 20 ff
 - anmeldelse til monopoltilsynet 49
 - annullering 69
- Lidelse*
 - se svie og smerte
- Ligestilling*
 - ved tinglysning 97
- Likvidation*
 - som konkurssurrogat 90
- Limitum* 66
- Livsforsikring*
 - forpligtende begunstigelse 20, 26
 - intet regreskrav mod skadevolderen 189 f
 - kreditorforfølgning 110
 - tilbagekaldelse 26
- Livsforsikringspolicer*
 - negotiable 121
- Livsforsikringselskab*
 - overdragelse af 122
- Lotterisedler* 25, 121 f
- Lov og ærbarhed* 18
 - generalfuldmagt 61
 - løfte mod 47 ff
 - regres mellem flere skadevoldere 190
 - samtikke til skadeforvoldelse 192
 - se løfter mod –
- Lovgivningens grundsætninger* 9
- Lovlige betalingsmidler* 127 f
- Lovmål og dom* 174
- Luftbefordring* 68 f
 - ansvar 134, 197
 - erstatningens omfang 137
 - skadelidtes medvirken 190
- Luftfartøj*
 - panteret i 115
 - register 103
- Lægeerklæringer*
 - takster 52
- Læringlekontrakt* 68
- Løbedage* 125
- Løfte*
 - s adressat 22
 - s afgivelse 22, 25 (gælds brev)
 - begreb 17
 - indhold 20 ff
 - tilbagekaldelse 19, 22
- Løfter*
 - form 68 ff
 - se også lov og ærbarhed og ugyl-dighed
 - stiltiende 70
- Lån*
 - ansvar for 135
- Lånte ting*
 - vindikation 107, 108
- Mandatum in rem suam* 61
- Mangel*
 - ansvar for 135
 - begreb 129
- Mark- og vejfred* 198
- Marx, Karl* 15
- Masse gælds breve*
 - forældelse 81
 - notering 118
- Massekrav* 85 f
- Massekreditor*
 - ved boets indtræden 132
- Materialistiske historieopfattelse* 15
- Matrikel* 149, 150 f
- Meddelelse*
 - om tinglysning af pantebrev 101
- Medhjælperes fejl*
 - se husbondansvar
- Medhjælperforhold*
 - erstatningens omfang 137
 - ophævelse 130
- Mekanisk tvang*
 - se tvang
- Mellemmand*
 - se bud, fuldmagt, kommission
- Mellemrente*
 - konkurs 85
- Mestergris* 21
- Misligholdelse* 34, 124 f, 128 f, 129 ff
 - betydning for modydelsen 130 ff
- Modregning* 141 ff
 - i kommissionsforhold 65

- indsigelse ved negotiable gælds-
breve 116
- negotiable gældsbreve 114
- Modsætningssslutning* 8 f
- Monopollovgivningen* 48 ff
- Morarente* 128
- Mortifikation*
 - af fuldmagter 59
 - af legitimationspapirer 122
 - af massegældsbreve 81
 - værdipapirer 119
- Motivudtalelser* 8
- Motorkøretøjsansvar* 196
- Mundtlige løfter* 68 f
- Møbellån* 104
- Mønsterret* 12
- Møntfod* 127
- Møntloven* 127
- Målebrev* 150

- Naboret* 155 f
- Naturalia negotii* 30, 34
- Naturalopfyldelse* 130
 - genuskrav 83 f
 - specieskrav 90
- Naturfredning* 155
- Naturligt tilbehør* 168
- til fast ejendom 150
- Naturretten* 14 f, 15 f
- Navnegældsbreve* 115
- Nedsættelse af erstatningspligt* 191 f, 199
- Nedsættende omtale* 193 f, 195 f
- Negativ kontraktsinteresse* 137 f
 - abnorme personer 41
 - begreb 36 f
 - bud 55
 - fuldmægtig 62
 - umyndighed 39
 - viljesmangel 44
- Negotiable gældsbreve* 114 ff
 - begreb 114 f
 - ekstinktion af indsigelser 116, 117
 - ekstinktion af rettigheder 116 f, 117
 - kan ikke pantsættes ved tinglysning 180
 - legitimation 118
 - modregning 142 f
 - sikringsakter 115
- Negotiorum gestio*
 - se uanmodet forretningsførelse
- Nomen esse bonum* 113 n. 1
- Nomen esse verum* 113

- Nota*
 - reklamation mod 70
- Noteret check*
 - som kontant betaling 127
- Notering af ejerpant* 165
- Notering*
 - massegældsbreve 118
- Novation* 146, 147
- Nukleare anlæg*
 - skadelidtes medvirken 190
- Nødder* 73
- Nødret* 192
 - erstatning 197
- Nødværge* 192

- Objektive ansvarsfrihedsgrunde* 192
- Obligatio naturalis* 141
- Obligatio perpetuatur* 134 f
- Offentlige dokumenter*
 - tinglysning 94
- Offentlige midler*
 - lån af 163, 164
- Oldsager* 72
- Ond tro*
 - se god tro
- Omgåelsesretshandel* 43
- Omstødelse*
 - af kreditorbegunstigelser 84
- Omsætningsbeskyttelse* 92, 92 ff
- Omsætningsgældsbreve*
 - se negotiable gældsbreve
- Opfindelse* 12
 - funktionærer 51
- Opfordring til at gøre tilbud* 20
- Opfyldelse* 138 ff
 - fra trediemand 139
 - genuskrav 83 f
- Opfyldelsesinteresse*
 - betingelser 133 ff
 - efterfølgende misligholdelse 133 ff
 - fuldmagt 62
 - omfang 136 f
 - oprindelig misligholdelse 135 f
- Opfyldelsesinteressen* 36 f
- Opfyldelsessted* 124
- Opfyldelsestid*
 - se forfaldstid
- Opgivelse*
 - af fordringer 146 f
- Ophævelse*
 - af kontrakter 34 ff, 130 ff
- Oprindelig misligholdelse* 135 f
- Oprykning retten* 162 ff
 - udlæg 166 f
- Opsigelse* 34 f

- Opskrivning*
 af pengefordringer 127
Ordregældsbreve 115
Organisationer
 ansvar 194
 ret til optagelse i 194
Overdragelse
 af fordringer 110 f
Overenskomstteori 18 f
Oversøisk handel 36
Overøvrigheden 40
Pant stillet af trediemand 13
Pantebreve
 ekstinktion af indsigelser 116
Pantebrevsformular 172, 173
Pantelånesedler 121 f
Panteret
 aflysning 94
 begreb 12 f, 157
 for fremtidig gæld 167 f
 i fast ejendom 157 ff
 kommissionærens 67
 konkursklasse 88, 91
 tinglig beskyttelse, løsøre 105 f
 tinglysning af overdragelse 98 f
Panterubrikken 96
Pantets omfang 168 ff
Patentret 12
Pengeforpligtelser 127 ff
 opfyldelsessted 124
Pengemangel
 ansvar for 134
 erstatning for tab ved 129
Pengereglen 39, 109
Pension
 kreditorudelukkelse 110
Periodiske skrifter
 erstatningsansvar 196
Personbogen 105
Personskade
 den værnede interesse 188 f
Pladsagenter 58
Plakat 7
Portrættering
 erstatning 194
Positiv opfyldelsesinteresse
 se opfyldelsesinteresse
Positivt usynbare servitutter 77
Postanvisninger 121
Presseansvar 196
Principalansvar
 se husbondansvar
Prior tempore, potior jure 107
Prioritering
 af byggeri 160
Prioritetsforbehold 165
Prioritetsvirkning 96, 97 ff
Prisaftaler
 kollektive 48
Private dokumenter
 tinglysning 93 f
Pro forma-aftale 43
 ekstinktion 109
 simple gældsbreve 113
Pro-rata hæftelse 126
Proklama
 konkurs 85
Proklamabevilling 83
Prokura 58
Proteser
 udlæg 106 n. 2
Provision
 kommissionærens ret til 66, 68
Præceptiv
 se ufravigelighed
Prækclusion 82 f
Præklusivt proklama 13, 83
Præventionshensynet 183
Påbud 17
Pålæg 17
Påkrav 125
Påregnelighed
 se adækvans
Påtegning
 om indsigelse 116
 om retlighed 117 n. 1

Rav 73
 indsamling af 156
Realregistret 92
Recepisser
 negotiabilitet 121
Redaktør
 ansvar 196
Redelig forretningsskik 193
Rederansvar 190 n. 1 og 2
Redningsforanstaltninger 71
Regning
 reklamation mod 70
Regres
 fejl ved tinglysning 103
 husbonds regres mod tjeneren 191
 mellem flere skadevoldere 190
Regresret
 solidariske skyldnere 126 f
 ved anmeldelse i konkurs 148
Rejsegods
 ansvar for 135
Reklamation 70
 begreb 17

- forsinkelse (aftl. § 40) 24
- som betingelse for ophævelse 131
- Reklamer*
- fredningsshensyn 155
- Rekognition* 12
- Rektaklausul* 114 f, 121
- Renteforhøjelse*
- på forprioritet 164
- Rentekuponer* 118, 119
- Renter* 127
- deponering 145
- se også morarente
- Reparation*
- krav på 138
- Reservatio mentalis* 43
- Reskript* 7
- Resolutiv betingelse* 33, 34, 93
- Retentionsret*
- se tilbageholdsret
- Retsanmærkning* 95
- Retsforfølgning*
- uberettiget 198
- Retsforfølgnings prioritet*
- se udlægs placering
- Retshandel*
- begreb 17
- Retskilder* 5 ff
- Retspanteret* 13 f
- Retspraksis* 9
- erstatningsansvar 184 f
- Retsstridig*
- handling 183 f
- svig 42 f
- tvang 41 f
- Retssædvane* 9
- Rettigheder*
- over negotiable gældsbreve 116 f
- Returkommission* 43, 57
- Rigtig opfyldelse* 124 f, 124 ff, 138 ff
- Romerretten* 14
- Rykningsklausul* 162
- Rykningspåtegning* 161 f
- Råstoffer*
- i undergrunden 72, 154 f
- Saldokvittering* 146
- krav på 139
- Samfordringsforhold* 126, 127
- Sammenlægning* 149, 154
- pantets omfang 168
- Samtykke*
- erstatningspligt 192
- Saneringsloven* 155
- Sejldyb* 73
- Selvbåndlæggelse* 106
- Selverhverv*
- umyndiges 138 f
- Selvindtræde*
- fuldmægtigens 68
- kommissionærens 67
- Selvskyldnerkaution* 66, 126
- Selvstændig entreprenør*
- ansvar for 190 n. 2
- Separatist* 11, 85, 91
- Servitut*
- begreb 11 f
- konkurs 91
- Servitutter*
- mortifikation 82
- pantets omfang 171
- tinglysning 94
- Servituthævd* 77
- Sideordnede panterettigheder* 161
- Sikringsakt*
- pantning af løsøre 104 ff
- Simpel kaution* 126
- Simpel uagtsomhed* 38
- Simple gældsbreve* 112
- ekstinktion 113
- kan ikke pantsættes ved tinglysning
- 180
- modregning 142
- overdragelse 112 ff
- Sindssyges*
- aftaler 41
- erstatningsansvar 186
- Skadelige udtalelser*
- erstatning 193 f
- Skadesforsikring* 25 f, 188 f, 192
- Skadelidtes medvirken* 190
- i kontrakt 137
- motorkøretøjsansvar 196
- Skadesløs kvittering* 140
- Skadesløs transport* 113
- Skadesløsbrev* 94
- begreb og funktion 159, 160, 161, 167 f
- Skadesløsbrev*
- forfaldstid 171 f
- forældelse 80
- ikke gældsbreve 114
- udlæg inden for 166
- umiddelbart udlæg 175
- Skatter*
- tinglysning af 100
- Skel* 150 f
- Skelkonstatering* 98
- Skib*
- panteret i 115

- Skibsfører*
 fuldmagt 58
Skibsregister 103
Skibssammenstød 190
Skik og brug 30 f
Skove
 adgangen til 155
Skovlovgivningen 154
Skrifter
 ansvar for 196
Skriftlige aftaler 68 ff
Skrømt
 se pro forma
Skyldnersvig 84
Skyldovertagelse 122 ff
Skærpede ansvarsregler
 i kontrakt 135
Skøde
 begreb 93
 betinget 93
Skøde- og panteprotokollen 92
Smitsom sygdom 136
 erstatningsansvar ved påførelse af 136
Solidarisk ansvar (hæftelse) 126
 i kredit- og hypotekforeninger 157 f, 164
 ophør 147 f
Sparekassebøger
 på andenmands navn 20
 simple gældsbreve 120
Specieskrav
 retsbeskyttelse 90 ff
Specieskøb
 tinglig beskyttelse 104
Spekulationshandler
 acceptfrist 23
 forsinket accept 23
 gyldighed 52
Spillegæld 51
Stadskonduktøren 150
Stadslandinspektøren 150
Standsningsret 132
 kommissionærens 67
Stempel
 som underskrift 69
Stempelafgift 69 f
 gældsbreve til ihændehaveren 115 f
Stenfiskeri 73
Stiftelsesoverenskomst 68
Stillingsfuldmagt 56, 63
Stil'tiende løfter 70
Stjålne ting
 vindikation 107
Strafudståelse
 erstatning for uforskyldt 198
Strandbred
 færdselsret, ophold og badning 155
Stærkstrømsanlæg
 ansvar 196
Stævning
 tinglysning af 94
Subjektiv uforsvarlighed 185 f
Subjektive rettigheder 10
Subsidiær hæftelse 126
Subsidiære retskilder 8
Surrogater
 håndpanteret i 178
Suspensiv betingelse 33, 34
Svampe
 indsamling af 156
Svie og smerte 189, 195
Svig 42 f
Sygeforsikring
 kreditorforfølgning 110
 regreskrav mod skadevolderen 189 f
Sygehusudgifter
 erstatning for 189
Sædekorn
 udlægsfritagelse 150
Sædvaner 30 f
Søloven 6
Sømandsloven 6
Sømænd
 nedsættelse af erstatningspligt 192
 skyldovertagelse 122
Søterritoriet
 øer 72
Tab af forsørger
 se forsørgertab
Tabt arbejdsfortjeneste
 erstatning for 189
Table ting
 vindikation 108, 109 f
Taksationskommission 153
Terminsbetaling 125
Tiende
 konkurs 86
Tilbageholdsret 14, 180 ff
 fuldmægtigens 68
 kommissionærens 67
Tilbagesøgning 140 f
 konventionalbod 52
 lov og ærbarhed 55
Tilbehør
 ekstinktion ved afhændelse af 173
 naturligt 168

- naturligt – til fast ejendom 150
 til fast ejendom 168 ff
Tilbud
 afslag af 22
 begreb 17
Tilegnelse 72 f
Tilregnelig
 skadeforvoldelse 183 f
Tilskylning
 pantets omfang 168
Tingbladet 101
Tingbogen
 indretning 96
Tinglig beskyttelse 92, 92 ff
 løsøre 103 ff
Tinglysning
 hovedvirkninger 96 ff
 regnes fra 95, 97 f
Tinglyst skifteekstrakt 87 n. 1
Tingsskade
 den værnede interesse 188
Tingsvidne 79
Tjeneres fejl
 se husbondansvar
Tjenestemandsløn
 kreditorforfølgning 110
Tort 195, 198
Transbeneficium 84
Transformatorstationer 156
Transport
 af mundtlig fordring 146
 novation 147
Trediemands
 tilbud om opfyldelse 139
Trediemandsretshandel
 begreb 25
 uegentlig 26 f
 skyldovertagelse 123
Træer på roden 107 n. 1
 fast ejendom 150
Tvang 41 f
 erstatning 193
 voldelig, T.L. § 27, 101
 voldelig, vindikation 108
Tvangsakkord 89 f, 154
 fuld anmeldelsesret 148
 medskyldneres forpligtelse 147 f
 misligholdelse 146
Tvangsauktion 149
 fast ejendom 174 ff
 ledige pladser 165 f, 167 f
 pantets omfang 170
 salg af trediemands ting 198
Tvangsfuldbyrdelse 13 f
Tvangslods 190 n. 2
Tvingende regler
 se ufravigelighed
Tyveri
 vindikation 107, 109 f
Uagtsomhed
 se især god tro
Uanmodet forretningsførelse 71
 erstatningsansvar 192
 tilbageholdsret 180 f
Udbytte
 vindikation 81 f
Udbyttekuponer 119
Udfyldning
 af aftaler 27, 30 f, 34 ff
Udgravninger 156
Udleveringsseddel
 negotiabilitet 121
Udlæg 13
 briller, proteser o.l. 106 n. 2
 delbetaling 125
 i løsøre, sikringsakt 105
 i løsøre, vindikation 108
 konkurs 91
 tinglysning 94
Udlægs placering
 i fast ejendom 165 ff
 i ejerpantebreve 166
 oprykningensret 166 f
Udløsningsret
 panthaveres 175
Udnyttelse
 af andres formuerettigheder 198
 åger 44 f
Udpantning 13
 i løsøre, sikringsakt 105
Udskiftningskort 150 f
Udskillelse
 se individualisering
Udslettelse
 T.L. § 20, 96
Udstykning
 af fast ejendom 149 f, 154
 ejerpant 167
 pantets omfang 168
 påtaleret ved servitutter 94
Udstykningskort 151
Udstykningsloven 154
Udsæd
 frembringelse 75 f
Udtagelsesret
 debitors 84
Udtalelser
 erstatning for skadelige 193 f
Udvidende fortolkning 8

- Uforudselighed*
 se adækvans
Ufravigelighed 7 f
 aftalers indgåelse 25
 forældelse 80 f
Ufyldestgjort panthaver
 overtage ejendommen som 176
Ugyldig overdragelse
 legitimation ved simple gældsbreve 112
Ugyldighed
 aftaler med insolvente kreditorer 84
 delvis 44 (viljesmangel) 55 (lov og ærbarhed)
 løfter 36 ff
Uigenkaldelig fuldmagt 61
Ulovlig tvang
 se tvang
Ulykkesforsikring
 kreditorforfølgning 110
 lovpligtig 188 n. 2
 regreskrav mod skadevolderen 189 f
Umiddelbart udlæg
 efter udlæg i ejerpantebreve 166 n. 3
 genuskraft 83 f
 ifølge pantebreve 174 f
Umulighed 34, 36 f, 129
 ansvar for oprindelig 135 f
Umyndig
 betaling til 138 f
Umyndiggørelse
 frembringelse 75
 fuldmagtgiverens 60, 61
 tinglysning af 93
Umyndighed 38 ff
 fuldmægtig 61
 T.L. § 27, 101
 vindikation 108
Undergrundsloven 154 f
Underholdsbidrag
 kreditorforfølgning 110, 111
Underpant i løsøre 179 f
 sikringsakt 105
 vindikation 108
Underretning
 varetagelse af medkontrahentens tarv 130
 ved overdragelse af simple gældsbreve 112
Underskrift 69
Unegotiable gældsbreve
 se simple gældsbreve
Undladelser
 erstatningsansvar ved 185
Uoverførlighed
 af fordringer 110 ff
Upåregnelighed
 se adækvans
Urigtige forudsætninger 46
Urigtige meddelelser
 erstatning for 193
Usance 9
Usande anbringender
 erstatning for 193
Uskadelig nyttesret 156
Uskriftkyndige 69
Uvidenhed
 om forpligtelse 134
Valuta
 fremmed 127
Vandløbslovgivningen 154
Vanhjemmel
 ansvar 135
 begreb 129
Varebeviser
 negotiabilitet 120 f
Varelagre
 pantets omfang 168
Varemærker 12
Vederlag 31
 uforholdsmæssig stigning 34 f
Vejaftgifter
 tinglysning af 100
Vejbestyrelsesloven 152
Veje
 ansvar for 184 f
Vejrettigheder
 private 98
Veksel
 delbetaling 125
 endossent 113 f
 opgivelse af fordring 146
Vekselmægler 178
Velfærdsspørgsmål
 tvang 42
Vikarudgifter
 erstatning for 188
Vilde blomster 73
Vilde dyr
 ansvar for 198 f
Vildfarelse
 angående bevæggrunden 45 f
 fremkaldt 46
 kendelig 46 f
Viljesdogmet 17 f

Viljeserklæringer

se især løfter, påbud, tilbud og
ugyldighed

Viljesmangel 43 f*Villaservitutter*

påtaleret 94

Vindikation

af løsøse 107 ff
frugter og udbytte 81 f

Vindikationskrav

prækclusion af 83

Vitterlighedsvidner 94*Voldelig tvang*

se tvang

Voldgift

fortolkning 28 f
gyldighed 53
ophævelse af -sbestemmelse 36

Væddemål 52

gyldighed 46

Værneting 6*Væsentlig misligholdelse*

som betingelse for hæveadgang
130 f

Ægtepagter 68*Ærbarhed*

se lov og ærbarhed

Ærekrænkelser

erstatning for 193, 193 f

Øer

på søterritoriet 72

Åbent marked 110*Åger*

se udnyttelse

Åndsrettigheder 12*Åndssvage*

aftaler 41

erstatningsansvar 186

Årsagsforbindelse

ved skadegørende handlinger 186